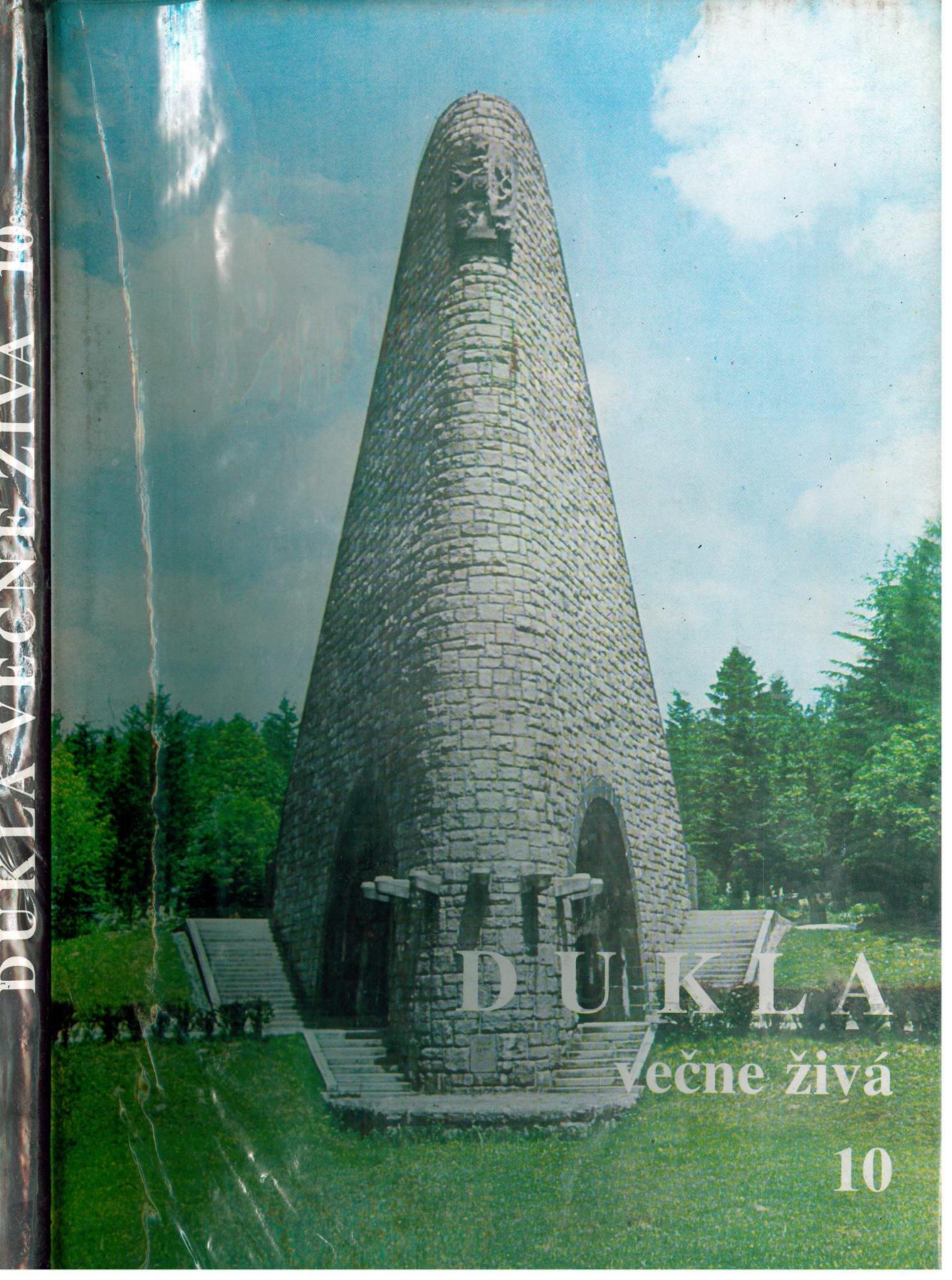

29. listop. 1988

N 34501/X

DUKLA VĚČNĚ ŽIVÁ 10

DUKLA
večne živá

10

083—027—88 DVZ
02 Kčs 16,—

DUKELSKÉ MÚZEUM

DUKLA VEČNE ŽIVÁ 10

Zborník spomienok účastníkov
Karpatsko-dukelskej operácie
a odborných prác

Vydalo Východoslovenské vydavateľstvo, n. p., Košice
pre Dukelské múzeum vo Svidníku roku 1988

Úvod

R

Dukelské múzeum vydáva v poradí už desiaty, jubilejný zborník Dukla večne živá. Za vyše dvadsať rokov svojej existencie múzeum priblížilo čitateľom prostredníctvom tejto publikácie široký obraz vojnových udalostí, prieneslo mnohé upresnenia frontových bojov Karpatsko-dukelskej operácie formou spomienok priamych účastníkov bojov o Duklu, našich aj sovietskych, odbornými prácam riaditeľom i autentickými fotografiami.

Karpatsko-dukelská operácia, ktorá je súčasťou Východokarpatskej operácie, sa stala v povedomí čitateľskej verejnosti aj vďaka zborníku známejšia a bližšia. Máme možnosť dočítať sa o mnohých známych i neznámych hrdinoch, ich bojovej činnosti, odvahе aj hrdinstve, o morálnej sile, ktorá ich inšpirovala do ďalších vŕťazstiev v boji proti nepriateľovi v Karpatoch za oslobodenie Československa.

Všetky doterajšie zborníky, ako aj desiate pokračovanie, sú prínosom a čiastočne vyplňajú „biele miesta“ našej historiografie o protifašistickom národnoodbozova com zápase československého ľudu v druhej svetovej vojne.

Toto číslo zborníka sa delí štrukturálne na tri časti. Prvú tvoria upravené spomienky účastníkov karpatsko-dukelských bojov. Pred nami sa akoby odvíjajú zábbery tažkých bojových stretov aj každodenného vojenského života, oboje si využávalo statnosť a hrdinstvo bez pátosu.

V druhej časti nájdeme spomienky sovietskych vojakov na priebeh Karpatsko-dukelskej operácie, na bojovú družbu a nerozborné priateľstvo našich a sovietskych vojakov.

Posledná časť zborníka približuje dokumentárnu a odbornú činnosť pracovníkov Dukelského múzea.

V obrazovej prílohe sú dosiaľ nezverejnené archívne fotografie, ktoré zvyšujú odbornú a poznávaciu funkciu publikácie. Zborník svojím obsahom čerpá zo stále aktuálnej minulosti našich národov, v ktorej sa rodili začiatky našej socialistickej súčasnosti. Je prínosom z hľadiska prehľbovania historického poznania, aj z hľadiska výchovy k socialistickému vlastenectvu a proletárskejmu internacionalizmu.

PhDr. IVAN MINDOŠ,
riaditeľ Dukelského múzea

I. čast'

Čia to bola krv?

Putovanie, či skôr predieranie sa k pravde, k pochopeniu vlastného miesta v zdanlivo chaotickom hmýrení ľudských osudov je nepredstaviteľne zložité. Nie je to otázka chvíle, keď sa človek rozhodne prikloniť na tú či onú stranu, keď sa rozhodne zobrať do ruky hoci aj zbraň. Vtedy len ukáže, akú pravdu našiel, akú vieru do seba vstrelbal. Preto aj rozprávanie o vojakovi, ktorý prešiel od Buzuluku až . . . Nie, po Prahu nedošiel. Hoci po tom veľmi túžil. Dva týždne pred oslobodením stovežatej prišiel takmer o život. Rozprávanie o tomto vojakovi musíme preto začať oveľa skôr, ako prekročil hranicu na Dukle v pamätné dni roku 1944. Nakoniec, čo bola vlastne Dukla v živote jedného vojaka? Ciel? Určite nie. Aj keď významné, veľmi významné, no predsa to bolo len jedno z ohniviek refaze začínajúcej sa kdesi ďaleko pred rokom 1944 a nekončiacej sa ani v súčasnosti.

UČITELKA

Je to takmer pol storočia, čo sa nevideli. Vtedy mala dvadsať jeden a láskavý, ale rozhodný pohľad. A dar zapaľovať v úprimných mysliah vidieckych chlapcov plamienky. Pri Madride sa bojuje o Prahu. O nás, chlapci. Keď potom bosí šarvanci vybehli s krikom z pivnice, kde mali školu, strhla sa mela. Bite Franca! Bite Franca! Nešťastník, na chrbát ktorého sa zosypalo krupobitie nenávisti v podobe snehových gúľ, za nič nemohol. Ale oni chceli biť Franca. Učiteľka Viola Kurzmanová . . . Z rodného Vačca ju za komunistické presvedčenie z trestu poslali do Uble, ďaleko medzi nevľúdne kopce. Teraz odrazu stojí znova pred ním, podáva mu ruku, Würzburgová. Po manželovi. Bol nemecký antifašista. Zoznámili sa v Anglicku v emigrácii. Teraz po ňom chcú pomenovať školu v Koswicku nedaleko Drážďan.

Za čo všetko vďačí Viktor Bodnár, syn veselého, nesmierne pracovitého, ale predsa len chudobného drevorubača z Uble, práve jej! Napríklad za prvú knihu, ktorú dostal vo svojom živote. Gorkého Matka. Brával ju do rúk ako kompas. A kto by si nespomeral na velikánsku debnu drevákov, ktoré zaobstarala pre deti, aby nechodili v mraze a po snehu bosé?! Práve táto Viola, ktorej ruku na chvíľočku zovrel pevnejšie a aj nežnejšie, než to medzi bývalým žiakom a bývalou učitelkou

býva, mu našla miesto pekárskeho učña v Banskej Štiavnici, keď ho nezobrali do učenia k Batovi. Zapísala ho dokonca aj do meštianskej školy a každý mesiac platiла za neho poplatok 50 korún, lebo vedela, že ani pracovitý drevorubač Ján Bodnár ich svojmu synovi nikdy nebude môcť dať.

— Počula som, že ta zastrelili. Vtedy pri úteku. Ako to vlastne bolo?

ZASTRELENÝ

Deň sa začína vždy rovnako. O tretej budíček, do piatej poroznášať po mestečku na pleciach alebo na tragači všetko, čo pekári cez noc upiekli v dvoch peciach. Potom prišla na rad výroba sódovky, limonád, opäť rozvoz po meste. A večer od piatej do desiatej škola. Červený. Do kúta! Stával tam celé hodiny. Triedny ho priam nenávidel. Ved patril k pohlavárom hlinkovcov v Štiavnicku a Viktor mal naozaj rád báčika Ružičku, čo s pečivom predával i komunistické Haló noviny či Slovenské zvesti. Neraz mu pomohol s čerstvými rožkami poroznášať i páru výtláčkov. Vyhrážali sa mu. Pôjdeš do polepšovne! Atmosféra vôkol hnedla, hustla, zadúšala. Rozbili Československo, vyhlásili smiešny farársky štát a aj ten zvyšok nechali ešte okyptiť. V auguste 1939 utiekol zo Štiavnice domov, do Uble. Ale určite pôjde ešte ďalej, na východ. Keď sa posledný raz stretol s Violou, povedala mu rovno: Viktor, tam je tvоя budúcnosť. Myšlienku podporil aj Jozef Havelka, mlynár, zakladajúci člen komunistickej strany v Ubli. S kováčom Ferom Gerlašinským už potom nemuseli dlho hľadať ani spoločnú reč, ani argumenty pre rozhodnutie. Čakali iba na príhodnú chvíľu. Zahalení hmlou minuli sedemnásteho októbra posledné domy v Ubli a stratili sa v lese. Prví z obce. O niekoľko dní neskôr maďarský rozhlas oznamoval, že pri pokuse o prechod hraníc do Sovietskeho zväzu boli zastrelení Viktor Bodnár a František Gerlašinský z Uble. Ako zradcovia boli na výstrahu ďalším na hranici hneď aj zakopaní.

NA BUKVU B

Poľsko dobojovalo a vojna proti Rusku visela len na vlásku. Čažko bolo v takých časoch súdiť, či človek, ktorý prebehol k Rusom, nie je náhodou podstrčený nepriateľmi. Riešenie bolo preto celkom jednoduché. Keď si antifašista, mal si zostať bojovať doma. A keď si komunista, bola to tvоя dvojnásobná povinnosť. Súdili ich teda ako emigrantov. Tri roky rúbať drevo za polárnym kruhom.

Vojna na seba naozaj nedala dlho čakať. Fašisti sa odrazu drali priamo k srdecu Ruska. Vsie dľa fronta! Bez chleba a vody nosili od skorého rána do neskorej noci drevo zo skládky do pristavených šestdesiattonových vagónov. Ruky omrzali, siahalí až na samé dno sín. A potom ich jedného dňa sústredili do tábora „perebežčíkov“. Dobre ich obliekli, dali im jedlo na štrnásť dní a prikázali nastúpiť. Medzi tými šeststotu chlapmi, čo tam stáli, nebol ani jeden, ktorého meno by sa začínalo na A. Nasleduje teda bukva B.

— Podľa uzniesenia vlády Sovietskeho zväzu je Bodnár Viktor Ivanovič amnesovaný a odosiela sa do mesta Buzuluk do československej vojenskej jednotky.

Chvíľu bolo ticho. A potom vyleteli do vzduchu čiapky — hurá! Pridelili ho k čate rozvedčíkov-automatčíkov pod velenie podporučíka Antonína Sochora.

— Úkol! — ohlasoval svoj príchod namiesto pozdravu veliteľ a mužstvo svorne odpovedalo: — Musí byť splňen!

Mráz, sneh. Bez tvrdej prípravy sa nedá ísť do ozajstného boja. Keď pod Sokolovom čakali na bojový krst, pri rozcvicke vojak Jirišta a Viktor tak nešikovne cvičili, že si Viktor zlomil ruku. V sanitnom vagóne mu bolo všelijako. Odrazu sa tam v sprievode lekárky objavil podplukovník Svoboda. Spod vojenského plášta vybral veľký kus čokolády Moskva.

— Tu máš, synku, a brzo se uzdrav. My tě moc a moc potrebujeme.

Akoby počul otca. A tá čokoláda! Prvá v živote. Potom sa dozvedel, že z ich čaty sa zo 41 chlapov spod Sokolova vrátilo sedem.

Kyjev. Veľkolepý a odvážny útok. Na počesť Októbrovej revolúcie musí byť oslobodený. Fašisti sa bránili zubami-nechtami. O každú ulicu, dom, poschodie bolo treba bojovať.

Nemci vešali každého, kto im prišiel pod ruky. Ale ustupovali. Až ďaleko za Dneper.

Deň po Štedrom večere. V tanku s bielym nápisom Žižka kdesi pod Žaškovom si veliteľ Lumír Pisarský odrazu spomenul, že sú vlastne Vianoce. Mamka určite upiekla vianočku. Rozprával tak, že jej vôňa razom naplnila celý tank. Odrazu zbadali kohosi prichádzaj. Náš. Podišiel k tanku a pred osádku vyložil vianočky. Ved sú Vianoce. Generál Svoboda ich dal upiecť pre každého vojaka. Neboli s mliekom a s hroziencami, ako ich robievala Lumírova mamka, ale určite z nich bolo cítiť vôňu domova.

Pod Žaškovom sa žižkovci vyznamenali. Vyradili dva nepriateľské tanky. A na veži mal ten ich už sedem nepriateľských zásahov. Boli naň hrdí. Chceli ho dotiahnuť až do Prahy. Ako symbol neporaziteľnosti. Vyznamenali vtedy celú posádku, Viktora medailou Za chrabrost. Žižku však do Prahy nedoviedli. Na Dukle zapadol do bahna a zostal tam.

DOMOV

Hmlisté októbrové ráno. Motorka poskakuje na polnej ceste. Musí sa ponáhať späť do štábneho nielen preto, že treba odovzdať operatívne hlásenie, ale aj preto, lebo rýchly ciel je oveľa ľahšie zasiahnuteľný. A Nemci pália zbesilo na všetko, čo sa len pohnie. Na križovatke stojí dievčina — regulovčíčka.

— Prečo jazdíte tak rýchlo! Viete, že je to nebezpečné. A kedy budeme na vašom území?

— Už som videl hraničný kameň. Možno ešte dnes alebo zajtra, — odpovedá Viktor a rýchlo štartuje motorku.

— Utekaj, lebo začnú ostreľovať križovatku, — súri dievčina. Kývol jej na pozdrav. Len čo sa pohol, dopadla jedna mína vľavo od križovatky, vzápäť druhá

na pravej strane a hneď nato uprostred križovatky. Tá dievčina sa volala Táňa a chcela čím skôr prísť k nám. Nie, nikto nechcel umrieť. Ale keď to má prísť, tak nech je to už na rodnej zemi.

Vo zvláštjom vydaní denníka Za svobodné Československo oznamovali, že 6. októbra 1944 o 8. hodine ráno prieskumná hliadka vedená čatárom Nebiljakom vztyčila na hraniciach československú štátну zástavu. A bola radosť. Nebol však čas precítiť, že ten strom, krík, tá mínami naruby obrátená zem je domov. Prekročili bránu. Ale kde je ešte Praha, sloboda?

— Potrebujeme nových ľudí, novú armádu, ktorá bude poznáť cenu slobody. Ubľa je už osloboodená. Pôjdeš teda domov agitovať. Odchod.

Päť rokov. Stál pred dverami a bál sa zaklopať. Keď vošiel dnu, sliepnávne svetlo petrolejky nepokojo neletovalo po chlapoch posediačky spiacich po celej izbe.

— Vidíš, že už niet kde, — zamrmial otec sediaci pri piecke s fajkou medzi zubami.

Vojak neodchádzal. Stál pri dverách zahalený tmou so samopalom za chrbtom. Mama naberala do hrnca vodu na čaj.

— Už som aj ja mohla mať takého, — vzdychla, nesúc hrniec k peci.

— Mama, ale to je nás Viktor, — pomaly, možno aj so strachom, aby sa nezmýlila, vypúšťala slovo za slovom bratova žena.

Zarachotil hrniec.

— Ale, veď . . . predsa ho zabili . . . hlásili to v rozhlase . . .

OKO

Vrátil sa do Krosna po tanky a z Uble za ním odišlo k vojsku generála Svobodu ďalších sedemnásť chlapov. Rodila sa tanková brigáda. Za poľským mesteckom Žory zašiel za politrukom Čeňkom Hruškom. Chcel bojovať v tanku. Dostal ho. A hneď ho nasmerovali k Odre. Potrebovali tam získať pri Tworkove predmostie. Štefan Vajda zničil pritom päť nemeckých tigrov. Padol. Hrdina Sovietskeho zväzu in memoriam. Padol aj veliteľ roty nadporučík Lizálek. Hodinu predtým sa mu narodil syn. Na každý z ich štrnástich tankov poslali fašisti štyri svoje, len aby ich vytlačili späť. Pomohli sovietski vojaci s protitankovými kanónmi — predmostie udržali.

Nedaleko Veľkej Polomy pri Ostrave museli dobýjať naše vlastné opevnenia vybudované pred vojnou. Veliteľ tankovej čaty Viktor Bodnár odvážne útočil na pravom krídle ešte počas delostreleckej prípravy. Ihneď ho mimoriadne povýšili z rotného na podporučíka. Len čo vytlačili nepriateľa z dediny, pribehla za ním ženička s krikom, že jej jeden tankista prešiel cez záhradu a vyvrátil niekoľko jabloní. Akoby vojna bola prechádzala parkom. Ale výčitka zostala. Zoradiť sa do kolóny. Smer Dolní Lhota. Nemci však vyhodili most, bolo treba ísť cez bariny. Štyri tanky podporučíka Bodnára vyrazili ako prvé. Prešli, ale ten piaty uviazol a zatarasil cestu ostatným. Nezdržiavať sa. Pokračujte ďalej, prikazoval veliteľ. Nikto vtedy ani netušil, že niekoľko desiatok metrov od nich je dobre zamaskovaný celý oddiel pancierfaustníkov. Tri prvé tanky nechali prejsť okolo a na štvrtý vypá-

lili. Bol to tank veliteľa čaty. Len čo posádka stačila vyskočiť z horiaceho stroja, vznielili sa aj ostatné tri. A ďalšia rana. Ľavým okom prenikla bolesť a svet sa rozplynul. Bol dvadsiaty šiesty apríl 1945. Tri dni mu oko silne krvácalo. Dve črepiny vybrali, tretia zostala dnu.

V nemocnici v Przemysli to s ním bolo veľmi zlé. Myslel, že umiera.

— No tankist, ak seba čuvstvuješ? — počul hlas lekárky sadajúcej si k nemu na peľast.

— Plocho. Už nevidím ani otca, ani mamu.

— Ničovo. Polučiš krov. Žizň spasim.

Vtedy si spomenul na sľub, ktorý dal kedysi spolubojovníkovi Vasjovi Lenišincovi. Zoberie si tú dievčinu, ktorá mu daruje krv a zachráni mu život, ak bude niekedy ľažko ranený. Vasja už nežil, ale sľub áno. Chcel by vedieť, čia to bude krv. Varvara Petrovna vtedy poslala auto po krv do Lvova. Naša je, tankista. Sovietskych ľudí.

JABLONE

Do Vysokého Máta, kam sa po vojne premiestnila tanková brigáda, prišiel aj poručík Bodnár. Ani netušil, že lokálka, ktorá tam premáva, vydáva taký neprijemný, hoci predsa známy zvuk. Písala ako padajúci mínometný granát. Keď ju po prvýkrát počul, zaťahol na chodník. Vojna zostávala v človeku, či chcel alebo nie. Zostala výčitka za jablone vyvrátené vo Veľkej Polome. Neskôr, keď odišiel z armády, napísal list pionierom do tejto obce. Vyrozprával im v nom, ako sa to stalo. Chcel by to napraviť. Prosi ich, aby v mene tankistov zasadili v obci niekoľko jabloní. Vysadili celý sad. A s pioniermi si píše ešte aj dnes. Chodieva medzi nich, rozpráva im o vojne, ale aj o dňoch, keď ako novinár križoval Východoslovenský kraj, keď pomáhal stavať Trať družby, i o rokoch rozvratu, keď bolo treba čeliť možno ešte horšiemu nepriateľovi, než bol ten so zbraňou.

Zažil sklamania i radosť. Nikdy však nezabudol, prečo bojoval. Za veľkú pravdu a vieru v lepší zajtrajšok. A rozpráva im aj o stretnutiach s bývalými spolubojovníkmi, hrdinami minulosti i dneška. Rád sa vracia do májových dní roku 1985. Vtedy sa pri príležitosti 40. výročia víťazstva nad fašistickým Nemeckom ako jeden zo 150 československých vojnových veteránov zúčastnil na slávnostnej vojenskej prehliadke v Moskve. Za účasť v bojoch i na prehliadke mu listom podčakoval minister obrany ZSSR maršal Sergej Sokolov. To už mu okrem Československého vojnového kríza z roku 1939 uniformu majora zdobil aj druhý sovietsky Rad Červenej hviezdy, ale aj štátne vyznamenania Za vynikajúcu prácu, Za obetavú prácu pre socializmus. Nedávno porozprával pionierom aj o stretnutí s bývalou učiteľkou Violou. O tom, ako boli na Dukle a ona vyšla pešo po 225 schodoch na vyhliadkovú vežu, ale aj o privítaní v Ubli. Nespoznala ani jeden dom. Nakoniec, ani nemohla. A na mieste, kde bola kedysi ich pivničná škola, je teraz park. V izbe revolučných tradícií v novej škole na nich minulosť však dýcha. Pochválili sa jej. V dnešnej Ubli vyrástlo mnoho učiteľov, inžinierov, odborníkov najrôznejších profesii. Pokrútila hlavou.

— Viktor, veď uplynulo len pol storočia, čo sme sa nevideli . . .

PAVOL TURZA

Zo spomienok frontového typografa

Boje pred Dukelským priesmykom neutíchali. Front sa posúval dopredu len veľmi pomaly. Nečudo. Fašisti mali v Karpatoch všetky strategické výhody. No i napriek tomu sa sovietske i československé jednotky pripravovali na poslednú fázu boja.

Opäť dážď a sychravo. Za nízko ovisnutými mrakmi, zahaľujúcimi vrcholky kopcov, bol nás domov.

Naším najnovším „palpostom“ sa stala obec Deszno. Romantický kútik južného Poľska. A bol by býval ešte romanticejší, keby si bol mohol človek odmyslieť povíchricu vojny a prostredie, ktoré mu zväzovalo ruky.

Na juhozápadnom okraji Deszna, blízko ihličnatého lesa stúpajúceho nahor, nám obyvatelia vyhliadli dva väčšie gazdovské domy s veľkým otvoreným dvorom, v ktorých našla prístrešie celá polná pojazdná tlačiareň. Ľavé krídlo pozdĺžneho prízemného domca sme obsadili my, sadzačí, pravé — redakcie. Na izbu a priestor uprostred domu mala právo len domáca pani. Staršia, ale hybká. Jej muž, chlap s drsným hlasom, bol o čosi starší a pohyboval sa dosť meravo.

Radisti tlačiarne Machnač, Faltus, Pánková a Širc, ako aj vedúci redakcie deníka *Naše vojsko v ZSSR*, našli prístrešie v dome na východnej strane dvora. Poníže nás, v susednej záhrade, sa usadila hospodárska správa zboru.

Izba, v ktorej sme mali možnosť sa z času na čas vyspať, susedila pozdĺžne s druhou izbou, ktorá však mala vchod z opačnej strany domu. Zriadili sme si v nej sadziareň. Keď sme sa však chceli do nej dostať, museli sme najprv obísť polovicu domu.

Dvadsiateho siedmeho septembra sa stal z denníka *Naše vojsko* týždenník. Prečo zrazu taká zmena? Denník *Za svobodné Československo*, ktorý začal vychádzať už dvanásťteho augusta, plnil dostatočne úlohu pohotového tlačového materiálu 1. čs. armádneho zboru v Sovietskom zväze. No vzhľadom na to, že sa blížilo prekročenie hranice našimi jednotkami, bolo treba prísť s niečím novým. Teda s takými materiálmi, ktoré by vojakom zboru na oslobodenom území nastoľovali aj mierové úlohy; frontová publicistika nemala obsahovať len bojové príbehy a správy. Pri usmerňovaní vojakov československej armády boli dôležité aj články všeobecného politického zamerania. Hlavne také, ktoré by pripravovali víťazov na mierový život.

V novom týždenníku so „starým záhlavím“ šlo teda, v porovnaní s predchádzajúcimi úlohami denníka, o nové úlohy, ktoré sa týkali nielen nášho zboru, ale aj frontovej tlače. Tlač nemala byť účinná len proti fašizmu, ale aj doma, proti všetkému spatočníckemu a škodlivému.

A čo vyplývalo zo zrodu časopisu *Naše vojsko v ZSSR* pre nás, sadzačov a tlačiarov? Zdanlivo o čosi pokojnejšie pracovisko, ktoré čoraz tuhšie „voňalo olovom“. Typickým pachom typografického písma. S týždenníkom neboli taký zhon. Vyhotovovali sme ho po celý týždeň popri denníku *Za svobodné Československo*. Slovom, vracali sme sa k jeho sadzbe podľa toho, ako nám prichádzali rukopisy. Tentoraz už v redakcii pripravené oveľa starostlivejšie ako rukopisy pre denník.

A čo čakalo redaktorov? Hlavne starost o dostatok hodnotných rukopisov a skvalitnenie redakčnej práce. Pravda, týždenník nikdy nepohrdol článkom mutovaným z denníka. Ale boli aj opačné prípady.

Tlač zboru odhaľovala príslušníkom jednotiek pravú tvár nemeckého fašizmu. Poukazovala na dovtedy nevychladnuté spáleniská, na zrúcaniny kedysi kvitnúcich sovietskych miest a dedín. Živila oheň nenávisti voči nepriateľovi, prinášala im príklady statočnosti a pohrdania smrťou reportážami a rozprávaním o hrdinských činoch vojakov Sovietskej armády.

Medzi pravidelných prispievateľov poľných novín zboru patril aj generál Ludvík Svoboda. Bol autorom nejedného článku, v ktorom razil cestu vzájomného priateľstva Československa a Sovietskeho zväzu.

Do poľných novín zboru prispievali aj osobnosti z nášho zahraničného odboja v Sovietskom zväze, politickí a kultúrní pracovníci. Nechýbali však ani príspevky od sovietskych vojenských a iných orgánov.

Najusilovnejší prispievatelia boli naši redaktori: nadporučík Mareš, nadporučík Ehrestein, podporučík Vološuk, podporučík Koval, podporučíčka Kovalová, podporučík Smržík a neskôr i ďalší. Boli to naozajstní vojaci — usilovali sa ovládať vojenské remeslo ako každý z príslušníkov zboru. Museli sa vedieť predierať za materiálom pre tlač smerom k bojovej línií lesnými a horskými úžľabinami, nebezpečnými úsekmi, v palbe a neustálej nepohode, bez zabezpečenia, spoliehajúc sa len na seba.

Ked' v zime roku 1942 vyšiel v buzuluckých kasárňach práporný rozkaz — podľa ktorého bola v československej jednotke zriadená Osveta —, pri zrade denníka *Denné správy* stala slobodníčka Matylda Braunová. Nik vtedy netušil, že sa z toho denníka o dva roky vykryštalizuje tlačený týždenník *Naše vojsko v ZSSR* a popri ňom i denník *Za svobodné Československo*. Pravda, vtedy stačil na také vydávanie správ rozhlasový prijímač, písací stroj a papier. M. Braunová v noci zaznamenávala správy, ráno ich prepísala a päť vyhotovených exemplárov ešte odnesla k rotám. Bola teda akýmsi redaktorom, korektorm, tlačiarom, nakladateľom aj expedientom v jednej osobe. V Karpatoch nás už „zdobila“ kolóna štyroch áut-maringotiek, naplnených tlačiarenskou výzbrojou; redaktori, sadzači a tlačiaři už mali k dispozícii pomocný materiál. Tentoraz rotná Matylda Braunová prepisovala rukopisy, bola nenaRADITEĽNOU pomocníčkou redaktorov, starala sa o redakčný archív a navyše vykonávala i funkciu prekladateľky z nemčiny do čeština a opačne.

Noviny zboru nemali veru o množstvo bojových zážitkov núdu. Ved' len z prí-

spevkov vojakov — neraz napísaných iba ceruzkou na kúsku papiera vytrhnutého z notesa, na pažbe pušky, na samopale —, by sa bolo dalo najmenej raz za týždeň zostaviť osobitné číslo denníka.

Vojaci písali bez príkraš. Tak, ako cítili alebo prezívali tú či onú bojovú udalosť. V radoch dopisovateľov neboli vzácnosťou ani kresliari, karikaturisti, básnici, hudobní skladatelia, viac alebo menej blízki umenie a novinárskemu „cechu“. Všetci sa usilovali zvýšiť úroveň svojich obľúbených frontových novín a časopisu. Ved' to boli ich noviny, ich časopis.

Uplynul týždeň, a my sme ešte „trčali“ v Deszne, pred nami však neprestávali hrnieť delá. Z nášho dočasného palpostu sa vykľula „stálica“.

Zo stromov začalo opadávať lístie, jeseň sa hlásila o slovo. Kvôli raňajším chladom boli valce v tlačiarenských strojoch nežiadúco tvrdé, neschopné roztierať farbu. Aby zmäkli, bolo ich treba najprv rozohriať ohňom.

Prvého októbra som bol povýšený na čatára. Mojím prvým gratulantom bol podporučík Roth, potom ma vystískali „moji“ sadzači: čatár Steiberg a desiatnici Pavlas, Andrelo, Majer a Ausländer. Podporučík Roth pri gratulovaní klopil oči. Pred mesiacom mi povedal: „O päť dní budeme v Prešove!“ Podistým ho mrzelo, že si na ten vytúžený deň budeme musieť ešte počkať.

Redakcia denníka *Za svobodné Československo* a týždenníka *Naše vojsko v ZSSR* sa na túto slávnostnú chvíľu už pripravovala. Začali sme tlačiť prvú časť brožúry s výstížným názvom: Piesne, s ktorými vkrocíme do vlasti.

V hustých lesoch nad Barwinkom a Zyndranowou sa fašisti pripravovali na najtvrdší odpor. Naša 1. a 3. brigáda spolu so sovietskymi jednotkami sa chystala na rozhodujúci úder. Bolo to piateho októbra.

Vidina skorého prechodu hraníc priviedla k nám z hlbokeho tyla vojenských a politických činiteľov.

Ked' sa piateho októbra zvečerilo, v našej sadziarni nastal nevídany pracovný ruch. Škoda, že naša smena mala voľno. Štvorstránkové číslo denníka *Za svobodné Československo* a štvorstránkové zvláštne číslo s červeným záhlavím a belasým levíčkom mala vyhotoviť Schwarzova druhá smena: vojaci Valeš, Marinko, Beran a desiatnik Altmann. Bolo to však na nich priveľa roboty.

„Nepotrebuješ našu pomoc?“ opýtal som sa.

„Vysádzaj dokopy osem stránok za noc,“ odvetil dobrosrdečný a vždy sa usmievajúci Emil Schwarz, „by mala byť pre nás sadzačov skoro norma . . . No ked' ponúkaš, tak beriem. Pravda, iba tvojho tlačiara Ausländera. Mohol by tlačiť hned po Altmannovi belasú farbu,“ dodal a strčil mi do rúk bez dlhého rozmyšľania štoček levíčka, vyrytý do dreva.

Úchytkom som pozrel na Schwarzu „lodku“, t. j. sadzačskú sadzobnicu, ktorú mal pred sebou na písmovke. Práve začal lámať prvú stránku zvláštneho čísla. Namiesto záhlavia novín, ktoré malo byť vytačené červenou farbou a namiesto štočka belasého leva — výplnkový materiál. Hned vedľa neho bol vysádzaný nadpis z dvojstredného písma: SME DOMA!

„A to už ako?“ pozeraím sa na riadok. „Od kedy sme doma? Iba ak v tvojej fantázii!“

Rotmajster Schwarz sa však neponáhlal s odpoveďou. Ako by ma nútíl premýšľať.

„Ach tak!“ konečne mi to došlo. „Ved’ články môžu písat aj v predstihu! Povedz, od kedy sme vlastne doma?“

„Od zajtra!“ usmial sa Schwarz. „Naše jednotky do dokážu! Vieš, čo to bude pre našich vojakov znamenať, keď sa dočítajú, že niektorí z nich už prekročili hranicu?“

V duchu som s ním súhlasil. No premýšľal som, ako inštruovať svojho tlačiaru Ausländera. Zmeral som si vzdialenosť blokovaného štočku levíčka od záhlavia novín, potom od nadpisu článku a opýtal som sa:

„A čo s novinami, ak sa útok na hranicu zajtra nepodarí?“

Schwarz sa iba uškrnul a nespúšťal oči z titulku SME DOMA!

„S tebou je debata,“ obrátil oči stípkom. „Zajtra budú naši určite doma.“

„Kiež by si mal pravdu,“ povedal som.

Expedienti tlačiarne — desiatnička Terpajová a slobodník Jirák — podchvíľou vchádzali do sadziarne s otázkou, kedy budú noviny vysádzané.

Najprv som šiel za tlačiarom druhej smeny desiatnikom Altmannom. Vzal som si deň plechovku belasej farby a zamieril na ubikáciu.

Ausländer už ležal, oči mal privreté, ale nespal.

„Vstávaj, Eugen! Schwarz ťa požiadal o spoluprácu!“

Pozviechal sa, ustlal si slamník a šiel za mnou k zadebnenému rýchloslu — k našej maringotke.

„Nevieš, kde je ten nový, čo prišiel do tlačiarne napoludnie?“ povedal zrazu.

„Prečo sa oňho zaujímaš? Pokiaľ viem, nie je z nášho fachu,“ usiloval som sa Eugena včas usmerniť.

„Ale keď budem meniť farbu, valce by mi mohol umyť.“

„Nie, piateľu! Na sluhu si nezvykaj!“

Nebol som si s Eugenom bohvieako blízky, ale vždy ma počúvol.

Nový muž v tlačiarne sa volal Michal Labský. Bol odo mňa o rok starší a v civile vyučeným predavačom. Pochádzal ako väčšina príslušníkov technického personálu tlačiarne zo Zakarpatska. Ocitol sa medzi nami v smiešne dlhej rovnošate, pretože predtým, než ho oslobodila sovietska armáda, maďarskí prisluhovači fašistického Nemecka, horthyovci, ho prinutili robiť na opevňovacích prácach. Teraz mal na starosti zháňať drevo, kúriť a nosiť jedlo pre redaktorov zo vzdialenej poľnej kuchyne. Mišo bol malý, trochu „švejkovsky“ vyzerajúci človek s bystrými očami. Bez súhlasu vedenia redakcií sme ho nesmeli nájsť do nijakej pomocnej práce.

V deň prípravy historického čísla *Za svobodné Československo* prišiel do redakcie aj štábny kapitán Jaroslav Procházka, náčelník Osvety zboru. Bol členom strany od roku 1924 a už v Buzuluku úspešne rozvíjal politickú prácu. Zhromažďoval okolo seba politicky vyspelých vojakov, ktorí potom dostali za úlohu prednáškami, besedami a najmä osobným príkladom pritiahať ostatných pre najobetavejšie plnenie úloh. Ďalej upevňovali potrebnú bojaschopnosť našej jednotky. Dávali našim vojakom za vzor sovietskych vojakov a ich veliteľov a vysvetľovali im oslobodené poslanie Sovietskej armády. Vychovávali vojakov k pevnej protifašistickej jednote a priateľstvu medzi národmi. Popularizovali ciele a úlohy nášho odboja

doma aj v zahraničí, písali o hrdinskom boji nášho ľudu proti okupantom, informovali o zverstvách fašistov. Pranierovali zradu tisovských a háčovských zapredanov a tak ďalej.

Naši vojaci sa už v boji o Sokolovo presvedčili, že úmorná práca veliteľov a osvetových pracovníkov nebola zbytočná. Povaha boja vojakov zboru dokazovala, akú veľkú, dokonca rozhodujúcu úlohu hrá na fronte morálno-politickej úroveň bojujúcich.

Články Jaroslava Procházku vo frontových novinách i ďalšia práca sa stali pramenom výchovy a poučenia, ako aj príkladom pre politickú prácu nastupujúcej generácie. S jeho menom sú nerozlučne späté aj prvé kurzy osvetových dôstojníkov a poddôstojníkov či vydávanie osvetových rozkazov zboru, ale aj vznik prvého poľného spravodajcu a napokon aj časopisu. Nemožno nespomenúť jeho účasť na štylizovaní niektorých štátnych dokumentov. Medzi najznámejšie a najvýznamnejšie patrila účasť na formulovaní vojenskej časti Košického vládneho programu.

Osveta, to bol pravidelný styk s mužstvom; vysvetlovanie a presvedčovanie o potrebe boja proti fašizmu, upevňovanie morálky a zvyšovanie bojového ducha.

Osveta, to bolo ustavičné bdenie, aby v mužstve nevznikli národnostné, náboženské či sociálne trenice. Aby nebola narušená jednota jednotiek.

Osveta, to bolo vydávanie poľných novín a v nich opisovanie bojov, vyzdvihovanie hrdinstiev, organizovanie pomoci obyvateľstvu na oslobodenom území, pomáhanie pri zakladaní národných výborov a upevňovanie ľudovej moci. Zo začiatku sa mohla osvetová práca konať len po výcviku.

Treba ešte podotknúť, že osvetár zboru neboli len tvorcami dobrej nálady, ale aj dobrým psychológom. V prvom rade však musel byť príkladným vojakom a dôkone ovládať výcvik a taktiku boja. Aby mohol vojakom pomôcť, musel s nimi žiť, musel byť jedným z nich. Stal sa nenahraditeľným pomocníkom veliteľa.

Naše jednotky by nedosiahli svoje bojové úspechy, keby v nich nepôsobili aj osvetoví pracovníci — ľudia nesmierne obetaví. No bolo počuť aj hlasy, že armáda má byť apolitická ako za prvej republiky. Lenže skutočnosť potvrdila opak. Pomocou osvetových pracovníkov obstáli naše jednotky aj v najťažších skúškach a bojoch.

Do redakcií poľných novín zboru prichádzali často na „návštevu“ mnohí známi z boja. Videl som podporučíka Turjanica, ktorý odchádzal politicky pôsobiť na Zakarpatskú Ukrajinu. Z vôle tamojšieho obyvateľstva vznikla Národná rada Zakarpatskej Ukrajiny (NRZU), ktorej predsedom sa stal. Chystali sa tam aj čatár Černý a Hrdlička.

V deň intenzívnych príprav na veľké udalosti boli v permanencii aj naši radisti. Sklonení pri rádioprijímačoch „lovili v éteri operatívne zvodky“, čiže vojnové zaujímavosti vysielané aj do cudziny, ktoré hned odovzdávali redaktorovi. V prípade potreby si radisti museli pri svojej práci svietiť všelijako, najmä ak im nemohlo poslužiť elektrifikáčne zariadenie našej tlačiarne. Petrolejová lampa bola v takom prípade najideálnejším osvetlením, ak nie naozajstným prepychom. Dokázali však pracovať aj pri svetle „koptlinky“. Bola to plechovica od konzervy, naplnená zmesou petroleja a benzínu, s knôtom vlastnej výroby. A keď nebolo poruke ani to, obsluha rádioprijímača sa musela obložiť horiacimi sviečkami.

Aj Schwarzovi sadzači frflali na rukopisy, zachytené na drevených podperách, „tenakloch“ štipcami na bielizeň, ale usilovali sa vysádzat čo najviac. Úcta k remeslu inú alternatívu nepripúšťala. Žiarovky boli slabé a dlho nevydržali, preto museli podchvíľou prácu prerušíť a vymeniť ich.

Sadzby na úzkych sadzobniciach — „špaltách“ pribúdalo čoraz viac. Prišiel rad na „kefové“ obťahy. Vyhotovili ich tradičným a zaužívaným spôsobom: sadzu zviazanú tenkým motúzom, natreli čierrou tlačiarenskou farbou a priložili na ďalší vlnký papier. Tak dlho doň „dobkali“ obyčajnou kefou, kym sa neprilepil na sadzu a neotlačili sa na ňom písmenka.

Naše pôsobisko, to bola v záplave vlastného elektrického osvetlenia neveľká izba a pozdĺž stien rozložené sadzacké písmovky na horizontálne položených rebríkoch. Pri nich lopotiaci sa ruční sadzači s osobitnými pomôckami v rukách: sádzadlami, šidlami a pinzetami.

1. čs. armádny zbor, pozostávajúci z 1. a 3. brigády, bol predtým nasadený na najkratší smer k našej štátnej hranici. Dňa dvadsiateho ôsmeho septembra zaujal postavenie na juh od osád Barwinek a Zydronowa. Útok sa začal po predchádzajúcej delostreleckej paľbe tridsiateho septembra. Žiaľ, nepodaril sa. Daždivé počasie, rozbahnená pôda, zúrivý odpór nepriateľa a napokon aj oslabené stavby brigád vykonali svoje.

Nový útok sa začal ráno šiesteho októbra. Naši vojaci, strhnutí príkladom svojich veliteľov a povzbudení osvetovými dôstojníkmi, šli vpred. S nimi tanky a postupujúce delostrelectvo.

Prieskumná hliadka práporu štábneho kapitána Knopa, vedená čatárom Nebiljakom a pozostávajúca z desiatnika Tyreka, desiatnika Počila a vojakov Heydu, Kučeravého, Parehana, Nemricha, Koubelu, Mazuru — všetci z roty samopalníkov podporučíka Bileja — dosiahla československú štátну hranicu ako prvá. Čatár Nebiljak a desiatnik Tyrek vztyčili na nej štátnu zástavu.

Tridsať dní najväčšieho sebaobetovania a vzornej bojovej činnosti prinieslo vytúžený výsledok. Tridsaťkilometrový úsek z Krosna na vrchol priesmyku bol zdolaný!

Sadzači rotmajstra Schwarza boli úspešní. Pred treťou hodinou ráno 6. októbra mali už stránky zvláštneho čísla denníka *Za svobodné Československo* vysádzané. Posledné korektúry a tlačiarci, čakajúci v maringotkách pri svojich tlačiarenských strojoch, si mohli vysádzané stránky odniesť. O dve hodiny bolo číslo vytlačené. O ďalšiu hodinu už boli noviny v rukách príslušníkov zboru — presne pred útokom na československú hranicu.

Z frontovej línie prišla spojka. Aj ona potvrdila, že naši prekročili hranicu, že sme doma! Rotmajster Schwarz bol nanajvýš spokojný. Nadpis zvláštneho vydania denníka *Za svobodné Československo*, ktorého náklad odviezli k obom brigádam, neluhal.

Sme doma!

„Dokázali sme to! S bratskou pomocou víťaznej Červenej armády,“ písalo sa v úvode zvláštneho čísla denníka, „sme vybojovali posledný, najťažší a obeťami najväčšími vykúpený úsek cesty do vlasti. Nad rodinou pôdou, ktorú nám ukradli a vydrancovali fašistický vatreli, zaviali opäť zástavy Československej republiky, zástavy demokracie a pokroku.“

Šiel som za Ausländerom, aby som mu podľakoval za pomoc Schwarzovej smene. Spal. Ruky mal ešte zašpinené od belasej farby. Neodvážil som sa ho budíť.

Okolo desiatej hodiny sa na dvore pred redakciami očitlo obrnené vozidlo a osobný automobil. Vodič obrnenca Rudolf Belavý v ňom mal lopaty, čakan a veľký štátny znak. Zhotovali ho z hliníkových piestov a lyžíco vojaci delostreleckých dielni 1. čs. armádneho zboru v meste Krosno, pod vedením svojho veliteľa Rudolfa Burdu.

Ten si na to spomína po rokoch:

„Jedného dňa, keď sa front blížil k československej hranici, prišli za mnou generál Ludvík Svoboda a generál Karel Klapálek. Požiadali ma, aby sme v dielňach zhotovali štátny znak Československej republiky, ktorý bude umiestnený na hranici. Nebola to veru ľahká úloha. Ale súhlasil som. Ako predloha nám prišla vhod korunová minca, ktorú jeden z príslušníkov zboru nosil vo vrecku ako talizman. V polnej výhni v prilbe sme roztažili hliník a naliali do pripravenej formy. Len kráľovská koruna nám akosi na odliatku zo začiatku nevychádzala. Znak sme potom pripevnil na kôl s československou trikolórou.“

Major v zálohe Štefan Šesták, nositeľ vyznamenaní a bývalý zbrojár 1. čs. armádneho zboru v ZSSR, si na ten deň zaspomína v našej tlači:

„V ťažkých bojoch medzi Krosnom a Duklou sme prezívali horúce chvíle. Poručík Karel Rott ma poslal do prvej línie opraviť zbrane. Sotva som vymenil niekoľko zlomených zápalníkov a vyhadzovačov na guľometoch, prezrel samopal a pušky, začal sa nemecký útok. Veliteľ roty, ktorú som navštívil, padol. Bolo treba konat. Prevzal som velenie a vydal rozkazy, nepriateľ ustúpil. A opäť zaútočil. Márne. Dozvedel sa o tom generál Ludvík Svoboda a odkázal mi, aby som prišiel k nemu.

„Ty nepoznáš vojenské povinnosti?“ spustil. „Keby to bolo v mieri, dal by som ťa zavrieť! Nasadni!“

Cestou do Krosna ma vyhrešil a dôrazne pripomenal, že pri jednotke som ako zbrojár iba sám a hazardujem so životom. Keď sme prišli v Krosne do dielne, vojaci už odlievali z hliníkových piestov a lyžíco československý štátny znak.“

Z ôsmeho na deviateho októbra som vysádzal do päťdesiateho čísla denníka *Za svobodné Československo* článok, ktorý mal nadpis: 2000 obcí oslobodených! Článok prevzal aj orgán slovenských povstalcov — banskobystrický Bojovník č. 31. Uverejnili ho pod nadpisom: Zástavy ČSR vejú nad naším pohraničím.

Naša sadziareň dostala posilu. Prišiel k nám ručný sadzač desiatnik Pavlas. Pochádzal z Karvinej a do tlačiarne zboru sa dostal zo sovietskeho zajatia. Predtým slúžil, keďže pochádzal z česko-nemeckej rodiny, nedobrovoľne vo wehrmacht.

Noc zo štrnásťteho na pätnásťteho októbra sa nám míňala v dobrej nálade, aj keď ju rušili výbuchy nemeckých granátov a míň. Do našich sádzadiel pribúdalo písomko za písmenkom. Vysiľujúca, ale krásna práca. Zrazu začal agregát vypadávať a svetla navidomoči ubúdalo, napokon nastala tma. Nebolo to však po prvý raz, a tak sme si pomohli osvedčeným spôsobom. Keď nezlyhalo žiarovky, zlyhal agregát. Zhúžvali sme makulatúry poľných novín a postupne jednu od druhej zažívali. Namiesto štyroch sadzačov jednej smeny mohli sádzat už len dva. Ďalší dva „vyrábali fakle“ a svietili svojim kolegom nad písmovkou.

Pred štvrtou hodinou sme už mali najhoršie fázy smeny za sebou. Vtedy som zvyčajne robil v mašine poslednú kontrolu úpravy a opravy v sadzbe.

Nové frontové ráno. V ten deň bola v redakcii porada. Hlavná téma: Zlepšenie tlače armádneho zboru, vrátane typografickej úpravy. Vedeli sme, že bez možnosti zaraďovania štočkov a používania farebnosti neprichádzalo spestrenie stránok tlače zboru takmer do úvahy.

Noci boli nepríjemne chladné. V sadziarni sme si kedy-tedy aj zakúrili, ale v maringotke s rýchlosom a príklopou sa nedalo nad ránom — keď bolo treba tlačiť noviny — takmer vydržať od zimy. Roztieracie valce na mašinách stuhli na kost.

Pršalo už tretí týždeň.

Ósmeho novembra vyšlo číslo denníka *Za svobodné Československo*, ktorého obsah bol venovaný — okrem poslednej stránky — 27. výročiu Veľkej októbrevej socialistickej revolúcie.

Medzi najsvedomitejších redaktorov zboru patril podporučík Imrich Roth. K hlavnému článku denníka: Národ sa ujíma vlády, pohotovo pripojil úvodník Nová vrchnosť — písal v ňom, že príchodom Sovietskej armády a obnovením Československa prišla do slovenských dedín sloboda. V 93. čísle denníka mal napríklad článok Na slobodnom Slovensku.

V noci dvadsiateho prvého novembra sa chystala moja sadzačská smena vyhotoviť jubilejné sté číslo denníka *Za svobodné Československo*. Službukanajúci redaktor priniesol aj fejtón, ktorý pod pseudonymom slobodník S. Škliba napísal veliteľ našej pojazdnej tlačiarne a hlavný redaktor týždenníka *Naše vojsko v ZSSR*, nadporučík Ján Maroš. Osvedčený novinár, navyše básnik, textár hudobných diel podporučíka Víta Nejedlého a spolupracovník pri zostavovaní rôznych umeleckých programov a podujatí.

Vojna plynula ďalej. Front sa napokon zastavil na Ondave. Príprava na nás presun sa neoneskorila ani o minútu. Hotovo! Nasadať do maringotiek!

Druhého decembra roku 1944 o tretej hodine popoludní prekročila naša kolóna polnej tlačiarne zboru — so sadzačmi a tlačiami — československú hranicu.

Povyskakovali sme z maringotiek a navzájom sa objali. Teraz sme boli aj my doma.

JINDŘICH DREBOTA

Karpatský denník

Oslobodenie Československa prebiehalo šiestimi významnými operáciami Sovietskej armády. V rámci Východokarpatskej operácie 1. a 4. ukrajinského frontu sa uskutočnila Karpatsko-dukelská operácia 38. armády, do ktorej sa zapojili aj jednotky 1. čs. armádneho zboru v ZSSR. Bola to najväčšia vojenská operácia, v ktorej sa za druhej svetovej vojny zúčastnili československé vojenské jednotky. Za necelé tri mesiace bojov stratili 6500 vojakov, z toho bolo 1800 padlých, 38. armáda stratila vyše 86 000 mužov, z toho asi 11 500 padlých.

Politický i vojenský význam tejto udalosti, ktorá bola motivovaná SNP a zostane navždy zapísaná do histórie národnoslobodzovacích bojov druhej svetovej vojny, bol už viackrát zhodnotený priamymi účastníkmi, politikmi a historikmi. Pozrime sa teraz na tie dni, od ktorých nás delí viac ako štyridsať rokov, na zápisky unikátneho frontového denníka niekdajšieho veliteľa guľometnej roty 2. praporu 1. čs. brigády, ktorý si práve počas karpatských bojov vyslúžil prezývku „nezrantielný“ — vynikajúceho vojaka a veliteľa, skromného človeka — Arnošta Steinera.

ZAČIATOK BOJOV

Blok ukoristil A. Steiner v prvých dňoch karpatských bojov. Jeho pôvodného majiteľa prekvapil nad rozpísanou stránkou. Fašistický voják ju už nedopísal . . . Čisté stránky papiera, o ktorý bola v prvej línií vždy núdza, zaznamenali svedectvo z bojov v dňoch 8. septembra — 31. októbra 1944. Jedinečná dokumentárna hodnota denníka spočíva nielen v autentickosti záznamov, ale predovšetkým v tom, že ich autor sa zúčastnil na všetkých najdôležitejších bojoch v Karpatoch v prvej línií.

8. 9. — 9. 9. V týchto dňoch sa mal uskutočniť pochod do Chorkówky. Kvôli nesprávnym informáciám sa dostáva prapor ráno za svitania v prúde na vzdialenosť 500 m od nemeckého postavenia za dedinou Machnówka. Roty zaujali obranné pozície. Okolo 12. hodiny sme zaznamenali nájazd piatich nemeckých tankov. Prápor sa dáva na ústup až na okraj dediny, kde zaujal novú obranu. Nemci začali silnú mŕtvičnú a delostreleckú paľbu; utrpeli sme veľké straty. Večer sme dostali rozkaz k presunu.

21

10. 9. O 16. hodine bol vydaný rozkaz k útoku. Vyrazili sme o 17. hodine západne od dediny Bóbrka, smerom na Palacówku, Helenówku a Franków, kde sme sa zakopali.

11. 9. O 19.20 začína nás prapor útočiť na západný okraj dediny Teodorówka. Nás ľavý sused, sovietsky pluk, bol zničený a Nemci sa v tej hmlistej noci dostali do nášho tyla. Obsadili časť našich opustených okopov, čo sme sa dozvedeli až neskôr. Nastala panika medzi rotami a vojaci začali utekať. Veliteľ praporu dal rozkaz na ústup, ktorý mala kryť rota automatčíkov. Keď sa rota vracaťa, dostala paľbu priamo z vlastných okopov. Mysleli sme si, že streľajú „naši chlapci“. Kričali sme „nestrieľať“ a šli sme ďalej, až sme sa ocitli asi 10 metrov tvárou v tvár nemeckým automatčíkom, ktorých bolo 50. Začul som nemecký povel „Feuer“. Všetci sme hned zaťahli k zemi. Z nemeckej strany sa spustil hotový uragán z automatov a guľometov. Väčšina nábojov však letela nad našimi hlavami, pretože streľali v stoji. My sme paľbu opätovali, a to zo štyridsiatich automatov. Asi sme mnohých zranili, lebo bolo počutie stenanie a volanie. Nastala prestrelka. Sovieti tiež spustili do nás z lesa paľbu a naši, tlačení Nemcami na východ, takisto. Chceli sme sa predrať na východ a po prestrelke sme sa dohovorili s našimi. Keďže Nemci obsadili časť našej obrany, zaujali sme tie pozície obrany, ktoré zostali neobsadené, a zaistili sme boky.

12. 9. Od rána sa bojuje o kótou 534. Čata automatčíkov, dva ľažké guľomety a slobodník Pribil s desiatnikom Sitarom držia bližšiu stranu, na odvrátenej sú zakopané dve čaty automatčíkov. Už od svitania zúri boj. Automatčíci 3. praporu prišli na pomoc. O pol dvanástej sa začína útok na kótou. Naša práporová minometka disponuje troma minometmi. Paľbu riadi podporučík Weber, po štvorhodinovom boji obsadzujú našu kótou. Utrpeli sme veľké straty. Traja boli mŕtvi, 15 ranených, 11 nezvestných a oba guľomety boli rozbité. O 13. hodine začína útok 3. prapor z nášho ľavého krídla, 1. prapor z pravého krídla a 1. rota 2. praporu. Kóta zostáva slabobojovaná. Nemci prechádzajú do protiútoku. Kóta sa päťkrát presúva z ruky do ruky.

13. 9. Zostávame na mieste v obrannom postavení. Útoky a protiútoky na kótou pokračujú. Nepriateľ útočí silnou minometnou paľbou. V guľometnej rote zostalo vrátane mňa 12 ľudí.

DRUHÉ OBDOBIE BOJOV

14. 9. Dnes ráno som spočítal, koľko mužov zostało z mužstva guľometnej roty. Po bojoch, ktoré prebehli v dňoch 11.—14. 9. do 8. hodiny rána, zostali iba: rotmajster Fábry, veliteľ družstva slobodník Pribil, vojaci Lebedinský, Fiala, Kačer, Kudrnáč, Zemánek, Loukota, Baťa, Leheň a podporučík Steiner. Všetky guľomety boli zničené delostreleckou a minometnou paľbou. Mužstvo bojovalo ako pešie družstvo pod velením rotmajstra Fábryho. Okolo 12. hodiny sme za podpory jedného tanku zaútočili na kótou 534. V bojoch nás podporovala rota automatčíkov tankovej brigády, z ktorých zostało asi 40 ľudí a z 1. pluku 30 Sovietov. Tank zachádzal zľava na odvrátený svah, kde boli zakopaní Nemci. Bolo to asi 30 metrov

od nás, takže sme si nadávali priamo do tváre. Vtom vyrazila naša pechota a vynášala Nemcov z ich stanovišta. Naši sa po úteku Nemcov zas stali na chvíľu páni kóty. Vzápäť však pekelná paľba z diel a minometov na kótou trvá vyše hodiny. Naši sa vracajú do pôvodných okopov. Pri tomto útoku Loukota roztrhala mína, nadporučík Sochor bol ranený do nohy a ranený bol aj voják Zemánek. Sedeli sme zase v starých okopoch, dopadla na nás strašná minometná a delostrelecká paľba. Ranených stále pribúdalo. Pohonič Borzuk bol zranený minometnou paľbou. Noc bola pokojná.

15. 9. Základné údaje tohto dňa boli asi takéto: Cez deň minometné a delostrelecké prestrelky, silná činnosť nášho delostrelectva a letectva na Dukle a Iwle, stav bojového mužstva: 8.

16. 9. V obrane je nás 8 mužov a jeden guľomet. Je práve 1.45, keď útočí nás ľavý sused 3. praporu. Jeho útok bol odrazený. Dostali sme rozkaz k útoku na 17. hodinu, presunuli ho však na 18. hodinu. Vyrážame na Teodorówku. Naši postúpili asi 250 metrov dopredu, ale boli silnou minometnou a delostreleckou paľbou a protiútokom Nemcov zahananí do pôvodného postavenia. Ľažký guľomet rotmajstra Fábryho pri odrážaní protiútoku zabil 12 Nemcov. Tomu, ktorý bol najbližšie, nejakému dôstojníkovi, vzali dokumenty. O 20.10 vyráža nás 3. útok, ale zase bol odrazený. V priebehu dnešného dňa bolo v našom prápore vyradených z boja asi 27, takže nás zostało 34 bojaschopných.

Dvojlist so záznamami z dní 17.9. — 19.9. 1944 v denníku chýba. V týchto dňoch dostať 2. prapor posilu — 70 vojakov, bývalých zajatcov ukrainskej a slovenskej národnosti, ktorých prevzal zbor od sovietskych orgánov zo zajateckých táborov. Ich morálno-politickej kvality nemohli byť veľké, boli to však vycvičení vojaci, nenávideli fašistov a to ich spojovalo so „starým“ mužstvom. V prápore sa vytvorili dve roty — jedna pod velením podporučíka Bileja, druhá podporučíka Steinera. Prápor mal za úlohu využiť úspech sovietskej 14. gardovej streleckej divízie, ktorá mala zaútočiť na Teodorówku zo západu a preniknúť medzi túto osadu a Nadole a ovládnuť kótou 576, ktorá sa nachádzala asi 2 kilometre severovýchodne od kóty 694 — Hyrowa hora. Hlavné sily nepriateľa začali ustupovať k Dukle. Bol to výsledok obrovských obetí sovietskych a našich vojakov.

20. 9. O . . . hodine sa začína útok na Teodorówku. Moja rota je náhradná. Jej úlohou je získať Teodorówku a zaistiť južný okraj. Za silnej minometnej a delostreleckej paľby postupujeme za 1. a 2. rotou k dedine. Roky zmenili smer a nemecou paľbou boli rozptýlené. Moja rota prenikla a zaistila južný okraj. Po organizácii rôt o 20. hodine vyrážame smerom na kótou 576. Za tmy dochádzame k nepriateľským okopom na 25 metrov. Nepriateľ spustil paľbu, ale je zatlačený a ustupuje. Vľavo a vpravo suseda nemáme. Asi 60 metrov od južného okraja Teodorówky narážame na druhý odpor, dostávame rozkaz zakopať sa a zaistiť. Zaistili sme si ľavé a pravé krídlo. V noci sme zistili, že nepriateľ je vpredu vo vzdialenosťi 200 metrov, vpravo 150 metrov a vľavo 500 metrov. Roky sú pomiešané, je veľa ranených.

21. 9. O 4. hodine nadviaza 3. prapor — 15 ľudí — spojenie s našim ľavým kríd-

lom. Pomaly sa rozvidnieva a nepriateľ začal strašnú mímometnú paľbu smerom na okopy. Ostreľujú bez prestávky. Neopláti sa vystrčiť ani hlavu; strieľa guľomet a šnajpery. Je veľa ranených: podporučík Monič, Szabo, rotmajster Fábry, čatár Lukeles a mnoho ďalších. Straty sa odhadujú asi na 20 ľudí. Spojenie so SV nemám. O (nečitateľné — poz. aut.) hodine vyrážame do útoku na kótu 576, aby sme zaistili južné svahy. Nepriateľ hneď spustil uragán mím, mužstvá sa pomiešali. Len s najväčšou námahou sa ženie neorganizovaný húf dopred. Kóta je obsadená, zháňa sa mužstvo, začínajú sa okopové práce. Noc je pokojná.

22. 9. O 12.30 útočíme pomocou tankov na kótu 694. Tanky vyrazili. Chcel som využiť ich postup, a preto som sa pohol o 10 minút skôr. Za 35 minút bol náš oddiel na kóte, obklúčili sme ju zľava cez rokľu. O 2.30 vyháňame Nemcov z okopov. Prišli sme o 3 tanky.

Zo stručného devätfriadkového záznamu nemôžeme urobiť predstavu, aký „kúsk“ sa tu podaril Steinerovi. Hlášeniu o obsadení silne opevnenej kóty nechcelo zo začiatku uveriť ani veliteľstvo 2. práporu a 1. brigády. Predpokladal sa skôr tvrdý, krvavý boj. Štyrom tankom a asi šesťdesiatim bojovníkom sa to podarilo (tažko ranený tu bol hrdina ZSSR R. Tesařík). Steinerovi za jeho majstrovstvo bla-hoželal z pozorovateľne, odkiaľ boj sledoval osobne, maršal I. S. Konev.

23. 9. Noc bola dosť pokojná. Od rána sa nás Nemci pokúšajú vyhnáť z našich okopov. Bránime sa húževnato, sme v silnej mímometnej a delostreleckej paľbe. O 11. hodine dostał 3. prápor rozkaz obklúčiť zľava kótu. Preto stiahol svoje družstvo a spojka urobila omylem to isté aj s časťou mužstva 2. práporu, ktorý mal zostáť namieste a brániť sa. Takže mi zostało osem chlapov v celej obrane. Večer mi bol pridelený podporučík Bilej so štrnásťimi ľuďmi. V noci boli zabiti rotmajster Ruščák a šest vojakov.

Rotný Ruščák sa zdržiaval so skupinou vojakov vo vybudovanom úkryte asi sto metrov pred vlastnou obranou. Postavil na noc stráž, ale to nepomohlo. Strážneho bodli do srdca, ostatných v bunkri zabili a zohavili. Ruščáka spoznali vojací iba podľa trofejnej pištole, ktorú mal vo vrecku. Fašisti mu dovodili telo. Toto robil nemecký prieskum. Určite aj preto je v tomto období zaznamenaný minimálny počet zajatcov.

24. 9. O 9. hodine vyrážame do útoku západne na dedinu (nečitateľné). Postupujeme za silnej mímometnej a delostreleckej paľby po severných svahoch kóty. Popoludní sme dosiahli západné svahy kóty, pred nami v doline asi 400 metrov leží Hyrowa. O 18. hodine sa začína útok, ktorý bol odrazený silnou guľometnou paľbou nepriateľa. Vraciame sa do pôvodných okopov. Straty sú menšie. Noc je pokojná.

25. 9. O 11. hodine útočíme opäť na Hyrowu. Nemci nás nechali zliezť až do polovice svahu a potom začali presnú guľometnú a mímometnú paľbu. Pritlačili nás k zemi. Od rána prší a z kopca stekajú potôčiky studenej vody. V jednom jarku ležíme do večera úplne mokrí. O 4. hodine sú naši prví automatčíci v dedine.

Pri útoku bol zranený podporučík Pressner, jeho mužstvo sa rozutekalo. Vraciam sa, zháňam ich, stretávam Bileja a šiestich automatčíkov. Ležia v jarku pred dedinou a nemôžu sa zdvihnuť, sú pod paľbou guľometu. Ležíme, pokiaľ sa nezotmie, a potom vyrážame do dediny, kde nadväzujem spojenie. Organizujem obranu, naviažeme sa na ľavého suseda — 3. prápor a pravého — sovietsky pluk. Sme úplne mokrí, na nikom by sa nenašla ani jedna suchá nitka. Zaliezli sme do pivnice, urobili sme si oheň, sušíme sa. Noc je pokojná. V bojoch boli zranení siedmi.

26. 9. V dedine Hyrowa je zaktivizovaná obrana. Cez noc sa uskutočnil presun do Trzciany.

27. 9. Organizujú sa dve roty. Ja som veliteľ prvej, ktorej členmi boli aj veliteľ čatár podporučík Jaroslav Prokůpek, podporučík Josef Prokůpek, podporučík Václav Šrámek, podporučík Anton Rozhon, podporučík Jaromír Hnídek. Sú vydané zbrane a munícia. Pri výmene ľahko zranilo podporučíka Prokůpku. Okrem slabej mímometnej paľby je pokoj.

28. 9. Obrana je v dedine Zyndranowa. Tvoria ju 7 dôstojníci, 1 rotmajster a 78 vojakov. Podporučíka Rejzeka odvezli do nemocnice, vojaka Ferenca Petra zranili. Mímometná paľba je slabá.

29. 9. Dedina Zyndranowa sa bráni ďalej. Prišiel podporučík Černický. Delostrelecká a mímometná paľba zosilnila. Útok sa odložil.

ZÁVEREČNÉ ODOBIE BOJOV

30. 9. O 9. hodine sa začína útok v smere kóty 460, 642, 569. Delostrelecká príprava trvala 40 minút. Potom vyšlo 8 tankov, za nimi vyrazili 1. a 2. rota, ale ľavé krídlo zostało vo východisku. Naši postupujú, vyhnali Nemcov z kóty. Boj sa skončil o 14.30. Dostávame mímometnú a delostreleckú paľbu a silnú paľbu z guľometov, hlavne z ľavého krídla priamo nám do chrabta. Tanky sa vracajú. Nemci prechádzajú do protiútoku, je veľa ranených. Nemecká presila nás zatlačuje. Od začiatku útoku nemám spojenie. Linka je pretrhnutá. Nemôžem zavolať posilu. Keď nás už Nemci zatlačili do okopov tesne pod kótu, prichádzajú automatčíci a znova sa zmocňujú kóty. Straty sú veľké. Zháňam mužstvo po dedine, boja-schopných posielam na kótu.

Ďalšie záznamy pokračujú až do 31. októbra 1944. Vtedy bola ukončená Karpat-sko-dukelská operácia. Podľa vojnového denníka mal 2. prápor 1. brigády 8. septembra 841 ľudí. Z toho bolo 25 dôstojníkov a 15 rotmajstrov. Večer 23. septembra po uplynutí pätnásťich dní tvrdých bojov mal prápor 337 ľudí — z toho 17 dôstojníkov a 6 rotmajstrov. Denne stratil prápor v priemere 42 osôb, 65 % zo svojho bojového stavu.

Záznamy v denníku A. Steinera sú osobným bezprostredným svedectvom človeka, o ktorom armádny generál Ludvík Svoboda vo svojich spomienkach napísal: „Môžete mi veriť, že som počas dvoch vojen veľa videl, ale činy podobné Steinero-vým iba zriedkakedy.“

Od Machnówky po Zyndranowu

(Spomienky samopalníka Vladimíra Berku)

Počnúc Machnówkou sme sa ocitli v neustálych bojoch. Útočili sme skoro každý deň, často aj niekoľkokrát denne. Zvlášť urputne sa bojovalo o výsinu 534, ktorá tvorila kľúč k mestu Dukla a Dukelskému priesmyku. Nemci mali výhodnejšiu polohu, pretože boli vyšie.

Pri jednom útoku sme sa dostali do nemeckých zákopov, kde došlo k tvrdému boju muža proti mužovi. Nemcov sme zahnali dolu do dedinky Iwla, bližšie k ceste Dukla — Zmigród. Naše tanky však boli vyradené, čím nás ďalší útok uviazol. Museli sme s ťažkými stratami ustúpiť.

Pri ústupe som stretol svojich kamarátov Vladimíra Říhu a Bohumila Nováka. Niesli raneného.

„Koho to nesiete?“

„Toníka Doležala z Baráku.“

Bol to môj sused a spolužiak. Prehliadol som si ho zblízka:

„Nie, to nie je on.“

„Ale je. Má niekoľkonásobný priestrel hrudníka. Tak ho to dodrúzgalo.“

Ranený si pýtal vodu. Priniesol som mu ju z potoka a dovezli sme ho na ošetrovňu. Vzhľadom na ťažký stav bol letecky dopravený do nemocnice vo vnútrozemí Sovietskeho zväzu. Musel podstúpiť niekoľko operácií. Vďaka starostlivosti sovietskych lekárov a zdravotných sestier zranenie prežil. Z nemocnice sa vrátil domov do rodných Horodyšč, ktoré sa nazývali aj Baráky. Do oslobođenej vlasti sa už v roku 1947 nevrátil. Zavraždili ho benderovci.

20. septembra sme vstúpili do mesta Dukla. Tankisti zamaskovali svoje stroje v prechodoch a záhradách. Nemci do mesta dobre videli z postavenia na Hyrowej hore a každú chvíľu uskutočňovali delostrelecké a minometné prepady — len čo sa v meste niečo pohlo. Autá zatiaľ za nami do mesta nemohli. Prešli sme po moste a usadili sme sa pred jedným domom.

V dome sa otvorili dvere. Poľské dievčatá nás pozývali dnu. Vtom prišla majiteľka domu, pred ktorým sme sedeli, a spýtala sa nás: „Chcete coś zjeść?“

„Macie, proszę, mleko?“ spýtal som sa po poľsky.

„Mam, zaraz wam przyniosę,“ odpovedala a vbehla do domu. Rozhodli sme sa, že pozvanie prijmeme, možno nám niečo dajú.

S jedlom to bolo vtedy v prednej línii všelijaké. Nosiči stravy to nemali ľahké.

Koľkokrát spadli s varnicami a vyliali jedlo, alebo sa k nám vôbec nedostali kvôli paľbe. Inokedy zase prišli s prestreľanými varnicami. Ešteže bolo v sadoch dosť jabĺk a sliviek. Vodu sme pili z potoka. Ráno sme niekedy zistili, že sme v noci naberali vodu vedľa padlých koní.

Niekto kamaráti išli so mnou, ostatní zostali na mieste. Dobiehali sme k bráne domu na náprotívnej strane ulice, keď sa zrazu ozvalo hvižďanie delostreleckej paľby. Vbehli sme do prechodu. Nikto tam už neboli. Dievčatá a aj ostatní utiekli skryť sa. V prechode bolo tma. Prepad sa skončil. Pribehol za nami jeden z chlapcov: „Podte rýchlo! Všetkých tam zabilo!“

„Podte, odnesieme ranených!“ vyzval som kamarátov.

Bežali sme pred dom, kde ležala mŕtva majiteľka a vedľa nej hrnček s rozliatym mliekom. Nebola nikde zasiahnutá, zabil ju tlak vzduchu pri výbuchu práve vo chvíli, keď nám niesla mlieko. Pri nej kľačal jej syn. Nariekal a márne sa snažil prievest ju k vedomiu.

Našli sme tam piatich ranených. Preniesli sme ich na druhú stranu a v jednom dome sme ich uložili na zem. Podľa svojich súl a možností sme sa im usilovali poskytnúť prvú pomoc, aspoň zastaviť krvácanie. Prišiel k nám postarší Poliak dôstojného vzhľadu: „Čo budete robiť s toľkými ranenými?“ spýtal sa zúčastnené.

„Zatiaľ nemôžeme urobiť nič viac. Musíme počkať, až sa tu za nami dostane auto alebo nejaký povoz, aby sme ich mohli odviezť.“

„Tamto je slama, prineste ju a uložte na ňu ranených!“

Urobili sme, čo nám kázal. Ale ešte vždy neboli spokojný. Priniesol z komory prestieradlá, rozostlal na slame a uložil na ne ranených. Onedlho sa ukázalo, že ten neznamyj je lekár. Doniesol injekcie a obväzy. Rany riadne ošetril.

Zotmelo sa. Po meste začali behať sovietske sanitné psy s nosidlami na malých kolieskach. Nosidlá mali okrem koliesok malé oje. Pokúšali sme sa štvornohých nosičov privolať a zastaviť, chceli sme naložiť ranených. Nereagovali však na nás a nezastavili, možno im prekážala odlišná farba našich uniform — vyhľadávali ranených sovietskych vojakov. V prípade, že začala paľba, predný pes, ktorý vieadol, sa otočil, zubami strhol oje a zatiahol nosidlá s ranenými za budovy. Psy odvážali ranených celú noc. Žasli sme nad tým, ako boli vycvičené, inteligentné a schopné. Mnoho ranených im vďačilo za svoj život.

Prenocovali sme na mieste. Na druhý deň asi o 10. hodine dorazili do mesta naše autá. Naložili sme do nich ranených, ktorí boli odvezení do nemocnice v tyle. Vďaka starostlivosti poľského lekára všetci ostali nažive. Ktovia ako by sa to bolo skončilo bez jeho pomoci.

22. septembra sme s poručíkom Jozefom Kryškom prechádzali lesom na prieskum Hyrowej hory. Minuli sme naše tanky, ktoré boli pripravené na útok vo vyčkávacích postaveniach. Vyšli sme na okraj lesa. Zacítil som dym ako z cigarety. Upozornil som poručíka: „Pán poručík, nejako sa mi to nezdá, cítiť tu dym . . .“

„Len budme opatrni, uvidíme,“ odpovedal poručík. Netušili sme, že ustupujúcim Nemcom sme tesne v pätách. Prišli sme k vysokým skalám. Zbadal som ohník a v skale veľký otvor jaskyne. V otvore sa objavila nejaká hlava. Zavolali sme na neznámeho, a ten vyliezol von. Bol to poľský civil. V jaskyni hľadal úkryt pred paľbou niekoľko poľských rodín. Na našu otázku, či sú tu Nemci, odpovedal:

„Práve odtiaľ odišli. Ešte si tu varili kávu. Museli ste ich vidieť!“

Išli sme ďalej. Narazili sme na jaskyňu s poľskými civilmi, ktorí nám poskytli rovnaké informácie. Vyšli sme z lesa. Pred nami boli asi tri drevenice, pravdepodobne samota Hyrowskie lazy. Vo dverách jednej z dreveníc sa zjavil postarší Poliak a mával na nás. Pristúpili sme bližšie k nemu.

„Ty Germanec?“ opýtal sa poručík.

„Nie, som Poliak! Nemci práve odišli. Tadiaľ, smerom nahor, do kopca . . .“

Spozorneli sme: „Ustupujú bez boja. Asi na nás niečo chystajú ako v Machnóweke . . .“

Vyšli sme až na náhornú rovinu a ocitli sme sa tesne pri nemeckej obrane. Nemci spustili tažkú guľometnú paľbu. Videl som, ako jedna dávka zasiahla čatára Bogoša zo Zakarpatskej Ukrajiny. Náraz ho odhodil asi tri metre dozadu.

Stiahli sme sa a na našom úseku sme zostali traja a jeden tank hrdinu ZSSR nadporučíka Richarda Tesaříka. Ostatní samopalníci nás dosiaľ nedohonili. Došla však za nami spojka s rozkazom zotrovať na mieste a vyčkať príchod pechoty. Potom sme sa mali stiahnuť k nášmu SV. Zaťahli sme neďaleko tanku do kráteru po leteckej bombe. Pre každý prípad sme si pripravili samopaly a taktiež protitankový ručný granát.

Z nemeckých zákopov sa ozval hrozný krik. Pripravili sme sa na boj na život a na smrť. Ustúpiť dolu zo strmhého kopca nebolo možné, dotíkli by nás kamene. Prišiel k nám jeden tankista a povedal:

„Je to dobré, Nemci začínajú ustupovať. Zavládla medzi nimi panika. Jedni odchádzajú, druhí prichádzajú.“

Nevedeli sme, že zmätok v nemeckých zákopoch nastal vtedy, keď z druhej strany hory vyšli do tylu peší samopalníci 2. pešieho praporu:

Tank sa pohol a vypálil z dela. Z nemeckých zákopov sa ozval nám dosiaľ neznámy šum. Vo vzduchu sa zablysol plameň. Panzerfaust zasiahol priamo do tanku, ktorý razom vzplanul modrým ohňom. Videl som, ako sa otvoril horný príklop. Tankista zoskočil dolu. Kombinéza na ňom horela. S pomocou jedného nováčika sa nám ju podarilo uhasiť. Stiahli sme ho zo zemiakového poľa dolu pod vysokú medzu, kde sme boli ukryti pred Nemcami. Ujali sa ho vojaci z nášho štábu. Bol to nadporučík Richard Tesařík.

Prvú pomoc mu poskytli poručík Jozef Kryško a jeho spojka Bohuslav Svítek. V neďalekej poľskej drevenici sa im podarilo zohnať trochu smotany, ktorou poranenému ošetrili popálenú tvár. Letecky bol potom dopravený na liečenie do ZSSR. Prišiel o jedno oko. Popáleniny tváre sa vďaka včasnému ošetreniu smotanou zahojili.

Koncom septembra som bol v Zyndranowej vážne zranený črepinou míny.

Do oslobođenej vlasti som sa vrátil až v roku 1947.

Nedoručený odkaz

(Spomienky Václava Zárybnického)

Po oslobodení sovietskeho tankového učilišta v Saratove som spolu s ďalšími absolventmi prišiel k československej tankovej brigáde ako podporučík v zálohe. Pretože som už nepatriel k tým najmladším, nezaradili ma priamo k tankom. Vzhľadom na dobré znalosti ruštiny a života v ZSSR som dostal funkciu styčného dôstojníka tankovej brigády. Táto funkcia mala nemalý význam, pretože nie len dôstojníci, ktorí prišli z Veľkej Británie, ale ani ostatní naši dôstojníci nevedeli po rusky. Vznikli preto malé nedorozumenia, komplikácie a problémy v spolupráci so sovietskymi jednotkami. Úlohou styčného dôstojníka bolo nájsť spôsob ako predchádzať nezrovnalostiam, alebo ako ich „vyžehliť“. Okrem dobrého ovládania ruštiny si to vyžadovalo aj mnoho taktu a predvídavosti.

Takmer stále som „pendloval“ medzi štábom tankovej brigády a štábom sovietskych jednotiek, ktoré s nami spolupracovali.

Matne si spomínam na nás útok pri Žiari v Sliezsku. Na štabe tankovej brigády, ktorý sa nachádzal v bunkri, zostal iba náčelník štábu brigády kapitán Perl a ja, spolu s niekoľkými spojármi. Veliteľ brigády podplukovník Janko so všetkými dôstojníkmi štábu brigády sa priamo zúčastnili útoku, alebo sledovali boj z pozorovateľne. Tak nás zastihol sovietsky generál, ktorého meno si nepamätam. Začal nám vyčítať, prečo nie sme na bojisku. Kapitán Perl nebol schopný odpovedať, ani nevedel dobre po rusky. Preto som sa ujal slova ja. „Tovariš generál, keby odtiaľ náčelník štábu odišiel, kto by koordinoval boj? Pokial viem, vás náčelník štábu sa práve nachádza v masívnom kamennom dome, odkiaľ riadi boj práve tak ako nás náčelník Perl tu. Čo je podľa vás dôležitejšie, správne riadenie a koordinácia boja, alebo o jedného človeka viac na bojisku!“ Keď som skončil, generál sa ospravednil a odišiel. Kapitán Perl ma objal a pobozkal.

Najazdil som v džípe a na motocykli stovky, možno aj tisíce kilometrov. Keď sa bojovalo na Sliezsku, nachodil som sa pešky desiatky kilometrov, pretože nie všade sa dalo dôjsť vozidlom.

Vstúpili sme na územie vlasti. Bol som na sovietskej divízii neďaleko Chabičova. Naša tanková brigáda mala sídlo v lese, vo východiskovom postavení, pripravená k útoku na Veľký Polom. Zavolal si ma veliteľ divízie: „Dnes našu brigádu navštívi generál Ludvík Svoboda a tovariš Klement Gottwald. Zájdite za nimi, odovzdajte im môj bojový pozdrav a odkaz, aby ma určite navštívili. Je to veľmi dôležité . . .“

Vydal som sa na cestu džípom. Ďaleko som sa však nedostal, všetky cesty boli pod delostreleckou a minometnou palbou. Vodičovi som kázať, aby sa vrátil späť autom a ja som sa pustil pešky. Cesta viedla úžľabinou k lesu. Na okraji lesa som narazil na skupinu sovietskych vojakov. „Tadiaľ to ďalej nejde. Vráťte sa!“ varovali ma.

Všetci boli zranení, ale mohli sa ešte pohybovať, takže sa vracali na ošetrovňu.

Príkaz sa splniť musí. Ďalej sa nedalo ísť priamo, bolo by to nezmyselné riziko. Sadol som si a ďalekohľadom sledoval okolie, hľadal som úkryt snajpera. Netušil som, že ho mám za chrbtom.

Náraz zozadu do nohy a až potom zvuk výstrelov a ostrá bolest. Guľka mi prele-tela stehnom. Schúlil som sa a odkotúľal stranou, aby som zmizol snajperovi z očí.

Provizórne som si ošetril ranu obväzom a čakal som. Nič iné som robiť nemohol. Ani neviem, koľko hodín som tam nečinne preležal. Zrazu sa oproti mne vyrútilo z lesa niekoľko Nemcov. Zlakol som sa a siahol som po pištole, aby som ju v krajinom prípade použil pre seba. Nechcel som, aby ma dostali živého. Upokojil som sa, keď som zistil, že utekajú s rukami nad hlavami. Za nimi bežali sovietski vojaci s dôstojníkom na čele. Odvádzali Nemcov do zajatia.

„Pomogite! Spasite!“ zvolal som na dôstojníka.

„Ich bin Sanitar,“ ozval sa jeden z Nemcov a zastavil sa pri mne. Zastali aj sovietski vojaci a poskytli Nemcov čas potrebný na moje ošetrenie. Zajatí Nemci ma potom na provizórnych nosidlach dopravili na sovietsku poľnú ošetrovňu.

Mrzelo ma, že som generálovi Ludvíkovi Svobodovi a Klementovi Gottwaldovi nedoručil pozvanie sovietskeho generála. Neviem, či ho namiesto mňa doručil niekto iný, a či sa vôbec návšteva u veliteľa divízie uskutočnila.

Po oslobodení vlasti sa skončilo moje štvormesačné liečenie v sovietskych vojen-ských nemocničiach v Baku. Zranenie zostało naštastie bez väčších následkov.

Do posledného muža

(Z rozprávania samopalníka Vladimíra Filipka)

V marci 1944 som sa v obci Równe spolu so starším bratom Bohušom a s desiatkami ďalších spoluobčanov z mojej rodnej osady Českých Novín prihlásil do armády. Mal som vtedy osemnásť rokov.

Kedže sa práve formoval prápor tankových samopalníkov — výsadkárov, väčšina mladých, fyzicky najzdatnejších nováčikov do tridsať rokov bola zaradená k samopalníkom. Fyzicky slabší a vekovo najmladší sa zaradovali k spojárom, tí, ktorí boli v stredných rokoch k pešiakom, a starší k rôznym pomocným službám.

Bohuš a ja sme boli priradení k rovnakej rote samopalníkov. Nášmu práporu velil hrdina Sovietskeho zväzu Antonín Sochor. Podstúpili sme náročný, tvrdý výcvik, ktorý viedli dôstojníci a poddôstojníci z radov skúsených, ostrieľaných vojakov.

Najprv sme mali výcvik v obci Równe a v okolí Lucka, priamo v druhej obrannej línií Sovietskej armády. V obci Równe na stanici sme sa chystali na presun do osady Kiczera a pri nástupe do vagónov sme zažili fažký nočný nálet nemeckých lietadiel. Mali sme niekoľko mŕtych a ranených. Ďalší výcvik potom pokračoval v lesoch na Bukovine.

Prvý bojový krst sme absolvovali pri Krosne. Keď sme prechádzali do východiskových postavení, vôbec sme si nevedeli predstaviť, čo všetko nás vlastne čaká. Približovali sme sa k lesu. Dostali sme rozkaz nerobiť hluk pri prechode, teda nijako sa nepriateľovi neprezradí. Uvedomili sme si, že niečo sa bude diat.

Ráno 8. septembra sme sa zakopávali na okraji lesa. Ešte sme sa ani nastačili zakopať, keď sa začala sovietska delostrelecká príprava, ktorej sa zúčastnili aj naši delostrelci. Všade dokola sa to „rozhrmeľo“. Nad našimi hlavami preletovali delostrelecké náboje všetkých kalibrov a taktiež „ohnivé chvosty“ mŕtvi sovietskych katuší. Vybucovali na druhej strane, v postavení nepriateľa. Zem sa dunivo otriasala. Na takúto „hudbu“ sme doteraz neboli zvyknutí. Zo začiatku by sme boli najradšej zaliezli pod zem, aj do myšacej diery. Ostrieľaní mazáči sa nám smiali. Nepriateľ odpovedal delostreleckou palbou iba slabo, a tak sa ani nekryli. Sledovali dopady a výbuchy na druhej strane, v postavení nepriateľa.

Pretože sa zatial nedialo nič strašné, dodali sme si odvahy. Jeden po druhom sme vyliezali zo svojoch zákopov a sledovali sme priebeh delostreleckej prípravy. Veru, nechceli by sme v tej chvíli byť v koži nepriateľa. Netušili sme, že práve ten pocit, ktorí mali oni, pocítíme ešte mnohokrát aj my.

Po ukončení delostreleckej prípravy sme začali postupovať. Až do Machnówky išlo všetko hladko, nepriateľ rýchlo ustupoval. Ako sa neskoršie ukázalo, príprava na nástup sa pred ním neutajila. Vedel o nej, takže väčšinu svojich sústahol z prvej obrannej línie ešte pred začatím sovietskej a našej delostreleckej prípravy. Ústup kryli iba malé zaistovacie jednotky.

Do Machnówky sme dorazili v noci z 8. na 9. septembra 1944. Nálada v čate veliteľov bola plná optimizmu. Ved do týždňa prejdeme Dukelský priesmyk a budeme v Prešove. Po príchode do Machnówky sme dostali rozkaz nezakopávať sa, čo sa nám však vypomstilo.

Veliteľ práporu samopalníkov, hrdina ZSSR nadporučík Antonín Sochor, mi prikázal, aby som rozniesol k rotám poľnú poštu. Ukázal mi smer, kadiaľ mám ísť hľadať 1., 2. a 3. rotu. Chcel som si so sebou zobrať samopal, ale Sochor mi ho kázal nechať v aute.

Vyrazil som. Mal som pri sebe iba dva ručné granáty. Skôr ako som stihol rozniesť poštu, v dedine sa spustila delostrelecká a mínometná paľba. Z lesa sa vynorili tanky a začali priamy útok na naše postavenia. Vracal som sa k autu. Vodič nemohol naštartovať Sochorovo auto, tak ma Sochor poslal do susednej dediny po nákladný studebecker, ktorý mal viesť starší vojak — Matusevič. Musel som sa dostať cez rieku.

Matusevič naštartoval auto a išiel do Machnówky. Tam bolo hotové peklo. Všade mŕtvoly, dookola horelo. Sochorovo auto sme vzali do vleku a vracali sme sa späť. Zastavili nás, aby sme naložili ranených. Nakladali sme ich pri silnej nepriateľskej paľbe. Nedaleko nás vybuchovali míny a granáty. Matusevič stratil nervy. Nebol schopný viesť auto. Vodič z druhého auta si s ním vymenil miesto. Sadol si za volant studebeckeru a vyrazil cez pole ako tryskáč.

Z paľby sme vyviazli šťastne. Zároveň sme vyviezli dve autá plné ranených. Niektorí ranení našli útulok v stodolách v Machnówke, ktoré iba zázrakom unikli požiaru a v tom zmätku sa na nich zabudlo. Naši ich tam našli až po odrazení nemeckého protiútoku, asi tak za dva dni. Veľa z nich zomrelo, alebo zostali invalidmi, pretože neboli včas ošetroení.

Taký bol náš prvý bojový krst . . .

Na jeden zážitok z ďalších dní nezabudnem do smrti. Istému vojakovi zlyhalo počas paľby nervy. Vyskočil zo zákopu a dal sa na útek. Začul som výbuch a zrazu som zbadal, ako sa vojak plazí. Jednu nohu, mal zdvihnutú nahor. Črepina mu ju odtrhla nad chodidlom.

„Kam lezieš?“ spýtal som sa.

„No, na ošetrovňu . . .“

„Neviem, či tam v tej paľbe vôbec dôjdeš. Urobíš lepšie, ak zostaneš tu!“

Rozbehol som sa, aby som zavolal nášho „lapiducha“. Za sebou som počul výbuch. Obzrel som sa a s hrôzou som zistil, že keď sa ten chudák plazil, narazil hruďou na mínu. Úplne ho to roznieslo. Vojak si musí zvykať na mnoho zlých vecí, — na smrť a zranenie, vši, zimu, dážď a hlad. Dosť skoro sme sa ostrieľali a mohli sme sa vyrovnať starším, skúseným „mazákom“.

Počas druhého týždňa bojov nedaleko cintorína pri dedine Nadole nad mestom Dukla sa mi s pomocou staršieho brata Bohuša podarilo vyraziť obsluhu nemec-

kého guľometu, ktorý zastavil našu útočiacu rojnicu. Paľbou zo samopalu som odlaľal pozornosť guľometníkov od Bohuša. Bohuš sa priplazil zboku na dosrel zo samopalu a oboch ich zlikvidoval. Guľomet stíhol. Zaútočili sme a čoskoro dobyli nepriateľské postavenie. Obidva sme boli vyznamenaní československým vojnovým krížom a mali sme dobrý pocit, že sme zachránili životy niekoľkých kamarátov.

20. septembra pri útoku na Iwlú a Teodorówku sme utrpeli ťažké straty. Padol čatár Mihok, desiatnik Kjišac, Podaný a nás účtovník Šteck. Ranení boli Josef Černý, Vláda Říha, Terner a Pižl a ťažko ranený bol aj môj brat Bohuš.

22. septembra pri útoku tankov s výsadkom samopalníkov na Hyrowu horu južne od Dukly utrpeli tankisti i samopalníci ďalšie ťažké straty. Nadporučík Tesařík, hrdina ZSSR pri zasiahnutí tanku pancierovou prišiel o oko. Mnohí z posádky zahynuli. Z mojich kamarátov-samopalníkov boli ranení Prošek a Bohumil Novák, môj krajan z Českých Novin a desiatnik Lízanec zo Zakarpatskej Ukrajiny. Nováka ťažko zranili črepiny míny, a to do hlavy, do ruky a do nohy. Priviezli ho dolu do dediny. Trápil ho hrozný smäd, pýtal si vodu. Podojal som kravu a niesol som mu kotlík mlieka. Sotva som sa vzdialil od maštale, práve ju zasiahol delostrelecký granát.

Mlieko som dal Novákovi a ten sa s chuťou napil. Potom som zohnal malý rebríčák a jedného Poliaka s koňom. Naložili sme na voz Nováka a ešte ďalších dvoch ranených. Poliak ich odviezol dolu do Dukly, do poľnej nemocnice.

Najťažší boj som zažil 30. septembra na bezmennej výšine medzi Zyndranowou a Barvinkom. Za podpory tankov sme zaútočili na túto výšinu. Tanky, bohužiaľ, pred samým vrcholom uviazli v močarine. Keď sme tank vyslobodzovali, nepriateľská strela zranila veliteľa jedného tanku, desiatnika Jaroslava Sochora, ktorý pochádzal z mojej rodnej obce. Prv než sa Nemci spamätili, zaútočili sme proti nim z ich postavení ručnými granátm. Oni sa však nechceli zmieriť so stratou klúčovej výšiny. Začali ťažkú delostreleckú a mínometnú paľbu. Útočilo proti nám 160 mužov, čo znamenalo štvornásobnú presilu. Nastal obojstranný boj ručnými granátm. Za podpory sovietskych gardových mínometov — katuši sme útok odrazili. Slovák Kvačkay zneškodnil ukoristeným guľometom desať Nemcov a môj krajan Sáša Kačer tiež s ukoristenou poloautomatickou belgickou puškou trinásť Nemcov. Na úseku, ktorý bránil Kačer spolu s Pepíkom Holsom a Václavom Řeháčkom zostało veľa mŕtvych a ranených.

Zásluhu na zaistení podpory katuší v rozhodujúcej chvíli mal môj ďalší krajan Vladimír Žďarský. Ako spojka doručil odkaž veliteľa na SV práporu. Cestou mu črepina míny poranila ruku. Odkaz doručil s vypätím posledných súl.

Za to, že sme ubránili výšinu, sme boli všetci povýšení o dva stupne a vyznamenaní čs. vojnovým krížom a medailou Za chrabrost.

6. októbra sme konečne stáli na území našej vlašti. Z pôvodného stavu 270 aktívnych vojakov samopalného práporu nás zostało iba 15 bojaschopných. V lese medzi Vyšným a Nižným Komárikom sme sa spojili so zvyškom SPO. Po zlúčení bol počet aktívnych vojakov asi štyridsať. Velil nám nadporučík Sergej Petras.

Front na dlhší čas uviazol. Uskutočňovali sme aktívnu prieskumnú činnosť. Raz sme pod velením rotmajstra Cheminka prenikli medzerou v nepriateľskej obrane.

Z nejakého osamelého domu, pravdepodobne to bola horáreň, sme začuli zvuky harmoniky, opitý spev a jódlovanie. Horáreň sme potichu obklúčili. Cheminec zlikvidoval strážneho. Potom so samopalom a granátom v ruke vtrhol do horárne. Prekvapení Nemci hneď počúvli jeho povel „Ruky hore!“ a vzdali sa.

Na spiatočnej ceste sme narazili na nemeckú minometnú batériu. Obsluha spala, iba strážny sa prechádzal dookola. Zbavili sme sa ho a išli sme ďalej. O chvíľu sme za sebou začuli minometnú paľbu. Nemci asi striedali stráž a našli mŕtveho strážnika.

Dostali sme sa na úsek sovietskej obrany. Nepoznali naše heslo. Uverili nám, keď sme im hlásili, že sme „Čechoslováci a máme dvoch „jazykov“. Popriali nám úspech a počastovali nás vodkou a tabakom.

K nášmu práporu sme sa vracali za zvukov harmoniky, ktorá vyhrávala pieseň „Škoda lásky . . .“

Rotmajster Cheminec prišiel o život pri ďalšom prieskume.

V bojoch pri Medvedzom som bol ranený črepinou míny. Z celého, medzitým dvakrát doplneného, pôvodného stavu práporu zostal iba jeden bojaschopný vojak, Václav Nesner. Bojovali sme naozaj do posledného muža.

Kedže som bol ranený, evakuovali ma do sovietskej vojenskej nemocnice v Baku. Mal som na sebe československú uniformu. Sovietski vojaci, s ktorými som sa cestou skamarátil, mi hovorili: „Nehovor, zámerne nehovor! Uvidíš, že československú uniformu v tyle nepoznajú. Nebudú vedieť, kto si . . .“

Lekár, ktorý nás prijímal, vylásil: „Čože, to je Fric? Dáme ho do suterénu!“

Najprv zobraťi sovietskych vojakov, mňa nechali na koniec. Keď konečne prišiel rad aj na mňa, opýtal sa ma: „Kak vas zovut?“ a pomáhal si pritom posunkami. Odpovedal som: „Vladimír Vladimírovič Filipek.“ Zostal ohromený: „Otkuda vy znajete po rusky?“

„Znaju,“ začal som mu rozprávať o sebe.

„Vy iz kakov armiji?“

„Vy neznajete armiju sojuzníkov?“

Vymenoval armádu poľskú, rumunskú, maďarskú. Len na československú si nespomenul.

„A českoslovackuju armiju neznajete?“

„Kanešno, znaju, polkovník Svoboda.“

„On už general.“

„Eto zamecateľno . . .“

Neumiestnili ma v suteréne, ale dali ma medzi sovietskych dôstojníkov.

Na druhý deň som na nástenných novinách zbadal fotografiu našich samopalníkov, idúcich na tankoch, a fotografie z výcviku 2. československej paradesantnej brigády. Kedykoľvek ma pochytila túžba po domove, išiel som sa pozrieť na tieto fotografie. Pohľad na známe tváre kamarátov, z ktorých už mnohí nežili, mi pomáhal zmierniť clivotu a pomaly som sa v nemocnici udomácnieval.

Vďaka starostlivosti sovietskych lekárov a sestier sa mi rana rýchlo zahojila. Celkom zotavený som však ešte neboli. Keď som v marci 1945 zašiel domov na krátku zdravotnú dovolenkú, ešte stále som vyzeral zle. Vlastná mama ma hneď nespoznaťa.

Po tejto dovolenke som sa hlásil v našom náhradnom pluku v Poprade. Ako rekonvalescenta ma poslali so strážnou jednotkou do rumunskej prístavu Konstanca strážiť lodné zásielky, posielané pre československú armádu zo západu. 5. mája 1945 sme z Konstance odchádzali. V ten istý deň sa tam uskutočnili veľké manifestácie obyvateľstva. Počuli sme volanie: „German kapitularin!“ Nevedeli sme po rumunsky, ale vyrozumeli sme, že Nemecko kapitulovalo. Správa bola predčasná.

9. mája 1945 sme dorazili do stanice Sibiu. Rumunskí vojaci veselo mávali zbraniami a kričali: „German kapitularin!“ Tentoraz už bola správa pravdivá.

Zhliadol som sovietskeho vojaka. Sedel na peróne a vyhral na hramonike. Ľudia okolo veselo tancovali.

Opýtal som sa ich, čo sa stalo. Odpovedali mi: „Ty neznaješ? Konec vojny!“

Radosť, objímanie a bozkávanie nemali konca! Možno ani brat s bratom sa v živote tak neobjali, ako my dvaja cudzí ľudia, ktorí sme sa videli prvýkrát a zároveň naposledy. Tie čarovné slová: „Koniec vojny.“

Od radosti sme potom vystrieľali do vzduchu všetky náboje.

Čudné delá na Ondave

Skryto, utajene, bez jediného svetla sa premiestňovalo na konci decembra 1944 všetkých päť plukov 1. čs. armádneho zboru v ZSSR a s nimi tankový prapor z obranného postavenia na východoslovenskej rieke Ondave k poľskému mestu Jaslo.

Zatiaľ čo pri Jasle ani fašistické prieskumné lietadlá nie sú schopné odhaliť palebné postavenie dela alebo pozorovateľu, tu, na Ondave, sa na maskovanie a utajovanie príliš nedábá; skupina ľudí sa pokojne pohybuje na pozorovateľni, na odvátených svahoch horia ohne v noci; cez deň stúpa k mrakom dym, nákladné autá občas v noci zažnú reflektory. Aj diel a mínometov je tu veľa, asi sa chystá ofenzíva.

Ale s drevenými delami alebo tankmi?

„To nepriateľ nevedel, makety boli na nerozoznanie od skutočných diel,“ povedal nám v Brne inž. Ivan Juránek, plukovník v zálohe, vtedy štábny kapitán, náčelník štábu delostrelectva 3. brigády 1. čs. armádneho zboru v ZSSR.

„Ked' všetky naše delostrelecké pluky odišli k Jaslu, zostali sme v obrane na Ondave prakticky bez delostrelectva. To však fašisti nesmeli zistíť. Operačný zborový rozkaz bol: nepripustiť, aby nepriateľ spoznal, že delostrelectvo je preč, a vzbudit dojem, že chystáme útok.“

„Naša brigáda,“ spomína ďalej inž. Juránek, „mala v pätnásťkilometrovom pásme len jednu batériu protitankových kanónov kalibra 76 mm, jednu kočujúcu čatu 76 mm PTK, jednu húfnicu kalibra 120 mm a jeden mínomet kalibra 120 mm. S touto ‚palebnou‘ silou sme museli uskutočniť palebné zabezpečenie a hlavne klamnú činnosť, aby si nepriateľ myslel, že na Ondave je množstvo delostrelectva, ktoré sa chystá na útok. Podporučík Tošnar, ktorý prišiel zo sovietskeho učilišta a dobre ovládal svoju prácu, strieľal so svojimi ‚stahovavými‘ delami podľa plánu. Deň čo deň menil palebné postavenie, urobil makety diel, urobili sme ich skoro pre tri oddiely. Ženijný prapor zboru zhotoval 130 delových a 50 tankových atráp. Celá klamná činnosť bola úspešná, z výpovedí zajatcov sme vedeli, že Nemci odchod nášho delostrelectva z obrany na Ondave nezistili.“

Na poľskom území sa zatiaľ pripravovali vojaci piatich čs. delostreleckých plukov v radoch 38. sovietskej armády v hlbokom utajení na delostreleckú prípravu jaslovskej operácie, súčasť ofenzívy Sovietskej armády. Dňa 15. januára 1945, po šestdesa-

siatpäťminútovej mohutnej paľbe diel a kaťuší našich a sovietskych vojakov, sa dali sovietske strelecké divízie na víťazný pochod. Úspešných jaslovských delostrelcov uvítal štábny kapitán Juránek 18. januára 1945 v obrannom pásme na Ondave, odkiaľ s nimi a s pešiakmi vyrazil prenasledovať nepriateľa; v nočnej steči 3. brigády, uskutočnenej s výdatnou pomocou delostrelcov, sa priradili k osloboditeľom mesta Bardejov.

Samopalník

Boj pri Machnówke na začiatku Karpatsko-dukelskej operácie bol prvým bojovým stretnutím volynského Čecha Jiřího Vacka, samopalníka z 3. družstva v 1. časte podporučíka Ivana Hundu; veliteľom roty bol Anton Korima — v 3. poľnom prapore 1. čs. brigády v ZSSR.

Na brieždení vidí Vacek pred sebou troch mužov — stoja a fajčia. „Sú to vôbec Nemci?“ hovorí si nováčik s prstom na spúšti.

Boli to Nemci — a strieľali prví. Vacek z toho vyšiel živý . . . Aké ťažké to však bolo v bojoch na začiatku operácie preňho a ostatných z tých 12 000 nováčikov, ktorí na Volynsku dobrovoľne vstúpili do čs. vojenskej jednotky.

Rozprávame sa s inž. Jiřím Vackom v kancelárii Okresného výboru Českého zväzu protifašistických bojovníkov Brno-vidiek, ktorého je tajomníkom. Bývalý dukelský samopalník spomína na jeseň roku 1944 . . .

Ide bukovým lesom, z ktorého okraja sa odkrýva terén s nemeckými pozíciemi na kóte 534. Na čele rojnice 60 automatíkov 3. praporu 1. brigády — po jej boku útočia samopalníci hrdinu Sovietskeho zväzu Antonína Sochora — je poručík Toušek, ktorý práve prišiel do Karpát z Veľkej Británie. Velí energicky, ako to má byť. Po ľahkom zranení, keď sa nechal na mieste ošetriť, viedol samopalníkov do útoku. Zahynul v palbe ťažkého guľometu . . .

„Vidím, ako zo zákopu vyzrel nemecký guľometčík a strieľa. Guľky dopadajú tesne pred mojim nosom, hlina mi padá na hlavu. Koniec? Nie. Beriem granáty, moji druhotenci tiež, hádzame ich do zákopu, zabijame fašistov. Dvoch som s pomocou jedného zakarpatského Ukrajince zajal.“

Pred očami Jiřího Vacka sa objavujú ďalšie karpatské výšiny. Hyrowa hora . . . Samopalníkom velí rotmajster Kostaňuk, Zakarpatský Ukrajinec. Obrana, útok, obrana, útok . . .

„Zasiahlo ma do ruky, vypadol mi z nej samopal, potom ma ešte zasiahla ďalšia črepina. Ošetrili ma a vrátil som sa k jednotke. Pri Vyšnom Komárniku som šiel opäť do boja. A opäť samé kopce. Nech vykopeme zákop v žltej īlovitej pôde kdekolvek, narážame na vodu. Dávame na dno prútie, nepomáha, voda je tu opäť. Dážď padá aj zo stromov, v pláštenkách sme premoknutí do nitky, ale lejak neprestáva.“

Črepiny granátu mi prederavili pravú lopatku, ale bojoval som ďalej. Útočíme na predtým bezmennú kótú, ktorú sme po smrti Jiřího Hroudu, tiež volynského Čecha, nazvali jeho menom.

Pamätám sa, ako sa tam objavil štábny kapitán Sedláček s pešiackou dlhou puškou; to sme už vedeli, že pôjdeme „do toho“. Zneškodnil som troch fašistických automatíkov, pešiaci mi dodali ďalšie granáty a strelivo. Strieľam do Nemcov asi z pätnásť metrov, tak blízko sa k nám dostali. Neustúpime. Útočí nová vlna fašistov, kosíme ju streľbou zo samopalov.“

Samopalník Jiří Vacek bol za tento boj vyznamenaný čs. vojnovým krížom. A boje pokračovali až k Ondave.

„V obci Vyšný Orlík pozorujeme nepriateľskú obranu na druhej strane rieky, „nezraniteľný“ poručík Arnošt Steiner je pri telefóne — stráži spojenie so štábnym kapitánom Knopom, v tom čase veliteľom práporu. Večer sme videli na druhej strane rieky dym — poslali nás na prieskum. Šiel s nami aj poručík Láska, bola to jeho prvá akcia po návrate zo školy. Noc, mráz 21 °C, ľad na rieke sa prelamoval.“

„Sme na druhom brehu, ale nemôžeme nájsť miesto, kde by sme mohli vylieziť z vody. Nakoniec sa nám to podarí. Máme na sebe biele maskovacie plášte a tak sa nám darí priplaziť až k nemeckým drótom so zavesenými prázdnymi konzervami. Ale potom nás asi začuli, pretože vystrelili osvetľovaciú raketu. A začali strieľať. Ležíme, je svetlo ako vo dne. Vraciame sa a hľásime sa Steinerovi.“

Ďalšie prieskumy, už v štyridsiatom piatom, boli pri Važci, Smrečanoch, Okoličnom, Liptovskom Mikuláši. Štyri hodiny sa Vacek a ostatní členovia prieskumnej skupiny plazia, potom dve hodiny ležia a pozorujú, všetko je na nich zamrznuté na košť. Umierajú ďalší bojoví druhovia; Vacek žije — je to aj trochu šťastia. V boji o Bobrovec je však zranený, už tretí raz, guľometnou dávkou do nohy. Liečia ho v sovietskej nemocnici. Prichádza k náhradnému pluku v Poprade. Chce ísť znova do prvej línie, tam vidí svoje miesto. Ale je tu nariadenie Ludvíka Svobodu — kto je trikrát ranený, už nepôjde na frontu.

Po vojne sa Jiří Vacek spolu s ďalšími 27 volynskými Čechmi — frontovými vojakmi — usídlil v juhomoravskej obci Vojkovice. Absolvoval školu pre funkcionárov JRD a vysokú školu poľnohospodársku. Vo vojkovickom družstve bol hlavným zootechnikom a potom agronómom. V obci bol predsedom základnej organizácie ČSPB a vykonával rôzne funkcie v organizáciach Národného frontu.

Spomína na mnohých volynských Čechov — frontových druhov vo Vojkoviciach — Prymka, Šormu, Sedláčka, Bohatého, Hajného, Jiráška, Musila, Nemca, Skalského . . .

Inžinier Jiří Vacek nám rozprával o svojej práci v organizácii ČSPB — v prvom rade o výchove mladých ľudí v duchu revolučných a bojových tradícií, ktoré on sám vytváral v bojoch o Dukelský priesmyk.

Frontový šofér

Sedel som pred časom v autobuse mestskej hromadnej dopravy vedľa šoféra Jiřího Kosťa. Bolo to v Rakovníku, v čase, keď už mal za sebou milión tristo tisíc kilometrov bez nehody. Už bol vtedy v dôchodku, ale jazdil ďalej. Kamaráti ho volali „frontový šofér“ a všetci hovorili s uznaním o jeho skromnosti, obetavosti a poctivosti v práci.

Lesný robotník zo Zakarpatskej Ukrajiny začína v roku 1942 v Buzuluku ako samopalník u Antonína Sochora. Jazdil v gazíku začal v dňoch, keď polný prapor staval most cez rieku Samarku; šoféroval ho naučil sovietsky šofér. Do Kyjeva šiel už Jiří Kost ako šofér studebeackeru. Na Nový rok 1944 odpratával pri Bielej Ceri kvi celú noc záveje, aby mohol odviezť do palebných postavení muníciu.

Áno, počas celej vojny plnil Jiří Kost vzorne bojovú úlohu — dopraviť včas muníciu pre delá i pechotné zbrane do zákopov, okopov a palebných postavení. Vždy v prvej linii, vždy bolo naňho spoľahnutie.

Aj na Dukle . . .

„To blato vidím stále pred sebou, kol'kokrát mi v ňom zostali vysoké čižmy a vytiahol som bosé nohy. Pri jazde do karpatských vrchov som často nevidel pred seba a tak som si stúpol na stúpačku, druhú nohu som dal na plyn, v rukách volant. Fašisti strieľali na vozidlá hned, ako ich uvideli.“

Raz pred mojou šlo v aute päť sovietskych vojakov, všetci zahynuli. Inokedy som viesol muníciu pre tankistov. Vykladali ju dvaja vojaci. O chvíľu som v kabíne nič nepočul, hovorím si, asi už vyložili granáty. A oni boli mŕtvi. Vyskočil som a vtom dopadla nedaleko od vozidla ďalšia mína. Črepiny prederavili všetky gumeny, pumpoval som pumpou — tristopäťdesiatkrát na jednu gumu — bolo ich desať.

Raz kamarátovi odtrhla mína celú zadnú časť auta, inokedy mne celý bok.

Nebezpečenstvo hrozilo neustále. Človek si na míny a granáty akosi zvykol. Aj na smrť kamarátov. Sli sme ďalej. Niekedy sme za deň a noc najazdili aj osiemtisíc kilometrov, stáhovali sme sklad munície, Nemci ho objavili, začali paľbu; museli sme sklad premiestniť.“

Jiří Kost spomíнал aj na verných frontových druhol — sovietskych šoférov. Na toho prvého v Buzuluku, aj na tých z Dukelského priesmyku, čo jazdili pri našom zbere — Loňka, staršina Malygin a Šepeteňnikov — s ním vozil na Dukle muníciu najčastejšie.

„Boli to veľmi dobrí frontoví šoféri,“ dodáva. „Raz viedol sovietsky pešiak z lesa zajatého fašistu. Ale ten Fric meral asi dva metre a nečakane sa vrhol na nízkeho vojaka. Ja som stál so zamaskovaným autom na kraji lesa. Vybehol som a ovalil Nemca pažbou samopalu. Tomu sovietskemu vojakovi som dal kus chleba, tri dni nejedol, jeho jednotka bola v obklúčení.“

Dnes je už Jiří Kosť v dôchodku. Chceli sme spolu s ním spočítať, koľko kilometrov od Kyjeva cez Duklu až po Vsetín a potom po vojne najazdil. Dá sa to ľahko učíť. Na fronte tie kilometre však nepočítal, aj keď rozhodovali o tom, či budeme žiť my všetci v slobodnej republike.

Veliteľ protilietadlovej batérie

Devätnásťročný Bedřich Rada kráča ulicami Prahy a zatína pásťe: po Příkopech idú autá a motocykle nemeckých okupačných vojsk. Áno; píše sa 15. marec 1939. „Prejdem hranice, odídem do zahraničia,“ rozhoduje sa mladík. Rozhodnutie je jedna vec, uskutočnenie druhá. Rada odchádza 14. mája do Ostravy, blízko nej prekračuje hranice a dostáva sa do Katovíc. V Olice na západnej Ukrajine je v kolektíve politických emigrantov, potom pracuje na sovchoze pri Rostove. V závode Októbrovej revolúcii vo Vorošilovgrade, kde sa ako zámočník podieľa na výrobe lokomotív, ho príjmajú do Komsomolu.

V Buzuluku evidujú Bedřicha Radu vo februári 1942 ako 150. vojaka rodiačeho sa praporu Ludvíka Svobodu. Pri známom 350-kilometrovom pešom pochode z Valujok do Charkova nesie strelec Rada ľahký guľomet, kalibru 7,62 mm, sovietsky „degtarjev“. S ním prežil bojový krst pri Sokolove. V Novochopersku sa stal prvým dôstojníkom protilietadlovej batérie. Na toto mesto má aj ďalšie spomienky zo štyridsiateho tretieho roku: tu sa zoznámil s Annou Ščurovou, svojou neskoršou manželkou, tu ho prijali aj do komunistickej strany.

„V roku Karpatsko-dukelskej operácie, presne 12. apríla 1944, sme šli z Lucka do Novgorodu-Volynska po nové delá, dostali sme ich osem, teda pre každú batériu štyri,“ spomína vtedajší poručík Bedřich Rada. „Predtým totiž v bojoch na ukrajinskej Buzovke bola naša streľba na nepriateľské lietadlá — objavovalo sa ich aj sto za deň — taká veľká, že sa delá samy zničili. Vymenili sme sičé hlavne, ale Sovietska armáda nám dala nové delá. A s tými sme šli na Duklu.“

8. septembra 1944 sa skončila delostrelecká príprava, 1. samostatný protilietadlový oddiel 1. čs. brigády dostal rozkaz íst do Machnówky. Nepriateľ útočil zo všetkých strán. Anna Ščurová, stavačka rýchlosťi a výšky, bola zasiahnutá mínometnou črepinou do plúc, zranená bola aj Júlia Koročová, vojačka Marie Ruščaková prišla o nohu.

Messerschmidty nalietavajú na palebné postavenia „protilietadlovcov“; veliteľ Rada dáva rozkaz k palbe. Jedno nepriateľské lietadlo je poškodené.

Ďalšie postavenie oddielu je v Palacówke. Nalietava naň päť messerschmidtov; jeden stroj naň zostrelujú, ostatné zaháňajú. Niekoľko náletov odráža ešte radova batéria z palpostu pri Tylawie; odkiaľ sa celý protilietadlový oddiel presúva do Vyšného Komárnika.

Protilietadlový oddiel, skladajúci sa z dvoch batérií a z roty veľkokalibrových guľometov, mal za úlohu ochrániť veliteľstvo a delostrelectvo 1. brigády. Od Kyjeva po Duklu zostrelil 25 hitlerovských lietadiel, skoro všetky v bojoch na Ukrajine; na Dukle už Göringova „luftwaffe“ končila — lietadlo už vzlietalo oveľa menej.

Plukovník v zálohe inž. Bedřich Rada spomína doma v Brne na svojich spolubojníkov Javorčíka, Hnázdila a na ženy pri obsluhe — Evu Markovičovú, Soňu Kelemaníkovú, na nedávno zosnulú Soňu Pavlišincovú. S obdivom hovorí o ženách, ktoré obsluhovali „zenitky“ a kopali pre ne palebné postavenia; jedno delo vážilo 2150 kilogramov.

Potom dodáva: „Pre pešiaka bolo vo vojne najťažšie opustiť zákop, vyraziť z neho do útoku. Pre protilietadlového delostrelca zachovať odvahu, vydržať a neutiecť, keď naňho strmhlav útočila smrť. A pritom obsluhu dela tvorili väčšinou ženy . . .“

Roky plynuli, Bedřich Rada, nositeľ štyroch čs. vojnových krížov, Radu Červenej zástavy, Radu Červenej hviezdy a ďalších vyznamenaní slúžil po vojne v protilietadlovej a iných delostreleckých útvarenoch, aj v brnenskej Vojenskej akadémii Antonína Zápotockého, dával všetky svoje skúsenosti, sily a schopnosti pre budovanie Československej ľudovej armády. Dnes pracuje aktívne v Českom zväze protifašistických bojovníkov, je podpredsedom základnej organizácie, chodí na besedy do škôl, odborných učilišť a závodov.

„Na všetkých besedách,“ hovorí, „sa snažím ukázať, čo je to vojna, že žiť viac ako štyridsať rokov v mieri je veľká vec. A že tu musí byť niekto, kto ten mier chráni — a to je Sovietsky zväz.“

Veliteľ ženijnej skupiny

Ked' som sa pred časom v Olomouci zoznámil s Jozefom Giertlom, pracoval v hodnosti podplukovníka ako starší učiteľ na vojenskej katedre Univerzity Palackého — učil všeobecnú vojnovú, poradovú, streleckú i politickú prípravu. V roku 1978 odišiel do dôchodku. Dva roky pracoval na ÚV Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov v Bratislave. Dnes je plukovníkom v zálohe a ako člen OV ČSPB v Olomouci pôsobí v agitačno-propagačnej komisii.

Z jeho rozprávania zaznamenávam časť, ked' v Dukelskom priesmyku i na iných miestach východného Slovenska pôsobil pri odmínovávaní terénu.

Jozef Giertl absolvoval v lete 1944 vojenské inžinierske učilište pri Moskve, získał hodnosť podporučíka a odišiel na front. Začala sa Karpatsko-dukelská operácia, v ktorej bol veliteľom roty v 2. ženijnom prípore 3. brigády. Na Dukle vytvárali priechody v mínových poliach, odstraňovali míny, zabezpečovali činnosť ostatných druhov vojsk, budovali veliteľské stanovištia a pozorovateľne, aj kládli mínové polia.

Na základe uznesenia československej vlády v Košiciach dostal poručík Jozef Giertl 5. mája 1945 rozkaz, aby sa dostavil ešte so štyrmi mužmi k štábnej rote Ministerstva národnej obrany v Košiciach. A to s úlohou vyškolíť civilné obyvateľstvo na odstraňovanie míny na východnom Slovensku.

Dopravné spoje boli zničené vojnou a tak skupina Jozefa Giertla prišla do Košíc až po 9. máji, po skončení vojny v Európe. Čs. vláda pôsobila už v Prahe. Úloha poručíka Giertla aj ostatných veliteľov sa zmenila: odmínovacie skupiny vytvorili vojaci, mobilizovaní na východnom Slovensku aj tí, čo prišli z frontu. Uskutočnil sa urýchlený výcvik v odmínovaní.

Pre jednotlivé oblasti sa vytvorili odmínovacie skupiny. Skupina, ktorej velil poručík Giertl, dostala za úlohu odstraňovať míny v poddukelskej oblasti, konkrétnie v okresoch Medzilaborce, Svidník, Stropkov, Bardejov a Giraltovce. Veliteľstvo skupiny bolo v Medzilaborciach, tam už bolo obnovené železničné spojenie.

„Začínať som asi s tridsiatimi vojakmi,“ spomína teraz plukovník v zálohe J. Giertl, „neskôr ich už bolo asi sto. Ubytovanie a stravovanie nám zaistovali národné výbory — vojenské posádky ešte neexistovali.“

V dedinách od miestnych obyvateľov získaval Giertl informácie o tom, kde sú

míny, snažil sa získať aj plány mínových polí. Odmínovacie práce začala jeho skupina koncom mája 1945. Začiatok bol nešťastný: keď odstraňovali nemecké míny RM43, jedna z nich bola zaistená proti zdvihnutiu a vojak, ktorý ju odstraňoval, zahynul. To malo zlý vplyv na nováčikov bez bojových skúseností — mnohí z nich sa v noci rozutekali do svojich domov — ale vrátili sa a neskôr sa z nich stali dobrí ženisti.

Jozef Giertl spomína na množstvo nemeckých míň rozsietých po poliach, v domoch i ďalších objektoch. Míny boli naozaj všade. Napríklad na pravom brehu Ondavy medzi Svidníkom a Nižným Orlíkom sa nachádzalo protipechotné pole „Smín“. Nepriateľ, keď založil míny, vyrúbal na tom mieste vŕby a olše, rastúce na brehu rieky tak, aby zostali spojené s pňami. Vyrúbané stromy zapustili na mínovom poli korene a rástli ďalej. A k tomu plno vysokej trávy a bodľačia. A v tom míny. Vojaci, postupujúci kolenačky, pleli pred sebou trávu a bodľačie — hľa, tu vyčnievajú drôtiky roznecovača, vojak ich nahmatal rukou, až keď vylepl vysokú trávu.

„Mnohé míny a granáty boli na skládkach a v okopoch, to bola ľahšia práca,“ hovorí Jozef Giertl. „Naša činnosť sa skončila 18. decembra 1945. Bolo to viac ako 300 tisíc míň a granátov, ktoré sme odstránili. Potom sme sa presunuli do kasárni v Michalovciach a tam sme pripravovali nových vojakov. Na jar 1946 sme začali odmínovacie práce v okrese Sobrance.“

Po ženistoch, vedených Jozefom Giertlom zostal na východnom Slovensku rad pomníčkov. V jeden deň štyridsiateho roku boli pochovaní traja ženisti. Spolu zahynulo z „Giertlových“ zmobilizovaných občanov na východnom Slovensku asi 15 tisíc ľudí. Zranení, tých bolo viac, pokiaľ im to ich zdravotný stav dovoľoval, sa vrátili k jednotke.

J. Giertl spomínal na poddôstojníka Velšmída, ktorý s ním prišiel na odmínovacie práce už ako frontový vojak. Na jednom dvore v obci Havaj stúpil na kopu slamy — a pod ňou bola drevená protipechotná mína. Tá slama ho zachránila, explózia mu roztrhala topánku a spôsobila zranenie na nohe.

Horšie to bolo v Kružlovej, v Bardejovskom okrese. Míny tam boli na lúkach, ženisti ich cez deň odstraňovali a odkladali na kopu; večer ich odpaľovali. Jedna mína neexplodovala, jej časť s roznecovačom sa ocitla ďaleko od kopy. Na druhý deň ju ktorýsi zo ženistov našiel a niesol na odpálenie. Pritom pohol častou s roznecovačom, nastal výbuch a vojak zahynul.

V roku 1946 i ďalšie ženijné jednotky naďalej odstraňovali míny na miestach, kde za účasti 1. čs. armádneho zboru v ZSSR prebiehala Karpatsko-dukelská operácia.

Aj vojakom skupiny Jozefa Giertla patrí ako výraz vdáky a uznania pamätník ženistov na československo-poľskej hranici v Dukelskom priesmyku.

Pod Dukelským priesmykom

Ak by som mal spomínať na udalosti a príbehy z dukelských bojov na jeseň 1944, tak predovšetkým na vlastné pocity a poznanie, ktoré mňa a ostatných príslušníkov českej minority vo Volynsku priviedli do československej vojenskej jednotky v ZSSR, s ktorou sme z dedín a karpatských hôr vyhnali úhlavného nepriateľa, fašistov.

Volynských Čechov už v období buržoáznej Československej republiky čoraz viac prítahovala stará vlasť, ktorú kvôli hladu a útlaku zo strany Rakúsko-uhorskej monarchie opustili v rokoch 1875—1880. Každého príslušníka českého etnika vo Volynku sa zvlášť citlivo dotýkala mnichovská zrada a odstúpenie pohraničného územia v prospech nacistického Nemecka a neskoršia totálna okupácia Čiech a Moravy a odtrhnutie Slovenska.

Vtedy, v najťažších časoch pre československý ľud ponúkali volynskí Česi vláde Československej republiky prostredníctvom zastupiteľských orgánov materiálneho a osobného pomoc proti fašistickej agresii. Ponúkaná pomoc v tom čase nebola prijatá, ani odmiestnuta, pretože československá buržoázna vláda jednoducho nemala záujem rokovať o pomoci. Volynskí Česi ešte pred začiatkom druhej svetovej vojny chceli posilniť vojenskú skupinu v Bronowiciach v Poľsku a bojovať na poľskom území proti fašistickej armáde, ktorá v posledný augustový deň 1939 zneužila svoju vysieláčku v Gliwiciach na rozpútanie agresie proti Poľsku.

V poslednej dekáde augusta 1939 sa v sídle volynského vojvodstva v Lucku zišli delegáti z českých dedín a miest, kde ich zástupca Českej matice školskej v Lucku a československý vyslanec v Poľsku doktor Juraj Slávik informoval o napätej situácii medzi Poľskom a Nemeckom. Pri tejto príležitosti volynskí Česi opäť ponúkali niekoľko sto párov koní s povozmi, potraviny a aj niekoľko tisíc mužov.

Armádny generál Lev Prchala, ktorý v tom čase sídlil vo Varšave, túto pomoc nevyužil, dokonca nechal napospas aj bronowickú vojenskú skupinu a sám radšej s Mosćickim, prezidentom Poľska, a vojnovým maršalom Rydz-Śmiglym — utiekol do Rumunska a odtiaľ ďalej na Západ.

O niekoľko dní neskôr spoznali volynskí Česi vojnu na vlastnej koži. Mnohí boli povolaní do poľskej armády a bojovali na poľsko-nemeckom fronte, ďalší boli zaradení k preprave poľských vojakov k rumunským hraniciam, iní spoznali vojnu počas bombardovania niektorých miest a dedín vo Volynku. Mňa ako štrnástroč-

ného ostreľoval nacistický letec z palubného guľometu, keď som viesol poľského dôstojníka do dediny Krupa.

Videli sme a zažili začiatok Veľkej vlasteneckej vojny. Na volynské mestá Luck, Rovno, Zdolbunov a ďalšie útočili nacistické lietadlá už na svitaní prvého dňa vojny, 22. júna 1941. Fašistickí letci bombardovali v týchto mestách deti, starých ľudí, ženy a mužov. Bol to barbarský čin proti civilnému obyvateľstvu Ukrajiny.

Nikdy nezabudnem na príbeh, ktorý sa stal 27. júna 1941, asi o trinástej hodine:

„Dvaja príslušníci wehrmachtu priviedli na štátne cestu Luck — Rovno vojaka Červenej armády, ešte ozbrojeného. Keď ho chceli odzbrojiť, vojak zúfalo kričal: „Stalin mi dal zbraň a jedine Stalinovi zbraň odovzdám!“ To však už boli pri nom dvaja esesáci a násilne mu vytrhli pušku. Vojak sa otočil a utekal k lesu. Jeden z esesákov vytiahol pištoľ a tromi výstrelmi zlikvidoval prostého obrancu Červenej armády. Tento obranca svojej vlasti neboli ani veliteľom, ani komisárom; bol to obranca svojho ľudu.“

Príslušníci wehrmachtu a ostatných nacistických ozbrojených zložiek dôsledne plnili Hitlerovo posolstvo adresované nemeckému vojakovi, ktoré znelo:

„Pamäтай a plň:

1. . . . Nemáš nervy, srdce, zlutovania — si vykovaný z nemeckého železa. Po vojne získaš novú dušu, jasné srdce — pre svoje deti, pre ženu, pre veľké Nemecko, ale teraz konaj rozhodne, bez zakolísania . . .
2. . . . Nemáš srdce a nervy, vo vojne nie sú potrebné. Znič lútosť a súcit, zabi každého Rusa, neváhaj, či bude pred tebou starec alebo žena, dievča alebo chlapec. Zabi, tak sa sám zachrániš pred záhubou. Zaistíš budúcnosť svojej rodiny a naveky sa presláviš.
3. . . . Žiadna sila na svete neobstojí pred nemeckým útokom. Zrazíme na kolená celý svet . . .“

Toto Hitlerovo posolstvo vojakovi ríše v krajinе sovietov bolo dôsledne a ne-kompromisne plnené. To sme videli všade tam, kam vstúpili fašisti. Všetka zver-skosť a brutalita fašizmu iba ďalej umocňovala nenávisť volynských Čechov voči wehrmachtu, esesákom, fašistom a všetkému, čo súviselo s hitlerizmom, preto tak spontánne a dobrovoľne vstupovali do útvarov 1. československej samostatnej bri-gády i do ostatných útvarov 1. čs. armádneho zboru v ZSSR, medzi ktorého veľké boje patrí práve Karpatsko-dukelská operácia.

O statočnosti volynských Čechov svedčí skutočnosť, že vyše dvesto z nich dosiahlo dôstojnícku hodnosť a vyše šesťdesiat hodnosť rotmajstra. Počas vojen-ských akcií pri Dukle vykonávali funkcie veliteľov pechotných čiat a rôta a náčelníkov služieb v rôznych útvaroch 1. čs. armádneho zboru v ZSSR. Na dukelských bojiskách slúžilo aj temer osemsto žien, ktoré patrili k českej minorite vo Volynku.

Za boje v Karpatoch a Dukelskom priesmyku bolo vyznamenaných 1180 volyn-ských Čechov, z toho takmer päťsto dostalo československý vojnový kríž 1939, ostatní medaily Za chrabrosť a Za zásluhy.

Obete na Dukle a pri oslobodzovaní Československa sa nedajú presne spočítať. Do 17. mája 1945 prišlo do Prahy približne štyri tisíce volynských Čechov, v nemoc-niciach v Sovietskom zväze, Poľsku a na Slovensku sa ich liečilo približne tri tisíce

a asi päťsto volynských Čechov slúžilo pri ochrane štátnych hraníc v rámci 2. paradesantnej brigády. Padlých a nezvestných bolo vyše štyri tisíc. Volynskí Česi bojovali a umierali preto, aby budúce generácie budovali lepší spoločenský systém a nedopustili opakovanie hrôz a utrpenia druhej svetovej vojny.

KAMARÁTI

Začiatok Veľkej vlasteneckej vojny znamenal aj rozchod dvoch kamarátov z detstva — Antonína Hejduka a Josefa Kulicha. Pred vojnou spoločne zvážali obilie z polí poľských veľkostatkárov, ktorí utiekli pred 1. septembrom 1939, a mlátili ho. Toník obsluhoval benzínový motor obilnej mlátačky a Josef kládol a mlátil ho. Vymlátené obilie odvážali konské povozy obilné snopy do mlátiaceho bubna. Vymlátené obilie odvážali konské povozy a automobily GAZ do štátnych sovietskych skladov. To bolo v novembri 1939.

Pred Vianocami obaja spolu vstúpili do miestnej organizácie Komsomolu, v ktorej pracovali až do leta 1940.

V tom čase bol už zreteľný prechod z mierového budovania na výstavbu vojenských obranných zariadení. Na jar 1940 opustilo obyvateľstvo pohraničné územie pri rozvodnej rieke Bug, kde sa budovali kryty, opevnenia a podobné stavby. Ďalej od hraníc sa stavali letiská, sklady, výcvikové priestory. Miestne civilné orgány v tejto činnosti úzko spolupracovali so štábom piatej armády, najmä s jej veliteľom, generálmajorom Sovetnikom, ktorý mal sídlo v oblastnom meste Lucku.

Kvôli tejto novej situácii odišiel Josef pracovať na výstavbu vojenského letiska v Nabúžke pri Kiverci a Toník dochádzal na bicykli do Lucka, kde pracoval v jednom závode. Po obsadení západnej Ukrajiny fašistickými okupantmi Toník zhromažďoval sovietske i nemecké strelné zbrane, ktorých bolo po vojnových udalostiach dosť. Josef pracoval u svojich rodičov, pričom spolupracoval s rozviedčíkmi partizánskej skupiny v cumanských lesoch nedaleko Rovna. Nebezpečenstvo im pritom hrozilo nielen od fašistických okupantov, ale predovšetkým od ukrajinskej nacionálnej polície a neskôr od banderovských bánd, preto museli svoje stretnutia prerušiť.

Do československej vojenskej jednotky v Sovietskom zväze dobrovoľne vstúpili v ten istý deň, 19. marca 1944. Toníka pridelila odvodená komisia československej jednotky k tankovému práporu a bol zaradený do funkcie vodič tanku, Josefa zasa k čate polných četníkov podporučíka Vlastimila Reichla, neskôr ho na vlastnú žiacku jednotku k druhému práporu, ktorému velil kapitán Otmar Záhora. V apríli dosť preradili k druhému práporu, ktorému velil kapitán Otmar Záhora. V apríli 1944 boli zaradení do druhého obranného sledu v priestore Šep — Antonovka v smere na Torčin. Josef tam poslednýkrát videl Toníka živého.

Velenie 1. československej samostatnej brigády v ZSSR poslalo Josefa do dôstojníckej školy, do Vorošilovho Krasnoznamenného pechotného učilišta v Riazni. Aj Toník mal odísť do tankového učilišta v Saratove, nechcel však svoju „truhlu“ (tak sa vo vojenskom slangu hovorilo tanku) opustiť, a tak s ostatnými príslušníkmi československého tankového práporu odišiel v máji 1944 k moldavským hraniciam, do Černovickej oblasti.

Ked sa Josef vrátil z dôstojníckej školy k druhému samostatnému údernému prá-

poru, boje v Karpatoch vrcholili. Kopec severozápadne od poľského mestečka Dukla, známy ako kóta 534, denne menil svojho „majiteľa“. V štábe 1. čs. armádneho zboru v ZSSR dali Josefovovi výstroj, dôstojnícke hviezdy podporučíka a poslali ho s ďalšími podporučíkmi Roškaninom, Derbalom, bratmi Prokupcovcami a inými k 1. československej samostatnej brigáde, odkiaľ putovali k druhému údernému práporu, kde mu pridelili čatu vojakov a povedali: „Máš čatu a dokáž v praxi, čo si sa v škole naučil.“

Dvadsiateho piateho septembra 1944 zaujal Josef na základe rozkazu veliteľa roty so svojou čatou východiskové postavenie na juhovýchod od poslednej poľskej dediny Barwinek. V tom čase ešte nevedel, že o niekoľko hodín neskôr obsadí východiskové postavenie v Zyndranowej zvyšok tankov 1. československej tankovej brigády, aby podporovali útok pechoty, a že jeden z tankov bude viesť kamarát Toník.

Rozkaz na útok sa zo dňa na deň kvôli nepriaznivému počasiu odkladal. Stále pršalo a zem bola rozbahnena. Až jedného rána bolo jasno a s východom slnka vydáva veliteľ roty poručík Lazorčák rozkaz na útok. Bolo to 30. septembra. Útvary 1. čs. armádneho zboru po mohutnej delostreleckej príprave vyrazili do útoku s cieľom prelomiť nepriateľskú obranu, prekročiť poľsko-československé hranice v priestore Dukelského priesmyku a postupovať k Vyšnému Komárniku.

V čase, keď bola pechotná čata pod velením podporučíka Josefa Kulicha pripravená vyraziť z obranných zákopov nad roklinami, prichádzajú od dediny Zyndranowa po poľnej kamenistej ceste tri tanky T-34. Na hrebeni kopca sa obracajú na juh a smerujú k československým hraniciam. K tankom sa pripájajú československí vojaci v prešívanych kabátcích „fufajkách“. Týmto vojakom samopalnej roty velí podporučík Michal Bilej. Na čele inej samopalnej roty ide rýchlo a isto malý osmnásťročný „Riazančík“ podporučík Pavel Derbal. Toto zoskupenie vojakov s troma tankmi sa rýchlo dostáva do rojnice pechotnej roty, ktorej veliteľom je poručík Arnošt Šteiner, spoločne sa aj naprieck silnejúcemu nepriateľskému odporu približujú k prvému cieľu — k nemeckej obrane nedaleko československých hraníc. Josef len na chvíľu stratil z dohľadu tanky útočiacej jednotky, v čase, keď so svojou čatou prekonával hlboké údolie pred juhovýchodnou časťou dediny Barwinek, poslednej dediny na poľskom území. Keď už boli Josefovi vojaci na západnej strane hlbokého údolia, opäť videli tanky, približujúce sa k miestu, odkiaľ nepriateľ strieľal vari zo všetkých zbraní, ktoré sa obyčajne v nepriateľskej obrane nachádzali.

V jednej chvíli Josef zbadal pod vežou tanku záblesk. Veža i s podvozkom nadskočila a okolie tanku zahalil nepriehľadný dym. Josef netrpezlivo čakal, kým tankisti budú vyskakovať z tanku. Poznal tieto okamihy z iných bojísk, keď zo zasiahnutých tankov vyskakovali ohnivé pochodne, váľali sa po zemi a niekedy sa aj zachránili. Títo tankisti však tank neopustili, detonácia vnútri ukončila ich životy. Na druhý deň, 1. októbra 1944, sa Jozef dozvedel, že to bol tank, ktorý viedol Antonín Hejduk.

Padol . . . bol protitankovou streľou rozmetaný po zyndranowskom poli, rovako aj jeho spolubojovníci v tanku. Ich telesné „pozostatky“ pozbierali príslušníci pohrebnej čaty a pochovali v spoločnom hrobe blízko štátnych hraníc.

Životná túžba dostať sa do Československa sa Toníkovi nesplnila. Jeho život ukončila fašistická pancierová mína ešte na poľskom území, niekoľko desiatok metrov od vlasti jeho rodičov. O českej krajine, o kraji okolo Kráľového Dvora sa dozvedel len od rodičov a českých učiteľov v českých školách vo Volynsku. V sedemdesiatych rokoch boli Toníkove pozostatky exhumované a prenesené na nový cintorín, do spoločného hrobu pri Pamätníku Československej armády na Dukle. Spolu s ním tam ležia jeho siedmi bojoví druhowia: Václav Krejčí, Michal Karbašin, Nikolaj Prokop, Antonín Pelikán, Mikolaj Zdaic, Andrej Rebjak.

Ani Josefovci sa strelly nevyhýbali. Trikrát bol ranený, raz črepinou ménometného granátu, druhýkrát to bol hladký priestrel a pri Liptovskom Mikuláši ho trafila trhavá strela dum-dum. Kvôli následkom vojnových udalostí sa stal invalidom, rovnako ako tisíce jeho spolubojovníkov. Tri dlhé roky sa liečil. V roku 1947 mu bola udelená trvalá dovolenka a neskôr bol preradený do výslužby, ale ani napriek podlomenému zdraviu nezahájal. Už v roku 1950 pracoval v znárodenom stavebnictve, všade tam a v tých funkciách, kde ho potrebovali, v ľudovej správe ako poslanec, v orgánoch Revolučného odborového hnutia a v ďalších organizáciach.

Na priateľa z detstva však nezabúda. Nejestvuje vari rok, aby sa na Toníkov hrob nešiel pozrieť, tu spomína na krásnu mierovú mladosť, na veľkú túžbu študovať v Československu, na ťažký a riskantný život v okupovanej Ukrajine, na dobrovoľný vstup do československej vojenskej jednotky v ZSSR, na oslobodzovanie Československa od fašistických okupantov. Vždy, keď Josef príde na dukelské bojisko, ponáhla sa k Toníkovmu hrobu a číta mená na náhrobnom kameni: Krejčí, Senkule, Pelikán, Hejduk . . .

Na chvíľu zavrie oči a v pamäti sa mu vynárajú obrazy krutých a neúprosných bojov na jeseň 1944, na smrť unavených a dlhotrvajúcimi bojmi zbedačených spolubojovníkov v sovietskych i československých rovnošatách, vidí posledné poľské dediny Zyndranowa, Tylawa, Barwinek a opäť počuje hlas poručíka Lazorčáka: Tam niekde pri tých vysokých smrekoch je hranica a tam sa dnes musíme dostať!, počuje hlas spolubojovníka podporučíka Petra Roškanina: Za hranicami je môj rodný dom a v ňom žila moja mama a sestra.

Opäť vidí prašnú cestu od štátnych hraníc k Vyšnému Komárniku, na nej a vedľa nej hluboké jamy po delostreleckých granátoch, po zneškodených protitankových minach, zlomené vrcholce smrekov, jedlí, bukov a dubov. Je to smutný pohľad na zmrzačené stromy, pripomínajúce skamenené sochy vojakov v zelených pláštach. Naraz zaznie silná detonácia a Josef vidí prevrátené štátne vozidlo Vilis, ale kde je veliteľ 1. československej samostatnej brigády generál Jaroslav Vedral-Sázavský so svojou vojenskou ochranou? Veď ho videl v aute idúcom od štátnych hraníc dole k Vyšnému Komárniku. Nežije! Jeho život a životy príslušníkov jeho ochrany ukončila nastražená mína.

Otvára oči a vidí vojenské delegácie československej a Sovietskej armády, za ktorými nasledujú členovia Slovenskej vlády a množstvo ľudí. Delegáciu Československej ľudovej armády vedie minister národnej obrany armádny generál Martin Dzúr. Mal prísť aj maršal Sovietskeho zväzu K. S. Moskalenko, bývalý veliteľ 38. armády, ktorej bol podriadený 1. čs. armádny zbor v ZSSR počas Karpatsko-dukelskej operácie. Kvôli väznej chorobe však neprišiel, ostal v Prahe. Josef vidí

okolo seba mladých ľudí — členov Socialistického zväzu mládeže, ľudí stredného veku i pamätníkov krutých bojov na Dukle.

Josef sa opäť ponoril do roztúlaných myšlienok. Pred štyridsiatimi rokmi tu nebolo vidieť ani jedného civilistu, iba samých vojakov. Na severnej strane v zelených rovnošatách, s červenou hviezdou a československým levom na čiapke, na južnej v sivozelených uniformách s roztahnutými krídlami ríšskej orlice. Zabladené uniformy, topánky i tváre, navyše hlad a chlad, ktoré patria k vojnovým zákonom, a ktorých karpatské hory a úžlabiny poskytovali neúrekom.

Karpatské výšiny Obšar, Javira, Hrabove, Studený alebo bezmenné výšiny sa označovali podľa čísel kót 497, 478, 440, 569 a iné. Stali sa nezabudnuteľnými pojмami pre každého žijúceho pamätníka, ktorý na nich kopal ochranný okop, pokial mu v tom nebránila kamenistá hornina alebo nepriateľská streľba. Vojak odrážal časté nepriateľské útoky puškou, samopalom, ručným granátom alebo aj útočným nožom, sám vyrážal do útoku, niekedy úspešne, inokedy bez úspechu, a tak ubiehalo minuty, hodiny. Čas sa vliekol pomaly a človek v uniforme nikdy nevedel, čo bude za minútu, za hodinu, či ho za tú minútu alebo hodinu nestretne smrť, keď predtým zavelí „transpochod“, t. j. pomalé umieranie. Všetko sa tu merala zvláštnym metrom.

Josef sa opäť prebúdza z potuliek po minulosti. Ide ďalej, aby sa poklonil pamiatke poručíka Michala Bileja, poručíka Víta Nejedlého, podporučíka Josefa Umlaufa, poručíka Rudolfa Jasioka, generála Jaroslava Sázavského a ďalších spolubojovníkov, ktorí na týchto bojiskách položili svoje mladé životy. Josef odchádza z pohrebiska so zvesenou hlavou plnou rôznych myšlienok. Chce na to zabudnúť, bolo toho na dnes veľa.

Pri spiatočnej ceste sa opäť zamyslí v Hunkovciach a v Ladomirovej. Príliš známe dediny a ešte známejšie vrchy. Uprostred Hunkoviec na malom kopčeku stojí drevený kostolík s osemhrannými byzantskými kupolami a vzácnymi ikonami. Pred dedinou, vľavo od kostolíka sa nachádza cintorín, na ktorom je pochovaných vyše päťsto nemeckých vojakov.

V polovici novembra 1944 sa po ťažkých bojoch stabilizoval front nad touto slovenskou dedinou. Veliteľ práporu štábny kapitán František Sedláček vyhlásil, že prápory 1. čs. armádneho zboru majú v tom čase najnižšie počty vojakov a inak na tom neboli ani sovietske útvary 67. streleckého zboru.

Celá oblasť na sever od Hunkoviec bola zamíňovaná protipechetnými mínami a boli tam aj iné nástrahy. Dominujúce výšiny nad dedinou — Kobylanský vrch (kóta 481) a príahlý horský chrbát Zapíla (kóta 471) — premenili nacisti na silne opevnenú oblasť, z ktorej ovládali hlavnú cestu i vedľajšie komunikácie a celé okolie. V katastroch obcí Ladomirová, Kapišovka, Orlík, Mirošov a smerom na juh k Stročínu nepriateľ sústredil početné zálohy vojsk a bojovej techniky, najmä tankov a diel rôzneho kalibru. V poddukelských dedinách po oslobodení nezostala celá vari ani jedna strecha budovy, či už to bol obytný dom alebo hospodársky objekt.

Josef chodí po týchto kopcoch, spomína si a vidí zvyšky plytkých okopov, drevených krytov a iných pozostatkov z týchto čias. Sú tu ešte jamky a jamy po explóziach leteckých bomby a delostreleckých granátov. Zarastli trávou a v niektorých vyrastajú mladé stromčeky — rastie nový život.

OD BUZULUKU K DUKLE

Na okraji buzuluckého cvičiska stojí v jednom rade desať československých vojakov v anglických uniformách, opásaných popruhovými opaskami a s hlbočkami vreckami v spodnej časti nohavíc. Zbrane pri výcviku zatiaľ nemajú, a ani ich nepotrebuju, majú poradovú prípravu. Veliteľom družstva na poradovom výcviku je slobodník Jiří Šekmar. Na tomto buzuluckom cvičisku v rámci náhradného pluku sa začala jeho vojenská kariéra. Začala sa v kruhu prialcov a rodákov z Podkarpatskej Ukrajiny — Demetera, Ivana, Michala, Vasila z prešovskej oblasti, Petra, Joža a ďalších štyroch ruských Čechov. Jiří vojakom o sebe veľa nepovedal. Jedna „frčka“ na náramenníkoch anglickej blúzy prezradzovala, že je slobodníkom a dvadsaťšest rokov svedčilo o tom, že túto hodnosť získal ešte v predmníchovskej československej armáde. Cez prestávku sa ho Demeter spýtal:

„Pán slobodník, ako ste sa dostali do Sovietskeho zväzu?“

Vzájomná konfrontácia spôsobov opustenia oblasti, ktorú obsadili horthyovské vojská, bola častou tému podkarpatských krajanov.

„Nuž, chlapci, cieľ cesty sme mali všetci rovnaký a je nás tu v Sovietskom zväze asi dvetisíc, len sme ju nemali všetci rovnako ľahkú. Niektorí z nás prešli hranice hneď na prvý raz, niekto sa musel pokúsiť viackrát. Aj mňa pri prvom pokuse chytili maďarskí žandári, dali putá a odviedli do väzenia. Keď ma za niekoľko dní pustili, okľukou som šiel na sever do Jasiny, odtiaľ do Stryje a ďalej na východ do Tarnopolu. Teraz sa mi prechod podaril, tým sa však moja kalvária neskončila, svoj nelegálny prechod som musel zdôvodniť sovietskym bezpečnostným orgánom. Ale ako, keď som nemal nijaký právny doklad. Vidíte, z domu sme odišli, aby sme sa tu v Buzuluku stretli a sovietskymi zbraňami si prestrelali cestu domov, do československej vlasti.“

Poradový výcvik sa nie veľmi darí, preto veliteľ družstva vojakom vysvetľuje, aké je dôležité, aby československý vojak ovládal poradovú prípravu — vojak musí vedieť zdraviť hodnosťou vyššieho, musí mať predpisové vystupovanie a napokon, je to základná požiadavka pre úspešný boj s fašistickým nepriateľom, ktorého už doma spoznali na vlastnej koži.

O týždeň odovzdáva výkonný rotmajster roty vojakom zbrane, a nie hocijaké, automatické pušky vzor 42. Vojaci družstva a ich veliteľ slobodník Šekmar sú veľmi radi, že môžu cvičiť so zbraňami, pretože to svedčí o tom, že už onedlho pôjdu za Sokolovčanmi do Novochoperska. Na jar prichádza novopečený desiatnik so svojimi spolubojovníkmi do Novochoperska, v tom čase nedaleko sovietsko-nemeckého frontu. V tomto meste vzniká vyššia československá vojenská jednotka. Do družstiev prichádzajú noví vojaci a niektorí starší odchádzajú do nových funkcií, k novým druhom zbraní. Z družstva desiatnika Šekmara odchádza Demeter a Jozef k tankovému praporu, Michal má namierené k mímometnej jednotke. Prichádzajú aj noví velitelia.

Desiatnik Šekmar sa zoznamuje s veliteľom roty podporučíkom Němcov a veliteľom prvého samostatného poľného praporu kapitánom Josefom Khollom, ktorý prišiel z Anglicka v júli 1943 a prevzal velenie prvého praporu. Jiří Šekmar s týmto praporom bojuje za oslobodenie Kyjeva, Bielej Cerkvi, Rudy, Vasilkova, Žaško-

va, Ostrožian, Buzovky a iných obcí. Ľahké bojové podmienky na pravobrežnej Ukrajine stmeľujú vojnové prialstvo Jiřího Šekmara s podporučíkom Němcovom i kapitánom Khollom. Aj preto sa Jiří Šekmar tak ľahko vyrovňával so správou o hrdinskej smrti kapitána Josefa Kholla v boji o udržanie kóty 534 nad mestečkom Dukla.

Straty vojakov z bojov na pravobrežnej Ukrajine bolo treba nahradíť, a preto zvyšky bojových jednotiek 1. československej samostatnej brigády v ZSSR odchádzajú do Volynska, kde sa prihlásilo asi dvanásťtisíc volynských Čechov, ktorí sa stali posilou aj pre prvý samostatný poľný prapor. Zoznamujú sa aj s čatárom Šekmarom a veľmi rýchlo si porozumeli. Na tento prialstkový vzťah dodnes v dobrom spomína.

Pre veliteľa čaty rotného Jiřího Šekmara sa začína posledná etapa vojnovej cesty domov. Po dvojhodinovej delostreleckej príprave a leteckých útokoch na nepriateľskú obranu sa prvý samostatný poľný prapor vydáva na nepreskúmané cesty smerom na juh, na čele s čatou rotného Šekmara.

Boje v karpatských horách sa začínajú 8. septembra 1944. V ten deň nekladie nepriateľ postupujúcim vojskám príliš tvrdý odpor, pretože v ranných hodinách dostał wehrmacht poriadne na frak od delostrelcov a letcov, a tí, ktorí prežili, sa stiahli do zalesnených karpatských hôr. Na druhý deň ráno dosiahla jednotka rotného Šekmara dedinu Machnówku, za ktorou ju čakal pripravený a dobre vyzbrojený nepriateľ. Po opadnutí rannej hmly mal Šekmarovo čatu na dohľad, pričom sám bol veľmi dobre maskovaný, a hneď začal rozsievať po našich jednotkách delostrelecké granáty a míny. Čata má prvých mŕtvych, za ktorími nasledujú ďalší. Aj po rokoch si na to plukovník Šekmar spomína: „My sa z toho pekla dostávame, tlačíme sa na zalesnený kopec, aby sme ho dobyli. Každý meter vpred nás stojí ďalšie straty, ale máme aj úspechy. Unavení a bojom vyčerpaní vojaci čaty spolu so susednými jednotkami lámu jeden odpor nepriateľa za druhým.“

Prvá československá samostatná brigáda útočila po prúde rieky v smere osád Iwla — Helenówka — Teodorówka. Osobitne ľahké boje boli v priestore Grodzisko — Wietrzno, kóty 534 a Hyrowej hory. Tu všade bojovala aj Šekmarova čata, presnejšie len zvyšok, pretože nemá ani polovicu pôvodného stavu vojakov. Veliteľ viedie zvyšok vojakov popri potoku Iwelka, kde bol ľahko ranený útočným ručným granátom, ktorého črepiny mu roztrhali svalstvo na ľavej nohe. Po strate množstva krvi upadol do bezvedomia. Po dvoch dňoch ho našli sovietski prieskumníci a odniesli na stanicu prvej pomoci, odtiaľ do poľnej nemocnice a potom do armádnej nemocnice vo Lvove, čím sa pre Jiřího skončili boje v Karpatoch.

Koniec druhej svetovej vojny privítal Jiří Šekmar v Matliaroch v stredisku pre ľahké ranených. V máji 1945 ho vymenovali za dôstojníka a bola mu udelená hodnosť podporučíka. V roku 1945 sa skončila pre neho ľahká anabáza Veľkej vlasteneckej vojny, ktorá sa začala odchodom z rodnej dediny Skotarská v Zakarpatskej oblasti.

Plukovník Jiří Šekmar je nositeľom mnohých československých i sovietskych vyznamenaní. Zo všetkého si však najviac váži, že ho novochoperskí občania prijali za čestného občana svojho mesta. Jiří Šekmar bol verný československej armáde celých tridsaťtri rokov, z toho tridsaťjeden rokov slúžil v armáde nového typu. Na

zaslúžený odpočinok odišiel v roku 1973. Takmer tri desaťročia vykonával funkciu predsedu Okresného výboru Českého zväzu protifašistických bojovníkov vo Vyškove a niekoľko volebných období je členom ÚV ČZPB.

VELITEĽ ČATY SPOJÁROV

Onedlho potom, ako maďarskí fašisti obsadili Podkarpatskú Ukrajinu, rozhodol sa šestnástročný Ivan Bembilo odiť do Sovietskeho zväzu, kam už predtým odišiel jeho starší brat Vasil. Lúčenie s rodičmi nebolo ľahké.

Vtedajšie hranice prešiel ilegálne cez hlboké karpatské lesy. V Sovietskom zväze sa dozvedel o začiatku Veľkej vlasteneckej vojny a dúfal, že sa čoskoro bude môcť zúčastniť boja proti európskemu fašizmu. Od začiatku vojny bol pevne presvedčený, že hitlerovské Nemecko nemôže nikdy zvíťaziť nad Sovietskym zväzom, napäť, že Sovietsky zväz oslobodí nielen svoje okupované územie, ale aj všetky porobené európske štáty.

Koncom roka 1942 Ivanovi sovietski súdruhovia navrhli, aby vstúpil do československej jednotky, ktorá vznikala v Sovietskom zväze. Ivan návrh s radosťou prijal, pričom veril, že sa v československej vojenskej jednotke stretne s bratom Vasilom. Od sovietskych vojenských orgánov dostal „komandirovku“ a po dvojtýždennej ceste sa hlásil v československom náhradnom pluku v Buzuluku. Ani tam sa dlho nezdržal. Spolu s ostatnými československými vojakmi odišiel do Novochoperska, kde sa tvorila 1. československá samostatná brigáda. Tu sa aj radostne zvítal s bratom Vasilom.

Prvýkrát obaja bratia bojovali pri oslobodzovaní Kyjeva. Pri vojnových akciách na pravobrežnej bol Vasil ľažko ranený, preto Ivan s ešte väčšou húževnatostou bojuje v jednotkách druhého úderného samostatného poľného praporu pri Bielej Cerkvi, Rude, Žaškove a na ďalších bojiskách.

V Karpatoch čatár Ivan Bembilo zabezpečoval telefónne a rádiové spojenie medzi štábom druhého samostatného praporu a bojujúcimi rotami. Šiesteho októbra 1944 prostredníctvom svojej rádiostanice oznamuje štábom útvarov 1. československého armádneho zboru, že prvé skupiny druhého praporu prekročili hranice v priestore Dukelského priesmyku.

S nasadením vlastného života odstraňuje poruchy na telefónnom spojení na povestnej krvavej kóte nad mestečkom Dukla. Vari najťažšiu prácu, ale o to väčšiu radosť zažil 30. septembra, keď tri roty jeho praporu útočia na československé hranice. V tento deň i v nasledujúce sú poruchy vedenia čoraz častejšie.

Ak sa ho spýtate, ktorý bol jeho najšťastnejší deň, pohotovo odpovie, že 6. október 1944, keď oznamoval, že prieskumná skupina pod vedelním čatára Nebiljaka prekročila československé hranice. Týmto sa však Ivanova účasť na oslobodzovaní neskončila, ale pokračovala v obranných bojoch na Ondave a v ďalších bojoch pri postupe 1. čs. armádneho zboru k Tatram.

Začiatkom februára 1945 narazili československé jednotky na tvrdý fašistický odpor pri Liptovskom Mikuláši. Druhý samostatný poľný prapor zaujal úsek západne od Smrečian. Veliteľstvo praporu bolo v kostolíku z 13. storočia, v ktorom

rého veži mal svoj spojovací „punkt“ rotmajster Bembilo. Nepriateľ to zistil a zameral streľbu z ľahkých guľometov na tento kostol, ale pevná kamenná stena odolaťa.

Po osloboodení Liptovského Mikuláša vybudoval veliteľ spojovacej čaty rotmajster Bembilo v budove mestskej školy svoj spojovací uzol. Tu aj vynášiel niekoľko „zlepšovákov“. Telefónnu linku napojil na ostanaté oplotenie cintorína pri dedine Okoličná. Hoci sa tento cintorín stal na istý čas domovom fašistických prieskumníkov, vôbec im neprišlo na um, že by sa ostanatý drôt mohol využívať na spojenie útvarov praporu. Aj takýto bol veliteľ spojovacej čaty druhého samostatného praporu, ktorý verne slúžil Československej ľudovej armáde až do odchodu na zaslúžený odpočinok v roku 1979.

II. čast'

Na pomoc bojujúcemu ľudu

Počas jesenných mesiacov pred 44 rokmi zúrili v Karpatoch, pri bráne našej vlasti, krvavé boje proti hitlerovcom. Pri príležitosti výročia týchto bojov chceme priblížiť čitateľom ľahké vojnovej útrapy bývalého veliteľa horského streleckého zboru generálporučíka Andreja Jakoleviča Vedenina pri oslobodzovaní našej vlasti.

S menom A. J. Vedenina je spojené osloboodenie Kalinova — prvej oslobođenej obce na našom území, ktorej je čestným občanom.

Po skončení vojny generál A. J. Vedenin slúžil v Nemecku, v roku 1953 ho vymenovali za veliteľa moskovského Kremľa. Túto čestnú funkciu zastával až do roku 1967, keď odišiel na zaslúžený odpočinok. Zomrel 14. júna 1984 vo veku 85 rokov.

SMER KARPATY

Na jar a v lete 1944 zvádzali vojská 3. horského streleckého zboru, ktorému vtedy velil, v súčinnosti s inými jednotkami a zväzkami Sovietskej armády ľahké boje s cieľom rozdrvíť nepriateľské vojská na severnom Kaukaze a na Kryme.

Po zničení nepriateľa sa jednotky zboru už nachádzali na južnom Kryme. Ich úloha bola: obrana čiernomorského pobrežia od Jevpatorie po Sudak. Tu sme urýchlene budovali obranu, dopĺňali naše rady. Každý deň k nám prichádzali nové zálohy aj nová technika.

Do toho prišla ešte ďalšia dôležitá úloha — hitlerovci v nádeji, že azda zostanú na Kryme navždy, zasiali pšenicu na polia úrodnej krymskej oblasti a tá už dozrela — značnú časť vojakov sme presunuli na zber úrody. Práca sa nám darila. Vtedy už bol nás zbor doplnený a jeho stav dosiahol 40 tisíc mužov.

Dňa 7. augusta 1944, priamo na poli počas žatvy, som dostał rozkaz veliteľa Zvláštnej prímorskej armády odovzdať obranu iným zväzkom a okamžite začať nakladanie vojsk do železničných transportov. Rýchlosť nakladania — 12 transportov denne. Smer: Tarnopol — Stanislav.

Dňa 8. augusta zbor v zložení: 128. gardová horská strelecká turkestanská divízia, vyznamenaná radom Červenej zástavy; 242. horská strelecká tamanská divízia,

vyznamenaná radom Kutuzova 2. triedy, 318. horská strelecká novorossijská divízia, vyznamenaná radom Suvorova, a 93. gardový zbor delostreleckého pluku začal po vyhlásenom poplachu meniť dislokáciu súčasne zo štyroch železničných staníc: Bachčisaraja, Simferopoľa, Jevpatorie a Saky.

Už na postepe ku Karpatom velenie spolu so štábom zboru rozpracovali dôkladný, všeobecne premyslený plán prípravy celého zboru na útočné boje v horskom zalesnenom teréne.

Štáb zboru, ktorý mal skúsených dôstojníkov, bol mojom neustálou a pevnou oporou. Náčelník štábu plukovník I. P. Novikov bol od prvých dní vojny vo frontovej línií — pod jeho velením pracoval štáb presne. Náčelník operačného oddelenia štábu gardový podplukovník F. V. Drozdov bol takisto skúseným štábnym pracovníkom.

Velitelia a politickí pracovníci zboru i štábov jednotiek a zväzov vedeli, že odteraz budú naše bojové úspechy záležať v značnej miere na tom, ako bude veliteľský zbor pri určovaní taktiky boja využiť všetky zvláštnosti horského terénu. Nepriateľ mal obsadené najvýhodnejšie postavenie, ukryté v ľahko prístupných lesoch, kontroloval cesty, priečody a priesmyky. Priestory jeho obrany, delostrelecké postavenie a palebné guľometné hniezda ukrývali prírodné prekážky a tie chránili nepriateľa nielen od paľby z pušiek a guľometov, ale v značnej miere aj od delostrelectva.

Proti nepriateľom sme museli urýchlene pripraviť značný počet rozviedčikov, ktorí by mohli v malých skupinách alebo jednotlivu preniknúť ľahko prechodnými chodníkmi do nepriateľských postavení a vedeli sa orientovať v horách. Rozviedka mala zároveň zistiť nepriateľské obranné uzly, medzery medzi nimi, rozmiestnenie palebných prostriedkov, opevnení a zátorasov. Pritom sme počítali aj s pomocou leteckej a obyvateľstva.

Zároveň bolo treba dobre pripraviť všetky tylové služby, zvlášť dopravu a v rozbahnenom jesennom teréne hľadať aj nové spôsoby dopravy.

Mnoho otázok stalo pred velením zboru. Pri boji v horách sme nemohli nebrať do úvahy, že pomerne veľa vojakov pôjde do boja proti skúsenému nepriateľovi po prvý raz, tých bolo treba naučiť orientovať sa v zalesnených horách pomocou mapy, kompasu a či len podľa slnka viesť boj zo všetkých druhov zbraní.

K 24. augustu bol už zbor sústredený v priestore mesta Strij, kde bol zaradený k vojskám 4. ukrajinského frontu. Veliteľ frontu generálplukovník I. J. Petrov, s ktorým sme často spomínali na naše spoločné boje proti basmačom v Strednej Ázii, s veľkou pozornosťou preštudoval nás plán a v podstate ho schválil, odporučil častejšie uskutočňovať nočné cvičenia v horách s použitím rôznych spojovacích prostriedkov. Krátko nato jednotky zboru získali príslušnú bojovú techniku a kone, takmer nepostrádateľné zvieratá v horskom zalesnenom teréne. Súčasne každú rotu vybavili ľahkými rádiostanicami.

Začala sa húževnatá príprava na boj. V tyle sme vybudovali cvičné strelnice pripravené charakteru nepriateľskej obrany. Jednotky zboru spoločne so štábmi denne prekonávali s bojovou technikou 600—800 metrov vysoké výšeniny, husto pokryté lesnými masívmi a roklinami. Jazdci sa učili vodiť karavány cez ľahko prístupné horské úseky. Rozviedčici prenikali do horských úžlabín, kadiaľ spojári

vytvárali spojenie, radisti umiestňovali rádiostanice priamo na stromy. Vojaci aj ich velitelia tak získavali potrebné bojové návyky aj fyzickú zdatnosť a lepšie sa pripravovali na ťažké boje.

Pamäťám sa, ako sme pozerali film Suvorov. Pri sledovaní bojov súvorovovských hrdinov v švajčiarskych Alpách vojaci skoro nedýchali. Seržant, ktorý sedel vedľa mňa, mi povedal:

„Súdruh generál, tam, kde prešiel jeleň, tam prešli aj Suvorovci! A my sme sa teraz naučili prechádzať aj tade, kde ani jeleň neprejde, ani ježibaba na metle nepreletí.“

Všetci sa zasmiali.

„Znamená to, že výcvik bol užitočný?“ opýtal som sa vojákov.

Všetci to potvrdili.

Už sme čakali len na rozkaz a ten čoskoro prišiel. Získal mal zaujať východiskové postavenie, prerušíť nepriateľskú obranu a vyjsť na československé územie.

V polovici septembra nás zbor, ktorý vošiel do stavu 1. gardovej armády, zaujal východisko v priestore poľského mesta Sanok. Tu už viedli útočné boje vojská 107. streleckého zboru tej istej armády. Po úspešnom začiatku sa v dôsledku zosilnenia nepriateľských protiútokov ich postup spomaľoval. Nás zbor im mal v postepe pomôcť.

Vpredu za vysokými karpatskými horami ležalo Československo — okupované, drancované hitlerovskými fašistami. My sme mali pretrhnúť nemeckú obranu v smere Bukovica — Jaslo — Habura. Predbežne bolo treba prekonáť horský chrbát, tzv. Východné Beskydy — horskú reťaz v šírke od 75 do 100 kilometrov.

Vpravo od nás na ďalekých prístupoch k Dukelskému priesmyku už od 8. septembra viedli ťažké boje vojská 1. ukrajinského frontu — 38. armáda, ktorej velil generálplukovník K. S. Moskalenko a 1. čs. armádny zbor pod velením plukovníka L. Svobodu. Vojská 1. gardovej armády pod vedením generálplukovníka A. A. Grečka i nás zbor boli nasmerované na Radošický priesmyk.

Ťažko prístupný terén nemecké fašistické vojská ešte viac opevnili. Delostrelecké batérie dobre ukryté v hustých lesoch držali pod paľbou cesty, priechody a samozrejme všetky priesmyky. Aj prístupy k orvej obrannej línií boli zamínované. Na kopcoch Nemci vyryli hluboké zákopy, výbudovali lesné zátarasy s pichľavým drôtom v troch-štyroch radoch a všetko zamínovali. Úseky, ktoré neboli vhodné pre pechotnú obranu, zabezpečovali tankovou paľbou z útočných diel, zakopaných do zeme.

Pre mimoriadny význam komunikácie Jašliska — Humenné presunuli hitlerovci do tohto priestoru vojská, ktoré mali najväčšie skúsenosti z bojov v horskom teréne. Konkrétnie priamo proti nám sa bránili 281. a 284. pešie pluky 96. divízie s podporou tankov, obrnených transportérov a delostrelectva. Pri prerušení nepriateľského pásma a postupe nás zboru na územie Československa pred frontom 1. gardovej armády bojovali jednotky šiestich peších a jednej tankovej divízie.

Pripárvovali sme sa do útoku na úzkom úseku, kde sme mali vystriedať 129. gardovú divíziu 107. streleckého zboru. Tento nový útok sa mal začať len vojskom 242. divízie generálmajora V. Lysinova, posilenej 839. gardovým delostreleckým a 339. gardovým minometným plukom. Dve ďalšie 128. a 318. horské gardové

divízie, ktoré sa nachádzali v druhom slede, mali byť nasadené do bojov na rozšírenie násloho útočného pásma.

Čas plynul veľmi rýchlo a pred nami bol zrazu začiatok útoku na Karpaty. Velitelia rôô, praporov a plukov dôsledne spracovávali údaje o nepriateľských opevneniach a palebných postaveniach, ktoré dostali z vyšších štábov, a porovnávali ich s už známymi údajmi. Menšie skupiny rozhodčíkov prenikli do pásma nepriateľskej obrany a zaznamenali jej rozmiestnenie.

Nadšenie vojakov bolo také veľké, že žiadosti íst dobrovoľne na rozviedku, bolo viac, ako bolo treba. Na jeseň sa v útvaroch už skončili mítingy o frontovej situácii.

„Som rád, že máme možnosť íst na územie Československa,“ hovoril na mítingu seržant Fedor Černousov, „sme povinní pomôcť spriatelenému ľudu zbaviť sa fašistického otroctva — nielen ako našim bratom-Slovanom, ale aj ako súdruhom v zbrani, ktorí nám pomáhal oslobodiť Kyjev. Vpred na nepriateľa! Oslobodíme Československo a zadusíme fašistickú zver v jej vlastnom brlohu — Berlíne!“

Vojak Makar Miščenko povedal:

„Žiadne lesy ani hory neochránia hitlerovcov pred odplatou za ich krvavé zločiny. Do Československa dôjdeme a pomôžeme ľudu zbaviť sa nemeckých okupantov. Slávnostne sľubujem, že v nadchádzajúcich bojoch zostanem verný svojej prísahe a vlasti!“

V každej rote bola aj stranická skupina, komunisti boli vpredu vždy a všade: na pochode, v boji a komsomolci boli ich praví bojoví pomocníci.

Potešili nás správy zo Slovenska — tam sa rozhorelo Slovenské národné povstanie.

Nadišiel 19. september 1944. Súvislý zavíjajúci hukot narúšali len výbuchy a hromové dunenie. Pred nami v niekoľkokilometrovej dĺžke sme videli ohnivé jazyky. V červeno-čiernych ohnivých stínoch vybuchovali nepriateľské minové polia, na kúsky sa rozpadávali ostnaté drôty, nepriateľské palebné postavenia sa miešali so zemou. A nad neprehľadným bojiskom ako predzvest víťazstva prelietaval eskadry násloho útočného letectva. Prvá sa vrhla do útoku 242. divízia generála Viktora Bogdanoviča Lysinova.

Delostrelecká príprava a pokračujúce útoky letectva boli také účinné, že nepriateľ neboli schopní odporu. Nás útok pokračoval úspešne. Nemci sa však postupne spomätili, obnovili narušené spojenie, prisunuli zálohy a začali protiútok.

My sme do prelomu posunuli 4. gardový protitankový pluk a 315. gardový jaltský strelecký pluk 128. turkestanskej divízie. Nepriateľský odpor bol prelomený, útočníci začali odchádzať juhozápadným smerom. Suvorovské pravidlo: Ťažko na cvičišti — ľahko v boji sa opäť osvedčovalo. Začali sa šíriť správy o hrdinstve vojakov, o ich smelosti aj vynaliezavosti: Druhú rotu 897. pluku „pritlačila“ k zemi nepriateľská guľometná paľba. Fašisti pálieli z kamenného úkrytu a zaútočiť na nich bolo takmer nemožné.

„Dovoľte mi, ja ich zneškodním,“ požiadal veliteľa roty voják G. Jermošin, ktorý už mal preskúmané všetky cesty k fašistom. Odplazil sa za kopec zarastený hustými kríkmi a skontroloval granáty.

„Konaj, bud však opatrný,“ dal mu veliteľ súhlas.

Pri plazení Jermošin využil každý krík, každú jamu, aby ho fašisti nespozorovali.

Prišiel až k miestu, kde sa usadili Nemci. Kryla ich trochu naklonená trojmetrová skala. Aj tú úspešne preliezol. Motúz namotaný na podrážky čižiem ho chránil od šmyku. Vzápäť hodil na nemecké guľometné hniezdo jeden po druhom vopred pripravené granáty. Cesta pre jednotku bola voľná. To bol jeden z mnohých príkladov vojenskej vynaliezavosti a hrdinstva našich vojakov.

„V boji sa vyznamenal aj strážny organizátor 3. streleckej roty gardový poručík Golikov,“ podával hlásenie politickému oddeleniu zboru náčelník politického oddelenia gardový podplukovník Čibisov. Golikov svojím osobným príkladom strhol vojakov k hrdinstvu. Bol zranený, ale neodšiel z bojiska, kým rota nedosiahla stanovený cieľ. Pred odchodom do nemocnice napísal list svojej jednotke, v ktorom nabádal spolubojovníkov vždy a všade bojovať proti fašistom. List prečítali pred celou jednotkou. Rota čestne splnila bojovú úlohu.

Strážny organizátor delostreleckej batérie 315. gardového horského streleckého pluku gardový vojak Tretiakov prejavil hrdinstvo a statočnosť v boji. Keď nepriateľ zistil miesto ukrytie jeho dela, začal tam páliť z minometov a Tretiakovovo družstvo bolo z boja vyradené, Tretiakov sám pokračoval v paľbe. Prispel tak k úspechu útočiacej roty a dobytiu dôležitej kóty.

Oslobodenie prvej československej obce — Kalinova

Večer 19. septembra 1944 jednotky 242. divízie postúpili asi o desať kilometrov a oslobodili niekoľko obcí, medzi nimi Vyslok Dolný, Vyslok Veľký, Górnú a ďalšie. Na noc sa opevnili pred novým nepriateľským pásmom — na severovýchodnom okraji lesa — juhozápadne Vysloka Veľkého. Podľa rozkazu generála Lysinova niektoré oddiely, s cieľom získať dominujúce výšiny a zabrániť v ceste nepriateľovi, pokračovali v útokoch aj v noci.

Na svitaní 20. septembra po silnom palebnom prepade obnovila celá 242. divízia svoje útoky. S jej postupom som bol veľmi spokojný, keďže sa Lysinovovi vojací rýchlo dostávali až do nepriateľského tyla. Zvlášť úspešne si počínať 1. prápor 900. horského pluku, ktorý sa dostal od Vysloku Dolného až k hore Kiczera. Nepriateľ sa však urputne bránil. Vtedy veliteľ práporu G. N. Šavluchovský nechal jednu rotu na pôvodnom mieste, s dvoma ďalšími obišiel nepriateľa a celkom nečakane zaútočil z tyla. Nepriateľ začal v panike ustupovať, ale jeho ústup bol už znemožnený. Prápor uvoľnil cestu iným jednotkám divízie. S radosťou som podpisoval návrh na povýšenie kapitána Šavluchovského na vyznamenanie.

Ešte s väčšou radosťou som hľásil, že 21. septembra 1944 o 8.45 hod. 1. strelecký prápor 897. horského streleckého sevastopoľského pluku prekonal nepriateľský odpor v priestore hory Kanasówka, vyhnal Nemcov z obce Kalinov a ako prvý zo sovietskych vojsk vstúpil na československé územie. A o 12.00 hodine prekročili československú hranicu všetci príslušníci zboru.

Pri tejto príležitosti sme vydali aj letáky a uskutočnili mítingy. Na jednom z týchto mítingov v 900. horskom pluku seržant Rogožev povedal:

„Spomínam si na rok 1943, vtedy sme bojovali pri Dnepri, ako sme túžili dosiahnuť sovietsku hranicu a očistiť rodnú vlast od hitlerovcov, a teraz to pomôžeme urobiť bratom Čechoslovákom . . .“

Ťažko zranený staršina delostreleckej batérie Sapožnikov na otázku lekára, ako sa cíti, odpovedal:

„Ach, či je možné cítiť sa zle, keď sme už prekročili druhú hranicu, najprv poľskú a teraz československú? Blíži sa čas, keď prejdeme aj poslednú — hranicu fašistického Nemecka. Pomôžte mi, doktor, čím skôr vrátiť sa k svojej jednotke, aby som mohol bojovať proti hitlerovcom v ich vlastnom brlohu . . .“

Dňa 21. septembra jednotky 242. divízie pokračovali v prenasledovaní nepriateľských vojsk. Nepriateľ zasadzoval do bojov nové posily v snahe zadržať nás postup a znemožniť nám doraziť na trasu Čertižné — Borov — dôležitému komunikáciu v Karpatoch. Preto sme museli zasadiť do bojov aj celú 128. divíziu.

Strmé kopce, hlboké rokliny a husté lesy hitlerovcom znemožňovali zorganizovať súvislú obranu. Medzi ich opornými bodmi v roklinách a úžlabinách sa nachádzali „mítve“ priestory, ktoré sme vhodne využívali.

Húževnatý boj prebiehal ďalej aj v priestore obce Kalinov. Po zničení menších skupín ustupujúceho nepriateľa sa 315. gardový strelecký pluk, predný bojový oddiel 128. divízie, dostal na západné svahy kóty 652 nachádzajúcej sa nedaleko Kalinova. Hitlerovci tu mali 228. horský strelecký pluk, 97. ľahkú poľnú divíziu a ďalšie jednotky 357. a 96. pešej divízie.

Veliteľ 128. horskej streleckej divízie gardový generál major M. I. Koldubov mi hľásil, že sa rozhodol obísť spomínané nepriateľské jednotky a silami dvoch plukov súčasne zaútočiť zo severu a východu s cieľom definitívne udržať Kalinov. Prisľúbil som mu podporu zborovým delostrelectvom. Útok sa vydaril. (V tejto divízii, v 323. horskom pluku, vtedy bojoval ako náčelník štábu práporu aj syn generála Vedenina, mladý kapitán Vitalij Vedenin, ktorý je teraz už na dôchodku ako plukovník vo výslužbe a žije v Moskve — pozn. prekl.)

Už o 30 minút po začatí útoku generál Koldubov hľásil, že jeho 327. pluk obsadil kótu 474. Zároveň 315. pluk úplne blokoval nepriateľa v priestore Kalinova. V ďalších bojoch tieto pluky takmer úplne zničili 228. horský strelecký pluk 101. nemeckej divízie, ktorého príslušníci buď padli, alebo sa dostali i s veliteľom pluku do zajatia. Zajatý nemecký vojak Alfréd Kurbauer z Drážďan oznámil, že ich dňa 20. septembra presunuli do Karpát z mesta Turku a okamžite nasadili do bojov. Ku koncu dňa jednotky Koldubovovej divízie vyšli na čiaru: južný okraj Habury — severný okraj Borova kóta 565. Ešte predtým jednotky 242. divízie prenikli do Habury.

Dňa 21. septembra hitlerovci zaútočili proti vojsku 155. divízie 67. streleckého zboru, jej jednotky ustúpili severovýchodne asi o tri kilometre a upevnila sa na novom postavení. S cieľom zastaviť nepriateľský postup sme sa rozhodli nasadiť do bojov 318. horskú streleckú divízu hrdinu ZSSR generál majora V. F. Gladkova, ktorá sa nachádzala vtedy v priestore Górný. Táto divízia úspešne splnila svoju úlohu a nielenže odrazila všetky nepriateľské útoky, ale nepriateľa vyhnala. V tejto situácii poskytol divízii aj zboru značnú pomoc veliteľ 4. ukrajinského frontu I. E. Petrov a veliteľ 1. gardovej armády A. A. Grečko, ktorí vyhoveli našej žiadosti a presunuli do priestoru Vyslok Dolný tri protitankové pluky.

Nie všetky jednotky 318. divízie generála V. F. Gladkova sme mohli využiť na posilnenie 242. a 128. divízie, aj keď to potrebovali, pretože v posledných štyroch

dnoch sa ich bojové pásmo rozšírilo z 2 km na 15 km, a navyše mali aj značné straty — zvlášť 242. divízia. Medzitým nepriateľ v snahe zastaviť náš postup na československom území, prisúval na nás úsek neustále nové posily. V dôsledku toho sa pomer síl zmenil v jeho prospech. O deň neskôr nepriateľ opäť začal nové útoky proti 242. a 128. divízii, naše vojská úspešne odrazili 16 protiútokov. Nemeckým vojskám sa podarilo na krídlach obísť Haburu a Borov, a preto sme boli núnéní tieto obce opustiť. Kalinov sme však udržali natrvalo, aj keď v noci z 22. na 23. septembra začal nepriateľ nové protiútoky. Úspech však nedosiahol.

Dňa 25. septembra náš horský zbor rozvinul nové útoky a dobyl späť Haburu, Borov a Vydraň. Na tejto čiare sa front dočasne stabilizoval. Dňa 5. októbra náš zbor odvelili do zálohy 1. gardovej armády — na doplnenie.

Príslušníkom 3. horského zboru udeleno hlavné velenie pochvalné uznanie a zbor bol poctený čestným názvom — Karpatský.

Radostné pre nás boli jesenné dni roku 1944. Zapamätal som si ich na celý život — vtedy sme sa spriateli s veliteľmi, politickými pracovníkmi a vojakmi 1. čs. armádneho zboru, ktorý sa neskôr stal základom ozbrojených síl bratského socialistického Československa. Pamätám sa, ako sme víťaz hrdinov, ktorí prví vstúpili na pôdu rodnej zeme. Bola to skupina čs. dôstojníkov na čele s členom KSČ Ivanom Turjanicom (podporučík Turjanica bol osvetovým dôstojníkom 3. čs. brigády, ktorej od 20. septembra 1944 velil brigádny generál Karel Klapálek — pozn. prekl.). S Ivanom Turjanicom sme sa spriateli a po vojne sa priateli aj naše rodiny.

Stretnutie československých a našich vojakov — to bol skutočný sviatok. Na improvizovanom mítingu ako prvý prehovoril Ivan Turjanica: ďakoval Sovietskej armáde, sovietskej vláde, komunistickej strane za pomoc poskytovanú 1. čs. armádnemu zboru pri oslobodzovaní Československa spod fašistického jarma.

Ešte pred naším vstupom na čs. územie prišli k 900. práporu dvaja muži a žiadali o predvedenie k veliteľovi. Boli to Ján Václavík a Július Mulek. Odviedli ich k veliteľovi práporu kapitánovi G. Šavluchovskimu. Oznámili mu, že poznajú bezpečnú cestu od nepriateľského tyla a ponúkli sa, že budú robiť sprievodcov. Podporili sme ich snahu a nesklamali sme sa. Poskytli pomoc nielen práporu, ale aj celému zboru.

Statočným sprievodcom bol aj roľník zo Šarbove Andrej Bobák. Ten spolupracoval nielen s vojakmi nášho zboru, ale aj so susednou 38. armádou, ktorá útočila na Dukelský priesmyk.

Hitlerovskí okupanti zotročili československý ľud, mnohé rodiny vyviezli do Nemecka alebo vyvraždili. Napríklad v Ladamirovej, ktorou sme prechádzali, zostalo zo 170 rodín len 30, vo Vagrinci zo 41 rodín len 21 a v Krajnom Čiernom z 28 len dve rodiny. Po jednej rodine zostalo v Hunkovciach a Mergešte. Ani jednu úplnú rodinu sme nenašli v Krajnej Poľane, obyvatelia sa zachránili len útekom; starých a chorých zachránili partizáni.

Po príchode Sovietskej armády sa obyvateľstvo začalo vracať z lesov. Často však namiesto domu našli len zhorenisko. V dedinke Krajné Čierne 65-ročný občan Ivan Krivka nás pozval „k sebe domov“. Potom nám s pláčom rozprával:

„Stojíme pred domom môjho brata. Môj dom vypálili Nemci. Ja som sa zachránil zázrakom — utiekol som zo skupiny, ktorú fašisti hnali do Nemecka. Ukrýval som sa v lesoch. Mojim deťom a vnukom sa utiecť nepodarilo. Moje srdce však cíti,

že vy naše deti zachránite. Prajem si, aby moji vnuci boli takími chrabrými a dobrými ako vaši vojaci.“

Podobne hovoril Nikolaj Mačuga z Vagrincu aj Peter Siňar z Krajnej Porúbky:

„Za nemeckej okupácie sa nám žilo veľmi fažko. Nemci nás úplne zotročili, kradli, zabíjali. Strašili nás Červenou armádou. A my teraz vidíme, ako Rusi prelievajú za nás krv. Môj syn odišiel k partizánom, a všetci budeme pomáhať vašej armáde.“

A obyvateľstvo nám skutočne pomáhalo, ako len mohlo. Mnohí prišli ako dobrovoľní bojovať, k nám aj k československému zboru, hľasili sa za sprievodcov, rozviedčikov. My sme obyvateľstvu poskytovali zdravotnícke služby, obnovovali sme každodenný život. Podľa možnosti sme im pomáhali vytvárať aj Revolučné národné výbory; robili sme prednášky o vojenskej a medzinárodnej situácii. Pamätam sa, ako nás požiadali pomôcť vo Vagrinci pri voľbe RNV. Z československých vojakov na schôdzku prišli dôstojníci Ivan Turjanica a Ivanič. Poručík Ivanič hovoril o hrdinskej Sovietskej armáde a o jej pomoci náromom Československa. Prítomní mali mnoho otázok. Za predsedu jednohlasne zvolili bývalého starosta Petra Hermana, ktorý počas okupácie Nemcov odriekol túto funkciu, za čo ho kruto prenasledovali a zmrzačili. Po podávaní ešte dodal:

„Nám je veľmi fažko, Nemci nás priviedli na mizinu, mnohých pozabíjali a preto vo všetkom pomôžeme našim bratom.“

Občania si vypočuli aj prejav zástupcu politického oddelenia 38. armády.

V zálohe 1. gardovej armády sme sa nachádzali krátko. Vyžadovala to frontová situácia, pretože kruh okolo fašistického Nemecka sa zužoval. 9. októbra 1944 sa náš zbor sústredil k útoku v smere Snina — Humenné. Už 12. októbra v ranných hodinách, po desaťminútovom delostreleckom prepade, sme začali útočné boje. Ich výsledkom bolo dobytie spomínaných miest.

Nad zemou sa valila hustá hmla, nebolo vidieť ani na krok. Túto slabú viditeľnosť sme využili a nepriateľa prinútili ustúpiť zo železničnej stanice Balnica a zároveň z piatich dôležitých vysočín. Spoločne s ostatnými zväzkami 4. ukrajinského frontu sa náš zbor húževnatoto prebíjal dopredu.

Miestne obyvateľstvo nás všade vítalo s radosťou a pomáhalo nám. V dňoch 3.—5. decembra sme odovzdali svoj obranný úsek na Ondave 271. divízii. Zbor sa začal pripravovať na účasť vo Východoslovenskej operácii. Fašisti premenili Košice — dôležité vojensko-priemyselné stredisko a železničný uzol — na svoju mohutnú obrannú prekážku.

Velenie 1. gardovej armády, aj nášho zboru si uvedomovali fažkosti nadchádzajúcej operácie. Tie ešte komplikovali rozmoknuté cesty — nepriateľ mal obsadené zimné obranné opevnenie. Hitlerovci predpokladali, že sa im podarí udržať celú zimu, až kým Hitler neposle „zvláštne účinné tajné zbrane“, ktoré zabezpečia obrat vo vojne v prospech „veľkého Nemecka“, ako tvrdila ich propaganda.

Hlboké zákopy, pohotovostné úkryty, spojovacie chodby, drôtené prekážky, mínové polia — to všetko si pripravili na dlhotrvajúcu obranu. Prístupy k prednému okraju opevnenia sme pozorovali. Samotné opevnenia však boli ukryté v širokom lesnom masíve.

Začali sme prípravu na útok, zbor už bol doplnený ďalšími vojakmi a dôstojníkmi. Dostali sme zásoby streliva, zbraní, potravín, vymenili nám výstroj, posilnili sme konskú a osliu dopravu. Všetci príslušníci zboru už poznali podmienky nadchádzajúcich bojov. Zbor zaujal bojové postavenie v priestore obci Kravany — Bačkov. Odtiaľ sme mali najkratšiu cestu k cielu nášho útoku — Košiciam.

Proti 1. gardovej armáde sa bránili nepriateľské jednotky 49. horského streleckého zboru, dobre pripraveného na obranu. Velenie nášho zboru sa rozhodlo prerušiť jeho obranu vojskami 128. gardovej horskej turkestanskej divízie. V druhom siedme postupovala 318. divízia, v zálohe sa nachádzala 242. horská strelecká divízia, z boku mala útočiť 129. gardová divízia 107. streleckého zboru, zľava 226. divízia 11. streleckého zboru.

Dňa 7. decembra sme uskutočnili bojový prieskum smerom na Bačkov, ktorý nepriateľ silne opevnil. Dňa 8. decembra naša rozviedka preskúmala celú jeho palebnú sústavu, zaznamenala hlavné ciele. Súčasne s vojenskou rozviedkou sme uskutočnili delostrelecký a ženijný prieskum.

Aj zajatci, ktorých sme zajali v priestore Bačkova, nám potvrdili ďalšie dôležité údaje o nemeckej obrane a to, že ich velenie neočakáva väčší útok sovietskych vojsk na tomto úseku.

Začiatok útoku sme určili na nasledujúce ráno. Presne o 10. hodine zaznala mohutná delostrelecká príprava; celých 45 minút ohlušujúco hrmleli delá a mínomety. Za palebným valom sa pohli vpred vojaci 128 divízie. Nepriateľský palebný systém bol zničený a predný kraj línie prelomený.

Prudkým útokom rozrušili gardoví vojaci nepriateľskú obranu. 128. divízia postúpila o 4 km a 1. prápor 315. gardového pluku ešte ďalej — do priestoru bezmennej osady východne od Barda. Hitlerovci opustili obec Bačkov a do priestoru okolia začali stahovať posily. Večer začali silný protiútok, do ktorého nasadili všetky zálohy 120. horskej streleckej divízie, 101. prieskumného oddielu, 1. prápor 129. horského streleckého pluku, 101. ženijný prápor a 254. ochranný prápor 254. pešej divízie.

Urýchlene sme preto vysunuli 120-milimetrové mínomety a húfnice na dominujúce výšky nad bojiskom. Doprava streliva sa uskutočňovala vo výnimočne ťažkých podmienkach — bez ciest, pod nepretržitou paľbou; čoskoro sme pocítili jeho nedostatok. Aj bojová činnosť nášho ľavého suseda, 1. streleckého zboru, nebola po dosiahnutí cesty Dargov — Klečenov úspešná.

Nepriateľ sa po oslabení nášho tlaku v priestore Dargov rýchlo zorientoval a opäť obsadił opustené zákopy, 600—700 metrov severozápadne od Bačkova. Po sústreďení svojich súčasných síl začal obsadzovať hrdlo prelomu. Náš 315. horský strelecký pluk sa tak dostal pod hrozbu obklúčenia. Preto sme boli donútení využiť jednotky druhého sledu divízie na prikrytie ľavého krídla severne od trasy. Vojaci a dôstojníci nečakali na posily a statočne odrážali nepriateľské protiútoky.

V dôsledku ťažkých bojov jednotky 128. gardovej divízie v prvý deň útočných bojov zničili a zajali vyše 500 nepriateľských vojakov a dôstojníkov, zneškodnili dve delostrelecké a mínometné batérie, ukoristili 5 diel, 8 mínometov, 4 sklady so strelivom a 2 s potravinami.

Aj na druhý deň nepriateľ pokračoval v protiútokoch proti našej 128. divízie.

Použil na to všetky svoje zálohy. Ťažkosti pri zásobovaní strelivom a potravinami spôsobili, že sme museli jednotky 128. divízie stiahnuť späť do pôvodných postavení a namiesto nich zasadíť do bojov 318. divíziu s úlohou ovládnuť cestu Dargov — Klečenov, ktorá mala veľký význam pre možnosť využitia delostrelectva, prísun streliva, proviantu a evakuáciu ranených.

V bojoch využíval nepriateľ skutočnosť, že obidve krídla zboru boli otvorené, prenikal do nášho tyla, preťal nám lesné cesty, ktorými sme zásobovali naše jednotky v prvom siedme. Podobne aj konské a oslie karavány chodili a dopredu sa prebíjali pod silnou paľbou. Často však nedošli na miesto svojho určenia.

Nepriateľský odpor sa stupňoval, rástlo aj hrdinstvo a odvaha našich vojakov. Prvý prápor 315. horského pluku vo svojom postupe prenikol tak hlboko do nepriateľského tyla, že ho fašisti až obklúčili. Veliteľ práporu major Majboroda vydal rozkaz zaujať kruhovú obranu. V priebehu dvoch dní a nocí prápor viedol ťažký boj v obklúčení, na tretí deň sa mu podarilo spojiť sa s ďalšími jednotkami svojej divízie. Gardový starší seržant Fufilov celý deň bez prestania strieľal a obsluhoval ťažký guľomet a smelo sa vysunul na dôležitú výšinu. Keď nepriateľ začal dorážať na čatu, Fufilov urýchle zmenil svoje palebné postavenia a spolu so svojou obsluhou začal priamou paľbou strieľať na fašistov, čím ich prinútil na ústup.

Veľké hrdinstvo prejavili aj vojaci 897. horského streleckého pluku a 1. práporu 900. pluku. Aj tí sa dostali do obklúčenia, ale aj po použití skoro všetkého streliva a bez potravín pokračovali ďalej v odpore. Podarilo sa im zistíť naj slabšie miesto nepriateľa, cez ktoré sa prebojovali k svojim.

Nepretržité boje v priestore Bačkov — Dargov pokračovali až do 20. decembra. Hitlerovci stratili v týchto bojoch vyše polovicu svojho početného stavu, práve doplnených tankovej a peších divízií. To ich prinútilo ustúpiť od svojho zámeru, keďže stratili takmer päť tisíc vojakov a dôstojníkov. Sovietski vojaci im zneškodnili 10 delostreleckých a 18 mínometných batérií.

Pod údermi vojsk 40. armády 2. ukrajinského frontu nepriateľ v obave úplného obklúčenia celého svojho košického zoskupenia začal v polovici januára 1945 odsun vojsk na západ.

Dňa 19. januára jednotky 318. divízie, 237. streleckej divízie, 5. tankovej brigády a 108. gardového delostreleckého pluku po ťažkých bojoch oslobodili Košice. Za tento bojový úspech dosiahnutý v mimoriadne ťažkých podmienkach dňa 20. januára Hlavné velenie Sovietskej armády vyslovilo všetkým príslušníkom 3. horského streleckého zboru podakovanie.

Dňa 22. januára, na základe rozkazu 1. gardovej armády, náš zbor odovzdal svoj úsek 1. čs. armádneho zboru a prešiel do priestoru západne od Prešova, odkiaľ ho urýchle na autách presunuli do Poľska. Tam nedaleko mesta Nowy Sącz rozvinul ťažké útočné boje.

Koncom januára sa hitlerovcom podarilo z ostátkov rozbitych jednotiek vytvoriť v priestore Mszana Dolna niekoľko bojových skupín. Pre posilnenie ich bojaschopnosti poslalo vedenie Zväzu hitlerovskej mládeže do týchto skupín najfanatickejších hrdlorezov. Skupiny sa spojili do tzv. oddielu smrtihlavov pod vedením plukovníka von Kiliána. Okrem tohto oddielu sem Nemci sústredili jednotky 320. a 253. divízie. Plukovník Kilián dostal od Hitlera osobný list, v ktorom vodca vyslo-

vil nádej, že jeho vybraní bojovníci znemožnia postup Rusov a zabezpečia víťazný protiútok nemeckých vojsk. Kilian podnikol všetko, aby nás postup zmaril. Zajatci neskôr potvrdili, že svojich vojakov rozdelil na dve skupiny: vyše troch tisíc vysunul do predných línii a druhú, ešte početnejšiu skupinu, rozmiestnil v zákopoch v hĺbke obrany za pešími divíziami, aby im znemožnil ústup.

Nás zbor dostał dôležitú úlohu — prerusiť obranu smrtihlavov. Bolo treba čo najlepšie využiť nielen silu a moc našej bojovej techniky, ale aj obratnosť našich vojakov a dôstojníkov — bit' nepriateľa v komplikovanej situácii. Aby sme neprezradili našu početnosť, začali sme útoky len s jednou divíziou. Dňa 26. januára sa 128. gardová divízia rozvinula na čiare Kasina — Velka — Lastówka a po dosiahnutí nepriateľskej obrany začala úporné boje. Hitlerovci potvrdili, že sú skutočnými hrdlorezmi, hynuli, ale svoje pozície neopúšťali. Dňa 27. januára sme poslali do bojov ďalšie dve divízie. Zúrivý nepriateľský odpor bol zlomený, fašisti boli porazení v obranných pozíciách. Naši vojaci sa vklinili do nepriateľských bojových zostáv, rozčlenili ich a začali likvidovať nepriateľov po skupinách. Celá operácia bola prudká a rýchla, o čom svedčí fakt: cestu našej 128. divízie prekazila vodná prekážka, jej druhý prápor však prekonal 80-metrový zamínovaný most tak rýchlo, že fašisti ho nestačili vyhodiť do vzduchu. Most potom odmínovali naši ženisti.

Dôležitú úlohu v prelomení nepriateľskej obrany zohrala skutočnosť, že naše jednotky uskutočnili prechod cez tažký, náročný terén; nečakane sme vyšli do priestoru Záveja, prekonali horský chrbát, prebili sa k mestu Koszarovo a vytvorili priamu hrozbu uzlu ciest a dôležitému nepriateľskému opornému bodu — mestu Žiwiec. V tažkých dvojdňových bojoch Žiwiec dobyli vojská nášho zboru. Úloha zabezpečiť krídla 38. armády bola tak úspešne splnená.

A opäť rýchly pochod, opäť úporné boje. Na zabezpečenie ďalšieho úspešného postupu 38. armády 1. gardová armáda sústredila vojská na jej ľavom krídle, vytvoraťa úderné zoskupenie v počte šiestich streleckých divízií, začala prelom nemeckej obrany na úseku stanica Hořice — Laziská s cieľom dobyť mesto Moravská Ostrava.

Týmto postupom začal 4. ukrajinský front významnú Moravsko-ostravskú operáciu.

(Preložil a upravil František Novek.)

I. G. DUNAJSKI — N. I. MICHAĽČENKO

Čakali nás v Karpatoch

1. septembra 1944 bola divízia v zložení tretieho horského pešieho zboru priradená k 18. armáde (veliteľ generálporučík J. P. Žuravľov, člen vojenskej rady generálmajor S. J. Kolonin, náčelník armádneho štábu generálporučík F. P. Ozerov). Veliteľstvo armády venovalo veľkú pozornosť horskej príprave jednotiek a útvarov. Veliteľ armády a dôstojníci štábu sa neraz zdržiavalí v 128. gardovej horskej pešej divízii. S ich pomocou sa v plukoch viedol vojenský výcvik.

Počas výcviku sa červenoarmejci učili zakladať oheň, prekonávať horské rieky a priesmyky, orientovať sa a robiť prieskum. V divízii sa vytvoril polygón s výškovými opornými bodmi, ktoré zasiahli podľa toho, kadiaľ postupovala nepriateľská obrana. Všetky roty a prápory plukov si tu vyskúšali varianty útočného boja: výstup na vrchol hory obchvatným manévrom, zostup z horského hrebeňa v noci.

V 327. gardovom horskom pešom pluku sa uskutočnil ukážkový výcvik s témovej *Útok posilneného horského pešieho práporu v hornato-lesnatom teréne*, ktorého sa zúčastnili všetci dôstojníci útvaru.

V jednotkách sa aktívne a cielavedome robila stranicko-politickej práce. Politické oddelenie divízie zameriavalo hlavnú pozornosť komunistov a komsomolcov na pomoc veliteľom pri príprave vojakov na bojové akcie v hornato-lesnatom teréne. V každom pluku sa uskutočnili porady, stranické schôdze. Vystúpili na nich účastníci bojov na Kaukaze a Kryme.

Treba zdôrazniť, že priblženie Sovietskej armády k hraniciam Československa zaktivizovalo národnoslobodzovacie hnutie. Obzvlášť sa rozšírilo na Slovensku. Odpor ľudových más proti hitlerovským okupantom prerástol do ozbrojeného povstania. K povstalcom sa pripojili jednotky slovenskej armády.

Aby Sovietska armáda pomohla Slovenskému národnému povstaniu, začala Karpatisko-dukelskú operáciu. Zúčastnili sa jej československé jednotky, ktoré sa vytvorili v ZSSR a boli premiestnené na oslobodené územie, i sovietske partizánske útvary a oddiely. Utočná operácia sa mala uskutočniť po prechode cez Karpaty spojením 1. a 4. ukrajinského frontu. Hlavný úder zasadila 38. armáda pod velením generálplukovníka K. S. Moskalenka a jeden armádny zbor 1. gardovej armády, ktorej velil generálplukovník A. A. Grečko.

8. septembra začali sovietske vojská útočiť a húževnato napredovať. Čím bližšie boli hranice Československa, tým väčší odpor kládol nepriateľ. Hitlerovské veliteľ-

stvo prikázalo svojim vojskám, aby za žiadnych okolností pozície neopustili, aby sa bili do posledného vojaka a nepripustili postup sovietskych vojsk v južnom a juhozápadnom smere. Delostreleckou paľbou a minometmi, neustálymi protiútokmi sa nepriateľ snažil naše napredovanie zastaviť.

12. septembra 1944 3. horský peší zbor, do ktorého patrila 128. divízia, odišiel z 18. armády a 19. septembra sa stal súčasťou 1. gardovej armády.

21. septembra začal 3. horský peší zbor bojať na pravom krídle 1. gardovej armády. Úlohou 128. divízie bolo zmocniť sa slovenských obcí Kalinov, Borov a po úspešnom zvládnutí postupovať ďalej po hrebeni Kamiana. Bojové akcie bolo treba robiť na hornato-lesnatom teréne bez akýchkoľvek cest.

Nástupy boli krátke. Veliteľ divízie generál-major M. I. Koldubov vydal bojový rozkaz.

Dopredu vyslaná prieskumná rota sa pod vedením V. P. Šaldyševa dostala po obsadení obec Kalinov a s nepriateľom krátko bojovala. Východne od obývaného miesta sa v bojovom tvaru rozvinul 315. pluk, v lese sa sústredilo divízne delostrelectvo.

Rýchlo sa stmievalo. Po celú noc boli na rôznych miestach krátke prestrelky. Z diaľky bolo občas počuť samopalny. To nemeckí samopalníci — „kukučky“ — z tyla sa paľbou z úkrytov snažili vyvolať v našich rozostavených vojskách paniku.

Na svitaní 21. septembra sa začal útok na Kalinov. Hlavnú údernú silu predstavoval 315. gardový horský peší pluk (veliteľ I. A. Kostin). Zneškodnil menšie krytie skupiny a útvary pluku sa dostali k obrannej línií protivníka na 5 kilometrov východne od Kalinova, kde ich zastavil silnejší nepriateľ. Hitlerovci využili výhodné terénne podmienky a zúrivo odporovali.

Veliteľ divízie rozhodol: obchvatným manévrom dvoch plukov zaútočiť na fašistov súčasne zo severu a z východu a tak sa zmocniť obce.

21. septembra o 12. hodine sa 327. gardový horský peší sevastopoľský pluk majora J. M. Torgunovského oddelil od pravého krídla 315. pluku a prudko zaútočil. Nepriateľ sa dostal do fažkej situácie. Jeho pokusy prisunúť rezervy z Habury do Kalinova neboli korunované úspechom: prístupové cesty už obsadili útočiace čaty 2. streleckého práporu. Zároveň divízne delostrelectvo, ktoré otvorené vystúpilo, začalo zneškodňovať palebné body nepriateľa, umiestnené na vyšších miestach. 315. pluk útočil a nepriateľovi odrezal únikovú cestu, dostal sa k obci, obklúčil fašistickú posádku v Kalinove a začal ju likvidovať.

Vojaci a velitelia turkestanskej divízie hrdinsky a obetavo bojovali.

„V boji sa vyznamenal poručík A. G. Goligov z 3. horskej pešej roty,“ hlásil na politické oddelenie armádneho zboru vedúci politického oddelenia divízie plukovník Čibisov. „Svojím príkladom inšpiroval vojakov k hrdinským činom. Zranil sa, ale neopustil bojisko, kým rota nedošla po určenú líniu. Odchádzajúc do lazaretu, napísal svojej čate list, v ktorom vyzval bojujúcich súdruhov všade ničiť prekliatých fašistov. List sa prečítal všetkým červenoarmejcom. Rota čestne splnila bojovú úlohu.“

Vedúci straníckej skupiny plukovej batérie 315. gardového horského pešieho pluku voják V. V. Tretjakovov prejavil v boji hrdinstvo a odvahu. Nepriateľ odhalil Tretjakovovo delo a spustil streľbu z minometov. Mnohých vyradil, ale voják preuká-

zal bojovú pripravenosť: sám obsluhoval delo, čím zabezpečil napredovanie útočiacej roty, čo malo pre ňu veľký význam.¹

Odvážne konal i delostrelec 3. roty 315. pluku komsomolec radový voják Menzdubaj Berkulov, ktorý prvý preraził do Kalinova a svojou nebojácnosťou vojakov povzbudil.

Zo všetkých strán obklúčení hitlerovci sa pokúšali z južnej strany Kalinova obklúčenie pretrhnúť. No tu sa nepriateľ dostal do prudkej paľby 4. delostreleckej roty, ktorej velil kapitán S. A. Grigorjan. Gardisti obsadili cestu a tak úplne zneškodnili nepriateľovi únik. Na mieste zúrivého boja sa vysunuli dve batérie 327. pluku a začali do ustupujúcich fašistov strieľať.

Zo všetkých strán obklúčená fašistická posádka bola zničená. Nad Kalinovom — prvou obcou na Slovensku — vztýčili gardisti 315. horského pešieho pluku červenú zástavu.

Stretnutie sovietskych vojakov a obyvateľov slovenských dedín bolo dojímavé a nezabudnuteľné. S nádejou a netrpezlivosťou očakávali jednoduchí ľudia príchod Sovietskej armády a radostne ju víťali. Mnohí z miestnych obyvateľov aktívne pomáhali svojim osloboditeľom v boji proti spoločnému nepriateľovi — hitlerovským okupantom, z vlastnej vôle sa stávali sprievodcami, vyzvedačmi, ukazovali zamínaný terén. Sovietski vojaci zas poskytovali obyvateľom lekársku pomoc, zásobovali ich liekmi, potravinami, pomáhali odkrývať fašistami zasypané studne.

„Úspešné akcie 3. horského pešieho armádneho zboru a niektorých iných útvarov 1. gardovej armády a obzvlášť ich vstup na československé územie vyvolali v Hitlerovom hlavnom stane zmätok a hnev,“ písal maršal Sovietskeho zväzu A. A. Grečko. „Nasledoval prísný rozkaz — za každú cenu pozície obnoviť — vytlačiť naše vojská za československé hranice.“²

22. septembra začali fašisti posilnení novými silami neprestajne útočiť. Nepriateľským tankom sa podarilo preniknúť do našich bojových zostáv a odrezat 327. pluk od hlavných súčasťí divízie. Niekoľko strojov s krížmi sa spolu s pechotou blížili k zákopom, kde sa bránili vojaci roty nadporučíka N. Kolčanova. Prevaha nepriateľa bola jasná: na 30 červenoarmejcov, z ktorých mnohí boli ranení, útočilo približne 150 hitlerovcov.

— Gardisti! — rozliahol sa vo chvíli smrteľného nebezpečenstva hlas vedúceho straníckej skupiny roty Kiščevikova. — Ani krok späť! Budeme sa brániť na život a na smrť!

Viac ako hodinu trval prudký boj. Útoky sa striedali jeden po druhom. Hitlerovci nasadli, odtiahli sa späť, znova zaútočili. Niekoľkým fašistom sa podarilo obísť krídlo roty a z tyla preniknúť do ošetrovní.

Boja sa zúčastnili i ranení — všetci, čo vládali udržať v ruke zbraň. Premáhajúc bolesť, červenoarmejci a velitelia streľbou privítali bližiacich sa hitlerovcov. V tejto zložitej situácii sa odvážne zachovala ošetrovateľka poručíčka lekárskej služby Naďa Bureninová. Chudá, s peknou a trocha plachou tvárou, ešte mladučká sa v boji

¹ V bojoch o Karpaty. Užhorod 1975, s. 305.

² Grečko, A. A.: Cez Karpaty. Moskva 1970, s. 102.

zmenila na rozhodnú a nebojácnu. Keď zbadala približujúcich sa nepriateľov, nestratila hlavu, dokázala zorganizovať obranu, poprinášala raneným zbrane a strelivo, pomáhala zaujať výhodnú pozíciu. Fašisti sa stretli s organizovaným odporom a boli nútene odísť.

V boji sa vyznamenal všade obľúbený veliteľ mímometnej batérie 327. pluku poručík Gordej Onufrievič Pavluk. Jeho sláva sa šírila ďaleko za hranice jednotky. Do divízie prišiel ešte v čase bojov na Kubáni ako poručík po ukončení šestmesačného kurzu pre ovládanie mímometov. Veteráni divízie, ktorí prešli surovými skúškami bojov v horách Kaukazu, pozerali na mladého veliteľa s určitou nedôverou a medzi sebou ho nazývali gymnazistom. Podporučík skutočne vyzeral ako študent, ktorý nedávno opustil školské lavičky.

Ale už po prvom boji sa názor podriadených na Gordeja Onufrieviča zmenil od základu. Vtedy vznikla na území divízie ľahká situácia. Nepriateľ sa snažil získať späť stratené pozície, presilou zúrivo útočil, bojoval s nasadením tankov. Podporučík Pavluk sa nachádzal so svojou čatou hned za bojovou zostavou pechoty. Spievajúc si obľúbenú melódiu, pokojne prekontroloval počet mímometov pripravnených na boj. Keď fašisti zaútočili, Pavluk zakriačal: — Páliť len na môj povel!

A len čo sa hitlerovci priblížili na dostrel, zaplavila ich sprška mímometnej palby. Mín vybuchovali priamo v bojových šíkoch nepriateľa.

— Tak za nimi, deti! — povzbudzoval Pavluk vojakov. — Zakúrime Nemcom, pomôžeme matke-pechote!

Keď sa fašisti v panike obrátili, veliteľ čaty si sadol na drevo, usmial sa a zaspieval si:

Hoc' aj bolo neľahko —
fric je teraz už ďaleko . . .

Po neľahkých chvíľach v boji mal každý nervy napnuté. Keď však vojaci začuli prostú Pavlukovu improvizáciu pesničky, usmievali sa. Dôstojník je spokojný a veselý, to znamená, všetko je v poriadku!

Nie jeden útok musela odvrátiť mímometná čata. Kruté boli boje na Kubáni, potom na Kryme. A Gordej Onufrievič Pavluk vždy ukázal príklad odvahy a nebojácnosti. Vojenské vyznamenania — tri rady a dve medaily, zdobiaci hruď dôstojníka, sú najlepším dôkazom jeho chrabrosti, veliteľského majstrovstva.

Odvážny poručík zomrel 22. septembra v Karpatoch pri obci Borov. Jeho smrť otriasla celým plukom. Stalo sa to takto. Prebiehal prudký boj. Fašistické tanky prenikli do bojovej zostavy v líniu, ktorú bránila čata poručíka Pavluka. Nepriateľská palba zničila mímometry, takmer všetci vojaci čaty padli na bojisku hrdinskou smrťou.

A tanky boli čoraz bližšie. Gordej Pavluk sa zdvihol nad predný násyp, hodil zväzok granátov na zdvívajúci sa ocelový kolos. Jeden z prvých nepriateľských tankov sa otočil na mieste. Po prvých výstreloch zo samopalu sa hruď hrdinu zafarbila. Ľahko raneného dôstojníka hitlerovci zajali. Zversky mučili sovietskeho poručíka, potom ho priviazali za nohy k dvom tankom a roztrhli na kusy.

Obyvatelia dediny Borov s poctami pochovali sovietskeho dôstojníka na svojom cintoríne. Hovorili o hrdinskej smrti Pavluka.

Leták, vydaný politickým oddelením divízie, hovoril o hrdinskom čine Gordeja Onufrieviča Pavluka — nebojácného vojaka, komunistu, vyzýval vojakov nemilosrdne ničiť fašistických vyvrheľov. Červenoarmejci a velitelia sa zaprisahali, že pomstia smrť svojho smelého súdruga a veliteľa.

Jednotky divízie ľahko bojovali s nepriateľskou presilou. Hitlerovci nepresťajne útočili, pokúšali sa vytlačiť sovietske vojská za československo-poľské hranice. O napätom a prudkom boji na území 3. horského pešieho armádneho zboru svedčí skutočnosť, že len za jediný deň 22. septembra stratil protivník okolo 1000 ranených i mŕtvych vojakov a dôstojníkov, 18 tankov, 4 samochodky, 3 pancierové autá, niekoľko desiatok diel, mímometov a väčší počet samopalníkov. V priebehu dňa odrazili vojská zboru 16 nepriateľských útokov.³

23. septembra v období prechodu na nový NP bol smrteľne ranený veliteľ 327. gardového pluku major J. M. Morgunovskij.

25. septembra 3. horský peší armádny zbor prešiel do útoku. Do 29. septembra boli oslobodené obce Habura, Borov, Vydraň. Situácia sa v predných líniach stabilizovala.

Maršal Sovietskeho zväzu A. A. Grečko analyzoval priebeh bojových akcií v tomto období a vysoko ocenil počinanie vojakov — Turkestancov. „V týchto bojoch,“ spomína v knihe Cez Karpaty, „sa vyznamenali vojaci 327. gardového horského pešieho pluku Sevastopoľského radu Bohdana Chmeľnického.“⁴

Prišiel október. Jednotky boli odvedené z boja, odsunuli sa a sústredili sa v oblasti poľskej obce Rostoky Dolne. Po krátkom oddychu a po doplnení divízie vojakmi sa odsunula do okresu Solinka s úlohou prelomiť nepriateľskú obranu v Solinskem priesmyku, dobyť obec Zvala a ďalej postupovať smerom na Dolinu a Gurnu.

Boje vznikali na horských cestičkach, na úzkych priechodoch, v priesmykoch. Veľmi ľahko sa boj riadil, pretože jednotky a útvary bojovali v malých skupinách samostatne, nemali medzi sebou spojenie.

Vysielacie stanice skoro vôbec nefungovali — do vysokých skalistých hôr vlny nedochádzali. Spojári nestačili fahat kábel hned za útočiacimi. Pozorovacie body plukov boli na 100—500 m od praporov, ale ich štáby sa zdržiavaliby nedaleko rôt, ktoré postupovali hlavným smerom. Takmer jediným prostriedkom spojenia boli spojky.

Vojenská rada 4. ukrajinského frontu vypracovala a rozoslala do jednotiek a útvarov inštrukcie, ako si počínať v Karpatoch. Zovšeobecnila sa skúsenosť bojov v horách, vysvetlili sa úlohy vojenskej a politickej prípravy. V práci veliteľov a politických pracovníkov to znamenalo cennú pomoc.

Obzvlášť kruté boje prebiehali 12. októbra. Takmer sa nezastavila delostrelecká palba našich bojových šíkov, striedala sa s leteckými náletmi. Naši delostrelci, obzvlášť z 331. gardového delostreleckého pluku, prejavili v týchto bojoch sebaovládanie a vytrvalosť. Pechota sa mala pohnúť dopredu, keď sa zakrátko nato za

³ Grečko, A. A.: Cez Karpaty. (2. vydanie), Moskva 1972, s. 144.

⁴ Tamtiež, s. 145.

bojovou zostavou objavili 76-milimetrové zbrane. Už len svojou prítomnosťou zasievali do bojovníkov presvedčenie o víťazstve.

V týchto dňoch, keď sa boje blízili k slovenskej dedine Zvala, sa hrdinsky vyznamenal poručík V. I. Ivanenko. Počas útoku posilnených nepriateľských línií bol vyradený posledný dôstojník roty — jej veliteľ. Pomocník veliteľa jednej z čiat V. P. Ivanenko bez meškania prevzal nad rotou velenie a s istotou ju viedol. Toto zohralo rozhodujúcu úlohu v oslobodení obce Zvala a v porázke nemeckej posádky. V rote V. P. Ivanenka bolo len 10 ľudí a v boji zneškodnila do 50 nepriateľských vojakov a dôstojníkov.

Vojaci ďalej útočili a dobyli nepriateľské opevnenia v neznámych výsinách. Susedným útvarom sa nepodarilo pozície udržať a rota padla do obklúčenia. Hitlerovci sa snažili zajať našich vojakov a do výsin poslali niekoľko rôт. V priebehu 24 hodín nepriateľ zaútočil na hŕstku našich vojakov pätnásťkrát. Gardoví vojaci však vydržali a keď vyšli z obklúčenia, rozbili dve nemecké vysielačky, prerezali niekoľko spojovacích káblor, zneškodnili prieskumníkov dvoch delostreleckých veliteľských stanovišť, získali dva ďalekohľady. Len V. P. Ivanenko v tomto boji zneškodnil tridsať hitlerovcov a dvoch zajal.

Boje boli ťažké, vyčerpávajúce. V rotách zostało len málo vojakov. Bojová zostava rôт sa doplnila obuvníkmi, krajčírmi, skladníkmi a inými odborníkmi z oblasti služieb.

Mnohí z nich sa prejavili ako smelí a pohotoví vojaci.

Statočnosť a iniciatívu v boji o kótou 840 južne od dediny Zvala prejavil aj veliteľ spojárskeho oddielu 327. pluku rotný Viktor Josifovič Kostin. Spolu s dvoma vojakmi sahal spojovacie káble hneď za postupujúcou rotou. Fašisti spustili bubnovú paľbu, začali protiútok. So značnou presilou sa im na ľavom krídle útvaru podarilo útočníkov potlačiť. Kostin zobrajal svojich spojárov, zastavil odchádzajúcu skupinu vojakov a viedol ich do útoku. S pokrikom „hurá!“ sa gardoví vojaci vrhli na hitlerovcov. Nepriateľ ostal zmätený a ustúpil. Skupina rotného Kostina ho prenasledovala, dostala sa na západné svahy výsiny a tu sa usadila. Pokusy nepriateľa získať späť stratené pozície utrpeli neúspech. Gardoví vojaci ich bránili na život a na smrť, odrážali útok za útokom. Posilnení hitlerovci znova zaútočili na kótou. Podarilo sa im obíť našich vojakov na krídlach. Situácia bola kritická.

Rotný Kostin sa ponúkol, že sa spojí s práporom. Keď sa vybral za posilou, stretol skupinu pätnáctich Nemcov. Nestratil hlavu a paľbou zo samopalu a granátmi prinutil nepriateľa zutekať. Podarilo sa mu spojiť sa s veliteľstvom práporu. To umožnilo včas pomôcť vojakom brániacim kótou.

Vlast vysoko ocenila bojové hrdinské činy gardy rotného V. I. Kostina a čatára V. P. Ivanenka — bolo im udelené vyznamenanie hrdina Sovietskeho zväzu.

V ťažkých bojoch v Karpatoch vynikol svojou statočnosťou poručík Najdenov, veliteľ čiaty 315. pluku. Velenie pluku nariadiло čiate najťažšie operácie a tá ich čestne splnila. Gardovú čatu spájala železná disciplína a vojenské kamarátstvo.

Tu je jedna zo svojráznych epizód. Druhý prápor 315. pluku prudko bojoval o kótou 814, čo je na východ od dediny Zvala. V noci na 17. októbra sem nepriateľ vysunul čerstvé rezervy dvoch práporov. Za noc nepriateľ păťkrát zaútočil za silnej delostreleckej podpory. Protiútoky boli odrazené so značnými stratami na strane

nepriateľa. Avšak stála oblačnosť, dážď a hmla prekážali bojovým akciám našich útvarov. Všetky pokusy ovládnuť kótou 814 boli neúspešné. Vtedy si veliteľ pluku podplukovník Kostinov zavolal poručíka M. A. Najdenova a V. P. Markova — veliteľov čiat samopalníkov — a dal im úlohu: v noci sa tajne priplaziť k nepriateľským zákopom a na úsvite do nich nehlučne vniknúť.

Tak sa aj stalo. V noci sa samopalníci pod rúškom tmy plaziac dostali ku kóte. O 4. hodine ráno prenikli do nepriateľského zákopu. Vojaci na stráži boli takmer nehlučne odstranení. Najdenov s troma vojakmi šiel podľa spojovacieho kábla k pohotovostnému úkrytu. Pri dverach stál strážiaci voják. Krátky proces — a Najdenov je pri úkryte. Dva granáty jeden po druhom vleteli do otvorených dverí a Najdenov bežiac ku guľometu, presnými rozkazmi rozostavuje vojakov na palebné body. No v tej chvíli na prednom násype vybuchol granát. Najdenov zacítil, že je ranený. Pribehol voják Tretjakov a oznamil, že Markov je mŕtvy.

Ranený Najdenov sa zdvihol a prevzal velenie nad oboma čatami, vlastným príkľadom povzbudzoval vojakov. Protiútoky nepriateľa boli odrazené. Rady gardových vojakov zredili, ale nepriateľ ich premôcť nedokázal. Udržali dôležitú kótou do príchodu hlavných síl pluku.

Odvahu a statočnosť prejavil Najdenov aj v bojoch o obec Kalinov a Borov. Za hrdinské činy v boji proti hitlerovským okupantom bolo poručíkovi Ivanovi Antonovičovi Najdenovovi 4. marca 1945 na príkaz Prezidia Najvyššieho Sovietu udelené vyznamenanie hrdina Sovietskeho zväzu.

Prudké boje pri Zvale, pri výstupoch na hlavný karpatský hrebeň pokračovali niekoľko dní. Fašisti sa zúrivo bránili, kŕčovite sa držiac každej kótou. 18. októbra jednotky 128. divízie znova vstúpili do horských úžľabín, postupovali ďalej a zatlačili nepriateľa hlbšie do Karpát. Nepriateľ sa tajne približoval, využívajúc hustý les, nasadil úder z krídel a tyla, uplatnil taktiku zadných bojov. Boje viedli menšími útvarmi, predovšetkým prápormi.

Charakteristickou zvláštnosťou akcií nepriateľskej pechoty bolo to, že medzi ľahlé oporné body sa nevytvárali podľa nejakých určitých línií, ale na každej takto výhodnej vyvýšenine alebo v hore. Zvyčajne boli v oporných bodoch na vyvýšeninách umiestnené skupiny s 15—30 pešiakmi s 3—5 ľahkými a 2—3 ťažkými guľometmi. Takýto oporný bod dokázal mimoriadne silne odporovať a len hrozba obklúčenia alebo vstup do krídla prinútila nepriateľa odísť na ďalšiu reťaz do hôr.

19. a 20. októbra boli boje o prevládajúce hory obzvlášť zúrievé. Hitlerovci niekoľkokrát zaútočili na líniu 327. pluku. Prudko zaútočili na územie, ktoré zaberala rota nadporučíka M. I. Olejníkova. Ale vojaci neváhali. Hitlerovcov pustili na vzdialenosť hodu granátom a začali boj zblízka. Veliteľ bol v boji príkladom. Statočne si počíiali aj iní — Blockij, Čumencev, Tolstokoryj.

Pri výstupoch na kótou 762 si hrdinsky počínal syn kazašského národa, radosť voják 327. pluku Džuman Karakulov. V predvečer ho komunisti stranícke organizačie roty prijali medzi seba.

— Budem bit fašistov ešte nemilosrdnejšie a vynasnažím sa nesklamat vysoký titul člena leninskej strany, — vzrušene povedal Džumen.

V boji bol obzvlášť odvážny a statočný.

Fašisti sa zúriivo bránili. Spoza kamenného násypu nepretržite páli nepriateľský

guľomet, zaplavujúc terén smrtonosným prúdom olova. Do zápasu s palbou nepriateľa nastúpili vojaci D. Karakulov a Sarkisjan. Menej ako dve desiatky metrov chýbalo ku guľometnému hniezdu, keď ohnivá dávka vypálila na bojového súdruga Karakulova — radového vojaka Sarkisjana. Džuman sa vrhol vpred, niekoľkými skokmi sa dostal ku kamennému výbežku a s granátom v ruke sa hodil na strieľajúcu hlaveň nepriateľského guľometu v rozsadline. Výbuch, a hned na to hlasné hurá sa rozľahlo nad zákopmi. Vojaci naraz zaútočili.

Ked' rota vyťačila z hory fašistov, vojaci sklonili hlavy nad telom bojovného súdruga, ktorý zopakoval hrdinský čin Alexandra Matrosova. Bol smelým vojakom, spoľahlivým súdruhom, vždy pripravený prísť iným na pomoc. Divízne noviny *Vorošilovec* napísali o Džumanovi: „Keby sme mali porozprávať o všetkých hrdinských činoch Karakulova, museli by sme napísať celú knihu. Vždy bol vpred. Pri útoku sa na opevnenie nepriateľa vrhol prvý. V boji proti fašistom strach nepoznal, nenávidel ich z celej duše a nemilosrdne ich ničil. Džuman Karakulov je vzor obetavej služby vlasti“.

V bojoch o horu padol smŕtou chrabrych aj komunista Vasilij Golovaň. Rota, ktorej velil, zastúpila padlého veliteľa a útočila na ľavom krídle praporu. Vojaci obsadili oporný bod nepriateľa na južných svahoch hory, upevnili si pozície a prizvali sa na odrazenie protiútoku hitlerovcov. Fašisti sa dvanásťkrát pokúšali zmocniť sa dôležitej pozície, ale zakaždým narazili na železny odpor vojakov.

S príchodom noci nepriateľ znova zúrivo zaútočil. Podarilo sa mu dostať sa do úplnej blízkosti zákopov roty. Vtedy sa čatár Goloveň zdvihol a s výkrikom: „Za mnou, orly!“ sa vrhol na nepriateľa. Bol to jeho posledný boj . . .

18. októbra bol útok 1. gardovej armády zastavený. Jej vojská prešli dočasne k obrane. 128. divízia bola vystriedaná iným útvarom a odvedená na doplnenie.

Najvyšší hlavný veliteľ vyslovil v rozhlase podakovanie vojskám za prekonanie Karpát. Medzi inými bola spomenutá aj 128. gardová divízia generálmajora Koldubova.

Sovietske vojská svojím útokom veľmi pomohli Slovenskému národnému povstaniu. Upútali na seba značné sily hitlerovcov. To uľahčilo spravodlivý a obetavý boj vlastencov Slovenska proti fašizmu. Začalo sa oslobodzovanie Československa od fašistických okupantov.

Predsedníctvo Slovenskej národnej rady odoslalo veleniu 4. ukrajinského frontu telegram, v ktorom sa hovorilo: „Pri príležitosti prechodu armád 4. Ukrajinského frontu cez karpatský hrebeň a ich vstupu na územie Československej republiky posielala predsedníctvo Slovenskej Národnej Rady vám a vašim vojskám vrúcné pozdravy v mene Slovenskej Národnej Rady, v mene slovenského národa, v mene československej armády a partizánov, bojujúcich na Slovensku. Ubezpečujeme vás, že si v našom spravodlivom boji budeme i nadalej počítať tak rozhodne ako i doteď. S radostou očakávame chvíľu, kedy sa budeme môcť pripojiť k vašim vojskám v ich nástupe proti spoločnému nepriateľovi. Nech žije armáda 4. ukrajinského frontu! . . . Nech žije Červená armáda! Nech žije Sovietsky zväz! Nech žije slobodné Československo!“⁵

⁵ Grečko, A. A.: Cez Karpaty. Moskva 1970, s. 189

5. novembra, v predvečer 27. výročia Veľkej októbrevej socialistickej revolúcie, prišiel na meno veliteľa 128. gardovej turkestanskej pešej horskej divízie, vyznamenanej Radom Červenej zástavy, generálmajora M. I. Koldubova a vedúceho politického oddelenia plukovníka I. M. Čibisova telegram s týmto obsahom: „Vojenská frontová rada blahoželá osadenstvu 323. a 327. gardovému horskému pešiemu pluku k vysokému vládnemu vyznamenaniu — Radu Bohdana Chmeľnického II. stupňa, a 331. gardovému delostreleckému pluku — k čestnému pomenovaniu Karpatský.“

Radostná správa obletela všetky jednotky divízie, v osádku vyzvala vlastenecké nadšenie. Tam, kde situácia dovoľovala, sa uskutočnili slávnostné zhromaždenia.

Stovkám vojakov a veliteľov za bojové akcie v Karpatoch udelili vlastenecké vyznamenania. Štúria z nich — Vasilij Golovaň, Džuman Karakulov, Vasilij Ivanenko a Viktor Kostin — dostali titul hrdina Sovietskeho zväzu.

Úspechy dosiahnuté v bojoch o Karpaty ešte viac pozdvihli bojového ducha osádky divízie, vyvolávali vo vojakoch túžbu po nových bojových činoch.

Bol október 1944. Pod náporom vojsk 4. ukrajinského frontu ustúpil nepriateľ na takzvanú „zimnú obrannú líniu“, ktorá znemožňovala prístup k dôležitej križovatke cest a k priemyselnému centru Slovenska — ku Košiciam. Proti 128. horskej pešej divízii stála nepriateľova 101. horská pešia divízia.

Informácie o prípravách nepriateľských vojsk sa spresňovali vypočúvaním zajatcov, dodávaných rozvedčíkmi-čatárm P. P. Borodkinom a A. A. Grišinom. Právom ich nazývali majstrami „chytania a dodávky“ nepriateľských zajatcov. Borodkin a Grišin sa stali nositeľmi Radu slávy. V júni 1945 sa zúčastnili vojenskej prehliadky víťazstva v Moskve.

Obranný systém nepriateľa spočíval v zákopoch, palebných zruboch, drôtených ohradách a mínových poliach, rozmiestnených po svahoch hôr. Obec Bačkov, nachádzajúca sa nedaleko Dargovského priesmyku, zmenili fašisti na opornú obrannú základňu. Jej obyvateľov vystáhovali a všetkých 350 domov opevnila a spojili spojovacími chodbami.

Okolo obrany nepriateľa nebolo nijaké rastlinstvo, bolo ju vidieť od vrcholu po úpätie.

Veliteľ turkestanskej divízie dostal príkaz: spoločne s útvarmi 3. horského pešieho karpatského zboru preraziť obranu nepriateľa v smere hradskej Bačkov — Dargov — Klečenov a zmocniť sa Dargovského priesmyku.

Útočné pásmo divízie predstavoval horský priechod, ktorým sa vinula cesta. Z oboch strán sa týčili hory s výškou niekoľko sto metrov. Dolina riečky Bačková sa tiahla pozdĺž hradskej a prechádzala do rozsadliny.

Štyri dni skúmali terén a predný okraj protivníka. Osádka nacvičovala akcie v hornato-lesnatom teréne v zime.

Ráno 9. decembra sa uskutočnila silná delostrelecká príprava. Palebný systém nepriateľa bol v podstate zničený, radenie a spojenie dezorganizované. Naše pluky zaútočili, prerazili nepriateľskú obranu a po dvojhodinovom boji sa zmocnili Bačkova a zamierili na Dargov.

327. gardový pluk útočil na ľavom krídle divízie, sprava 315. Pluky ľahko udržiaval spojenie s prápormi a divíziou. Vysielačky tiež pracovali nepravidelne.

So stmievaním sa napredovanie praporov v lese spomalilo. I nepriateľ sa rozholol v noci neútočiť.

Na svitaní 10. decembra obnovili jednotky divízie útok a vnikli do nepriateľskej obrany na 6 kilometrov. Nečakane zaznel rozkaz: opevniť sa.

Priehom jednotiek turkestanskej divízie predstavoval úzky pás so šírkou 3 kilometre. Mestečko Dargov sa nachádzalo teraz vľavo a vzadu. Bolo v rukách fašistov. Nepriateľ, zaberajúci výšiny, obopínal našu bojovú zostavu podkovou z troch strán. Ďalšiemu napredovaniu hrozilo obklúčenie. Prápory sa začali zakopávať. Do večera sa priblížili susedia: sprava — 323. pluk a zľava — pluk susednej divízie.

Poľoha oboch strán sa v priebehu dvoch dní a nocí nezmenila. Pokusy susedov rozšírif priehom boli neúspešné.

Skupina nepriateľských samopalníkov sa usadila v lese ďaleko za našimi plukmi a v tyle teraz vznikla zúrivá prestrelka pušiek a guľometov. To sa naši staršinovia predierali s nákladom streľiva a potravín k svojim plukom. Keď sa nepriateľskí samopalníci stali príliš dotieravými, kuchári a nosiči nákladu zaujali bojový útvar a zaútočili.

Situácia bola zložitá. Len s ťažkosťami sa darilo k prednému okraju vytiahnuť jednu-dve pušky. Ostatní delostrelci hrdinsky zápasili so samopalníkmi.

V druhej polovici dňa fašisti v neveľkých skupinách útočili na naše frontové jednotky. Ale nepriateľské skupiny boli roztrúsené. Všetci pochopili, že ide o bojový prieskum a že nastala rozhodujúca chvíľa. Skutočne, len čo sa začalo stmievať, hitlerovci prešli veľkou silou do protiútku. Pluk vedľajšej divízie bol potlačený a ustúpil smerom na Bačkov.

Veliteľ 327. pluku podplukovník M. Šulgá rozkázal veliteľovi gardového štábmu majorovi A. Berlezovovi ženistami a rozvedčíkmi kryť štáb zľava. Akcie 1. práporu upútali hitlerovcov, ktorí sa priplazili úplne blízko k nášmu prednému okraju a ukryli sa za veľké kamene a stromy.

V priebehu 24 hodín boli odrazené ešte tri zúrivé protiútky nepriateľa. Avšak aj z našich sôl ubúdalo. Priamym zásahom nepriateľskej strely bolo vyradené jedno delo. Pohotovostný úkryt sa skoro naplnil ranenými.

Zrazu všetko stíhlo. Zlovestné ticho trvalo 30 minút. Do vzduchu vyletela raketa a osvetiac bledomodrým svetlom les, ostala visieť vo vzduchu. Zo strany nepriateľa sa náhle rozštakali guľomy a samopaly. Les sa naplnil rachotom výstrelov, rozrývajúcimi streiami, výbuchmi granátov a svištaním črepín. Fašisti znova zaútočili na 327. pluk, tentokrát z dvoch strán.

Zúrivého nepriateľa privítali gardoví vojaci presnými zásahmi do samopalov a granátm. Ako dlho trval tento ťažký boj, nikto nevedel povedať.

Svitalo. Spoza hôr pomaly vyplával kotúč slnka. Jeho prvé lúče ožiarili les a krovu skropenú zem. Ľudia od únavy padali. Hitlerovci obchvátili naše ľavé krídlo a z tyla ohrozili veliteľské stanovište 327. pluku. Všetci dôstojníci štábmu na čele s veliteľom pluku podplukovníkom Šulgom zaujali obranu. Silný delostrelecký útok sa sústredil na veliteľské stanovište. Na zem padol ťažko ranený pobočník veliteľa pluku podporučík Klimuškin.

Mohutná salva našich kaťuš prinútila fašistov na čas stíchnuť. Bolo vidieť, ako za stromy zaľahli útočiaci nepriateľskí vojaci.

Vedúci štábu zakričal: — Vyzvať štáb divízie. Podišiel k vysielačke, vzal mikrofón: — Prosím pripraviť paľbu na východné svahy výšiny Kameňolom . . . Nie, nepomýlil som sa, Nemci sú na 70 metrov. Pripravte sa na paľbu a čakajte na nás povel . . .

Na fašistov sa spustili ešte dve salvy našich kaťuš. Dokonca i tu, na veliteľskom stanovišti pluku, sa zem pod mocnými výbuchmi zatriasla.

Prešla približne hodina. Fašisti zmenili smer protiútokov. Teraz vzplanul boj vpredú za hrebeňom hory, kde sa bránil prvý prápor.

Radista oznamil, že veliteľ práporu padol. Vedúci operatívneho oddielu štábmu divízie sa spýtal, ako má pomôcť 327. pluku. Vedúci štábu pluku odpovedal, že zatiaľ netreba podnikať nič, treba čakať na rozkaz.

V tom čase šuchot v rokline upútala pozornosť majora Berlezovova a spojárov. Vyskočili z úkrytu a uvideli, ako vojaci a dôstojníci štábmu 327. pluku na čele so zástupcom veliteľa politickej jednotky gardy majorom Vasilijom Maximovičom Malkonom utvorili reťaz a pustili sa do útoku. Nepriateľ bol zastavený.

Na druhý deň špeciálne útvary divízie a rezervy veliteľa zboru útokom vytlačili z prvého zákopu niekoľko útvarov protivníka.

Zo štábmu divízie hlásili, že do pluku prichádza Gromov. Bola to prezývka veliteľa divízie generálmajora M. I. Koldubova.

O 20 minút sa od rokliny ukázala skupina dôstojníkov na čele s veliteľom divízie. Generál sa oboznámil so situáciou, prikázal posilniť ľavé krídlo roty 323. pluku. Zároveň však ženistom prikázal umiestniť vedľa veliteľského stanovišta dva guľomety.

Boli vydané už všetky rozkazy a veliteľ divízie sa pobral na spiatočnú cestu. Ale vojak zo stráže podal hlásenie, že nepriateľský odstreljavač ostreľuje vchod do úkrytu, v ktorom sa generál nachádza. Guľky rozstreliali zárubne dverí. Veliteľ spojárskej gardovej čaty nadporučík Fiofanov, ktorý k dverám podišiel, spadol, ťažko ranený do hlavy.

Všetci sa znepokojili. Kto bojoval v lesoch, vedel, aké ťažké je odhaliť a zneškodiť snajper. A čas bol neúprosný. Zrazu všetci uvideli, ako v 10 — 20 sekundových intervaloch medzi výstrelmi generál rýchlo opustil úkryt a skrývajúc sa za kamene stromov, zostupoval do rokliny. Keď sa dostał na bezpečné miesto, usmial sa a povedal: — Je to celkom jednoduché: viem, z akej pušky strieľa nemecký snajper. Napočítal som päť výstrelov a keď Nemec musel nabiť pušku znova, vyšiel som z úkrytu . . .

O deň vyšiel 327. pluk z predného okraja. Telo veliteľa 1. práporu majora A. A. Fomenkovova, ktorý padol v poslednom boji, niesli vojaci a velitelia. V Bačkove ho pochovali a spolubojovníci vzdali hrdinovi poslednú poctu.

V liste, poslanom majorovej matke spolu s Radom Vlasteneckej vojny I. stupňa, veliteľ pluku písal:

„Vážená Agafija Pachomovna! S hlbokým smútkom Vám oznamujeme, že Váš syn hrdinsky padol. Počas krátkej služby v našej jednotke ukázal major príklad obeťavej služby našej vlasti a sovietskemu národu. Smrť vášho syna pomstíme zničením všetkých fašistov. Jasný obraz majora Fomenkovova, nášho drahého súdruga a spolubojovníka, sa v našich srdciach navždy zachová.“

To všetko rozpoval pred mnohými rokmi, spomínajúc na tieto udalosti, bývalý vedúci štábu 327. pluku major Berlezov.

Bola posledná vojnová zima. Úlohou 18. armády spolu s 1. gardovou armádou bolo udrieť na fašistické vojská v smere Krásna — Slanec — Šiplak — Košice. Na sklonku prvého dňa operácie sa armádne útvary mali zmocniť línie Slanec — Slanská Huta.

... Po doplnení zaujala 128. turkestanská divízia obrannú líniu v hore Kameň, južne od Dargova. Nehľadiac na malé množstvo bajonetov obrana divízie prekonala asi 10 kilometrov v tažkom hornato-lesnatom teréne. Na to bola potrebná značná schopnosť organizácie palebného systému dôstojníkov a čatárov.

4. januára 1945 postúpil 327. pluk na nové obranné územie, ktoré prevzal od jednotiek preslávenej 24. železnej divízie.

Veteráni dvoch divízií z minulosti vedeli, že vojnové priateľstvo železnej a turkestanskej divízie sa začalo ešte v prvých rokoch sovietskej moci. A teraz, v strasťiplných dňoch Veľkej vlasteneckej vojny, sa frontové cesty oboch divízií znova zišli, tentokrát v Karpatoch.

18. januára 1945 hitlerovsko-horthyovské vojská, potlačované 4. ukrajinským frontom, začali ustupovať. Turkestanská divízia, prenasledujúc protivníka, znova preťala Karpaty, tentoraz z juhu na severozápad. Za 20 dní, po prekonaní Dargovského priesmyku, prešli jednotky divízie vyše 200 kilometrov po línií Dargov — Prešov — Nowy Sącz — Mszana Dolna — Jordanov — Gucisko — Sporiš — Žiwiec.

III. časť

Dobrovoľníci Bardejovského okresu v radoch Sovietskej armády

Začiatkom roku 1945 sa druhá svetová vojna chýlila ku koncu. V tomto období bolo oslobodené takmer celé východné Slovensko. Severovýchodnú časť oslobodzovali vojská 38. sovietskej armády 1. ukrajinského frontu a jednotky 1. gardovej armády 4. ukrajinského frontu.

Bardejovský okres bol oslobodený jednotkami 1. gardovej armády a 1. čs. armádnym zborom v ZSSR 20. januára 1945.

Velenie Sovietskej armády poverilo kapitána V. I. Zarackého funkciou veliteľa mesta Bardejova. Zareckij už v prvých slobodných dňoch odovzdáva správu mesta revolučnému orgánu ľudu — revolučnému národnému výboru, ktorý sa na svoje prvé zasadnutie zišiel 22. januára 1945.

Na oslobodenom území okresu sa začali dobrovoľne hlásiť starší aj mladší občania do radov Sovietskej armády, aby sa aktívne zúčastnili bojov pri oslobodzovaní Československa.

Od februára do apríla 1945 sa ich prihlásilo 434. Najviac sa ich hlásilo z ukrajinsko-rusínskych obcí.¹

Občania sa hlásili do Sovietskej armády na základe agitácie politrukov sovietskych jednotiek, ktorí v jednotlivých dedinách okresu vysvetlovali súčasný vojnový frontový stav, úspechy Sovietskej armády na všetkých frontoch Európy proti nemeckému wehrmachtu. Hovorili aj o fažkostiah, s ktorými zápasí armáda a žiada o pomoc čs. občanov na oslobodenom území či už pri zásobovaní, stavaní mostov, doprave, v zdravotníctve, ale aj doplňovaní jednotiek novými silami. Sovietsky veliteľ mesta Bardejov kapitán V. I. Zareckij 21. marca 1945 v budove ľudovej školy v obci Gerlachov prehovoril k občanom o oslobodzovacích bojoch a o vlasteneckej povinnosti vstupu mladých mužov do armády.

¹ Archív Dukelského múzea — S-DSA (ďalej len ADM), z Andrejovej 4 dobrovoľníci, z Bardejova 13, z Becherova 51 mužov, z Beloveže 10, z Cigeľky 18, z Fričky 4, z Gerlachova 25, z Hrabského 12, z Chmeľovej 32, z Krížov 1, z Krivého 23 mužov, z Kružlova 10, z Kurova 1, z Livova 21, z Lipového 1, z Lukova 44, z Malcova 7, z Mikulašovej 8, z Nižného Tvarožca 9, z Ondávky 1, z Petrovej 15, z Rastislavíc 1, z Regetovky 15, z Rešova 1, zo Snakova 16, zo Stebníka 3, z Varadky 9, z Vyšnej Polianky 10, z Vyšného Tvarožca 10.

Po jeho vystúpení sa prihlásilo z 30 prítomných občanov dobrovoľne na verejném zhrojmaždení 10 mladých mužov.² Na druhý deň sa hlásili na veliteľstve Sovietskej armády v Bardejove, kde ich zaregistrovali a na niekoľkých povozoch odviezli na územie Poľska do mestečka Rabka na niekoľkotýždenný výcvik a prípravu na front.

Výber dobrovoľníkov, ako o tom svedčia archívne dokumenty a výpovede prihlásených účastníkov, bol veľmi dôsledný. Vyberali len zdravých, plnoletých a gramotných. Mladistvých nebrali, chorych posielali na liečenie, alebo vrátili domov na doliečenie. Každý dobrovoľník zložil vojenskú prísahu — opakoval slová po veliteľovi — bojať proti nepriateľovi — nemeckému fašizmu. Dobrovoľníci boli prezentovaní v dvoch strediskách — v Humennom a na polskom území v mestečku Rabka.

Po desaťdňovom výcviku a ovládaní ručných zbraní a inej bojovej techniky boli dobrovoľníci zadelení do jednotiek 4. ukrajinského frontu a to: 1. gardovej armády generálplukovníka A. A. Grečka. Väčšina z nich bola zadelená k 107. streleckému zboru generálporučíka D. V. Gordejeva 1. gardovej armády a k 146. delostreleckej brigády, 18. armády generála I. I. Gastiloviča. Niektorí slúžili v zostave 38. sovietskej armády generálplukovníka K. S. Moskalenka, v 121. streleckej divízii plukovníka D. I. Buštruka a od 3. apríla 1945 plukovníka I. D. Driachlova, niektorí boli zadelení aj do 340. streleckej divízie generálmajora F. N. Parchomenka 101. streleckého zboru, 70. gardovej divízie plukovníka L. I. Gredinarenka alebo do 128. gardovej divízie generálmajora M. I. Koldubova a ďalších.³

V spomínaných jednotkách sa dobrovoľníci Bardejovského okresu zúčastnili fažkých bojov o Moravskú Ostravu aj naprieck tomu, že neboli dostatočne pripravení na tieto boje. Prejavili sa ako statoční, disciplinovaní a odvážni bojovníci, príslušníci hrdinskej Sovietskej armády. Svedčia o tom mnohé dokumenty. Uvádzame jeden za všetkých — Mikulášovi Vačurovi z Becherova, Fedorovi Kurucovi z Regetovky a ďalším bola vyjadrená pochvala za statočnosť a hrdinskú odvahu najvyšším veliteľom Sovietskej armády J. V. Stalinom.

Vďaku a úctu si zaslúži protifašistická aktivita občanov z obce Cigeľka. V rokoch vojny sa prihlásilo do partizánskeho hnutia, 1. čs. armádnego zboru, ale aj ako dobrovoľníci do Sovietskej armády na oslobodenom území východného Slovenska 19 mladých Cigeľčanov. Na svoju bojovú cestu tu vykročili Štefan Barilík, Ivan Brezuch, Ivan Vaník-Koval, Peter Vaník-Bembák, Andrej Vencúrik, Štefan Vilner, bratia Ivan a Štefan Dutkovci, bratia Michal a Mikuláš Zakuľanskovi, Juraj Zakuľanský, Mikuláš Košč, Peter Mochnacký, bratia Ivan a Juraj Miasarčovi, Michal Sisák, Jozef Cidimák, Michal Ševčík a Štefan Haluška.

Po ich odchode ostala obec skoro prázdna. Odišli do boja proti okupantom, do boja za slobodu československého ľudu a neváhali v boji položiť aj svoje životy.

² ADM — S-DSA. Dňa 21. 3. 1945 sa na MNV prihlásili a svojím podpisom potvrdili vstup do Sovietskej armády Juraj Ševčík, Michal Bereščák, Ján Kokavec, Mikuláš Hnatko, Ján Hnat, Mikuláš Bobuský, Andrej Mikulov, Michal Prokop, Michal Tulenko a Mikuláš Tulenko. Predseda MNV Juraj Bučko poskytol dobrovoľníkom dva povozy, na ktorých ich zaviezli do Bardejova.

³ Štach do voli (Cesta k slobode), vedecký zborník Múzea ukrajinskej kultúry. Svidník — Prešov 1966, s. 327.

Blížil sa koniec druhej svetovej vojny. Z frontu prichádzali správy radostné, ale aj smutné.

Takto bolo aj s dobrovoľníkmi z obce Čigeľka, ktorí vo februári a marci 1945 vstúpili do radov Sovietskej armády na oslobodenom území okresu Bardejov. Nie všetkým doprial osud vratiť sa k svojim blízkym, dožiť sa 9. mája 1945, keď fašistické Nemecko definitívne kapitulovalo a skončila sa druhá svetová vojna na európskom kontinente.

V ťažkých bojoch na fronte padli smrťou chrabrych hrdinov — dobrovoľníci — červenoarmejci, rodáci z Čigeľky: Ivan Brezuch, Ivan Vaník-Koval, Ivan Miasarč, Michal Sisák a Michal Ševčík. V SNP padli aj Peter Durko, Ivan Košč-Kril a na nútených práciach v koncentračnom tábore v Nemecku zahynul Štefan Kička. To je daň boja s hitlerovskými okupantmi len jednej obce Bardejovského okresu. Koľko podobných obcí bolo vo Východoslovenskom kraji!

Občania Čigeľky, ako aj stovky podobných obcí v Československu, na svojich rodákov nezabúdajú. Už v základnej škole sa žiaci oznamujú so svojimi rodákmami — veteránmi vojny, aby ich mená zostali navždy živé.

ZOZNAM

dobrovoľníkov Bardejovského okresu, ktorí bojovali v radoch Sovietskej armády od februára 1945 do skončenia druhej svetovej vojny

P. č. Meno a priezvisko	Dátum narodenia	Účasť v Sovietskej armáde od — do	Ranený (kde) žije	Vyznamenanie
ANDREJOVÁ				
1. Ivan Bodnár	—	Ako slovenský vojak prešiel k partizánom a potom k Červenej armáde	—	—
2. Mikuláš Hnatko	—	—	bol ranený	—
3. Peter Potičný	6. 6. 1923	10. 3. 1945 — 9. 5. 1945	ranený do ruky	Za pobedu, Za chrabrost
4. Vasiľ Stracenský	5. 8. 1921	10. 3. 1945 — 9. 5. 1945	ranený do ruky	20. výročie SNP
BARDEJOV				
1. Vladimír Achejov	26. 12. 1922	5. 4. 1944 — 6. 7. 1945	ranený do ruky	Za pobedu nad Germaniej
2. Ján Alexovič	6. 7. 1923	7. 3. 1945 — 26. 6. 1945	žije	Za pobedu nad Germaniej
3. Michal Babej	8. 8. 1924	1945	žije	—
4. Timofej Cymčák	23. 6. 1917	10. 3. 1945 — 31. 5. 1945	žije	Za pobedu nad Germaniej
5. Ján Feledik	11. 1. 1919	1945	žije	
6. Štefan Karafa	10. 8. 1915	1945	žije	
7. Peter Kendra	10. 2. 1921	2. 3. 1945 — 20. 7. 1945	ranený 4. 5. 1945	Za pobedu nad Germaniej
8. Juraj Lukáč	14. 7. 1922	10. 3. 1945 — 31. 5. 1945	—	Za pobedu nad Germaniej
9. Jozef Oleár	30. 12. 1923	7. 3. 1945 — 30. 9. 1945	ranený 4. 5. 1945	Za pobedu nad Germaniej
10. Demeter Paňko	30. 1. 1925	1945		
11. Ján Sulin	22. 8. 1906	12. 4. 1945 — 8. 5. 1945		
12. Michal Sulin	28. 11. 1917	1945	žije	
13. Jozef Šnajder	3. 12. 1924	12. 4. 1945 — 8. 5. 1945	—	Za pobedu nad Germaniej
14. Fedor Turok	24. 5. 1924	1945	žije	
BECHEROV				
1. Andrej Banický	10. 2. 1911	1. 4. — 30. 6. 1945	zomrel	Za pobedu nad Germaniej
2. Jozef Brinda				
3. Ilko Brinda	1. 8. 1921	1. 4. — 31. 8. 1945	Pri Ostravskej operácii (nežije)	
4. Demeter Brinda	26. 10. 1911	1. 4. — 20. 5. 1945	žije	Za odvahu
5. Peter Brinda	30. 6. 1921	1. 4. — 30. 6. 1945	žije	Za odvahu
6. Jozef Cuper	30. 8. 1921	1. 4. — 30. 4. 1945	nežije	
7. Jozef Cuper	5. 4. 1926	1. 4. 1945	nežije	
8. Michal Cuper	9. 12. 1911	1. 4. — 30. 6. 1945	nežije	Za pobedu, Za vernosť

P. č. Meno a priezvisko	Dátum narodenia	Účasť v Sovietskej armáde od — do	Ranený (kde) žije	Vyznamenanie
9. Peter Cuper	2. 7. 1924	1. 4. 1945	žije v ZSSR	Za pobedu nad Germaniej
10. Fedor Cuper	12. 3. 1914	1. 4. 1945	žije v ZSSR	Za zásluhy v boji proti fašizmu
11. Ivan Cuper	11. 10. 1910	10. 4. — 27. 7. 1945	nežije	Za odvahu, Za pobedu nad Germaniej
12. Štefan Dušenka	28. 8. 1912	13. 4. — 7. 8. 1945	4. 5. 1945 pri Mor. Ostrave	Pochvala od Stalina
13. Eliáš Fedorko	18. 7. 1910	apríl — máj 1945	nežije	Za zásluhy
14. Jozef Fedorko	28. 11. 1924	10. 4. — 9. 8. 1945	žije	Za odvahu, Za pobedu nad Germaniej
15. Jozef Fedorko	4. 6. 1912	10. 4. — 9. 8. 1945	nežije	Za odvahu
16. Jozef Guzij	14. 1. 1920	10. 4. — 9. 8. 1945	žije	Za odvahu
17. Ivan Hafničák	6. 12. 1895	20. 4. — 31. 5. 1945	nežije	Za odvahu
18. Ivan Hafnič				Za odvahu
19. Demeter Hafnič				Za odvahu
20. Jozef Grivna	5. 1. 1922	20. 2. — 31. 5. 1945	nežije	Za odvahu
21. Ivan Grivna	5. 3. 1912	máj 1945	nežije	Za odvahu
22. Vasil Jaroščák	23. 3. 1910	apríl 1945	žije	Za odvahu
23. Juraj Kochaník	1. 5. 1910	1. 4. — 30. 6. 1945	nežije	Za odvahu
24. Fedor Lazorík	25. 6. 1924	25. 4. — 31. 5. 1945	nežije	Za odvahu
25. Demeter Leščišin	18. 11. 1925	apríl 1945	nežije	Za odvahu
26. Jozef Leščišin	14. 2. 1925	21. 1. — 9. 5. 1945	5. 5. 1945 pri Mor. Ostrave	Za bojevye zasluby
27. Ján Markovič	15. 5. 1923	2. 3. — 3. 8. 1945	žije	Za chrabrost'
28. Jozef Mikušák	5. 3. 1921	12. 4. — 31. 5. 1945	nežije	Za pobedu
29. Ivan Gmiterko	3. 4. 1926	apríl 1945	nežije	Za pobedu
30. Ivan Miko	19. 1. 1920	apríl 1945	nežije	Za odvahu
31. Alexej Pagač	2. 9. 1910	apríl — máj 1945	žije	Za odvahu
32. Jozef Plevka	1. 4. 1924	13. 4. — 8. 8. 1945	nežije	Za odvahu
33. Ivan Popovič	24. 5. 1912	4. 4. — 24. 6. 1945	nežije	Za odvahu
34. Vasil Rozum	24. 1. 1923	13. 4. — 16. 7. 1945	ranený pri Mor. Ostrave	Za odvahu
35. Ján Rusinko	7. 9. 1926	10. 4. — 26. 9. 1945	nežije	Za odvahu
36. Jozef Semančák	3. 8. 1914	10. 4. — 8. 8. 1945	žije	Za odvahu
37. Ivan Semančák	8. 5. 1925	22. 3. — 31. 5. 1945	nežije	Za odvahu
38. Jozef Šnajder	18. 8. 1920	2. 2. 1945 — 27. 1. 1946	ranený 8. 5. 1945	Za odvahu
39. Demeter Tančín	18. 8. 1920	10. 2. — 27. 6. 1945	nežije	Za odvahu
40. Ivan Tančín	13. 6. 1925	apríl 1945	padol	Za odvahu
41. Jozef Tutko	21. 5. 1925	apríl 1945	nežije	Za odvahu
42. Andrej Valoc	13. 12. 1910	apríl 1945	nežije	Za odvahu
43. Ján Varchol	10. 7. 1925	apríl 1945	padol	Za odvahu
44. Ivan Varchol	20. 2. 1923	apríl — máj 1945	žije	Za odvahu
45. Demeter Varchol	25. 4. 1922	apríl — máj 1945	žije	Za odvahu
46. Štefan Varchol	2. 2. 1925	10. 4. — 28. 9. 1945	4. 5. 1945 pri Mor. Ostrave	Za odvahu
47. Jozef Varchol			žije v Liberci	Za odvahu

P. č. Meno a priezvisko	Dátum narodenia	Účasť v Sovietskej armáde od — do	Ranený (kde) žije	Vyznamenanie
48. Mikuláš Vačur	6. 12. 1895	20. 4. — 31. 5. 1945	padol	Pochvala od Stalina
49. Ilko Zbihlej	31. 7. 1924	apríl — máj 1945	ranený 30. 4. 1945	
50. Ján Zbihlej	25. 10. 1913	1945	pri Mor. Ostrave	
51. Jozef Žurbej	22. 3. 1918	apríl — máj 1945	padol	
BELOVEŽA				
1. Michal Jurič	22. 10. 1915	3. 4. — 6. 6. 1945	žije	Za víťazstvo
2. Jozef Jurič	12. 5. 1918	2. 4. — 15. 6. 1945	ranený pri Uničove	Za víťazstvo
3. Ján Kataník	13. 1. 1917	3. 4. 1945 —	padol na fronte	Za víťazstvo
4. Andrej Kataník	29. 7. 1920	14. 2. 1947	žije	Za víťazstvo
5. Michal Marko	1919	17. 6. 1919	ranený 1. 5. 1945	Za pobedu nad Germaniej
6. Peter Marko	13. 3. 1916	3. 4. — 6. 6. 1945	žije (po vojne slúžil v čs. armáde)	Za pobedu nad Germaniej
7. Peter Olearčín	16. 6. 1916	13. 11. 1921	ranený 14. 2. 1947	Za pobedu nad Germaniej
8. Michal Ratica			ranený 1. 5. 1945	Za pobedu nad Germaniej
9. Michal Soroka		10. Jozef Udič	1. 4. — 4. 6. 1945	Za odvahu, Gvardijskij značok
10. Jozef Udič	9. 4. 1923		ranený pri Nymburku	
CIGELKA				
1. Štefan Baralík	4. 12. 1925	2. 3. — 20. 8. 1945	padol pri Olomouci	
2. Ivan Brezuch				
3. Jozef Cidimák				
4. Denko				
5. Ivan Dudko				
6. Štefan Dudko	11. 3. 1925	14. 2. — 9. 7. 1945	ranený pri Mor. Ostrave	
7. Ján Džogan			ranený na fronte	
8. Ján Haninčík, st.			ranený na fronte	
9. Ján Haninčík, ml.			ranený na fronte	
10. Michal Hudák		1945	padol na fronte	
11. Georgij Jurek		1945	padol na fronte	
12. Mikuláš Košč		1. 3. 1945 — 23. 12. 1946	ranený pri Olomouci	
13. Ján Krajňák			ranený na fronte	
14. Ján Kvaska		1945	padol na fronte	

P. č. Meno a priezvisko	Dátum narodenia	Účasť v Sovietskej armáde od — do	Ranený (kde) žije	Vyznamenanie
15. Juraj Mesarčík	4. 4. 1928	10. 3. — 31. 5. 1945	padol	
16. Ivan Mesarčík			ranený	Za odvahu
17. Juraj Mico			padol	
18. Peter Mochnacký	23. 10. 1923	3. 4. — 31. 5. 1945	padol	
19. Juraj Prusák			padol	
20. Andrej Sasárik			padol	
21. Michal Ševčík			padol	
22. Michal Sisák			padol	
23. Ivan Vaník — Kovalčík			žije v ZSSR	
24. Peter Vaník — Bembák			žije	
25. Andrej Vencurík			žije	
26. Štefan Vilner			žije	
27. Juraj Zakutanský				
28. Mikuláš Zakutanský				
29. Michal Zakutanský				
30. Štefan Haluška	24. 10. 1922	1945	žije	
FRIČKA				
1. Vasil Bibko	30. 3. 1923	3. 3. 1945 — 5. 9. 1945		Za odvahu Za pobedu
2. Juraj Hudák	17. 11. 1924	23. 3. — 20. 6. 1945	ranený pri Opave	
3. Michal Hudák	25. 11. 1926	3. 3. 1945 — 28. 8. 1945		Za odvahu Za pobedu
4. Alexej Moroz	17. 10. 1914	24. 3. — 27. 7. 1945		
GERLACHOV				
1. Mikuláš Babusky			padol na fronte	
2. Michal Bereščák	26. 10. 1923			
3. Michal Bereščák	9. 9. 1924	23. 3. — 29. 8. 1945	žije, ranený pri Opave	
4. Juraj Breščák	24. 3. 1925	r. 1945	žije	
5. Mikuláš Dorin	26. 11. 1922			
6. Mikuláš Hnat	2. 10. 1925	10. 3. — 15. 9. 1945	ranený pri Olomouci	Za bojevye zasluby Za pobedu nad Germaniej
7. Ján Hnat	8. 11. 1919	25. 3. — 7. 7. 1945	ranený pri Mor. Ostrave	
8. Mikuláš Hnatko	8. 12. 1916	25. 3. — 31. 5. 1945	žije, ranený pri Mor. Ostrave	

P. č. Meno a priezvisko	Dátum narodenia	Účasť v Sovietskej armáde od — do	Ranený (kde) žije	Vyznamenanie
9. Peter Ganuščák	3. 5. 1925	6. 4. — 26. 8. 1945		
10. Mikuláš Ganuščák			ranený pri Prahe	Za bojevye zasluby, Za pobedu nad Germaniej
11. Jozef Greš	13. 2. 1924	23. 3. — 1. 4. 1945		
12. Ján Kokavec	24. 7. 1919	23. 3. — 5. 6. 1945	uvoľnený pre chorobu	
13. Vasil Maruščák	12. 1. 1919	23. 3. — 5. 5. 1945		
14. Andrej Michalov	7. 2. 1922	23. 3. — 25. 4. 1945	prevelený do 1. čs. arm. zboru	
15. Ján Michal	1. 9. 1924	15. 4. — 18. 9. 1945		
16. Michal Prokop	23. 2. 1924	23. 3. — 18. 7. 1945	žije, ranený pri Mor. Ostrave	
17. Mikuláš Steranka	10. 5. 1926	23. 3. — 20. 9. 1945		
18. Michal Ševco	26. 12. 1925	25. 3. — 15. 6. 1945	ranený pri Opave	Za pobedu nad Germaniej
19. Juraj Ševčík			padol na fronte	
20. Vasil Štafurík	26. 6. 1910	10. 4. — 19. 10. 1945		Za odvahu
21. Mikuláš Tomčík	25. 1. 1924	10. 4. — 9. 8. 1945	žije	
22. Michal Tulenko	10. 3. 1919	23. 3. — 28. 7. 1945	žije	
HRABSKÉ				
1. Ján Čižmár	22. 2. 1925	17. 3. — 27. 11. 1945	ranený do ruky	Za pobedu nad Germaniej
2. Jozef Drogan	12. 8. 1924	16. 3. — 20. 11. 1945	ranený do nohy v Sudetoch	Vojnový kríž, Za chrabrost'
3. Mikuláš Fignár	2. 12. 1921	17. 3. — 4. 6. 1945	žije	20. výročie víťazstva
4. Peter Glita	21. 3. 1922	17. 3. — 7. 6. 1945	ranený	Za odvahu, Za pobedu
5. Vasil Klúčka	12. 10. 1912	3. 3. — 7. 11. 1945	pri Falinkove	Za odvahu, Za pobedu
6. Michal Mackanič	10. 10. 1924	25. 2. — 29. 7. 1945	ranený pri Mor. Ostrave	
7. Ján Molčan	9. 3. 1912	24. 3. — 25. 9. 1945	ranený do ruky	Za odvahu
8. Demeter Superata	8. 10. 1921	17. 3. — 31. 5. 1945	žije	20. výročie oslobodenia
9. Michal Trudič	16. 11. 1919	3. 3. — 3. 6. 1945	žije	Za pobedu nad Germaniej
10. Ján Trudič	16. 2. 1913	23. 3. — 9. 8. 1945	ranený pri Mor. Ostrave	
11. Mikuláš Tokarčík	22. 12. 1921	17. 3. — 25. 8. 1945	žije, ranený pri Ratibere	Za pobedu nad Germaniej

P. č. Meno a priezvisko	Dátum narodenia	Účasť v Sovietskej armáde od — do	Ranený (kde) žije	Vyznamenanie
CHMEĽOVÁ (KOMLOŠ)				
1. Ján Demianovič	19. 1. 1915	16. 4. — 31. 5. 1945		
2. Ľadislav Dedo	24. 6. 1912	12. 4. — 31. 5. 1945		
3. Peter Dušenka	21. 7. 1910	23. 4. — 7. 8. 1945	ranený pri Mor. Ostrave	
4. Ján Dzubák	26. 4. 1924	13. 4. — 31. 5. 1945		
5. Peter Dzubák				
6. Jozef Goc	7. 3. 1926	13. 4. — 31. 5. 1945		
7. Peter Goc	8. 3. 1924	12. 4. — 31. 5. 1945	ranený pri Olomouci	
8. Demeter Greňo	3. 9. 1923	21. 1. — 17. 8. 1945	spolupracoval s Moskvou, v r. 1941 bol zatknutý	Za odvahu
9. Peter Jedinák				
10. Michal Jančík	1. 10. 1921	1. 8. 1944 — 5. 5. 45		
11. Peter Jaroščák	12. 6. 1914	16. 4. — 31. 5. 1945	žije	Za bojevye zaslugy
12. Vasil Kapišovský				
13. Peter Korba	16. 5. 1925	12. 4. — 8. 8. 1945		Za odvahu
14. Demeter Krajňák				
15. Demeter Krajňák				
16. Jozef Krajňák	8. 1. 1926	prešiel k ČA na Východ. fronte 16. 4. — 31. 5. 1945		Za bojevye zaslugy, Za pobedu nad Germanijej, Gvardejskij značok
17. Jozef Kurty	3. 10. 1912	15. 4. — 9. 5. 1945		
18. Peter Kurty	2. 3. 1924	13. 4. — 31. 5. 1945	žije	Za odvahu
19. Andrej Michalčin				
20. Mikuláš Mikuľák				
21. Demeter Mikuľák	10. 11. 1914	12. 4. — 9. 5. 1945		
22. Andrej Pagáč	2. 10. 1910	13. 4. — 24. 6. 1945		
23. Mikuláš Pagáč	31. 3. 1913	17. 4. — 7. 6. 1945		Za odvahu, Za pobedu na Germanijej
24. Demeter Paňko	30. 1. 1925	16. 4. — 1. 8. 1945		
25. Peter Paňko				
26. Štefan Paňko	14. 8. 1910	12. 4. — 9. 5. 1945		
27. Peter Purgeš				
28. Peter Prigatný	13. 4. 1914	12. 4. — 8. 8. 1945		
29. Juraj Roman	25. 4. 1912	13. 4. — 24. 6. 1945	ranený pri Opave	Za bojevye zaslugy
30. Demeter Sivanič	20. 1. 1914	10. 4. — 29. 8. 1945	ranený pri Ostrave	
31. Jozef Slimák			padol na fronte	
32. Peter Stop	10. 2. 1910	12. 4. — 31. 5. 1945		Za odvahu
33. Peter Tima				

P. č. Meno a priezvisko	Dátum narodenia	Účasť v Sovietskej armáde od — do	Ranený (kde) žije	Vyznamenanie
34. Peter Varchol	7. 2. 1926	24. 3. — 6. 6. 1945		
35. Peter Varchol	14. 8. 1926	12. 4. — 7. 8. 1945		
36. Peter Varjan	23. 1. 1924	10. 1. — 30. 7. 1945	ranený pri Štepanově	Za odvahu Za pobedu nad Germanijej
KRUŽLOV				
1. Juraj Džmura	21. 5. 1923	25. 3. — 31. 5. 1945		
2. Ján Jevčín	12. 2. 1927	12. 1945		Za pobedu nad Germanijej
3. Štefan Kačmár				Za pobedu
4. Pavol Labaš	9. 3. 1916	4. 3. — 14. 8. 1945	žije	Orden krasnoj zvezdy
5. Ján Mariňák	5. 7. 1924	4. 3. — 14. 8. 1945	žije	Za odvahu
6. Michal Maňko	22. 8. 1924	1. 4. — 20. 7. 1945	žije	
7. Mikuláš Molčan	8. 11. 1923	23. 3. — 9. 5. 1945	ranený do nohy pri Mor. Ostrave	
8. Ján Onufer	1. 4. 1917	28. 3. — 29. 7. 1945		Za chrabrost
9. Jozef Suchý	11. 8. 1925	21. 2. — 24. 8. 1945	ranený pri Mor. Ostrave	Za odvahu
10. Michal Štefanov	10. 11. 1916	4. 3. — 14. 8. 1945		
KRIVÉ				
1. Ján Čičala	24. 4. 1924	10. 9. — 31. 5. 1945		Za pobedu nad Germanijej
2. Ján Danečko	11. 8. 1924	12. 4. — 31. 5. 1945	žije	
3. Andrej Dutko	21. 8. 1923	10. 4. — 31. 5. 1945	žije	Za bojevye zaslugy, Za pobedu nad Germanijej
4. Ján Dutko	1919		padol	
5. Mikuláš Choma	15. 9. 1910	1945	žije	
6. Mikuláš Choma	15. 10. 1910		padol v MLR	
7. Michal Kaščák	1920			
8. Andrej Kaščák	11. 8. 1923	12. 4. — 31. 5. 1945	žije	
9. Matej Kaščák	29. 3. 1920	február — máj 1945	ranený v Ovruci	
10. Pavel Kaščák	1920		žije	
11. Ján Kaščák	8. 10. 1921	12. 4. — 8. 1945	padol na fronte	Za pobedu nad Germanijej
12. Andrej Kostelník	20. 2. 1926	15. 4. — 31. 5. 1945		Za odvahu, Za pobedu nad Germanijej
13. Vasil Kostelník	16. 9. 1923	13. 4. — 7. 8. 1945	ranený pri Ratiboří	Za bojevye zaslugy
14. Juraj Kostelník	12. 9. 1918	12. 4. — 27. 8. 1945		Za pobedu nad Germanijej
15. Andrej Lazor	1922		padol pri Mor. Ostrave	
16. Michal Lazor	23. 10. 1923	14. 4. — 16. 4. 1945		Za pobedu nad Germanijej

P. č.	Meno a priezvisko	Dátum narodenia	Účasť v Sovietskej armáde od — do	Ranený (kde) žije	Vyznamenanie
17.	Peter Lazor	21. 2. 1925	10. 4. — 8. 8. 1945	padol na fronte	Za pobedu nad Germanijej
18.	Juraj Lazor				Za odvahu
19.	Ján Lazor	20. 2. 1917	5. 4. — 31. 5. 1945	padol na fronte	Za odvahu
20.	Ján Lazor				Za odvahu
21.	Pavel Leško	1. 7. 1925	23. 3. — 7. 8. 1945	padol na fronte	Za odvahu, Za pobedu nad Germanijej
22.	Ján Leško				
23.	Andrej Steranka	22. 4. 1915	12. 4. — 10. 8. 1945		
LUKOV					
1.	Michal Berezovský	22. 8. 1925	25.3. — 16. 7. 1945	ranený padol na fronte	
2.	Michal Bobalík	20. 1. 1915			
3.	Ján Buliščák	22. 10. 1923	28. 3. — 31. 5. 1945	ranený pri Mor. Ostrave	
4.	Vasil Buliščák	20. 3. 1923	20. 3. — 16. 5. 1945	ranený pri Mor. Ostrave	
5.	Ján Čulák	16. 6. 1922	23. 3. — 9. 7. 1945	padol na fronte	
6.	Juraj Dančišín	27. 4. 1927			
7.	Ján Dančišín	8. 10. 1921		padol na fronte	
8.	Ján Doroš	24. 8. 1919		padol na fronte	
9.	Ján Džunda	17. 1. 1918	20. 3. — 15. 8. 1945	žije	Za bojevyje zasluby
10.	Michal Džunda	15. 11. 1922	7. 3. — 5. 7. 1945		Za pobedu nad Germanijej
11.	Vasil Gužík	13. 2. 1926	20. 2. 1945 — 23. 10. 1947	ranený pri Mor. Ostrave	Za chrabrosť
12.	Ján Jankiv	10. 2. 1923			
13.	Ján Klapáč	13. 3. 1923	20. 3. — 18. 5. 1945	7. 5. 1945 na Morave	Za pobedu nad Germanijej
14.	Juraj Malega	8. 4. 1923	25. 3. — 31. 5. 1945	ranený pri Mor. Ostrave	Za odvahu
15.	Vasil Malega	14. 1. 1923		padol na fronte	
16.	Peter Malega	27. 8. 1915	17. 3. — 31. 5. 1945	padol pri Ostrave	Za odvahu
17.	Ján Mikita	24. 3. 1915			Za odvahu
18.	Peter Onufer	6. 8. 1922	7. 3. — 14. 6. 1945	ranený pri Ostrave	
19.	Michal Pavlič	27. 9. 1923	25. 3. — 12. 6. 1945	ranený pri Ostrave	
20.	Jozef Reviľák	5. 8. 1925	24. 3. — 5. 8. 1945	ranený pri Ostrave	
21.	Jozef Rohaľ	23. 6. 1916	20. 3. — 29. 7. 1945		Za pobedu nad Germanijej

P. č.	Meno a priezvisko	Dátum narodenia	Účasť v Sovietskej armáde od — do	Ranený (kde) žije	Vyznamenanie
22.	Michal Rohaľ	22. 9. 1918			
23.	Mikuláš Rohaľ	19. 12. 1923			
24.	Michal Sidor	18. 10. 1923	23. 3. — 8. 7. 1945	ranený pri Beľsku	Za odvahu
25.	Pavel Sidor	8. 1. 1925		padol na fronte	
26.	Juraj Sidor	28. 5. 1926		padol na fronte	
27.	Štefan Sinta	3. 4. 1916		padol na fronte	
28.	Michal Šoltys	19. 11. 1918		padol na fronte	
29.	Michal Šoltys	19. 8. 1925		ranený pri Mor. Ostrave	
30.	Juraj Šoltys	17. 2. 1916		padol na fronte	
31.	Michal Šveda	23. 9. 1916	24. 3. 45 — 1. 10. 46	ranený pri Olomouci	Za pobedu nad Germanijej, Orden slavy III. stupňa
32.	Juraj Šveda	22. 11. 1927			
33.	Ján Šveda	22. 3. 1920			
34.	Ján Šveda	22. 5. 1924	23. 3. — 4. 8. 1945	ranený pri Olomouci	Orden slavy č. 412873
35.	Jozef Ščurok	6. 1. 1917	23. 3. — 22. 6. 1945	ranený pri Opave	Orden slavy, Za pobedu nad Germanijej
36.	Michal Ščurok	31. 10. 1923	24. 3. — 28. 8. 1945	ranený pri Opave	
37.	Ján Tulenko	16. 3. 1918			
38.	Michal Ujacksony	11. 11. 1925		padol na fronte	
39.	Mikuláš Voška	17. 8. 1923	22. 3. — 21. 8. 1945	15. 4. 1945 na Morave	Za odvahu
40.	Michal Voška-Ratvaj	24. 6. 1921			
41.	Ján Voška-Ratvaj	16. 5. 1920			
42.	Peter Volčko	1. 6. 1920			optoval do ZSSR
43.	Juraj Volčko	13. 12. 1923	24. 2. 1945 — 24. 6. 1946	ranený pri Mor. Ostrave	
44.	Juraj Volčko	24. 7. 1924	20. 2. 1945 — 23. 10. 1947	ranený pri Mor. Ostrave	
LIVOV					
1.	Pavel Borecký	30. 12. 1922			
2.	Michal Dančák	8. 2. 1916	17. 3. — 5. 5. 1945	ranený pri Štemberku	
3.	Alexander Fecko	2. 7. 1921	17. 3. — 31. 5. 1945	padol na fronte	
4.	Joan Fecko	1. 7. 1921		ranený pri Hrabovke	
5.	Ján Fecko	25. 2. 1919	23. 3. — 31. 5. 1945	na Ostravsku	

P. č.	Meno a priezvisko	Dátum narodenia	Účasť v Sovietskej armáde od — do	Ranený (kde) žije	Vyznamenanie
6.	Ján Choma	17. 7. 1919		padol na fronte ranený pri Mor. Ostrave	Za pobedu nad Germanijej
7.	Pavel Jedinák	22. 6. 1924	23. 3. — 31. 5. 1945		
8.	Vasil Karaffa	7. 11. 1919	17. 3. — 4. 6. 1945	ranený pri Bruntale	
9.	Iľko Karaffa	23. 7. 1920		padol na fronte	
10.	Ján Kuruc	18. 12. 1926		optoval do ZSSR	
11.	Vasil Molčan	22. 4. 1923	23. 3. — 20. 6. 1945	ranený pri Mor. Ostrave	
12.	Jozef Molčan	21. 2. 1924		padol na fronte	
13.	Joan Molčan	21. 3. 1921		padol na fronte	
14.	Michal Molčan-Paňko	23. 4. 1921		padol na fronte	
15.	Mikuláš Molčan	8. 11. 1923	23. 3. — 31. 5. 1945	ranený pri Mor. Ostrave	
16.	Michal Pišar	9. 3. 1924	23. 3. — 20. 11. 1945	ranený pri Olomouci	
17.	Joan Rodák	27. 3. 1927	1. 3. — 19. 5. 1945	ranený na Tešínsku	
18.	Michal Rodák	7. 11. 1923			
19.	Michal Stracenský	2. 3. 1923	23. 3. — 5. 7. 1945	do ruky, Ostrava	
20.	Michal Sidoriak	6. 8. 1917	22. 3. — 20. 8. 1945	do hlavy, Ostrava	
21.	Michal Vančík	17. 1. 1922	17. 3. — 7. 9. 1945	žije	
MALCOV					
1.	Juraj Barbuľák	26. 10. 1923	23. 3. — 10. 7. 1945		Za chrabrost, Za odvahu
2.	Michal Drutarovský	7. 4. 1923	7. 3. — 14. 6. 1945	ranený do hlavy	
3.	Ján Fecko	25. 2. 1919	27. 3. — 3. 6. 1945	ranený pri Mor. Ostrave	
4.	Juraj Kačmár	8. 2. 1926	15. 3. — 6. 7. 1945		Za pobedu nad Germanijej
5.	Juraj Lukač	14. 7. 1922	10. 3. — 31. 5. 1945	ranený pri Trapove	
6.	Andrej Mlynarič	17. 12. 1922	17. 3. — 27. 6. 1945		
7.	Ivan Reviľák				

P. č.	Meno a priezvisko	Dátum narodenia	Účasť v Sovietskej armáde od — do	Ranený (kde) žije	Vyznamenanie
	MIKULÁŠOVÁ				
1.	Michal Balaník	21. 10. 1923	15. 4. — 31. 5. 1945		Orden slavy III. stupňa Za chrabrost
2.	Peter Jackanin	23. 6. 1923	30. 4. — 31. 5. 1945		Za bojevyje zasluby, Za pobedu nad Germanijej
3.	Michal Klim	18. 1. 1923	14. 4. — 1. 8. 1945		
4.	Mikuláš Masica	29. 12. 1912	15. 4. — 7. 6. 1945	ranený pri Olomouci	
5.	Andrej Roztocký	25. 9. 1924	14. 3. — 9. 5. 1945	prešiel k ČA	
6.	Rusinko				
7.	Peter Rusiňák	1912			
8.	Michal Tančín	24. 8. 1925	6. 4. — 26. 6. 1945		
	PETROVÁ				
1.	Ivan Barilík				1. Šťastné
2.	Vasil Bibko				
3.	Vasil Bibko				
4.	Jozef Borecký	9. 6. 1916	3. 3. — 14. 7. 1945		
5.	Peter Čač	22. 1. 1922	18. 4. — 9. 8. 1945	ranený pri Mor. Ostrave	
6.	Peter Demianovič	16. 4. 1924	26. 3. — 3. 11. 1945		Za zásluhy, Za chrabrost
7.	Vasil Fedorš				
8.	Ivan Fedorš				
9.	Vasil Goban				
10.	Ján Hančovský	25. 5. 1923	12. 4. — 18. 10. 1945	ranený pri Mor. Ostrave	Za pobedu nad Germanijej
11.	Ján Hudák				
12.	Michal Hudák				
13.	Ivan Chovanec				
14.	Vasil Petraško	14. 1. 1920	3. 3. — 25. 10. 1945	ranený v Ratiboře, (ruka)	Za pobedu, 5. Šťastné
15.	Peter Petraško			padol na fronte v r. 1945	
16.	Michal Renčko				
17.	Juraj Richvalský	7. 2. 1914	3. 3. — 28. 8. 1945		3. Šťastné
18.	Vasil Staruch				
19.	Michal Staruch	17. 8. 1925	30. 3. 1945 — 2. 8. 1946		
20.	Michal Sterančík	25. 9. 1925	25. 3. — 1. 4. 1945		
21.	Vasil Vasilčin	23. 2. 1918	3. 3. — 21. 7. 1945		
22.	Pavel Vnecko				

P. č. Meno a priezvisko	Dátum narodenia	Účasť v Sovietskej armáde od — do	Ranený (kde) žije	Vyznamenanie
VYŠNA POLIANKA				
1. Ján Franko	15. 3. 1923	12. 4. 1945 — júl 1945	padol na fronte	Za pobedu nad Germaniej Za odvahu
2. Timofej Chimčák	23. 6. 1917	4. 4. — 4. 6. 1945		
3. Michal Ivančin	2. 9. 1913	20. 4. — 5. 5. 1945		Za odvahu
4. Fedor Ivančin	3. 2. 1916			
5. Fedor Karamanský	4. 1. 1921			
6. Ján Roháč	3. 4. 1913	11. 4. — 8. 8. 1945		Za odvahu
7. Peter Roháč	4. 12. 1910	11. 4. — 31. 7. 1945		Orden Krasnoj zvezdy
8. Peter Roman	9. 3. 1922	r. 1945		
9. Peter Stehnač	21. 11. 1936	12. 4. 1946 — jún 1945	žije, ranený pri Mor. Ostrave	
10. Peter Zelinský	24. 3. 1922	12. 4. 1945 — jún 1945	žije žije v ZSSR	
RASLAVICE				
1. Ferdinand Dzijak	1. 4. 1927	r. 1945	žije	
REGETOVKA				
1. Andrej Jurista	21. 10. 1923	18. 4. — 15. 10. 1945	ranený pri Mor. Ostrave	Za bojevyje zaslugy, Za chrabrost
2. Vasil Jurista				
3. Demeter Jurista	11. 4. 1914	3. 3. — 23. 8. 1945	ranený pri Mor. Ostrave	Za bojevyje zaslugy
4. Peter Jurista	12. 11. 1920	16. 4. — 28. 6. 1945	ranený pri Olomouci	
5. Peter Jurista	17. 7. 1914	13. 4. — 5. 5. 1945	nezvestný	
6. Štefan Jurista	1925			
7. Fedor Kuruc	21. 1. 1921	13. 4. 45 — 5. 5. 47		Za pobedu nad Germa- nijej, Za pobedu nad Japonijej
8. Ivan Kuruc	1926			
9. Štefan Leba	15. 4. 1926	16. 2. — 5. 8. 1945		Za bojevyje zaslugy
10. Demeter Purdeš	21. 2. 1925	16. 4. — 19. 8. 1945		Za odvahu, Za pobedu nad Germaniej
11. Demeter Purdeš	15. 12. 1911	24. 4. 44 — 6. 6. 45		Za odvagu
12. Peter Šurkala	11. 5. 1921	12. 4. 45 — 9. 5. 45		
13. Peter Šurkala	2. 5. 1911	12. 4. — 19. 8. 1945		
14. Peter Turok	1923			
15. Fedor Turok	1924			

P. č. Meno a priezvisko	Dátum narodenia	Účasť v Sovietskej armáde od — do	Ranený (kde) žije	Vyznamenanie
REŠOV				
1. Matej Kaščák	25. 3. 1920	marec, máj 1945		
SNAKOV				
1. Ján Adamojurka- Guzej	8. 1. 1922	r. 1945	žije	
2. Ján Adamojurka	10. 6. 1924	19. 3. 1945 — 20. 2. 1946	ranený pri Hr. Králove	Orden slavy III. stupňa
3. Mikuláš Heraus				
4. Peter Hlovňa	23. 12. 1915	14. 4. — 21. 11. 1945	ranený	
5. Michal Hrabčák	31. 1. 1915	25. 3. 1945 — 25. 3. 1946	ranený pri Mor. Ostrave	Za bojevyje zaslugy, Za chrabrost
6. Ján Ihnacík	31. 7. 1921	15. 3. — 7. 8. 1945	žije	
7. Michal Klimkovský	14. 11. 1921	27. 3. — 31. 5. 1945		
8. Andrej Kovalčík	22. 9. 1922	26. 3. — 31. 5. 1945		
9. Ján Malega	20. 12. 1922	23. 3. — 31. 5. 1945		
10. Vasil Maruščák	12. 1. 1919	23. 3. — 31. 5. 1945		
11. Ivan Ploskoň				
12. Andrej Spišák				
13. Ján Štefanský	20. 1. 1915	r. 1945	padol	
14. Michal Spišák	18. 7. 1921	27. 3. — 26. 7. 1945	žije	
15. Andrej Štefanský				
16. Ivan Štefanský				
STEBNÍK				
1. Štefan Demčák	3. 6. 1913	22. 4. — 4. 5. 1945	padol pri Opave	
2. Demeter Denis	16. 2. 1912	20. 4. — 12. 9. 1945	žije	
3. Štefan Jacenko	24. 8. 1924	10. 1. 6. 3. 45 — 4. 8. 45	žije	Za bojevyje zaslugy
VYŠNÝ TVAROŽEC				
1. Mikuláš Babej	19. 12. 1924	30. 3. — 2. 9. 1945	ranený pri Olomouci	Za odvahu
2. Juraj Balaščák	12. 4. 1921	3. 3. — 6. 8. 1945	žije	
3. Michal Demjanič	27. 10. 1920	r. 1945		
4. Ján Feleď	22. 4. 1925	20. 3. — 6. 8. 1945	žije	
5. Peter Hodaba	20. 6. 1924	r. 1945	žije	
6. Vasil Sokol	7. 12. 1916	r. 1945	žije	

P. č.	Meno a priezvisko	Dátum narodenia	Účasť v Sovietskej armáde od — do	Ranený (kde) žije	Vyznamenanie
7.	Iľko Soroka	26. 7. 1917	22. 3. — 4. 6. 1945		Za pobedu nad Germanijej
8.	Peter Zápacík	7. 9. 1921	r. 1945	žije	
VARADKA					
1.	Peter Bury	9. 10. 1919	11. 4. — 8. 8. 1945	žije	Za pobedu nad Germanijej
2.	Vasil Fedoročko	28. 8. 1923	11. 4. — 19. 8. 1945		Za osvoboždenie Pragy
3.	Andrej Guzy	19. 6. 1921	15. 3. — 31. 5. 1945	žije	Za pobedu nad Germanijej
4.	Andrej Halecký	17. 9. 1924	27. 3. — 8. 8. 1945		Za bojevye zasluby
5.	Michal Kavuš	23. 2. 1926	12. 4. — 4. 6. 1945	žije	
6.	Andrej Korba	20. 1. 1923	15. 4. — 31. 5. 1945	žije	
7.	Michal Krjak	21. 8. 1901	12. 4. — 1. 8. 1945	zomrel	
8.	Vasil Suchanek	23. 1. 1923	10. 4. — 6. 6. 1945		
9.	Michal Vanca	23. 10. 1919	12. 4. — 4. 6. 1945	žije	
NIŽNÝ TVAROŽEC					
1.	Juraj Belejčák	8. 6. 1922	26. 3. — 10. 11. 1945	ranený pri Mor. Ostrave	Za bojevye zasluby. Za pobedu nad Germanijej
2.	Peter Chadoba	20. 6. 1924	1. 4. — 15. 6. 1945	žije	
3.	Juraj Kohut	15. 9. 1920	17. 3. — 12. 6. 1945	ranený pri Opave	Za chrabrost. Za pobedu nad Germanijej
4.	Peter Kondra	10. 2. 1921	26. 3. — 4. 6. 1945	ranený pri Štenberku	Za pobedu nad Germanijej
5.	Ján Lišivka	7. 6. 1923	27. 3. — 10. 8. 1945	žije	Za pobedu nad Germanijej
6.	Ján Sokol	22. 9. 1924	15. 3. — 15. 8. 1945	žije	Za pobedu nad Germanijej. Za odvahu
7.	Vasil Sokol	7. 12. 1916	r. 1945	žije	
8.	Ján Sterančák	24. 5. 1925	24. 3. — 1. 8. 1945	ranený pri Opave	
9.	Juraj Sterančák	10. 3. 1920	5. 4. — 31. 5. 1945		Za pobedu nad Germanijej

Dukelské bojové tradície vo vlasteneckej, internacionálnej a brannej výchove

Jednou zo základných úloh pri plnení záverov XVII. zjazdu KSČ na úseku kultúry a najmä múzejníctva je výchova a formovanie vedomia nového socialistického človeka v duchu marxisticko-leninských ideí a potrieb komunistickej spoločnosti, ktorej základy položila Veľká októbrová socialistická revolúcia.

Neodmysliteľným komponentom tvorby nového socialistického človeka je vlastenecká a internacionálna výchova, ktorou treba upevniť vo vedomí pracujúcich, predovšetkým mladej generácie, myšlienku hrosti na svoju vlast a odhadanie postaviť sa na obranu výdobytkov socializmu.

Nevyčerpateľným zdrojom pre vlasteneckú, brannú a internacionálnu výchovu sú aj dukelské bojové tradície Československej ľudovej armády, dokumentované Dukelským múzeom dejín národnoslobodzovacieho boja a vojenskej histórie na východnom Slovensku.

Múzeum svojím špecifickým zameraním a činnosťou prispieva k rozvoju socialistickej vedy a kultúry. Dokumentuje slávne kapitoly národnoslobodzovacieho hnutia: Karpatsko-dukelskú operáciu zameranú v rámci Východokarpatskej operácie na pomoc Slovenskému národnému povstaniu, Východoslovenskú a Západokarpatskú operáciu, ktorými bolo oslobodené celé územie Slovenska.

Dukla sa v povedomí našich národov stala symbolom priateľstva národov Československa a Sovietskeho zväzu, školou vlastenectva a proletárskeho internacionálizmu.

Mohli by sme uvádzať desiatky, ba stovky mien známych i neznámych hrdinov, ktorí padli na rodnej zemi a za našu socialistickú prítomnosť položili to najcennejšie — vlastný život.

Náš ľud na svojich osloboditeľov nezabudol. Postavil im dva pamätníky — Pamätník Čs. armády na Dukle (rok 1949) a Pamätník Sovietskej armády vo Svidníku (rok 1954) — národné kultúrne pamiatky. Vo vojenskom prírodnom múzeu na Dukle, jedinom svojho druhu v Československu, ba aj v strednej Európe, sú sústredené pamiatky národnoslobodzovacieho boja a vojenskej histórie.

Každý rok sem prichádza desaťtisíce ľudí zo všetkých kútov našej vlasti i zo zahraničia, aby si tu viac ako inde uvedomili cenu našej slobody.

Kraj pod Duklou sa stal tradičným miestom turistických zrazov mládeže.

Dukelské múzeum od svojho vzniku úspešne podporuje expozičnou činnostou,

dokumentárnymi filmami, tematickými výstavami, aktívou organizátorskou prácou pri zabezpečovaní celoštátnych športových a branných podujatí a súťaží i s medzinárodnou účasťou dukelské bojové tradície, ktoré sa stali pre našu mládež z roka na rok príťažlivejšie. Prispievajú k väčšiemu upevňovaniu a posilňovaniu myšlienky boja za trvalý mier a pokrok na celom svete.

Od roku 1951 sa na počesť hrdinskej Dukly každoročne organizujú Dukelské preteky brannej zdatnosti. Prvými organizátormi boli MNO a Sokol. V prvom ročníku štartovalo vyše 16 000 pretekárov, v ďalších rokoch, keď vznikol Zväz pre spoluprácu s armádou, ktorý sa stal hlavným organizátorom pretekov, počet účastníkov neustále vzrástal. V jubilejnom 5. ročníku zaznamenali na štarte už vyše pol milióna pretekárov.

Po rokoch sa v rámci tradícií zrodila nová koncepcia Dukelských pretekov brannej zdatnosti. Zostali tri hlavné súčasti: beh v teréne, streľba a hod granátom.

Dukelské preteky brannej zdatnosti si našli obľubu aj v ďalších socialistických krajinách a stali sa príťažlivé aj pre našu mládež. Zúčastňujú sa na nich študenti a učni škôl II. cyklu, ako aj pracovníci rezortu kultúry SSR.

Významnou masovopolitickou akciou v dukelských bojových tradíciiach je Pochod vďaka vysokoškolákom z jednotlivých vysokých škôl ČSSR na Duklu, organizovaný každoročne od roku 1965 začiatkom februára. Na slávnostnom akte odozvávajú zástupcovia SZM z jednotlivých fakúlt svoje posolstvá o oddanosti ČSSR a o plnení odkazu hrdinov Dukly zástupcom múzea.

Pre účastníkov Pochodu vďaka sa pravidelne organizujú besedy a stretnutia s priamymi účastníkmi bojov o Duklu.

Tradičné dukelské behy mieru na 20 km na trase Dukla — Svidník s medzinárodnou účasťou bežcov sa stali pre našu mládež športovou disciplínou pre utužovanie fyzickej zdatnosti.

V areáli Vojenského prírodného múzea na Dukle organizoval Východoslovenský KV SZM počas desiatich rokov zrazy mladých turistov, na ktorých sa pri partizánskej vatre podelili o svoje frontové zážitky veteráni druhej svetovej vojny, príslušníci 1. čs. armádneho zboru v ZSSR a príslušníci Sovietskej armády. Účastníci zrazu tak mohli bližšie spoznať pamätné miesta dukelských bojov.

Dukelské bojové tradície sa za posledné obdobie obohatili o ďalšie významné politicko-spoločenské akcie.

Na pamätných miestach historickej Dukly — pri Pamätníku Sovietskej armády vo Svidníku každoročne skladajú vojaci Československej ľudovej armády prísahu vernosti socialistickej vlasti. Sľubujú, že budú s takým odhadlaním brániť našu socialistickú vlast, s akým československí a sovietski vojaci vstupovali v roku 1944 do bojov o Dukelský priesmyk a oslobodenie Československej republiky.

Pri Pamätníku Sovietskej armády majú každoročne prísahu aj budúci letci — poslucháči Vysokej vojenskej leteckej školy SNP Košice, Vojenského leteckého učilišta SNP Prešov a ďalších vojenských útvarov Východoslovenského kraja.

Dukla sa stala aj pre našu najmladšiu generáciu pamätným miestom — deti z jednotlivých ZŠ Východoslovenského kraja tu skladajú pioniersky sľub.

OV ZPB z Čiech a Moravy pravidelne organizujú „Vlaky družby“ na historické dukelské miesta.

V roku 1973 tu bola Medzinárodná motoristická súťaž O pohár mieru a priateľstva socialistických krajín a O putovný pohár Východoslovenských strojární, n. p., Košice. O rok neskôr sa začal 1. ročník motoristickej súťaže automotoklubu Zväzuarmu Tesla Stropkov pod názvom Súťaž o zlatý telefón.

Z Duchcovského viaduktu — baníckej obce v Čechách — kde nemeckí fašisti postreliali nevinných obyvateľov, vzdali mladí zväzenci hold padlým sovietskym hrdinom vo Svidníku a po absolvovaní trasy Teplice — Praha — Dukla a na mestach bojov SNP, zasadili pri Dukelskom múzeu v parku bojovej družby „pamätný strom“ — striebornú jedľu ako symbol družby a priateľstva medzi národmi. Z mesta tragédie doniesli do múzea hrst zeme, aby pripomínila budúcim generáciám fašistickú zlovôlu. Takto sa vytvorila tradícia výsadby pamätných stromčekov v parku bojovej družby pri objekte múzea.

Mládež z východoslovenských závodov, podnikov, škôl, vojenských útvarov VVO a inštitúcií zorganizovala za posledných päť rokov desiatky pochodov vďaka pod názvom Cestou slobody — Dargov — Dukla. Vysokoškoláci z UPJŠ z Prešova pravidelne organizujú pochod vďaka z prvej oslobođenej obce na trase Kalinov — Dukla — Banská Bystrica.

K jubilejným výročiam bojov o Duklu sa organizujú zájazdy zaslúžilých účastníkov odboja na pamätné miesta dukelských bojov spojené s prehliadkou expozícií múzea; stretávajú sa tu s našou mládežou.

Na počesť 30. výročia oslobodenia Československa Sovietskou armádou bola celoštátna spartakiáda otvorená turistickou štafetou, ktorú odštartovali z Dukly na trase Dukla — Praha v deň výročia Vítazstva februára.

Desiatky závodov, podnikov, škôl, ústavov či vojenských útvarov si dáva na počesť Dukly podnetné socialistické záväzky pre ďalší rozkvet našej socialistickej vlasti.

Dukelské bojové tradície sa stali záležitosťou nielen Čs. ľudovej armády, ale všetkého pracujúceho ľudu a sú dokumentované čestnými názvami závodov, podnikov, škôl, ulíc, športových klubov, kultúrnych inštitúcií, novín, časopisov a pod.

Historickým názvom Dukla alebo dukelský bolo pomenovaných aj niekoľko vojenských útvarov, ktorým toto čestné pomenovanie dali za hrdinské činy preukázané v bojoch proti fašizmu.

Aj Dukelské múzeum dostalo svoje meno historicky a zákonite — je múzeom dukelských bojových tradícií, dokumentuje národnoslobodzovacie boje Sovietskej armády a 1. čs. armádneho zboru v ZSSR za oslobodenie Československa a stalo sa majákom socialistickej vlasteneckej a internacionálnej výchovy našej mladej generácie.

Vlasteneckú a internacionálnu výchovu vhodne napomáhajú dokumentárne filmy s bojovou tematikou, ktoré vlastní Dukelské múzeum: Boje pri Sokolove, dokumentárny film Od Azovského mora po Tatry, Cesta k domovu, Tri náписy v mramore, Dukla — Liptovský Mikuláš — Polom, Ján Nálepka Hrdina ZSSR, 75 rokov prezidenta L. Svobodu, Svedectvo minulého času — dokumentárny film o Dukle, dioráma a autentická reč armádnych generálov: L. Svobodu, J. Procházkmu, I. Satoria, B. Lomského, O. Kvapila a Slabého sú takisto vhodným materiálom ako využiť dukelské bojové tradície vo vlastnej výchove našej mládeže.

Pre vlasteneckú brannú a internacionálnu výchovu sú vhodné aj publikácie, ktoré vydalo Dukelské múzeum: Zborník spomienok priamych účastníkov Karpatosko-dukelskej operácie pod názvom Dukla večne živá (desať), Dukla 25, Dukla 30 (farebná publikácia s úvodným slovom armádneho generála Ludvíka Svojša a šestjazyčným textom), Dukla 35, Z víťaznej cesty 2. praporu v Karpatoch, Svidník a okolie, Tokajík, Kalinov, Bojovali za socialistický dnešok, Preverení v ohni, Svitanie nad priesmykom, Poznaj kraj, v ktorom žiješ, Svetonázorové, vlastenecké a internacionálne aspekty brannej výchovy, prospeky a propagančný materiál. Táto literatúra bola vhodná pri príprave študentov Gymnázia dukelských hrdinov vo Svidníku pre lektorskú činnosť, ktorú vykonávajú v spolupráci s Dukelským múzeom. 25 študentov krúžku mladých historikov vykonáva túto kultúrno-výchovnú činnosť už dvanásť rok. V rámci vlasteneckej výchovy odzneli pre žiakov ZŠ besedy a prednášky na témy: Boj československých jednotiek v Karpatoch, Hrdinovia Dukly, Oslobodenie ČSSR slávnou Sovietskou armádou, Internacionálna pomoc Sovietskej armády civilnému obyvateľstvu na oslobodenom území východného Slovenska a ďalšie. Na týchto besedách sa zúčastnili aj príslušníci 1. čs. armádneho zboru v ZSSR — priami účastníci bojov o Duklu, Slovenského národného povstania a partizánskeho hnutia.

Návšteva historických pamätných miest dukelských bojov patrí k najsilnejším zážitkom mladých ľudí. Každý štvorcový meter je totiž kropený ľudskou krvou, preliatou v boji za našu slobodu.

Láska k vlasti v socializme prerastá hranice svojej krajiny a rozširuje sa o citový vzťah k ostatným krajinám socialistického spoločenstva na čele so Sovietskym zväzom. Tento vzťah je motivovaný svetonázorovými postojmi, ktoré sa opierajú o pevné presvedčenie, že socialistické spoločenstvo neznamená popieranie záujmu vlastného národa a štátu, ale naopak napĺňa jeho duchovný život a humánny vzťah k ostatným národom a národnostiam.

Dukelské bojové tradície stelesňujú idey socialistického vlastenectva a proletárskeho internacionalizmu. Dukelskí bojovníci rôznych národností bojovali za jediný ušľachtilý cieľ — poraziť nemecký fašizmus a vytvoriť nový spravodlivý spoločenský poriadok bez sociálneho a národnostného útlaku a vykoristovania.

Dukelské tradície patria k pokrovkým tradíciam boja 1. čs. armádneho zboru v ZSSR po boku Sovietskej armády v druhej svetovej vojne, ktoré vyjadrujú protifašistický odboj českého a slovenského národa. (Napr. v SNP a Májovom povstani českého ľudu.)

Sú zároveň tradíciami, ktoré rozvíjajú nerozborné piateľstvo, triedne bratstvo a bojovú družbu národov Československa a Sovietskeho zväzu a zabezpečujú internacionálnu obranu socialistického spoločenstva.

Duklou sa začínajú najväčšie revolučné premeny v našich dejinách. V duchu koncepcie zahraničného vedenia KSČ v Moskve vznikajú revolučné národné výbory na oslobodenom území, začína sa zrod nových ozbrojených síl národnodemokratickej revolúcie partizánov a frontových vojakov. Tradície dokumentujú urputnosť bojov, skutočné vlastenectvo a internacionalizmus československých a sovietskych vojakov. Na Dukle sa v praxi overili leninské princípy vojenskej politiky strany, ktoré boli neskôr zakotvené v Košickom vládnom programe.

Tieto tradície spoločného boja sovietskych a československých vojakov na Dukle obsahujú výchovný potenciál, schopný hlboko pôsobiť na myslenie a konanie našej mladej generácie. Upevňovať v nich hrdosť na revolučnú história národnoslobodzovacieho boja nášho ľudu, viesť ich k pochopeniu veľkých výsledkov jeho obetavnej a tvorivej práce, ktorá rozvíja víťazstvo dosiahnuté v bojoch nad hitlerovským fašizmom.

Československí protifašistickí bojovníci sa doma aj v zahraničí inšpirovali bojovými a revolučnými tradíciami svojich predkov, slávnymi husitskými bojovými tradíciami, jánošíkovcami či štúrovčami, ako aj revolučnými tradíciami robotníckeho hnutia.

V čs. tankovej brigáde v zahraničí dávali príslušníci tankom mená významných historických osobností Ján Žižka, Jánošík a pod., ktoré niesli prápor slobody cez Duklu do rodnej vlasti.

Dukelské tradície, ako o tom napísal Ludvík Svoboda, „*plným právom zaraďujeme k hrdým tradíciam nášho ľudu z minulosti — k husitským bitkám, na ktoré sa s obdivom pozerala celá Európa, k protitureckým bojom, k slávnym bojom na pražských barikádach v roku 1848, proti rakúskym zotročovateľom v prvej svetovej vojne, ako aj k bojom našich červenoarmejcov a španielskych interbrigadistov.*“¹

Z tejto tradície, ktorá sa zrodila počas slávnych bojoch na Dukle, čerpá dnes naša mladá generácia istotu a vieri vo víťazstvo spravodlivosti, pre prítomnosť i budúcnosť.

Dukelské bojové tradície upevňujú v našej mládeži city piateľstva a spojenectva so Sovietskym zväzom a ostatnými socialistickými krajinami, sú účinným prostriedkom výchovy socialistického vlastenectva, proletárskeho internacionalizmu a obrany vlasti v spojenectve armád Varšavskej zmluvy.

Vernosť týmto tradíciam nespochívá len v nadchnutí sa obetavosťou a hrdinstvom, ale predovšetkým v každodennej poctivej a svedomitej práci pre socialistickú spoločnosť, pre pokrok a mier na našej planéte, za ktorý aj dukelskí bojovníci bojovali.

Boje na Dukle predstavujú významnú bojovú tradíciu nielen pre Československú ľudovú armádu, ale aj pre všetok náš ľud. Sú dôkazom toho, že iba v spojenectve Československa so Sovietskym zväzom je pevná záruka našej slobody a nezávislosti. Veď práve počas bojov na Dukle sa zrodilo heslo „So Sovietskym zväzom na večné časy!“, v duchu ktorého sa úspešne rozvíja povojnový zahraničnopolitický vývoj v Československu.

Dukelské bojové tradície sú pre nás nevyčerpateľným zdrojom pri výchove nového socialistického mysliačeho človeka, človeka vychovaného pre život a prácu v komunistickej spoločnosti.

¹ Archív Dukelského múzea

Pamätné miesta bojových a revolučných tradícií poddukelského kraja

Poddukelský kraj je krajom revolučných tradícií, dokumentujúcim slávnu kapitolu našich novodobých dejín — národnoodbozovací boj nášho ľudu proti fašizmu v čase druhej svetovej vojny na československom území v Karpatoch.

Karpatsko-dukelskou operáciou (KDO) sa začalo priame oslobodzovanie Československa slávnou Sovietskou armádou. Po jej boku sa na oslobodzovaní zúčastnil aj 1. čs. armádny zbor v ZSSR pod vedením generála Ludvíka Svobodu.

Hlavný úder cez Karpaty podnikla 38. sovietska armáda 1. ukrajinského frontu generálplukovníka K. S. Moskalenka 8. septembra 1944 v smere na Dukelský priesmyk a o deň neskôr (9. septembra) 1. gardová brigáda 4. ukrajinského frontu v smere na Laborecký, Lupkovský a Ruský priesmyk. Bola to prvá zo šiestich operácií na pomocnom strategickom pražskom smere — vo Východokarpatskej operácii, ktorá bola určená na pomoc Slovenskému národnému povstaniu.

Sovietske vojská na svojej bojovej ceste od Karpát po Prahu oslobodili ako prvú v Československu obec Kalinov v Humenskom okrese už 21. septembra 1944. Po urputných bojoch v pamätný deň 6. októbra 1944 vstúpili vojaci 1. čs. armádneho zboru v ZSSR cez Dukelský priesmyk na pôdu svojej rodnej vlasti. Na pamäť tejto historickej udalosti, keď sa vďaka internacionálnej pomoci Sovietskej armády začalo bezprostredné oslobodzovanie Československa od fašistických okupantov, sa 6. október stal dňom Československej ľudovej armády.

Prechod sovietskych vojsk cez Karpaty na dukelskom smere viazal 18 nemeckých divízií zo skupiny armád „Heinrich Nord Ukraine“, ktorých úlohou bolo potlačiť Slovenské národné povstanie.

Karpatsko-dukelská operácia trvala 80 dní na pomerne rozsiahлом priestore. Na oboch stranach bojovalo vyše pol milióna vojakov s veľkým množstvom zbraní, bojovej techniky a vojenského materiálu (vyše 3000 diel a mínometov, vyše 500 tankov a samohybných diel).

V bojoch o Východné Karpaty stratil nepriateľ vyše 52 000 vojakov (padlí a raneňí) a veľké množstvo bojovej techniky. Oslobodzovacie vojská však takisto utrpeli veľké straty. Svedčia o tom mnohé cintoríny s pamätníkmi, najväčšimi roztrúsené pod historickou Duklou. Sú to nielen miesta piety, vojenskej cti a slávy, ale aj svedectvá o ťažkých bojoch a nesmiernych obetiach, v ktorých sa rodila naša sloboda, nás socialistický dnešok.

Armádny generál Ludvík Svoboda o tom napísal: „*Pocity hľuboké úcty a vzrušení nás napĺňajú, kdykoliv vstupujeme na prostory dukelského bojiště. Na miestu posvátná pro český a slovenský národ. Na miesta posväcená krví a životy statečných bojovníkov. Zde každý kopec a snad každý strom i kámen môže vyprávēť o nesmrtelném hrdinství sovětských a československých vojákov. O tom, že za svobodu našej vlasti tu společne bojovali, společne umírali a společne víťazili. Ne, není v tých slovach nic prehnaného.*“¹

Medzi prvé miesta bojových akcií patrí miesto partizánskych bojov medzi obcami Šarišský Štiavnik a Rakovčík, kde 6. augusta 1944 príslušníci partizánskeho zväzku Čapajev prepadli nemeckú nákladnú autokolónu, ktorá viezla strelovo, výbušné látky, míny a plameňomety do obranného dukelského pásma. Výsledok akcie — 10 nákladných áut rozbitych, 6 nemeckých vojakov zabitych a 10 ranených, zajatá osádka osobného auta. V troskách výbušnín 50 m od hlavnej cesty padol hrdinskou smrťou veliteľ skupiny, partizán Saša Novikov. Čažko ranený bol aj partizán z Kožian.

Ďalšie miesta sú pamätníky vo Svidníku a na Dukle, symboly bojovej družby a priateľstva národov Československa a Sovietskeho zväzu, ktoré boli vládou ČSSR vyhlásené za národnú kultúrnu pamiatku.

Je to monumentálny Pamätník Sovietskej armády vo Svidníku s cintorínom, kde je v štyroch spoločných hroboch pochovaných 9000 vojakov padlých za oslobodenie Československa. Pamätník odhalili v roku 1954. Projektovali ho inž. arch. K. Lord, V. Šedivý a J. Krumprecht. Autormi sochárskych prác sú akad. sochári O. Kozák, J. Hana a F. Gibala. Pomník je vysoký 37 m, hvieza 3,5 m. Obelisk a súsošie sú zo spišského travertínu.² Pamätník zdobia reliéfy: po pravej strane Parížska hliadka v SNP, po ľavej Útok Sovietskej armády. Pred pamätníkom stojí bronzová socha — Sovietsky seržant vzdáva hold nad mohylou padlých. Je vysoká 4 m, jej autormi sú sochári J. Bartoš a J. Hana.

Do architektonického komplexu pamätníka zapadajú dve súsošia: Hanovo Stretnutie a Gibalov Smelý pohľad do budúcnosti. Piedestál pamätníka zdobia reliéfy: Zdvihnutie zástavy na slávu víťazstva, 9. máj 1945, Ľud vítá svojich osloboditeľov, Zvítanie partizánov so Sovietskou armádou a Dedina vítá sovietskych vojakov. V pozadí pamätníka sú symbolické hrobky padlých príslušníkov sovietskej pechoty, tankistov, delostrelcov a letcov.

Medzi pamätníkom Sovietskej armády a objektom múzea bol k 30. výročiu bojov o Duklu vytvorený Park bojovej družby, v ktorom je sústredená vojenská bojová technika. (Sovietske lietadlo Li — 2 Douglas, C — 47 Dakota, ktoré prevážalo 2. čs. samostatnú paradesantnú brigádu na povstalecké úzmie, sovietsky stredný pásový tahač, tank T-34, kanónové húfnice a poľná kuchyňa.) Priestor je doplnený jazierkom v tvare republiky s fontánou. V prednej časti objektu sú vysadené lípy.

Objekt múzea slúži pre expozičné účely, depozitáre a administratívu. Má ume-

¹ Archív Dukelského múzea (ADM), sig. LS — spomienky.

² ADM — sig. VP.

lecko-architektonickú hodnotu. Budova Dukelského múzea bola otvorená a moderná expozícia múzea sprístupnená širokej verejnosti 5. októbra 1969 pri 25. výročí Karpatsko-dukelskej operácie. Autorom projektu je inž. architekt František Jesenko, nositeľ viacerých štátnych vyznamenaní.

Návšteva tohto muzeálneho objektu a expozície dáva návštěvníkom prehľad o hrdinských bojoch Sovietskej armády a 1. čs. armádneho zboru v ZSSR v Karpatosko-dukelskej operácii za oslobodenie Československa od fašistických okupantov v druhej svetovej vojne, o partizánskom hnutí na východnom Slovensku, o bojoch a revolučných tradíciah poddukelského kraja a spojenectva armád Varšavskej zmluvy.

V expozícii sa využíva nová moderná audiovizuálna technika, dioráma dukelských bojov, dokumentačné bojové filmy, ktoré sa využívajú pre vlasteneckú, brannú a internacionálnu výchovu.

Pamätné miesta sú aj dedinky pod Duklou — Ladomirová, Hunkovce, Krajná Poľana, Nižný a Vyšný Komárnik.

Na rázcestí do „Údolia smrti“ sú po ľavej strane cesty do seba vklinené tanky: „T“ drví pod svojimi pásmi fašistický panter — Pz IV. Exponát pripomína jeden z najťažších tankových bojov druhej svetovej vojny na území Československa.

Medzi obcami Nižná Pisaná, Kružlová a Kapišová na miernom svahu pri ceste sú sovietske tanky typu T-34 v pôvodných pozíciách — tanková rota v útoku — symbol víťaznej sily a istoty. Pod Vyšnou Pisanou sú v pôvodných palebných postaveniach osadené batérie sovietskych kanónových húfníc kalibru 152 mm a nad Vyšnou Pisanou, v Nižnej Pisanej, Svidničke a Vápeníku sú osadené sovietske tanky T-34: znázorňujú príchod a úder sovietskych tankových jednotiek. Posledný úder tankových jednotiek symbolizujú dva sovietske tanky T-34 v Kapišovej.

Typ tankov T-34 je všeobecne považovaný za najlepší stredný tank v druhej svetovej vojne. Týmito tankmi bola vyzbrojená aj 1. čs. tanková brigáda v ZSSR, ktorá úspešne bojovala v KDO.

V obci Ladomirová naposledy dirigoval svoj koncert pod názvom Přicházíme ze ZSSR poručík Vít Nejedlý, zakladateľ Armádneho súboru v ZSSR, ktorý dnes nesie jeho meno. Obec bola oslobodená 26. novembra 1944.

V polovici novembra 1944 bol pri obci Hunkovce, pri jej okrajových domoch zastavený postup 38. armády a 1. čs. armádneho zboru. Celé okolie Hunkoviec bolo zamíňované a kopce nad obcou, Kobylanský vrch a Zapila, nepriateľ premenil na nedobytné pevnosti, pričom využíval výhody dukelskej hradskej. Sústredil tu početné zálohy technických zbraní, najmä diel a tankov, na zosilnenie obranných zväzkov. V bojoch väčšina domov zhorela.

V chotári Hunkoviec ešte i dnes vidieť obrovské záseky, kryty, zemľanky a granátové jamy. Na miernom svahu pred obcou na ľavej strane je nemecký cintorín, v ktorom je pochovaných vyše 500 vojakov.

Hunkovce boli sídlom prvého ONV na oslobodenom území pod Duklou. Medzi obcami Hunkovce a Krajná Poľana je odbočka na Krajnú Bystrú, kde bolo výhodisko k útoku 67. streleckého zboru 38. armády na Krajnú Poľanu a na hradskú vedúcu k Hunkovciam. Kopce Prokopec a Obšar nad Krajnou Poľanou boli centrom nepriateľskej obrany. Vojskám 67. streleckého zboru a 1. čs. armádneho

zboru sa podarilo 24. novembra 1944 prelomiť obranu nepriateľa pod Duklou. V Krajnej Poľane pri píle bola umiestnená vojenská poľná nemocnica, v ktorej ležal Vít Nejedlý.

Pri obci Krajná Poľana stojí vstupná brána do vojenského prírodného múzea. Tu si možno preštudovať podrobny plán KDO a orientačný plán historických miest a bojov o Duklu.

Obec sa zapísala do histórie revolučných nepokojov po prvej svetovej vojne. V druhej polovici roku 1919 dvadsaťtipati vzbúreni z Krajnej Poľany, Nižného a Vyšného Komárnika vedení Jánom Jurčom, frontovým vojakom, ktorý sa vrátil z Ruska po Veľkej októbrej socialistickej revolúcii, zorganizovali prepad žandárskej stanice v Krajnej Poľane a žandárov odzbrojili. V roku 1929—1933 boli organizované na miestnej píle hladové pochody robotníkov. Podobné akcie boli organizované aj na píle v Kapišovej a Nižnej Olšave. Podporovali boj proti sociálnemu útlaku, biede a hladu v poddukelskom kraji.

V okolí Nižného Komárnika sa nachádzajú početné pamiatky pripomínajúce boje 1. čs. armádneho zboru v ZSSR.

Pri hlavnej ceste je sovietske bojové lietadlo IL 10-šturmovik, symbolizujúce leteckú podporu frontu. Je to jednomotorový dvojmestny prieskový dolnoplošník so zaťahovacím podvozkom. Výzbroj: 4 kanóny NS 23, kaliber 23 mm, 1 otočný kanón UB 20, kaliber 20 mm. Nosnosť: bomby do 500 kg + 4 rakety. Najvyššia rýchlosť 450 km/hod., dolet 740 km.

Pri lietadle na plošinke je umiestnený aj protiletadlový kanón 85 mm, ktorý mali vo výzbroji aj čs. jednotky na Dukle: obsluhovali ho ženy — príslušníčky 1. čs. armádneho zboru.

Je tu i veľkokalibrový guľomet 12,7 mm vz. 1938, automatická zbraň určená na protivzdušné ciele.

Pri obci Vyšný Komárnik sú obnovené pôvodné palebné postavenia delostrelcov. Na kamenných podstavcoch stojia húfnice kalibru 152 a 122 mm a minomet kalibru 120 mm, zaistené vzadu protiletadlovým kanónom kalibru 37 mm.

Sovietska kanónová húfnica kalibru 152 mm vz. 1937 bola určená proti nepriateľskému delostrelectvu na ničenie opevnení a tankov. S týmto typom húfnice sa vyznamenal 5. delostrelecký pluk v Jaselskej operácii.

Boj pechoty 1. čs. armádneho zboru o výšinu Obšar podporovali aj naši delostrelci.

Nad delovým areálom je pozorovateľňa generála L. Svobodu, obnovené ochranné okopy a palebné postavenie 120 mm minometov. Exponát symbolizuje úspešný boj československých minometníkov v kopcovitom teréne. Pri ňom je obnovený úkryt obsluhy.

Na severnom okraji jedľového lesa sú zrekonštruované úkryty štábu 3. čs. brigády. Pri ceste je aj protitankový 45 mm kanón vz. 1942, ktorý používali i v KDO.

Dukelský priesmyk bol v minulosti najvýznamnejším priechodom Karpát. Je to dobre prístupná široká „brána“ v hlavnom hrebeni vo výške 503 m n. m. V stredoveku tade viedla dôležitá obchodná cesta z podunajskej a potiskej oblasti do Povislia. Svoj hospodársky význam strátil Dukelský priesmyk až vtedy, keď vybudovali železničnú trať cez Lupkovský priesmyk pri Medzilaborciach.

Na Dukle sa odohrali ťažké boje medzi ruským a rakúsko-uhorským vojskom v prvej svetovej vojne. Začiatkom roku 1915 sa ruskí vojaci definitívne zmocnili priesmykov v Karpatoch, vrátane Dukelského. Pre nedostatok posíl a streliva sa im nepodarilo úspešne pokračovať v útoku na uhorské územie.

V tejto oblasti (pri Stebníckej Hute) prešli v januári 1915 k Rusom aj vojaci 28. c. k. pražského pešieho pluku v počte 1400 mužov, prevažne Česi z Prahy.

Pod Duklou ostalo aj niekoľko cintorínov z prvej svetovej vojny — v obciach Ladamirová, Svidník, Vyšný Mirošov, Dubová, Jurkova Voľa, Černina a ďalších.

Víťazné vyvrcholenie bojov o Duklu bolo vykúpené krvou príslušníkov 1. čs. armádneho zboru po boku Sovietskej armády. Násť ľud im z vďačnosti postavil pamätník, ktorý slávnostne odhalili roku 1949.

Na Dukelskom cintoríne je pochovaných 563 bojovníkov 1. čs. armádneho zboru, medzi nimi aj veliteľ 1. čs. brigády generál J. Vedral-Sázavský, kapitán F. Vrána, poručík M. Bilej, poručík J. Churavý a ďalší dukelskí hrdinovia.

Národný pamätník na Dukle je dielom inž. arch. Jozefa Grusa z Prahy. Znázorňuje hlavný úder do nemeckej obrany na poľsko-československom území a zároveň aj bránu nášho oslobodenia. Pylon pamätníka s obradnou sieňou, ktorý uzatvára južnú stranu prírodného cintorína, je vysoký 28 m.

Pri príležitosti 20. výročia bojov o Dukelský priesmyk bol pamätník doplnený bronzovým súsoším Žalujem . . . — žena matka ďakuje sovietskemu vojakovi za oslobodenie, ale zároveň žaluje za Mnichov, Lidice, Ležáky, Ostrý Grúň, Kremničku, Klak i Tokajík.

Na kolonáde vedúcej k Pamätníku československej armády sú umiestnené bronzové tabule, na ktorých je vygravírovaných 1265 mien padlých príslušníkov 1. čs. armádneho zboru v ZSSR. Autori tohto diela sú akademický sochár F. Patočka a inž. architekt F. Jesenko. Je tu umiestnená aj urna s pozostatkami plukovníka M. Kudzeja, príslušníka 1. čs. armádneho zboru v ZSSR a člena ÚV KSČ.

V kolumbáriu sú znázornené najznámejšie miesta bojov 1. čs. armádneho zboru v ZSSR od Buzuluku po Prahu. Portál kolumbária zdobia reliéfy a výjavky slávnej bojovej cesty nášho zboru. Sú to práce akademického sochára Jána Kulicha.

Vo vojenskom prírodnom múzeu, ktoré vzniklo v roku 1959, pribudli ďalšie exponáty: kanón kalibru 76 mm (ZIS 3) a tank T-34. Kanón skonštruoval kolektív pracovníkov pod vedením generála Grabína. Na fronte sa objavil v roku 1942 a stal sa postrachom i najťažších nacistických tankov. Kanón mal cenné vlastnosti — ľahkosť, pohyblivosť a účinnosť.

V roku 1967 bola odhalená plastika — symbol ženijného vojska na Dukle. Znázorňuje ruky ženistu, ako zneškodňujú tanierovú protitankovú nemeckú mínu. Je to dielo akademických sochárov V. Löfflera, A. Račku a inž. architektov M. Budu a J. Kurču z Košíc.

Je tu i symbolický pamätník tragickej smrti generála Jaroslava Vedrala-Sázavského.

Výstavný pavilón na Dukle slúži na výstavy s národnoslobodzovacou tematikou a bojovými dukelskými tradíciami, ako aj informačné stredisko.

Na kóte 655, na pôvodnom mieste veliteľskej pozorovateľne generála L. Svobodu, bola k 15. výročiu bojov o Duklu postavená podľa projektu inž. architekta

J. Revického drevená, 18 m vysoká vyhliadková veža. K 30. výročiu KDO však bola postavená nová 52 m vysoká vyhliadková veža podľa projektu inž. architekta A. Družbackého a inž. M. Koscelanského. Z vyhliadkovej veže vidieť široký priesitor československého a poľského územia — dejisko víťazných bojov sovietskych a československých vojsk.

Interiér veže veľmi vhodne dopĺňajú umelecké diela: súsošie Vítanie osloboiteľov od akademického sochára A. Račku (vo vstupnej hale), figurálna kompozícia Spoločný boj od akademického sochára J. Koreňa (druhá stena), mozaika Radostný život od akademického maliara Králika (v odpočinkovej kupole) a guba s umeleckými výjavmi od akademickej maliarky Koreňovej.

Exteriér veže doplňuje lipová ratolest — symbol slovanskej vzájomnosti a označenie čs. generality od akademického sochára F. Patočku.

Interiér veže doplňuje situačná mapa postupu bojov osloboiteľských vojsk i obranné pozície nepriateľa, doplnené úvodným príhovorom veliteľom 1. čs. armádneho zboru v ZSSR generála L. Svobodu.

Na vyhliadkovej plošinke sú k dispozícii ďalekohľady na priblíženie terénu bojiska na našom i poľskom území.

Veža sa stala výhľadovým informačným strediskom pre návštěvníkov z domova i zo zahraničia.

Násť ľud sa hrdo hlási k Dukle, k jej revolučným tradíciam. Svedčia o tom aj čestné názvy rôznych závodov, podnikov, vojenských zväzkov a útvarov. Na Duklu denne prichádzajú stovky ľudí zo všetkých kútov republiky i zo zahraničia, aby sa poklonili pamiatke padlých hrdinov.

Odkaz dukelských hrdinov napĺňa dnes naša armáda v pevnom internacionálnom zväzku s ozbrojenými silami Sovietskeho zväzu a ďalších krajín obranného spoločenstva Varšavskej zmluvy tým najušťachtilejším poslaním, aké mohli armády v histórii plniť — brániť socializmus, pokrok a mier.

Pamätníky pod historickou Duklou, v prvej oslobodenej obci Kalinove, v Humennom, Tokajíku a desiatky ďalších pamätníkov v celej našej vlasti pripomínajú víťazstvo nad fašizmom, hrdinstvo, odvahu a morálnu silu slávnej Sovietskej armády — osloboiteľky národov Európy a obranke svetového mieru.

Pätnásť hrdinov Dukly

V roku 1981 na Dukle pri Pamätníku ČSLA vznikla Aleja hrdinov, ktorú tvorí pätnásť búst dukelských hrdinov. Bola slávnostne sprístupnená začiatkom októbra 1982 za prítomnosti stranickej a štátnej delegácie na čele s vtedajším ministrom národnej obrany armádnym generálom Martinom Dzúrom. Prítomný bol aj hrdina Sovietskeho zväzu P. A. Kondyra, ktorého busta sa tam nachádza, a sestra hrdinu ČSSR Rudolfa Jasioka.

Busty sú dielom popredných slovenských sochárov.

Pri vstupe je umiestnená pamätná tabuľa, ktorej autorkou je akademická sochárka Mária Bartusová. Sú na nej slová armádneho generála Ludvíka Svobodu, ktoré povedal na manifestácii pri príležitosti 25. výročia Karpatsko-dukelskej operácie vo Svidníku v roku 1969: „*Pocity hlbokej úcty a vzrušenia nás napĺňajú, kedykoľvek vstupujeme na miesta bojov pri Dukle, na miesta posvätné pre český a slovenský národ, na miesta posvätené krvou a životmi statočných bojovníkov. Tu každý vŕšok a vari každý strom i kameň môže rozprávať o nesmrtelnom hrdinstve sovietskych a československých vojakov, o tom, že za slobodu našej vlasti tu spoločne bojovali, spoločne umierali a spoločne víťazili.*“

Národný umelec Ján Kulich je autorom šiestich bút — L. Svobodu, I. S. Koneva, K. S. Moskalenka, R. Tesaříka, A. Sochora a I. V. Babina.

Zaslúžilý umelec Arpád Račko je autorom piatich bút — A. A. Grečka, K. Klápalka, P. A. Kondyra, R. Jasioka a V. Golovaňa.

Akademický sochár Alexander Trezuliak vytvoril busty hrdinov J. Kholla, F. Vránu a Dž. Karakulova.

Akademický sochár Ladislav Borák stvárnil obraz hrdinu ČSSR V. Opatrného.

Zoznámime sa bližšie s ľuďmi, ktorých mená sa navždy zapísali do dejín boja za naše oslobodenie.

IVAN VASILIEVIČ BABIN

I. V. Babin, gardový mladší seržant, veliteľ družstva v 5. gardovom jazdeckom tamanskom pluku sa narodil v Pavlogradskej oblasti v Kazachstane, v dedinke Železinka, v roku 1899 ako syn chudobného ruského roľníka.

Do kolchozu sa prihlásil medzi prvými. A ako vedúceho brigády v kolchoze 1. železinskij ho zastihla druhá svetová vojna. Do armády ho povolali hneď po napadnutí Sovietskeho zväzu, koncom júna 1941.

Viac ako tri roky kráčal Ivan Vasilievič Babin po cestách frontu, kym sa neocitol v predhorí Karpát.

Na rozkaz maršala I. S. Koneva vnikol 12. septembra 1944 1. gardový jazdecký zbor generála V. K. Baranova do prielomu, aby sa spojil so slovenskými povstalcami a zabezpečil úspešný útok 38. armády na pomoc SNP. Toho istého dňa po osemnásťkilometrovom pochode dorazili jednoty zboru na hranice Československa. 1. jazdecká divízia, v ktorej Babin slúžil, postupovala po ceste vedúcej na Zborov a o desiatej ráno v nasledujúci deň prekročila československú hranicu v priestore kóty 650.

Pluk I. V. Babina, zabezpečujúci tylo divízie, sa nachádzal v priestore poľskej pohraničnej obce Kąty. A práve tam namierili svoj útok čerstvé jednotky 101. divízie horskej pechoty nepriateľa s úmyslom odrezať komunikácie spájajúce jazdcov s hlavnými silami 38. armády a zničiť červenoarmejcov.

Po urputnom boji s nepriateľom bola prvá eskadróna prinutena s veľkými stratami ustúpiť, ale tretia eskadróna dostala rozkaz získať nazad stratené pozície.

Ivan Babin bol v tretej eskadróne najstarší. Vojaci si vážili jeho múdrost a životnú skúsenosť, neraz sa naňho obracali o radu. Veliťaľ vedeli, že sa naňho dá spoľahnúť v každej situácii, že Ivan Vasilievič nikdy nesklame.

Tretia eskadróna vyrazila do útoku v pešom šíku, kone sa v ľažkom teréne nedali využiť. V prvých radoch útočiacich vojakov išiel Ivan Babin.

Bol to urputný boj. Ivan Vasiljevič v ňom uplatnil celé svoje vojenské majstrovstvo a šikovnosť. V boji muža proti mužovi zneškodnil sedemnásť hitlerovských vojakov a dvoch dôstojníkov.¹ Nepriateľ nebol schopný zadržať tento nápor a dal sa na ústup.

„Dopredú! Nedovoľme, aby sa spamäťali!“ kričal Babin a vojaci bežali za ním. V tej chvíli však z nepriateľského palebného zrubu začal strieľať ľažký guľomet. Babin si uvedomil, že ak niečo nepodniknú, útok sa zastaví a iniciatíva prejde do rúk hitlerovcov. Preletel zrakom terén a zistil, že má k nepriateľskému palebnému zrubu najbližšie. V zásobníku samopalu mu však zostávali náboje na sotva jednu poriadnu dávkou a na opasku mu visel posledný ručný granát. Príliš málo na opevnený guľomet. V tej chvíli v ňom dozrelo rozhodnutie.

Vojaci eskadróny zazreli, ako sa ktosi opatrne, využívajúc každú terénnu nerovnosť na krytie, plazí k palebnému zrubu. Babin! Potom uvideli, ako vypáli posledné náboje, aj ako vedľa zrubu vybuchol jeho granát.

Nepriateľský guľomet však nezmíkol.

Vojakom sa doslova zasekol dych, keď zbadali, ako sa tesne pred strieľňou zrubu vztyčila Babinova postava. V tej chvíli začuli výkrik: „Dopredú, súdruhovia! Za vlast!“ a uvideli, ako sa Babin vrhol dopredu a zakryl otvor, chŕiaci smrť, vlastným telom.

¹ Návrh na udelenie vyznamenania. Archív Ministerstva obrany ZSSR, op. 793756, d. 20, 1, 289.

O niekoľko dní Babinov spolubojovník V. J. Danilov napísal jeho matke: „Váš syn bojoval v našich radoch . . . Teraz sme naňho hrdí a spomíname naňho ako na hrdinu . . . A prosím Vás, nebudte smutná. Budte hrdá, že Váš syn čestne položil svoj život za vlast.“²

Uprostred Železinky sa rozprestiera neveľký park. Nájdeme v ňom bustu hrdinu Sovietskeho zväzu I. V. Babina. Jeho meno nesie aj jedna z ulíc obce.

RUDOLF JASIOK

Pochádzal z Ostravska. Keď mal 12 rokov, rodina sa za prácou presťahovala do Sovietskeho zväzu. Začiatkom roku 1942 sa prihlásil do čs. vojenskej jednotky v ZSSR. Statočne bojoval pri Sokolove, Kyjeve, Bielej Cerkvi . . . Jeho najhrdinskejší boj však bol na Dukle.

Tanky sa pomaly posúvali po miernom svahu kóty 578. Vpredu bol stále T-34 podporučíka Rudolfa Jasioka. Veliteľ pozorne pozeral do periskopu, československá hranica sa približovala. Zrazu zbadal nepriateľskú pozorovateľnu, zahrmel výstrel, granát kalibru 85 mm zasiahol cieľ. Nasledoval ďalší výstrel a opäť priamy zásah.

Vtedy však už Jasiokov tank pokračoval v boji sám. Ostatné stroje zostali vzadu, pretože z ďalšieho postupu ich vyradili protitankové miny; veľkou prekážkou obrnencom bol aj hlboko rozmoknutý terén. Tí, čo sledovali boj hrdinskej osádky, zatajili dych. Hranica rodnej vlasti bola na dosah, zostávalo zdolať posledných tristo metrov a československá vlajka, ktorá sa nachádzala v tanku, bude vztýčená na hranici. Osádka však pocítila úder na pravej strane tanku. Skúsený vodič vedel, že je pretrhnutý pás.

„Viktor, zober to viac doľava,“ zavelil vodičovi nabíjač Vasil Kobirja. Agapčukova námaha však bola mŕtna. Lavý pás nezaberal.

„Vpredu som spozoroval pohyb,“ spomína nabíjač. „Objavila sa hlaveň s ústrovnou brzdou. Potom som zbadal hranatý obrys veže. Áno, bol to nemecký tiger.“

Znovu, ako v boji o Kyjev, aj tu sa podporučík Jasiok ocitol zoči-voči tigrovi. Vtedy zvíťazil.

„Každá nasledujúca sekunda bola sama oseba drámovou,“ pokračuje Vasil Kobirja. „Po mojom impulzívnom výkriku: Vyskakovat! Jasiok vzápäť odsekol: „Zostat! Budem riadiť palbu z miesta. Vasja, mínus štyridsaťpäť . . .“

Povel nedokončil. Natočil som vežu, zamieril a vypálil do tažkého obrnenca. Súčasne otriasol naším tankom druhý zásah. Tentoraz zasiahol vežu z pravej strany.“³

Statočný veliteľ sa nezlakol tigra — nepriateľského tanku, hoci to bol silný protivník. Odvážne sa s ním pustil do boja. Veril sebe aj osádke. Do poslednej chvíle zostal verný železnému zákonom tankistu: Ak je tank zasiahnutý a nehorí — osádka

je povinná brániť bojovú techniku do posledného náboja. Podporučík Jasiok sa rozhodol obetovať život, no neustúpiť ani o krok. Prebil sa k štátnej hranici celkom blízko. Dobre vedel, že za ním sú ďalší príslušníci zboru a im bude v boji o niečo ľahšie. Vedľajšie jemu často cestu vpred prerážali tí, čo už pod Duklou neboli nažive.

Vasila Kobirju zachránil pred istou smrťou spätný záklz tankového kanóna, ktorý nastal súčasne so zásahom nepriateľského granátu. Ohlušený nabíjač z posledných sôl vylezol z príklopu. Až vo večerných hodinách ho našli sovietski sanitári na bojisku. Z hrdinskej tankovej osádky sa jediný zachránil.

Frontový kalendár ukazoval dátum 30. september 1944. Bol to posledný deň v živote Rudolfa Jasioka. Mal dvadsať päť rokov a toľko sa tešil na rodnú vlast.

V roku 1969 udelil prezident republiky Rudolfovi Jasiokovi titul hrdinu ČSSR in memoriam.

Jeho meno nesie ulica v Havířove a meste Perevašsk na Donbase, vojenský útvar, pionierska skupina v Karvinej, Havířove a mestečku Očjor na Urale, aj študentský budovateľský oddiel v Rostove na Done.

FRANTIŠEK VRÁNA

Aj keď oňom veľa nevieme, všetko svedčí o tom, že bol naozajstným vlastencom a hrdinom. V bojoch bol vždy medzi prvými. Videl, ako padol podporučík Rudolf Jasiok. Predtým prevzal od neho velenie tankového praporu, ktorému Jasiok dočasne velil po zranení Richarda Tesaříka. Útočil na hranicu 30. septembra a aj v nasledujúci deň.

„Rýchlejšie vpred!“ veľa ráz počuli tankisti v slúchadlach hlas nadporučíka Vránu. Vo vojnovom denníku 1. čs. tankovej brigády v ZSSR sú z 1. októbra 1944 len krátke záznamy: „. . . 12.40 hodín. Veliteľ praporu Vrána zhromažduje tanky v priestore stred Zyndranowej k novému útoku o 14. hodine . . . Vtedy narazili dva tanky na miny . . . 17.00 hodín — útok . . .“

František Vrána sa narodil 27. 1. 1914 v Přerove v rodine robotníka. Ľažko sa prebíjal životom, popri štúdiu pracoval ako stavebný robotník. Neskôr patril medzi najlepších frekventantov vojenskej akadémie a stal sa poručíkom delostrelectva. Hrdo obhajoval svoje pokrokové zmýšľanie. Odmiel mníchovský diktát a po okupácii Čiech a Moravy odišiel do Poľska, kde však nebol prijatý do čs. vojenskej skupiny. Rozhodol sa preto odísť do Veľkej Británie, kde sa osvedčil ako jeden z najlepších dôstojníkov protiletadlového delostrelectva. Bol inštruktorm v kurze anglickej armády a v jeseni 1943 jeho čata vyhrala súťaž, ktorej sa zúčastnilo ešte 11 anglických čiat.

František Vrána prispieval do časopisu *Mladé Československo*. Zvlášť pozorne sledoval vývoj udalostí na sovietsko-nemeckom fronte. Mal nesmiernu radosť z víťazstiev Sovietskej armády. Vedel, že po jej boku úspešne bojuje aj československá jednotka a preto žiadal, aby ho poslali do Sovietskeho zväzu. Ľahala ho tam nielen možnosť boja s nepriateľom, no predovšetkým viera v bratský ruský národ a Sovietsky zväz.

² Revolucijej prizvannyje. Pavlodar 1977, s. 4.

³ Československé tankové vojsko v SSSR. Praha 1978, s. 148—149.

Do čs. tankovej brigády v ZSSR prišiel práve na začiatku bojov na Dukle. Stal sa dôstojníkom operačného oddelenia brigády, potom jej veliteľom. Rýchlo si získal obľubu mužstva aj dôstojníkov.

Meter za metrom sa čs. vojaci približovali k hranici vlasti. Hory a počasie akoby boli spojencami nepriateľa, ktorý sa zúrivo bránil. Vojaci bojovali aj za tých, ktorí padli v predchádzajúcich bojoch. František Vrána bojoval aj za Rudolfa Jasioka. Stále hľadal medzery v obrane nepriateľa, robil prieskumy s tankom. Takmer na samej hranici bol jeho tank zasiahnutý. Rýchlo naskočil do druhého stroja, aby pokračoval v plnení úloh. Hitlerovcom sa podarilo aj tento tank zapáliť. Keď Vrána vyskakoval zranený z veže horiaceho tanku, zasiahla ho guľometná dávka.

O jeho poslednom boji napísali noviny *Naše vojsko v ZSSR*: „*V bojoch pri Dukelskom priesmyku, pri útoku na kótu 578, priamo na hraniciach bol zasiahnutý nepriateľským granátom. Čažko ranený kapitán Vrána (príkaz o jeho povýšení do hodnosti kapitána vyšiel v deň jeho smrti 1. 10. 1944 — pozn. aut.) vyskočil z tanku s pištoľou, ktorú mu vytiahol čatár — kapitán to po zranení sám nemohol urobiť — a do posledného dychu sa bránil proti obstupujúcim ho Nemcom. Bojoval a padol ako čestný a neohrozený vlasteneck.*“⁴

8. októbra pri vyslobodení tankov boli objavené pozostatky Františka Vránu a v ten istý deň bol pochovaný na hranici.

Začiatkom októbra 1969 prezident republiky Ludvík Svoboda udelil Františkovi Vránovi titul hrdina ČSSR in memoriam.

PAVEL ANDREJEVIČ KONDYRA

Keď frontový osud na jeseň 1944 zaviedol Pavla Kondyru na Duklu, mal 24 rokov. Bol skúseným vojakom, za hrdinstvo a statočnosť už mal vyznamenanie Leninov rad a Rad vlasteneckej vojny.

Bol už dvakrát ranený, so svojím guľometom zničil desiatky fašistov. Na svojej bojovej ceste zažil všeličo, krvavý boj pri Nižnej Pisanej si však zapamätal na celý život.

V neuveriteľne ťažkých bojoch sa 23. októbra podarilo 28 tankom a samohybňom delám 4. gardového kantemirovského tankového zboru prebit k obci Nižná Pisaná a sústredíť sa na jej severnom okraji. Pre nepretržitý silný dážď sa jediná cesta vedúca údolím stala pre bojové stroje neprekonateľnou prekážkou. Fašisti navyše pevne držali v rukách prilahlé kóty a zhora sústredovali palbu na útočiace sovietske vojská. Zbor utrpel značné straty. Za každú cenu bolo treba vyhnáť hitlerovcov z kót. Úlohou obsadiť ich poverilo sovietske velenie prapor výsadku 12. tankovej brigády. Gardový seržant Pavel Kondyra sa s obsluhou svojho maxima mal dostat na jednu z výsin na východ od obce, v tyle nepriateľa.

Vojaci vyčkali do tmy. Opatrne prešli popri niekoľkých nepriateľských postaveniach — súvislá línia frontu v horách neexistovala —, dorazili na vrchol kóty, kde

⁴ Naše vojsko v ZSSR, 15. novembra 1944.

ich na brieždení čakalo prekvapenie. Boli celkom blízko guľometného hniezda. Súboj s hitlerovcami netrval dlho. Teraz bolo treba upevniť obranu.

Pred obedom sa na ceste k obci objavilo niekoľko polopásových áut obsadených fašistami — nepriateľ posielal do Nižnej Pisanej posilu. Terajší obrancovia ktorí počkali, kým sa autá priblížia, a presnými zásahmi zapálili tri vozidlá. Ostatné donútili ustúpiť.

Onedľa sa Kondyrovo stanovište dostalo do silnej minometnej paľby, neskôr zaútočila pechota. Sovietski vojaci sa statične bránili mnohonásobnej presile. Už len traja boli nažive, seržant Kondyra bol ranený do ľavej ruky, guľometník Gorškov do pravej nohy. Črepina z delostreleckej míny prerazila chladič maxima, z ktorého vytiekla voda. Poruke však mali ešte dva ukoristené veľkokalibrové guľomety.

Hŕstku obrancov sa fašisti rozhodli zlikvidovať až na ďalší deň — 25. októbra. Lenže gvardejci aj ráno úspešne odrazili prvý útok. Ešte dvadsať päť fašistov ostalo na kóte.

Ozval sa nemecký odstreljavač. Zabil sice ešte jedného z obrancov kóty, niekoľkými presnými dávkami do kostolnej veže, kde sa ukrýval, ho však zlikvidovali. O chvíľu hlavné sily brigády pomocou ďalších sovietskych jednotiek začali rozhodujúci útok na Nižnú Pisanú a vyhnali fašistov z obce. Zničili pritom dve delá, minometnú batériu a ukoristili päť tankov. Hitlerovcov potom hnali ešte pol druhu kilometra. No v tom čase ich už kóta, ktorú vojaci seržanta Kondyru dobyli, nesprevádzala paľbou. Mlčala.

V palebnom postavení sovietskych vojakov našli ostatní príslušníci praporu iba mŕtve telá. Ale jeden z nich predsa ešte žil. Ležal v bezvedomí, zranený. Na kóte ležalo okolo stovky zabitých fašistov.⁵ Až 28. októbra sa v hlbokom tyle gardový seržant Pavel Kondyra prebral z bezvedomia.

Výnosom Prezídia najvyššieho Sovietu ZSSR zo dňa 10. 4. 1945 bol Pavlovi Andrejevičovi Kondyrovi za hrdinstvo pri oslobodení Nižnej Pisanej udelený titul hrdina Sovietskeho zväzu.

Po vojne viac ako 35 rokov pracoval na Juhozápadnej železnici. Bol vedúcim brigády komunistickej práce a vyznamenali ho Radom októbrovej revolúcie.

Zomrel vo februári 1986 v Kyjeve.

ANTONÍN SOCHOR

Antonín Sochor prišiel do Buzuluku s presvedčením, že čoskoro pôjde do boja proti nenávideným fašistom. Táto túžba sa mu splnila už v Sokolove, kde pri bojovom krste československých vojakov preukázal svoje vojenské majstrovstvo, nezvyčajnú odvahu a statočnosť. Ako veliteľ čaty si počínať rozhodne. Aj napriek tomu, že bol ranený do ruky, bojisko neopustil.

⁵ Ústredný archív Ministerstva obrany ZSSR, op. 793756, d. 23, 1.6.

Za odvahu a hrdinstvo v boji o Kyjev bol podporučíkovi Sochorovi udelený titul hrdinu Sovietskeho zväzu. V bojoch o Duklu blízkosť rodnej vlasti znásobovala sily československých vojakov, ktorí sa vyznamenali už v prvých bojoch Karapatsko-dukelskej operácie. Na „krvavej kóte“ 534 sa statočne bili Sochorovi samopalníci spolu so svojím veliteľom; bol stále medzi nimi.

Spolubojovník Jozef Kriško spomína: „Dvakrát i trikrát v priebehu dňa sme vyrážali na seč a zakaždým sme sa museli vrátiť so stratami do východiska. A v tej ľažkej situácii vidíme veliteľa praporu Antonína Sochora, ako sa s granátom v ruke plazí k nacistickej obrane a vrhá ho presne do nepriateľského zákopu. Možnože to nebolo podľa vojenských regúl, ked' veliteľ a ešte s vyznamenaním hrdinu Sovietskeho zväzu bojoval ako radový pešiak, ale nás všetkých to povzbudilo.“⁶

Počas boja na „krvavej kóte“ vybuchol pri Sochorovi delostrelecký granát; z tela statočného bojovníka vybrali lekári 218 črepín. Len čo sa však rany trochu zahojili, vrátil sa k jednotke a znova viedol svojich samopalníkov do boja.

Dvadsiateho novembra 1944 pozval Antonína Sochora na štáb zboru generál Ludvík Svoboda.

Na ich rozhovor si spomína generál Alfred Ressel: „Za každú cenu treba jazyka, a to ihned,“ povedal vtedy Svoboda Sochorovi. „Bezmenná kóta a Obsar zdržujú nás postup dopredu, delostrelci nepoznajú ciele. Ale treba jazyka zasväteného, aby nám bol čo najviac platný.“⁷

Na druhý deň odišiel veliteľ samopalníkov s piatimi vojakmi s úlohou získať zajatca. Front prešli v priestore obce Bodružal. Plazili sa cez les a husté mínové polia. Opísali veľký oblúk okolo Príkraj, ktorá bola plná fašistov. Podľa správy partizánov bol na severnom okraji obce Bodružal štáb 1. praporu 552. pluku.

Prieskumníci dlho nerozmýšľali. Traja sa vydali k štábu, ostatní zostali v zálohe. Jeden z trojice zajal strážneho, ktorého zviazaného odviedli samopalníci, nachádzajúci sa v zálohe. Sochor s Balogom vtrhli do nepriateľského bunkra a zaskočili nepripravených fašistov.

Hitlerovci rýchlo zistili, že dvaja vojaci chýbajú. Zosilnené hliadky začali dôkladne kontrolovať líniu frontu. Museli prečkať krátky deň v nemeckom tyle. K svojim sa dostali až v noci.

Ked' Antonín Sochor prichádzal k jednotke, nikdy nezabudol povedať heslo: „Úloha!“ Na túto výzvu samopalníci zborovo odpovedali: „Musí byť splnená!“

Frontový veliteľ, hrdina od Sokolova, Kyjeva, Bielej Cerkvi a Dukly tragicky zahynul v noci 15. augusta 1950 vo veku 36 rokov. Posmrtné mu bola udelená hodnosť generálmajора.

ANDREJ ANTONOVIC GREČKO

Od roku 1919 jazdec Andrej Grečko bojoval s nepriateľmi mladej sovietskej republiky. Potom skončil jazdeckú školu a dve vojenské akadémie — Frunzeho

a generálneho štábu. V prvej dni Veľkej vlasteneckej vojny pracoval v generálnom štábe, ale už v júli 1941 bol na vlastnú žiadosť odvelený na front. Stal sa veliteľom 34. osobitnej jazdeckej divízie, ktorá začiatkom augusta začala bojať na juh od Kyjeva a do januára 1942 bojovala na ľavobrežnej Ukrajine. Neskôr velil jazdeckému zboru operačnej skupiny, 12., 47., 56. armáde, ktoré bojovali na severnom Kaukaze. V októbri 1943 A. A. Grečka vymenovali za zástupcu veliteľa Voronežského frontu a od 15. decembra 1943 až do konca vojny velil 1. gardovej armáde, ktorá oslobodzovala Ukrajinu a 9. septembra 1944 začala po boku 38. armády prielom cez Karpaty na pomoc Slovenskému národnému povstaniu.

Boje v karpatských horách boli ľažkou skúškou pre armádu a jej veliteľa. Sám po rokoch o tom napísal: „Cím viac sa približovali naše vojská k Československu, tým tvrdšie sa bojovalo a tým zúrivejšie sa nepriateľ bránil. Hitlerovci si uvedomovali, aký význam by mal vstup Červenej armády na územie Československa. Najvyššie nemecké velenie vydalo vojskám rozkaz, že musia stoj čo stoj ubrániť svoje postavenia v Karpatoch. Dôstojníci a poddôstojníci museli podpísat písomné vyhlásenie, že sa budú bit' do posledného náboja a zabránia Rusom v prielete smerom na juh a juhozápad“.⁸

Ale ani to nepomohlo zastaviť víťazný postup sovietskych divízií v tomto smere. Dvadsiateho septembra 1944 vojská Grečkovovej armády vyšli na hranicu Česko-slovenska a na druhý deň oslobodili prvú obec — Kalinov.

Počas bojov v Karpatoch generálplukovník A. A. Grečko často navštievoval pozície svojich vojsk v prednej linii. Považoval za samozrejmosť svoj príchod medzi vojakov a veliteľov, ktorých v najblížom čase čakal neútočný boj s nepriateľom. Obyčajne prichádzal ráno. Vysoký, štíhly, vždy upravený, pomaly sa prechádzal po prednej linii a pozorne prezerával postavenia jednotiek v teréne. Jeho štíhlu postavu vojací a velitelia vždy už zdaleka videli.

Na jednu z takýchto návštev spomína bývalý náčelník politického oddelenia 276. streleckej divízie P. A. Gorčakov: „Najviac obáv v čase príchodu Andreja Antonoviča Grečka mal veliteľ divízie Bežko. Nie preto, že sa bál pripomienok či príkazov — v divízii bol poriadok —, ale obával sa, aby zablúdená guľka, alebo náhodná mína netrafila veliteľa armády. Ved na fronte sa stáva všeličo! Raz veliteľ divízie rovno vyjadril svoje obavy.

,Ste presvedčený, že guľka rozozná veliteľa armády a prostého vojaka?“ pokojne sa opýtal A. A. Grečko. „A vaši vojaci sú stále v prednej linii,“ pokračoval. „Aj vý sám, ako viem.“

,To sme my, a to ste vy,‘ tvrdil svoje Bežko. Už sa mi zdalo, že tvrdohlavosť veliteľa divízie Grečka nazloší. Ale ten len pozrel unavenými očami na Bežka a mäkkým hlasom povedal: ,Som taký istý obranca našej vlasti ako každý iný.“⁹

V januári 1945 v Západokarpatskej útočnej operácii sa 1. gardová armáda začala prebíjať k Ostrave a v apríli spolu s vojskami 38. armády oslobodila túto priemyselnú oblasť. V máji sa zúčastnila na Pražskej operácii.

⁶ Československé tankové vojsko v SSSR. Praha 1978, s. 114—115.

⁷ Ressel, A.: Mé cesty válkou. Praha 1975, s. 197.

⁸ Grečko, A. A.: Čerez Karpaty. Moskva 1972, s. 135.

⁹ Gorčakov, P. A.: Vremja trevog i pobed. Moskva 1977, s. 179.

Po vojne bol A. A. Grečko, ktorému bola v roku 1955 udelená hodnosť maršala Sovietskeho zväzu, veliteľom rôznych vojenských okruhov, zástupcom ministra obrany ZSSR a od roku 1967 ministrom obrany. V tejto vysokej funkcií vynaložil veľa sýl na upevnenie obranschopnosti sovietskeho štátu.

V roku 1969 navštívil Duklu ako vedúci sovietskej delegácie na oslavách 25. výročia KDO.

Dvojnásobný hrdina Sovietskeho zväzu a hrdina ČSSR maršal Andrej Antonovič Grečko zomrel v roku 1976 vo veku 73 rokov a je pochovaný na Červenom námestí pri Kremelskom múre.

IVAN STEPANOVIČ KONEV

3. septembra o 16. hodine 40 minúte bol do hlavného stanu dopravený podrobny plán Karpatsko-dukelskej operácie, ktorá sa mala začať 8. septembra. Vypracoval ho veliteľ 1. ukrajinského frontu maršal Sovietskeho zväzu I. S. Konev so svojím štábom.

Situácia, ktorá vznikla na Slovensku, si vyžadovala pripraviť operáciu vo výnimočne krátkom čase, čo prinutilo velenie vojska prejať maximálnu organizovanosť. Bola to prvá zvláštnosť operácie. Druhá bola tá, že 38. armáda, ktorá mala uskutočniť prieskok cez Karpaty, nemala žiadne skúsenosti z boja v horách. S ohľadom na to a na veľkú politickú dôležitosť operácie rozhodol hlavný stan poveriť jej uskutočnením osobne veliteľa 1. ukrajinského frontu maršala I. S. Koneva.

V tom čase mal 47 rokov. Jeho vojenská kariéra sa začala ešte v cárskej armáde. Bol aktívnym účastníkom revolučných udalostí a občianskej vojny, po jej skončení velil rôznym vojenským jednotkám a útvaram. Začiatok Veľkej vlastnejckej vojny ho zastihol na poste veliteľa 19. armády, ktorá sa zúčastnila bitky pri Smolensku. Od septembra 1941 bol veliteľom viacerých frontov a od mája 1944 prebral velenie 1. ukrajinského frontu.

Vyznamenal sa počas viacerých operácií. Hovorilo sa o ňom: „Konev si šikovne vyberal smery hlavného úderu, čas ich uskutočnenia a prostriedky na najdôležitejších úsekokoch.“¹⁰

Počas Karpatsko-dukelskej operácie bol dlhší čas pri 38. armáde a mal tam svoje predné veliteľské stanovište. V priebehu dňa sa viackrát stretával s veliteľom armády generálplukovníkom K. S. Moskalenkom, spolu s ním hodnotil situáciu a pripravoval plány na budúci deň.

Práve I. S. Konevovi patria už teraz známe slová, s ktorými sa obrátil pred začiatkom bojov o Duklu k svojim podriadeným: „Buď Karpaty prejdeme, alebo na nich padneme!“ Práve tak chápal a s ním všetci sovietski vojaci pomoc Sovietskeho zväzu slovenskému ľudu, ktorý povstal proti fašistom.

„Bola to železná nevyhnutnosť,“ povedal po vojne.

Ludvík Svoboda vo svojej knihe *Z Buzuluku do Prahy* píše, ako maršal I. S. Ko-

nev pred začatím KDO vysvetľoval stanovenú úlohu; zdôrazňoval, že to nebude ľahké, ale jej uskutočnenie je nevyhnutné. „Zdalo sa,“ píše Ludvík Svoboda, „že stále nemôže nájsť najvhodnejšie slová, ktorými by sa s nami rozlúčil, ktorými by nám zdôraznil zodpovednosť, akú touto chvíľou prijímame na seba.“

„Súdruhovia,“ začal po dlhšom odmlčaní, pozorne sa dívajúc z jedného na druhého, „času veľa nemáte. Musíme sa poponáhlať, aby vaše jednotky boli v stanovený čas v pohotovosti.“ Bolo viditeľné, že cítil, čo v tejto chvíli hovoril.¹¹

Cely priebeh bojov na Dukle ukázal, že slová maršala skutočne neboli frázou.

Na konci vojny vojská, ktorým velil maršal I. S. Konev, brilantne uskutočnili Berlínsku a Pražskú operáciu. I. S. Konev sa stal jednou z najväčších osobností v histórii bojov o oslobodenie Československa a druhej svetovej vojny vôbec.

Po vojne pracoval na viacerých zodpovedných postoch v Sovietskej armáde a štábe Spojených ozbrojených síl Varšavskej zmluvy.

Dvojnásobný hrdina Sovietskeho zväzu a hrdina ČSSR maršal Sovietskeho zväzu Ivan Stepanovič Konev zomrel v Moskve v roku 1973 a je pochovaný na Červenom námestí pri Kremelskom múre.

LUDVÍK SVOBODA

Jeho meno je navždy spojené s bojom našich národov proti hitlerovskému fašizmu, s víťazstvom socializmu v Československu. Keď hovoríme o bojoch na Dukle, nemôžeme si predstaviť tieto udalosti bez Ludvíka Svobodu, slávneho veliteľa 1. čs. armádneho zboru v ZSSR.

Medzi vojakmi mal veľkú autoritu. Mal ich rád, prežil s nimi všetky utrpenia života v bojových podmienkach. Keď bolo treba, vlastným príkladom strhával ostatných vojakov. Dokonca počas bojov o kótu 534 so samopalom v rukách vyrazil do útoku.

Bol uznávaným aj u sovietskych veliteľov a vojakov. I. S. Konev napríklad napísal: „Jeho pohrdanie nebezpečenstvom a chrabrosť ma donútili povedať mu, že sa príliš často objavuje v prednej líniu a požiadala ho nepremenovať sa na obyčajného samopalníka ani v ten najkritickejší moment boja, pretože je nám drahý a potrebny ako veliteľ zboru.“¹²

Na Dukle zachránil dvaja sovietski dôstojníci Ludvíkovi Svobodovi život. Vedľa neho totiž dopadlo niekoľko nepriateľských min. Jeden z dôstojníkov okamžite stiahol Svobodu k zemi a druhý ho zakryl svojím vlastným telom: „Nás môžu zabiť, ale vás nie,“ nasledovalo vysvetlenie.

Mal zmysel pre podrobnosti a súčasne dokázal myslieť v širších súvislostiach, za rámec svojej úlohy.

O Svobodovi sú napísané stovky strán. Vyberieme z nich iba dve krátke spojenky. Obidve sú z obdobia dukelských bojov. Prvá patrí bývalému náčelníkovi

¹⁰ Sovetskaja vojennaja encyklopédija. sv. 4. Moskva 1977, s. 304.

¹¹ Svoboda, L.: Z Buzuluku do Prahy. Bratislava 1980, s. 250.

¹² Konev, S. I.: Zapiski komandujušcego frontom. Moskva 1981, s. 301.

politického oddelenia 38. armády generálovi D. J. Ortenbergerovi: „Viackrát som bol v z bore Ludvíka Svobodu, odvážneho to generála s otvorenou tvárou a dobrým úsmevom, ktorý vždy chodil s rozopnutým pláštom. Bol prekvapujúco dobre informovaný o všetkom, čo sa dialo v z bore. S podriadenými možno nie vždy hovoril podľa vojenského poriadku, ale tak nejako mäkkou, priateľsky. Snažil sa hlavne, aby každý jasne porozumel príkazu veliteľa nielen rozumom, ale aj srdcom. „Sbohom,“ končil rozhovor a v intonácii, s ktorou to bolo povedané, bolo vždy cítiť veľkú úctu k človeku.“¹³

Druhé svedectvo patrí spisovateľovi Borisovi Polevému: „Obraciam sa ku generálovi. Je bez čiapky, tvár má ako z bronzu, vietor mu strapáti sivé vlasy. Je pokojný, pokojným hlasom odovzdáva krátké rozkazy, ale v očiach sa mu trblietajú slzy. Je pokojný, aj keď nedaleko od nás vybuchne mína. Ani sa neobzrel a velí ďalej, celkom sústredený na riadenie boja.“¹⁴

Na Ludvíka Svobodu nikdy nezabudne ani ľud pod Duklou, kam prišiel ako osloboďiteľ. Chodil po dedinách, radil, rozprával sa s ľuďmi, podával hlásenia nadriadeným o úbohých pomeroch, spustošení a hladie, ktorý tu panoval. A Sovietsky zväz, ktorý po dlhom období zničujúcej vojny musel sám rátať s každým kilogramom potravín, bez váhania poskytol obyvateľom 500 ton vzácnnej múky. Bol to vtedy dar naozaj nad zlato. Na príkaz generála Svobodu ľuďom pomáhal pri slušníci Sovietskej armády a aj vo vojenských polných kuchyniach a skladoch potravín.

Boli to radostné dni na prvých kilometroch pôdy vlasti, zničenej a spustošenej, ale oslobodenej.

No československých vojakov čakali ďalšie stovky kilometrov bojových ciest, ktoré znova prekonali s heslom: So Svobodom — za slobodu!

Trojnásobný hrdina ČSSR a hrdina Sovietskeho zväzu armádny generál Ludvík Svoboda bol a zostane človekom, ktorý sa neodmysliteľne zapísal do novodobej história našich národov. Celým jeho životom prenikala oddanost ľudu, pochopenie jeho túžob a záujmov, rýdze vlastenectvo a internacionalizmus, ktoré vždy bytostne spájal s najhlbším priateľstvom k Sovietskemu zväzu.

KIRILL SEMJONOVIC MOSKALENKO

11. mája 1945, dva dni po vyhlásení konca vojny, si pripomenal 43. narodeniny. Oslávili ich v Československu, cez ktoré víťazne prešiel so svojou armádou. Cez Duklu, Ostravu až do Prahy. Nadišiel čas ohliadnuť sa a v spomienkach prejsť ešte raz bojovou cestou.

Veľká vlastenecká vojna zastihla Kirilla Semjonoviča Moskalenka vo funkcií veliteľa 1. delostreleckej protitankovej brigády na juhzápadnom fronte. V prvom boji generálmajor Moskalenko dokázal svoje mimoriadne veliteľské schopnosti — prístupy k postaveniam jeho brigády boli posiate desiatkami zničených nepriateľ-

¹³ Ortenberg, D. I.: *Ognennyye rubeži*. Moskva 1973, s. 88.

¹⁴ Rudé právo, 22. september 1979.

ských tankov. Nedostali sa tam, kde mali namierené — k Lucku. Brigáda Moskalenka zničila v pohraničnej bitke vyše 200 tankov. Za tento boj vyznamenali jej veliteľa Leninovým radom. Kirill Semjonovič onedlho začal veliť streleckému zboru, neskôr 6., 38., 1. tankovej, 1. gardovej, 40. a znova 38. armáde.

Vojvodcovské schopnosti K. S. Moskalenka sa najviac prejavili počas velenia vojskám 38. armády. Úspešne uskutočnili Kyjevskú, Žitomirsko-berdičevskú, Proskurovsko-černovickú a Lvovsko-sandomierzskú operáciu.

Po stalingradskej bitke získal K. S. Moskalenko veľké skúsenosti z rýchlych protiútokov, na Dukle sa však bolo treba doslova krok za krokom prehrýť cez nepriateľskú obranu. Boli to tažké dni a noci, plné nepokoja a napätia.

Raz veliteľ armády navštívil postavenie 17. delostreleckej divízie a pozoroval ako tri traktory a delostrelecia tahajú na strmý svah 152 mm kanónovú húfnicu, ktorej hmotnosť bola 8 ton. Išlo im to veľmi pomaly, ale Moskalenko, ktorý videl, aké nadľudské úsilie vojaci vynakladajú, povedal: „Ste ako suvorovskí bohatieri!“

Dukelské bojisko navždy zostało v pamäti veliteľa 38. armády — tu sa rozširovalo a upevňovalo bojové priateľstvo sovietskych a československých vojakov. Po rokoch o tom napísal: „Nezabudnuteľný je pre mňa obraz Dukelského priesmyku v októbri 1944. Nízko nad nami leteli mračná a z nich sa sypal drobný chladný dážď. Len zriedkakedy sa cez ne predral lúč slnka, akoby symbol blízkeho víťazstva. Po ceste sli zmiešané kolóny sovietskych a československých vojakov, šťastní, vzrušení.“¹⁵

KDO bola veľkou skúškou a zároveň školou pre 38. armádu a K. S. Moskalenko sa presvedčil, že úspech v horách prinesú iba útoky na úzkych úsekok spojené s obchvatom. Stále hľadal najzraniteľnejšie miesto v obrane nepriateľa, aby práve tam mohol sústrediť sily pre rozhodujúci úder.

Po Karpatosko-dukelskej operácii viackrát v Moskve odzneli salvy na počest 38. armády, ktorá sa zúčastnila bojov v južnom Poľsku a Československu, na osloboodenie ktorého má zvlášť veľkú zásluhu.

Pod velením generálpukovníka K. S. Moskalenka prešla 38. armáda asi 2000 km — oslobodila od okupantov vyše 10 000 miest a obcí. O statočnosti armády hovorí aj fakt, že ku koncu vojny bolo v jej radoch asi 400 hrdinov Sovietskeho zväzu.

Po vojne odovzdal K. S. Moskalenko svoje bohaté skúsenosti do služieb Sovietskej armády. Bol veliteľom vojenského okruhu, hlavným veliteľom raketových vojsk a hlavným inšpektorom ministerstva obrany ZSSR.

Dvojnásobný hrdina Sovietskeho zväzu a hrdina ČSSR maršal Sovietskeho zväzu Kirill Semjonovič Moskalenko zomrel v roku 1985 v Moskve.

KAREL KЛАPÁLEK

„Výrazný, asketický, s bledou tvárou, z ktorej svietil živý pohľad a pevná vôle . . . Bol to veliteľ, ktorý rýchlo uvažoval a predvídal. Bol to veliteľ premyslenej odvahy.“

¹⁵ Čechoslovakija 1945. (Put' k osvoboždeniju.) Moskva 1985, s. 185.

Tieto výstižné slová o generálovi Karlovi Klapálkovi patria jeho spolubojovníkovi generálovi A. Resselovi.¹⁶

Karel Klapálek sa narodil 26. mája 1893 v Novom Meste nad Metují v rodine trátového majstra. Základnú školu skončil v Kralupách nad Vltavou, kam sa rodinia prestahovali. Reálku absolvoval v Prahe.

Po vypuknutí prvej svetovej vojny bol oblečený do nenávidenej rakúskej uniformy, čoskoro však prešiel na stranu Rusov — v roku 1916 sa prihlásil do československého vojska v Rusku, v radoch ktorého sa zúčastnil aj pamätnej bitky pri Zborove. Stal sa dôstojníkom a dôstojnícku uniformu už neodložil ani po návrate domov.

V období ohrozenia republiky, v septembri 1938, velil pešiemu pluku na západnej hranici. Po 30. marci 1939 sa zapojil do ilegálnej vojenskej odbojovej organizácie. Keď mu hrozilo zatknutie, unikol cez Budapešť a Belehrad na Stredný východ, kde sa stal veliteľom československého praporu 11. východného a neskôr československého protilietaľového 200. východného pluku. Dvakrát sa úspešne zúčastnil obrany kľúčového prístavu Tobruk. Potom odišiel na sovietsko-nemecký front.

Na Duklu prišiel s generálom Jaroslavom Vedralom-Sázavským. Prvého známeho, ktorého stretol, bol generál Ludvík Svoboda, jeho spolubojovník z prvej svetovej vojny a potom dlhoročný druh v mierovej vojenskej službe. Srdečne sa privítali a Svoboda rozhadol, že prvú brigádu prevezme Sázavský a tretiu Klapálek.

Tretiu pešiu brigádu väčšinou tvorili Volynskí Česi, ktorí nemali takmer žiadne bojové skúsenosti. Aj napriek tomu na čele so svojím veliteľom Karlom Klapálkom bojovali statočne, obdivovali statočnosť sovietskych vojakov. Karel Klapálek spomínal, ako sa raz na strmej horskej ceste stretol so skupinou sovietskych vojakov, ktorí niesli na chrbotoch rozobrané minomety a „*napriek tomu postupovali tak rýchlo ako bez nákladu. Pridal som do kroku, predbehol som jedného z nich a s uznaním vravím: „Máš to veru fažké, čo?“ Tvár sa mu rozšírila do úsmevu: „Ničovo.“ A aj on pridal do kroku. Keď sme prichádzali hore, vybuchovali už ojedinelé granáty. Sovietski chlapci sa ešte viac ponáhľali, bezali poklusom a pri každom dopade strely zvolávali na Nemcov hromy-blesky*“.¹⁷

Po dukelských bojoch nasledovali boje o Liptovský Mikuláš, vtedy bol Karel Klapálek zranený. Začiatkom apríla 1945, len čo sa uzdravil, prevzal velenie 1. čs. armádneho zboru, ktorý napriek zúrivému odporu hitlerovcov doviedol cez Javoriny na moravské roviny. 17. mája 1945 ho na čele vojakov svojho slávneho zboru nadšene privítali v Prahe.

Armádny generál Karel Klapálek bol nositeľom 35 československých a zahraničných vyznamenaní, medzi nimi päť československých vojnových krížov 1939, radu Bieleho leva, Za víťazstvo, Radu červenej zástavy, Kutuzovovho radu.

V roku 1968 mu prezident republiky udelil titul najvyšší — hrdina Československej socialistickej republiky.

Armádny generál Karel Klapálek zomrel v roku 1985.

¹⁶ Ressel, A.: c. d., s. 332.

¹⁷ Klapálek, K.: Ozvery bojov. Bratislava 1968, s. 234.

RICHARD TESAŘÍK

Nemal ešte ani dvadsať dva rokov, keď 1. októbra 1937 nastúpil v 38. pešom pluku v Beroune vojenskú službu. Pretože tažko prežíval mníchovskú zradu a obsadenie Čiech a Moravy nemeckým vojskom, hľadal cestu k organizovanému odporu, ale dlho sa mu nedarilo nájsť spojenie s podzemným hnutím. Na vlastnú pásť sa teda vybral do Polska a týždeň pred začiatkom druhej svetovej vojny ho zaregistrovali v tzv. československom legióne v Poľsku.

Onedlho nasledovala cesta do Sovietskeho zväzu do Kvasilova, tábor v Oranoch, až nakoniec Buzuluk. Tu už bol Richard Tesařík poddôstojník. Bojovým krstom prešiel v Sokolove, potom nasledoval statočný boj o Kyjev.

Prejavil v ňom rozhodnosť a odvahu. Frontoví spolubojovníci sa pamätajú na vysokú postavu tankistu vo veži tanku T-70, ktorý nemilosrdne „ničil“ nepriateľa.

V bojoch o oslobodenie hlavného mesta Ukrajiny sa rozpútalo ozajstné peklo, ale napriek tomu sa statoční tankisti medzi prvými prebili do stredu mesta, medzi prvými dosiahli breh Dnepru. Za prejavené hrdinstvo prevzal Richard Tesařík 23. decembra 1943 v Kremelskom paláci Zlatú hviezdu hrdinu Sovietskeho zväzu.

Aj na Dukle sa poručík Tesařík prejavil ako statočný, rozhodný a obetavý bojovník a veliteľ. Jeho tank sa ako jeden z prvých prebil do poľského mesta Dukla. Potom sa rozpútalo boj o Hyrowu horu — významný uzol obrany hitlerovcov na prístupoch k československým hraniciam. Bola to najvyššia kóta, na ktorú dovtedy útočili československí tankisti. Pechota sa už niekolkokrát pred nimi pokúšala obsadiť 694 metrov vysoký vrch, ale musela so stratami ustúpiť.

Ráno 22. septembra sa začal rozhodujúci útok. Naši tankisti sa dostali až na vrchol Hyrowej hory. Bez zastávky začali čistiť fašistické zákopy. No ani nepriateľ sa nevzdával. Hitlerovci úporne bránili každý meter výšiny, pričom po prvý raz použili „panzerfausty“. Bojové stroje československých tankistov horeli, rútili sa dole. Jeden z tankistov vyskočil z horiaceho tanku.

Známy sovietsky spisovateľ Konstantin Simonov túto epizódu opísal: „Všetci, okrem Tesaříka, boli mŕtvii. Tank vzbíkol. Práve v tej chvíli pritisol Tesařík pravé oko k cielniku dela. Iba to ho zachránilo pred oslepnutím, jeden úlomok sa mu dostał do druhého oka. Pocítil hroznú bolest a na chvíľu stratil vedomie. Popálilo mu tvár. Začal na ňom horieť odev, a to ho priviedlo k vedomiu.“¹⁸

Hrdina sa zachránil. Pod paľbou ho dopravili na ošetrovňu, potom odviezli do Krosna, do lazaretu sovietskych letcov. Osvetový dôstojník tankovej brigády Čeněk Hruška spomína: „Ráno 23. septembra som bol svedkom toho, ako lekár snímal ranenému tankistovi obväzy z hlavy, tváre a rúk. S obväzom sa mu z tváre zlupovala aj spálená pokožka. Obrátil som sa, aby som na to nemusel pozerať a ranený ma požiadal o cigaretu.“¹⁹

Odvtedy mal Richard Tesařík, hrdina od Sokolova, Kyjeva a Dukly, ľavé oko navždy prikryté čiernochou páskou. Odvážny, obetavý a statočný tankista, veliteľ tan-

¹⁸ Simonov, K.: Dopisy z Československa. Praha 1946, s. 46.

¹⁹ Válka a revoluce, I. 1949, s. 118.

kovej jednotky a neskôr generálmajor je natrvalo zapísaný do bojov sovietskych a československých vojakov na Dukle.

Hrdina Sovietskeho zväzu generálmajor Richar Tesařík zomrel v roku 1967 vo veku 52 rokov.

JOZEF KHOLL

V lete 1943 sa v Novochopersku začala formovať 1. československá samostatná brigáda v ZSSR. Jednotka potrebovala dôstojníkov, a tak sa jej veliteľ plukovník Ludvík Svoboda obrátil na ministerstvo národnej obrany v Londýne. Jedným z prvých, ktorí sa hlásili na sovietsko-nemecký front, bol kapitán Jozef Kholl. Do bojov o Kyjev nastúpil ako veliteľ 1. praporu. Po celý čas bojov sa vyznamenával osobnou chrabrosťou a rozvahou a bol príkladom svojim podriadeným. Práve za osloboodenie hlavného mesta Ukrajiny bol vyznamenaný druhým čs. vojnovým krížom 1939 a sovietskym Radom Červenej zástavy. Tretí vojnový kríž dostal za prechod rieky Ross a prehradenie ústupovej cesty nepriateľovi z Bielej Cerkvi na juh.

Narodil sa 22. júla 1914 v Plavsku pri Jindřichovom Hradci, ale svoju mladosť prežil v hájovni vo Vysokej pri Příbrame, kde sa jeho otec lesník s rodinou po návrate z ruského frontu odstahoval.

Od deda a otca zdelen záujem o zbrane. Možno, že práve to ho priviedlo na vojenskú akadémiu v Hraniciach. Mal 22 rokov, keď bol v roku 1936 vyraďený v hodnosti poručíka.

Po 15. marci 1939 sa ako viacerí dôstojníci-vlastenci rozhodol odísť z Protektorátu, aby mohol bojať proti fašizmu. Začiatkom marca 1940 sa pokúsil so svojím priateľom o prechod na Slovensko. Pokus bol neúspešný a Kholl sa dostal do rúk gardistom. Pomocou slovenskej lekárky sa mu podarilo z väzenia v Bratislave utiecť. Dostal sa však do ďalšieho väzenia, tentokrát v Budapešti. Pomohla mu francúžtina, ktorú vedel — vydával sa za Francúza. Potom prešiel cez Belehrad, Grécko, Turecko, Sýriu a Palestínu, kde sa sústredovali čs. dobrovoľníci na Strednom východe.

„Bol to výborný veliteľ, odvážny, spravodlivý, vzácny človek. Dobre si počínať vo všetkých bojoch,“ takto ocenil Khollove kvality Ludvík Svoboda.²⁰ Vojaci mu verili, on zasa im.

Nesklamal. Na Dukle znova preukázal svoje vysoké vojenské majstrovstvo. Po definitívnom ovládnutí kóty 534 a meste Dukla bola najdôležitejšou a najťažšou prekážkou na ceste k československým hraniciam Hyrowa hora — kóta 694.

22. septembra po dobytí vrcholu Hyrowej hory našimi tankistami a samopalníkmi začali hitlerovci zúrivé útoky s cieľom obnoviť pôvodné pozície. Fašisti mali v boji značnú presihu. Situácia sa pre obrancov vrcholu hory vyvíjala nepriaznivo, ale v tej chvíli bol do boja nasadený Khollov prapor a nepriateľský útok sa podarilo zastaviť.

²⁰ Svoboda, L.: c. d., s. 275.

Bola jedna hodina popoludní, keď kapitán Kholl na vrchole kóty organizoval obranu. Po obeze odrazili jeho vojaci ďalší zúrivý útok fašistov.

Dôležitá výšina ostala v rukách našich vojakov. Boj pokračoval, hoci radosť z ďalších úspechov bola skalená správou o smrti statočného veliteľa práporu.

„Potreboval som sa poradiť s veliteľom susedného práporu Khollom,“ spomína generál Sedláček. „Zišli sme sa, prebrali súčinnosť. Práve sme si podávali ruky, keď sa ozval výbuch. Nemecká mina z mínometu. Keď opadlo mračno prachu, uvidel som vyvrátené stromy, ranených a mŕtvych. Kholl, ktorému som pred niekoľkými sekundami podával ruku, už nežil . . .“

Statočný veliteľ práporu kapitán Jozef Kholl sa dobytie čs. hraníc nedožil, aj keď sa oň toľko zaslúžil.

3. októbra 1969, v predvečer 25. výročia bojov o Duklu, vtedajší prezident republiky, armádny generál Ludvík Svoboda, udelil Jozefovi Khollovi Zlatú hviezdu hrdinu ČSSR in memoriam. Na Pražskom hrade pocitu prevzali z rúk prezidenta otec a sestra Jozefa Kholla.

DŽUMAN KARAKULOV

V polovici októbra 1944 sa 3. gardový horský strelecký zbor generálmajora A. J. Vedenina po urputných bojoch na československej hranici prebíjal do hĺbky územia Slovenska.

Prebiehal boj o obec Zvala. Postup sovietskych jednotiek združoval svojou bočnou palbou nepriateľský guľomet, ukrytý medzi skalami na kóte 782. Nijakým spôsobom sa ho nepodarilo zničiť ani mínometom ani delostreleckou palbou.

Ked' sa velitelia radili ako nepriateľský guľomet umľchať, nadporučík Meleškov povedal, že pozná smelého vojaka, ktorý sa aj tu v Karpatoch v bojoch vyznamenal. Keď strelecký prápor obklúčili nemeckí vojaci, jemu s malou skupinou automatíkov sa podarilo prebiť k obklúčeným a pod palbou prepraviť ranených červeñoarmejcov k svojim, čo im zachránilo život.

Ked'že guľomet ďalej pokračoval v zúrivej streľbe, ani 19. októbra napriek všetkým snahám sa nepodarilo dôležitej kóty zmocniť.

Na plnenie úlohy zničiť nepriateľský guľomet sa začal pripravovať gardový seržant Džuman Karakulov, pretože práve naňho padla voľba veliteľa.

Bývalý zástupca veliteľa 327. gardového horského streleckého pluku, neskôr generálmajor V. M. Malkin, spomína na svoj rozhovor s Džumanom Karakulovom tesne pred tým, ako vyrazil „na súboj“ s guľometom. Upozornil ho vtedy: „Len, Džuman, zbytočne neriskuj; chceme povedať, že musíš zostať nažive.“

„Ostanem,“ odpovedal seržant, „len mi dajte na pomoc jedného vojaka.“²¹

Bolo rozhodnuté, že s Karakulovom pôjde voják Sarkisjan.

Džuman Karakulov sa narodil roku 1921 v Karakalpakkii, v Kazachstane v chu-

²¹ Malkin, V. M.: *Karpatskie orly*. Moskva 1975, s. 107—108.

dobnej početnej rodine. Skončil školu i učiteľský kurz a stal sa riaditeľom základnej školy. V roku 1942 odišiel na front. Bojový krst zažil na Kubáni, ďalšie bojové skúsenosti získal v bojoch s hitlerovcami pri Sevastopole a Kerči. Teraz sa už mesiac prebíjal cez karpatské hory.

Ráno 20. októbra sovietski vojaci znova začali útočiť. Ale hitlerovský guľomet ich zastavil. Vtedy vyrazili vpred seržant Karakulov a vojak Sarkisjan. Zámer bol jednoduchý: využijú kryciu paľbu bojových druhov a priplazia sa ku kamennému násypu, kde bol zamaskovaný guľomet. Použitím ručných granátov zneškodnia jeho obsluhu.

K násypu sa doplazili šťastne, no len čo Sarkisjan trochu viac zdvihol hlavu, bol zabitý. Karakulov, nestrácajúc ani chvíľu, vyrazil vpred a hodil granát do zákopu. Zaznel tlmený výbuch. Nemecký guľomet zmíkol. Pri rozbitom guľometnom hniezde ležal s rozhodenými rukami Džuman Karakulov. Vedľa dvaja mŕtvi nepriateľskí vojaci.

Viac ako dvesto vojakov Sovietskej armády zopakovalo počas Veľkej vlasteneckej vojny hrdinský čin Alexandra Matrosova. Medzi nich patrí aj komunista, gardový seržant 327. pluku 128. gardovej horskej streleckej divízie Džuman Karakulov. Bol mu za to udelený titul hrdina Sovietskeho zväzu in memoriam.

VENDELÍN OPATRNÝ

Na stanovište veliteľa 1. práporu nedaleko obce Korejovce prišiel Vendelín Opatrný s poručíkom Stárom popoludní. Na pozíciách vládol relatívny pokoj. Jednotky sa pripravovali na nočnú akciu. Zo zemľanky vysiel veliteľ práporu, náčelník štáb a pridelený delostrelec, aby ich privítali. V tej chvíli nad nimi preletela s hvízdaním mína. Všetci sa inštinktívne prikrčili. Zemľanka dostala plný zásah, radista a telefonistka v zemľanke boli zabité, obete boli aj vonku. Vendelína Opatrného zasiahla jedna črepina míny priamo do hlavy, bol hned mŕtvy, delostrelec-podporučík Gross takisto, poručík Stárek bol tažko ranený a zomrel na operačnom stole. Náčelník štáb Max Weber bol zranený. Stalo sa to 31. októbra 1944 o 14. hodine 20 minúte. Jediným zásahom bol vyradený celý štáb prvého práporu 1. čs. brigády.

Komunista Vendelín Opatrný sa narodil 10. marca 1908 v Týništi nad Orlicí. Po prvej svetovej vojne pracoval ako učený v hrnčiarskej dielni, kde sa stal členom komunistickej strany. V roku 1937 bojoval ako interbrigadista v Španielsku. Bol strelcom a zároveň kronikárom, neskôr politickým zástupcom veliteľa Gottwaldovej batérie. Domov sa vrátil ako poručík medzinárodných brigád, poctený viacerými vyznamenaniami.

Po 15. marci 1939 šiel do Poľska, potom do Sovietskeho zväzu. 19. februára 1942 vstúpil do 1. čs. poľného práporu v Buzuluku. Zúčastnil sa bojov o Sokolov, Kyjev a Bielu Cerkev, za čo ho vyznamenali medailou Za chrabrosť a sovietskym Radom Červenej hviezdy.

Tí, ktorí v čase bojov o Duklu poznali Vendelína Opatrného, spomínajú, že mal akýsi šiesty zmysel, ktorým často presne vycítil, kde je nepriateľ. Na 6. október,

deň vstupu na československé územie, spomína jeden z jeho spolubojovníkov: „Vendelín Opatrný si odrezal asi trojmetrový lieskový prút a pichal ním do zeme. Nachádzal míny, ktoré sme potom obchádzali. Takto sme prešli asi tri minové polia. Raz na nás Nemci pálieli celý deň a noc. Na Vendelínov podnet sme obišli ich palebné postavenie a nad ránom sme ich prekvapili náhlym útokom z boku.“²²

Za hrdinstvo v dukelských bojoch vyznamenali Vendelína Opatrného už tretím čs. vojnovým krížom 1939. Väčšina vojakov zboru sa o jeho smrti dozvedela 4. novembra z časopisu *Za svobodné Československo*. Aj keď vo vojne bolo zabíjanie každodenné, smrť tohto statočného človeka a neúnavného bojovníka sa ich hlboko dotkla. V novinách sa písalo: „... musíme všetci poriadne pridať a pobiť veľa Nemcov, lepšie bojať, aby sme splnili s našou úlohou aj úlohu, ktorú na seba zobraží Opatrný a Stárek.“²³

Sedem rokov prežil v boji.

Posmrtné bol povýšený do hodnosti kapitána a bol mu udelený titul hrdina Československej socialistickej republiky in memoriam. Jeden útvar ČSLA nesie jeho meno.

VASILIJ NIKONOVIC GOLOVAŇ

Pri každom večernom nástupe v jednej z gardových motostreleckých jednotiek sa ako prvé číta meno hrdinu Sovietskeho zväzu gardového seržanta Vasilija Nikonoviča Golovaňa. Rozkazom ministra obrany ZSSR je navždy zapísaný do zoznamu jednotky.

Narodil sa v roku 1921 v kozáckej osade Rajevskaja na Kubáni, v roľníckej rodine. Mal len tri roky, keď mu tragicky zahynul otec a matka zostala s piatimi synmi sama.

Hned na začiatku vojny odišiel Vasilij i jeho bratia na front. Pod Rostovom padol starší brat. Ďalší bol ranený a domov sa vrátil ako invalid — keď prišli Nemci, zastrelili ho. O ďalšom bratovi Grigorijovi neboli nijaké správy. Matku hitlerovci vyhnali z domu, musela sa skrývať v pivnici.

Frontové cesty priviedli Vasilija do Karpát, prešiel Kalinov, Borov, Vydraň ... obce na československom území.

23. september 1944 usporiadali v 5. rote 327. gardového horského streleckého pluku straníčku schôdzku. Na programe bol len jeden bod: Prijatie gardového seržanta Vasilija Golovaňa za člena komunistickej strany. Dôstojníci a vojaci sediaci na kameňoch na brehu Laborca sa jednomyselne zhodli, že je dobrým vojakom a veliteľom a bude aj dobrým komunistom.

Od 19. septembra do 3. októbra zvádzal 3. gardový horský strelecký zbor v tomto pohraničnom priestore veľmi tažké boje. Oslobodil niekoľko obcí, vyradil a zajal

²² Československý voják č. 2, 1973.

²³ Za svobodné Československo, 4. novembra 1944.

množstvo nepriateľských vojakov. Aj straty zboru však boli veľké. V rotách zostalo iba po 40 vojakov.

Po krátkom odpočinku a posilach začali 12. októbra horskí strelecia ďalšie boje o oslobodenie Československa.

16. októbra veliteľ pluku podplukovník M. G. Šuľga vyslovil V. Golovaňovi písomné podčakovanie: „Počas úspešných bojov o kóty 840, 756, 935 a taktiež počas dobývania obce Zvala a ďalších kót v priestore tejto obce sa ukázal ako odvážny v útoku a statočný pri obrane vojak-gvardejec.“²⁴

Večer 19. septembra 5. rota V. N. Golovaňa, ktorý prebral velenie za zraneného veliteľa, sa v hmle priblížila k nepriateľským pozíciam na juhovýchodných svahoch kóty 719. Prekvapujúcim, rozhodným úderom vytlačila hitlerovecov zo zákopov.

Na úsvite sa Nemci pokúsili dobyť stratené pozície späť. Jedna skupina podnikla útok na ľavom krídle, druhá čelný. Vojaci Golovaňovej roty útoky odrazili a udržali postavenie do príchodu posíl.

Nasledovala kóta 762. Rota V. Golovaňa útočila na nepriateľský oporný bod na jej východnom svahu. Seržant vyslal do tyla troch samopalníkov a s podporou plukových kanónov zaútočil. Včasný a rozhodný úder mal úspech — sovietski vojaci dobyli nemecké zákopy, zaujali obranu a začali sa pripravovať na odrazenie protiútoku.

K večeri spustili hitlerovci na postavenie roty delostreleckú paľbu a z krídla zasadili do protiútoku rotu pechoty.

Stmievalo sa a pršalo. Hitlerovci využili zhoršenú viditeľnosť a začali proti postaveniam 5. roty presúvať čerstvé sily. Aby predišiel ich manévr, rozhodol sa Golovaň ihneď zaútočiť. Na čele roty vyrazil do protiútoku. Sovietski vojaci hádzaním ručných granátov a paľbou zo samopalov prinútili hitlerovcov stiahnuť sa na úpätie kóty. Ustupujúci Nemci sa zúrivo bránili a pri prestrelke padol aj Vasilij Golovaň.

Za hrdinstvo a odvahu mu bol udelený titul hrdina Sovietskeho zväzku.

V kasárňach je posteľ hrdinu, nad ňou jeho portrét, pri budove jeho busta. Mladí vojaci sa učia plniť vojenské povinnosti a oddane milovali svoju vlast tak ako hrdina z Karpát Vasilij Golovaň.

²⁴ Malkin, V. M.: c. d., s. 128.

JOZEF RODÁK

Z východu do centra Povstania

(Bojová činnosť zväzku Alexander Nevský na východnom Slovensku)

Partizánsky zväzok *Alexander Nevský* patrí svojou bohatou bojovou činnosťou k tým, ktoré sa preslávili v druhej svetovej vojne v boji proti fašistickým okupantom. Vznikol koncom roku 1941 v Brianskych lesoch na Bielorusku pod velením kapitána N. N. Stepanova. Z príkazu hlavného velenia Sovietskej armády sa táto jednotka presunula cez tylo nemeckých vojsk až pod Moskvu, kde v tvrdých bojoch s fašistami padol aj veliteľ Stepanov. Veliteľom zväzku sa stal mladý nadporučík pohraničnej stráže Viktor Alexandrovič Karasjev, ktorý k svojmu priezvisku na počesť padlého bojového druha prijal krytie meno Stepanov.¹

Bojová činnosť tohto zväzku viedla neustále nepriateľským tylom cez Bielorusko, Ukrajinu, Poľsko až na východné a neskôr na stredné Slovensko. Na svojej ceste zväzok postupne vzrástol príchodom nových dobrovoľníkov. Začiatkom mája 1944 prešiel na poľské územie a už v júni toho istého roku tu viedol ťažké boje — postupne proti trom nemeckým SS-divíziám, ktoré boli nasadené na jeho likvidáciu.²

Hlavným cieľom skupiny bolo prebiť sa poľským územím k slovenským hraniciam do priestoru Nowego Sącza a Nowego Targu, kde už v tom čase pôsobili sovietske partizánske skupiny; boli tu vyslané v máji 1944.

Partizánsky zväzok mal vtedy asi 500 partizánov s bohatými skúsenosťami, ktoré získali v mnohých bojoch a diverznych akciach. Základ zväzku tvorili jazdecké oddiely a preto bol na východnom Slovensku známy aj ako kozáky.

¹ Viktor Alexandrovič Karasjev bol dôstojníkom pohraničnej stráže. Od 22. júna 1941 bol v bojových operáciách, v novembri 1941 bránil partizánsky oddiel pod jeho velením hlavné mesto. V tom čase sa oddiel podarilo rozbiť štáb 12. fašistického zboru, ktorý bol umiestnený v Ugudskom závode na okrese Kalugy. V Štábe 12. zboru sa pripravoval nový plán na útok, keď dvestopäťdesiat partizánov vtrhlo na miesto, kde sa nachádzal. Tento prepad bol tak precízne pripravený a uskutočnený, že tisíčeststvo vojakov a dôstojníkov nemohlo štáb zachrániť. Nepomohli ani tanky ani mínomety; ujstia však podarilo veliteľovi zboru generálovi Šrotovi. Partizáni zajali veľa zajatcov, zobraли štábne dokumenty a plány rozmiestnenia sovietskych vojsk. Počas útoku bol Karasjev ťažko ranený do právej ruky. Z boja však neustúpil a bojovú operáciu riadiť ďalej. Od tejto pamätnej noci mal pravú ruku nevládnú. Za tento odvážny bojový čin bol V. A. Karasjevovi udelený rad Lenina.

² Názov Partizánsky zväzok *Alexander Nevský* prijal po príchode na východné Slovensko.

V tom čase mal zväzok tieto základné oddiely:

1. Stalinskij — oddiel jazdy, veliteľ Salimonov,
2. Kutuzovskij — veliteľ Lapuškin,
3. Gvardejskij — míneri a diverzanti, veliteľ Obodovskij.

Okrem toho mal aj zvláštne štábne jednotky, kde boli tri rozhiedčicke čaty, mímometnica rota, delostrelecká batéria a ďalšie. Vo zväzku bolo veľa príslušníkov iných národností — okrem Rusov a Ukrajincov aj Poliaci, Slováci a iní.

V júli 1944 sa zväzok priblížil cez Halič od Przemyszu ku Karpatom. V štábe bolo rozhodnuté, že na slovenské územie prejde cez Rzeszow. Hranice okolo Dukelského priesmyku boli vtedy obsadené vojakmi východoslovenských divízií. Na severnom úseku priesmyku bola nasadená jedna rota slovenských vojakov, ku ktorým bola zo zväzku vyslaná rozhiedka v zložení Koľa, Kasatkin, Voloda Zaremba a Stanislav Wronsky.

Rozhiedka sa spojila s veliteľom roty, ktorý ochotne vyhovel požiadavke partizánov, aby mali zaistený voľný prechod cez hranice. V noci z 3. na 4. augusta 1944 celý zväzok prešiel poľsko-československé hranice a presunul sa do Čergovského pohoria. Pri prechode cez hranice v Dukelskom priesmyku neunikol však nemeckej pozornosti — dostał sa do zrážky s nepriateľom a jeho obetou bola smrť manželky kapitána Vítkovského a tažké zranenie jedného partizána.

Po príchode na východné Slovensko mal zväzok už 700 dobre vyzbrojených partizánov a vlastnil aj veľký počet koní. Zdržiaval sa v priestoroch Čertižné — Svidník — Vyšný Orlík — Nižný Orlík — Nižný Mirošov — Vyšný Mirošov — Bardejovské Kúpele a v masíve Kríže — Čergov — Minčol. Štáb zväzku i príslušné štábne oddiely sa usadili v obci Kríže už 28. júla 1944.³

Po príchode vyhľadávali partizánski velitelia zväzku osobné styky s verejnými činiteľmi, alebo s nimi nadvázovali prostredníctvom spoľahlivých spolupracovníkov kontakty na vopred určených miestach. Taktôto nadviazali styk s A. Sviantekom, vedúcim ilegálnej organizácie KSS v Bardejovskom okrese. Podplukovník Manica sa prostredníctvom Dzuríka z Kukovej spojil s ilegálnym pracovníkom Petrom Babejom, ktorý potom v horách pri Hanušovciach sprostredkoval osobný styk a spoluprácu plukovníka Markusa s Kukorellim a so skupinou Karasjeva-Stepanova. Na druhej strane podplukovník Karasjev a kapitán Stanislav Wronsky vynaložili veľké úsilie na spoluprácu so štábmi armády a osobne rokovali prostredníctvom reťazového spojenia s veliteľom armády generálom Malárom. Kontakt s generálom Marálom na jednej strane a Kvitinským a Karasjevom na druhej strane mal byť nadviazaný aj prostredníctvom Grófika.⁴ Partizánsky zväzok Karasjeva chcel takto získať jednotky východoslovenských divízií pre bojovú spoluprácu. Pôvodným poslaniem zväzku Alexander Nevský bolo spojiť všetky menšie partizánske skupiny, ktoré sa nachádzali na východnom Slovensku a neboli ešte Hlavným štábom partizánskeho hnutia (HŠPH) v Kyjeve uznané. Okrem toho mal zväzok plniť spravodajské, bojové a diverzné úlohy.

³ Nové obzory. Košice 1969, s. 95.

⁴ A MSNP, 188/60, (Spomienky J. Grófika).

Ked' sa po príchode na východné Slovensko zväzok dozvedel o činnosti partizánskej brigády Čapajev, snažil sa ju začleniť do svojho zoskupenia. Z toho dôvodu odišiel Karasjev do tábora Čapajevovcov, kde rokoval s jeho štábom. Na základe toho zväzok Alexander Nevský vydal rozkaz č. 74 z 18. augusta 1944, v ktorom sa okrem iného hovorí o hrdinstve sovietskych vojakov a o úlohách partizánskeho hnutia. Rozkaz sa končí nariadením pre partizánske jednotky na východnom Slovensku a pre partizánsku brigádu Čapajev takto:

„...aby bolo možné nepriateľovi zasadíť čo možno najsilnejší a najúčinnejší úder v mene vyššieho veliteľstva nariadujem:

1. Automatnú partizánsku skupinu Čapajeva ku mne pripojiť.
2. Za veliteľa I. APSC určujem Vánu.⁵ Určenie všetkých terajších veliteľov skupín potvrďujem.
3. Všetci členovia I. APSC zložia prísahu, veliteľ I. APSC predloží dňa 23. augusta na potvrdenie zoznam bojovníkov a veliteľov, ktorí vynikli chrabrostou a ktorých navrhuje na úradné vyznamenanie. O rozkaze nech sú upovedomení všetci členovia I. APSC. Rozkaz nadobúda platnosť dňom prečítania. Pplk. Karasjev.“⁶

Pri rozhovore Karasjeva v tábore brigády Čapajev, veliteľ I. K. Baľuta a ostatní čapajevovci nesúhlasili s ich pripojením k zväzku Alexander Nevský. Ako dôvod uviedli, že chcú samostatne pokračovať v boji a takto dokázať, že aj po svojom zajatí a úteku zo zajateckých táborov zostali verní sovietskej krajine v boji proti spoločnému nepriateľovi. Príslušníci brigády Čapajev potom zložili v prítomnosti Karasjeva prísahu; ten im nechal rádiostanicu — obsluhuoval ju radista Pichotka.

Rozmiestnené partizánske oddiely zväzku uskutočňovali bojové akcie pod velením svojich skúsených veliteľov, alebo sa riadili rozkazom náčelníka štábu. Štáb zväzku mal rádiovysielačku a prostredníctvom nej mal spojenie s HŠPH v Kyjeve.

Näďalej od štábu zväzku Alexander Nevský bola skupina vysunutá na Čergove, ktorú viedol poručík Čelkanov. Táto skupina bola spojená so štábom telefonicky a v mnohých prípadoch jej spojenie so štábom zabezpečovali spojky.

Neveľké skupiny zväzku uskutočňovali svoje akcie na základe situácie na pomedzí hraníc Poľska a Slovenska. Vyhodili most medzi Lutinou a Lipanami, zničili železničnú trať na úseku Prešov — Mušina. Ženijné a pracovné skupiny nepriateľa sa snažili poškodené úseky čo najskôr obnoviť, ale diverzné akcie partizánov ich úsilie nanovo marili.

S veľkými tažkostami sa podarilo fašistom obnoviť železničný úsek od Prešova po Sabinov, ale ďalší úsek, ktorý prechádzal do Poľska, bol už v tomto smere prerušený.

Skupiny mínerov zväzku prenikli až k hraniciam Maďarska, kde zničili koľajnice v oblasti Barce a na úseku Košice — Spišská Nová Ves.⁷ Diverzné skupiny uskutočňovali svoje akcie plánovite a tak nepriateľ strácal nádej na využitie komuniká-

⁵ Vána bolo krytie meno pre I. K. Baľtu, veliteľa partizánskej jednotky Čapajev.

⁶ AUML ÚV KSS Bratislava, fotokópie materiálov ÚSPH v Kyjeve, fond P, arch jed. 22.

⁷ Kasatkin, N.: Imeni Alexandra Nevskoho. Kyjev 1974, s. 12.

cií pre svoje účely. Partizáni blokovali všetky prístupové cesty do oblastí, ktoré mali obsadené.

Aj napriek stupňujúcim trestným výpravám fašistov proti partizánom nepovoľoval partizánsky zväzok vo svojej aktivite. Veličia bojových skupín podávali stále hlásenia o uskutočnení nových diverzných akcií. Solodovníkov, Borítka a Kiseľov vyhodili pod ochranou skupiny, ktorej veliteľom bol Loňa Nefedev, most na úseku Prešov — Nowy Sącz v priestore Ruská Voľa.⁸ V priebehu desiatich dní, od 13. do 23. augusta 1944, tu ostali stát všetky železničné súpravy. Solodovníkov s Valežanom vyhodili pod ochranou čaty Grišu Karpenka ešte jeden železničný most a zničili koľajnice pri dedine Ďurkov.⁹ Za dva dni potom tá istá skupina „pripravila pascu“ v blízkosti železničnej stanice Pusté Pole. Most bol vyhodený vo chvíli, keď ním prechádzala nepriateľská autokolóna. Partizáni potom popretrhávali káble vojenského telefónneho spojenia a ušli do hôr. Viac ako týždeň neboli celý tento úsek železnice v prevádzke.¹⁰ V tom čase skupina Viktora Tichonova odišla uskutočňovať deštrukčné akcie do Maďarska. Okrem týchto úspešných akcií venovalo velenie zväzku značnú pozornosť spojeniu a spolupráci s ilegálnymi pracovníkmi. Zástupca veliteľa zväzku *Alexander Nevský* pre rozviedku Stanislav Wronsky navrhhol V. A. Karasjevovi nadviazať kontakt s ilegálnym pracovníkom Ľudovítom Sýkorm, učiteľom zo Sabinova, ktorý bol od roku 1942 zapojený do protifašistického hnutia a jeho spolupracovníci ho zvolili za predsedu národnoslobodzovacieho výboru — ilegálneho orgánu miestnej správy. Dodržiaval prísnu konšpiráciu práce, pre fašistické orgány bol podozrivým. Každý jeho krok sledovali miestni žandári. Do svojho tajného úkrytu sústredoval pušky, pištole, náboje a granáty, ktoré starostlivo chránil a ukladal pre potrebu budúceho organizovaného boja proti okupantom. Vo vcelích úloch skrýval letáky, ktoré potom rozdával obyvateľstvu.

Poskytoval pomoc aj utečencom z koncentračných táborov — pomohol napríklad dvom juhoslovanským dôstojníkom, podplukovníkovi generálneho štábu juhoslovanskej armády Vasićovi a kapitánovi Mojslanovićovi. Obidvaja boli ako zajatci prevážaní vo vagónoch do tábora v Osvienčime. Počas transportu sa im podarilo odtrhnúť dosku z podlahy vagóna a vyskočiť v blízkosti Sabinova.

Podplukovník Vasić bol dopravený k partizánskemu zväzku *Alexander Nevský*, v ktorom bojoval. Kapitán Mojslanović sa rozhadol vrátiť do Juhoslávie. Sýkora mu zabezpečil civilné oblečenie, dokumenty, potraviny a peniaze na cestu.¹¹

Stretnutie medzi zástupcami zväzku a kapitánom Sýkorm sa uskutočnilo 12. augusta 1944 na Lysej hore. Na stretnutie zo zväzku prišiel Nikolaj Kasatkin a Loša Cichan.

V stanovený čas prišiel na dohodnuté miesto aj Ľudovít Sýkora s manželkou a ilegálnou pracovníčkou — spojkou Eudokiou Havaľovou. Sýkora spolu s Kasatkinom a Cichanom si sadli za kríky, ženy zatiaľ zbierali maliny a mali hliadkovaciu službu. Sýkora odovzdal partizánom cenné informácie — oboznámil ich

⁸ Kasatkin, N.: c. d., s. 13.

⁹ Tamtiež.

¹⁰ Tamtiež.

¹¹ Tamtiež, s. 17.

s rozmiestnením administratívnych budov v meste, rozmiestnením železničného centra, umiestnením elektrického transformátora a nakreslil grafikon pohybu vlaškových súprav. Partizáni boli prekvapení takou dôkladnou a pre nich veľmi dôležitou informáciou. Ich ďalšie prekvapenie bolo, že Sýkora už dva dni vedel o prekročení slovenských hraníc zväzkom *Alexander Nevský*. O pôsobení partizánov tohto zväzku na našom území vedeli vtedy hitlerovci, aj veliteľ žandárskeho oddielu v Sabinove podporučík Buday. V tom čase oznámi Sýkori, že cez Bardejovské Kúpele prešli ruskí kozáci. Sýkora na to reagoval prekvapene; nebol si istý, či to nie je provokácia. Opatrne povedal, že vystúpiť proti nim by asi bolo riskantné. Myslenie mnohých žandárov sa s postupujúcim frontom menilo — často vykonávali nariadenia a rozkazy opatrne, aby s partizánmi neprišli do konfliktu. Také bolo ich správanie aj voči Sýkori, ktorého predtým sledovali doslova na každom kroku, a v tom čase sa mu vydýbali. Aj tieto informácie boli veľmi dôležité pre ďalší pohyb partizánov.

V. A. Karasjeva o tomto stretnutí Kasatkin a Cichan podrobne informovali.

Život v partizánskom zväzku na Krížoch v Čergovskom pohorí prebiehal pokojne. Osobitné skupiny mínerov sa velenie rozhodlo poslat na deštrukčné akcie — na presunové nepriateľské komunikácie —, k hraniciam Poľska a Maďarska.

Rozviedčici pracovali vo dne v noci na určených úsekoch, nadvázovali spojenie so susednou partizánskou brigádou Čapajev a s ilegálnymi pracovníkmi odboja v Prešove.

Ďalší partizáni mali na starosti pristávanie lietadiel z „Veľkej zeme“ (Sovietsky zväz), odkiaľ prišla zásielka so zbraňami, muníciou i korešpondenciou. Spojári mali spojenie s centrom aj v prípadoch, keď boli pod neustálou paľbou nepriateľa.

Jedna z partizánskych rozviedok sa v určenom čase nachádzala v Sabinove. Pri presune na spriatočnej ceste pri dedine Šoma narazila na čakajúcu nemeckú hliadku. Po dlhotrvajúcich bojoch sa partizánom podarilo ujsť, až keď sa začalo stmievať.

V blízkosti partizánskeho zväzku *Alexander Nevský* sa v augustových dňoch 1944 nachádzali vojenské jednotky východoslovenskej armády. Partizáni vysielali k slovenským jednotkám ich bývalých vojakov-agitátorov, ktorí nedávno prešli na ich stranu. Jedným z nich bol Mikuláš Hanušťák z Gerlachova, ktorý do zväzku prešiel hned potom, čo partizáni prekročili čs. hranice. Po príchode rozprával o situácii v slovenských jednotkách; v útvaroch panovali protikladné názory na organizovaný odpor voči nepriateľovi — jedni boli za neodkladné povstanie, druhí, a to v prevažnej miere dôstojníci, boli proti. Hovorili, že treba vyčkať, lebo na to ešte nie je vhodný čas. Hanušťák ďalej hovoril, že slovenskí vojaci húfne opúšťajú kasárne. Skutočne to aj tak bolo, lebo počas pochodu zväzku sa mnohí vojaci pridali k partizánom. Bol to výsledok aktívnej práce komunistov i partizánskych agitátorov, ktorí prichádzali k jednotlivým útvarom a vojakov vyzývali do ozbrojeného boja proti okupantom.

Tajomník komsomolskej organizácie zväzku Viktor Tichonov často poveroval rozviedčíkov-komsomolcov okrem vojenských úloh aj úlohami agitačno-politickejmi. Partizáni chodili na besedy s obyvateľmi miest a dedín, na ktorých ich oboznámovali so socialistickou skutočnosťou v ich krajinе, so situáciou na fronte a inými

otázkami. Zo začiatku sa niektorí správali k partizánom ostražito, ale postupne prejavovali záujem o život v sovietskej krajine. Veľký úspech na týchto besedách mal Anatolij Asonov z Moskvy, vari najviac otázok sa týkalo života v hlavnom meste Sovietskeho zväzu.

Medzi mladých chodil najčastejšie Bielorus Fedor Larčík. Na jednej besede raz niekoľko vyslovilo názor, že ustupujúci hitlerovci nebudú ubližovať nevinnému obyvateľstvu. Larčík na to odpovedal, že mal ženu a dve deti, a keď prišli do jeho domu fašisti, všetkých doň zatvorili a dom podpálili. Z horiaceho domu ženu zachránil slovenský vojak, ktorý tam mal stráž, obidve deti však zhoreli. Táto tragická udalosť poslucháčmi veľmi otriasla a myšlienky o „milosrdene“ fašistov sa už neobjavovali.

Miestne obyvateľstvo videlo v partizánoch blízkych bratov, ktorí im prišli na pomoc pri oslobodzovaní sa spod jarma okupantov, a veľmi skoro sa presvedčil i o ľivej tisovskej propagande, ktorá vykreslovala partizánov ako bezcitných dobrodruhov.

Partizáni boli v neustálom spojení so slovenskými vojakmi 1. divízie. Kontakty so štábom divízie udržiaval náčelník rozviedky zväzu Stanislaw Wronsky prostredníctvom nadporučíka Jozefa Szabóa, slovenského dôstojníka, ktorý mal osobné doručovacie povinnosti pri štábe slovenskej divízie v Giraltovciach.¹² Spojenie medzi ním a Karasjevom bolo už v júli 1944, keď sa partizánsky zväzok *Alexander Nevský* nachádzal na poľskom území. Pomocou nadporučíka Szabóa partizáni nerušene prešli z Poľska cez Dukelský priesmyk a pod velením Karajseva zlikvidovali oddelenie gestapa blízko dediny Jašiska na poľskom území, kde zväzok prechádzal.¹³

Wronsky so Szabóom veľmi často navštevovali slovenské oddiely, kde zároveň vykonávali prieskumnú činnosť. Szabóo s vojenskou presnosťou informoval partizánov o všetkých dôležitých udalostach vrátane včasnej správy o odzbrojovaní slovenských vojakov Nemcami. Informoval ich aj o udalosti, keď 28. augusta 1944 slovenské jazdecké jednotky pod velením kapitána Daniela Gondu zvádzali boje s fašistickými jednotkami pri Humennom. Nemci proti nim použili obrnený vlak a tanky. Krvavý boj trval do noci — padol veliteľ a mnohí slovenskí vojaci. Zvyšok vojakov sa v noci podarilo prebiť cez nepriateľské postavenia a ustúpiť smerom na západ.

29. augusta 1944, po týchto udalostiach, bol partizánsky tábor v plnej bojovej pohotovosti. Jednotlivé oddiely sa zoraďovali: boli to jazdecký oddiel B. A. Salimonova, kutuzovský oddiel s veliteľom M. O. Lapuškinom, špeciálne oddiely Jichima Obodovského a Viktora Tichonova, všetci komisári oddielov a velitelia rôô. K nastúpeným partizánom najprv prehovoril náčelník štábu zväzku S. I. Hotaľskij. Na záver veliteľ zväzku V. A. Karasjev partizánov informoval o tom, že na štáb prišla správa o obsadení chaty v Čergovskom pohorí nevelkou vojenskou jednotkou, preto sa prijíma bojové riešenie — presne zistiť, aká je to bojová jednotka.

Pri prechode jednotlivých oddielov po hrebeni Čergovských hôr a priblížení sa k vrcholu, kde sa chata nachádzala, partizáni zistili, že sú tam vojaci v slovenských uniformách. K objektu šli najprv rozviedčici Čerkun a Cichan, ktorí sa stretli so slovenským dôstojníkom Františkom Sokolom. Dozvedeli sa, že jeho jednotka sa postavila na odpor proti fašistom, ktorí ju chceli odzbrojiť. Vojaci preto odišli do hôr, obsadili chatu a potom vyslali prieskumné hliadky hľadať ruských partizánov. Podporučík Sokol partizánovi ponúkol svojho koňa, aby mohol rýchlejšie oznámiť veliteľovi, že na chate sú povstalci-slovenskí vojaci. Karasjev poslal naspať Kasatkina a prikázał mu, aby pomohol slovenským vojakom zorganizovať obranu a zabezpečiť spojenie s nimi.

Na druhý deň vojakov-povstalcov pribudlo. Do partizánskeho priestoru prešiel celý pechotný prapor, ktorý priviedol zranený major. Nad ránom sem vojaci konškými potahmi pritiahlí aj horskú batériu, ktorej velili Karol Ožvoldík a Jozef Baník.¹⁴

Michal Čerkun zvolal dôstojníkov, spolu s nimi vytyčil prvé úlohy a rozobral plán ďalšej činnosti. Objavila sa správa, že slovenskí žandári z okolitých dedín opustili svoje stanice a prešli k partizánom. Boli poverení zásobovať vojakov potravinami; časť z nich bola zadelená do rozviedky.

Udalosti v tom čase prebiehali veľmi rýchlo; žandári-rozviedčici nadviazali spojenie s partizánskym štábom a prostredníctvom hesla „Uragán“ sa spojár Lóša spojil s veliteľom Karasjevom.

Väčšina slovenských dôstojníkov, ktorí prišli do hôr, boli zapálení túžbou čo najskôr bojovať proti okupantom. Utvoril sa štáb zoskupenia, do ktorého patrili kapitán Ožvoldík, podporučíci Koza a Sokol, niekoľko dôstojníkov — Čerkun, Cichan a Kasatkin.¹⁵ Potom sa rozhodlo, aby boli utvorené manévrovacie úderné skupiny a jednotlivé oddiely z vojakov rôznych jednotiek.

30. augusta prišiel k partizánom do hôr slovenský prapor s plnou výzbrojom a pojazdnou kuchyňou, na čele práporu bol starší major.

Robotník z tehelne Mikuláš Kundrát priviedol z Prešova do Čergovských hôr jednotku v počte štyridsať ľudí, ktorí sa pridalí k partizánom. Kundrát už dôvnejšie ako ilegálny pracovník Sýkora prenášal letáky zo Sabinova do Prešova, získaval a prepravoval zbrane pre partizánov.¹⁶ Na pracovisku rozširoval takisto letáky, agitoval robotníkov do boja proti fašistom a zorganizoval štrajk. Bezpečný úkryt pri ňom našli aj pracovník ilegálneho ÚV KSS Ľudovít Benada, ktorý mal v Prešove posilniť ilegálnu prácu, a Pavel Tonhauser.

Do hôr k partizánom prišiel so svojím oddielom aj kapitán Ľudovít Sýkora. Bol hned príčlenený k štábu — podieľal sa na zostavovaní plánov akcií, a keďže dobre poznal okolité miesta, pomáhal pri organizovaní obrany. Jeho oddielu bol zverený úsek od Sabinova — vojaci zatarasili všetky lesné cesty, chodníky a ďalšie priečody zamíňovali. Sýkora vytvoril aj niekoľko skupín, ktoré mali za úlohu brániť

¹² Stanislaw Wronsky mal krytie meno Krok — pozn. aut.

¹³ Kasatkin, N. : c. d., s. 31.

¹⁴ Tamtiež, s. 35.

¹⁵ Tamtiež.

¹⁶ Tamtiež.

obrannú líniu z východu od Čergovských hôr. Partizánom vo všetkom veľmi pomáhalo miestni obyvatelia — najmä pri budovaní obranných postavení.

Silu partizánov v tom čase predstavovalo viac ako dvadsať oddielov. Vyriešený bol aj problém zásobovania; miestni obyvatelia nosili partizánom či už varenú stravu, alebo zvyšky posledných zásob. Z dediny Závadka dokonca jeden dedinčan doviadol pre vojenskú kuchyňu svoju poslednú kravu.¹⁷

Pri obranných postaveniach niektoré oddiely zaujali úseky na predhorí, ďalšie mali brániť horské dediny proti fašistickej presile. Oddiel, ktorý bol v dedine Gombešovce, upovedomil štáb o presune hitlerovskej mechanizovanej delostreleckej jednotky, sami partizáni sa potom stiahli do hôr, aby nevyprovokovali delostreleckú palbu proti obyvateľom. Kasatkinovi a jeho skupine bolo určené spojenie s hlavnými jednotkami — informovať ich o situácii. Vo svojej jednotke mal dva-sa tisíce slovenských jazdcov, skoro päťdesiat pešiakov a niekoľko guľometov s obsluhou.¹⁸ S takýmto počtom ľudí sa mohlo počítať s koncentrovaným odporom. V blízkosti dediny ich dostihol partizán Michal Čerkun. Partizáni sa rozhodli ponechať oddiel pod horským masívom, kde boli výhodné pozície na obranu. Neskôr vybraných dobrovoľníkov odišlo do dediny. Po ceste zbadali pohybujúce sa autá a začuli rozprávať vojakov. Vtom Čerkun zbystril pozornosť a prekvapene zisťil, že postupujúci vojaci hovoria po slovensky. A skutočne to boli slovenskí vojaci, ktorí patrili k automechanizovanej jednotke. Neskôr sa vysvetlilo, že nemecké velenie checlo delostrelcov odzbrojiť, vojaci a mladší dôstojníci však napriek nesúhlasu veliteľa zboru namierili delá na fašistov a časť jednotky sa zatiaľ začala stahovať do hôr.

K partizánom sa tak pripojil automechanizovaný útvar fažkého delostrelectva — jeden z dvoch, ktoré boli pre celú slovenskú armádu.¹⁹ Ľahké delostrelectvo so štyrmi batériami už bolo pri partizánoch.

Onedlho sa zo Sabinova a Prešova vrátili rozvedky a priniesly správy, že v tejto oblasti je veľká koncentrácia fašistických vojsk. Čo sa týka celkovej situácie medzi slovenskými vojakmi na východnom Slovensku, v tom čase každým dňom prichádzali do hôr medzi partizánov vojaci a dôstojníci prvej a druhej východoslovenskej divízie. Koncom 30. augusta 1944 stav povstaleckých vojakov značne vzrástol. Zoskupenie, ktoré sa sformovalo v Čergovskom pohorí, dostalo pomenovanie Juh.²⁰

Kasatkin, Cichan a Čerkun mali za úlohu organizovať obranné línie na určených úsekoch spolu s manévrovacími oddielmi slovenských jednotiek. Okrem toho mali robiť prieskumnú a diverznú činnosť na prístupových cestách. Na pomoc im prišlo päť mímrov Viktora Tichonova so zásobou mím.

Michal Čerkun vyslal Kasatkina a Cichana, aby agitovali vojakov a miestnych občanov pre nové bojové oddiely. Nováčikov bolo treba zadeliť do skupín a odozvať im zbrane. 31. augusta bolo v Čergovskom pohorí 26. bojových kompletných oddielov, ktoré tvorili slovenskí vojaci, žandári a civilné obyvateľstvo. Na prístupo-

vých cestách do hôr boli opevnení partizáni. Do dedín Mošurov, Geraltov, Hradisko boli vyslané posilnené oddiely vojakov a na prístupové cesty k nim nasadené protitankové batérie. Za dva dni sa z vojakov rôznych slovenských jednotiek i osamelých vojakov-dezertérov slovenskej armády sformovali desiatky bojaschopných jednotiek na celej obrannej líniu.

1. septembra 1944 sa predné jednotky vojakov a partizánov v priestore Geraltov stretli s nepriateľom. Najskôr hliadky zbadali na ceste nepriateľské autá, potom aj tanky, ktoré sa začali formovať do bojových zostáv. Z nákladných áut zoskakovali fašistickí vojaci a pohotovo v rojnicach postupovali dopredu. Predné línie zatiaľ mlčali; starostlivo zamaskované protitankové delá obrancov však už mali vyhliadnuté ciele. Partizáni a vojaci s napäťom čakali na povel. Postupujúci fašisti sa rýchlo blížili k dedine, zrýchlovali krok a prekročili aj niektoré stanovené palebné sektory oddielov. Vtom z bočných strán cesty zarachotili guľomety a automaty, k nim sa pridali pušky. Skryt sa pred takýmto množstvom striel nebolo kde. Fašisti mali veľa ranených aj mŕtvych a začali ustupovať. Na pomoc nepriateľskej pechote prišli tanky, ktoré sa predierali dopredu a svoje kanóny mierili na obranu. V tejto situácii prišli na rad protitankové batérie. Ich veliteľ Jozef Baník vydal povel a batérie začali páliť. Obsluhy strieľali rýchlo vo vzájomnej súčinnosti. Tri postupujúce nepriateľské tanky sa k obrannej líniu priblížili na niekoľko sto metrov. Salvy batérií sa preto sústredovali na jeden palebný sektor. Najbližší nepriateľský tank bol zasiahnutý, zasekol sa na mieste a zatarasil cestu druhému. Medzitým však tretí tank vyradol jeden protitankový kanón obrancov s obsluhou. Pod ochranou tanku vyrázila nepriateľská pechota do nového útoku, ale silná paľba partizánov a vojakov ju donútila vrátiť sa späť. Ustupovať začal aj posledný fašistický tank, skryl sa za pahorok a z diaľky ostreľoval dedinu.

Po ceste od Demjaty sa objavila nová skupina nepriateľských tankov, ktoré postupovali smerom na obranné pozície partizánov. Z tohto smeru sa ozývali aj výbuchy protitankových míň — to bola práca partizánov-mímrov. Nepriateľské tanky preto obchádzali tento priestor a sústredovali sa na jedno miesto. Túto situáciu dokonale využili protitankoví delostrelci a presnou streľbou zasahovali cieľ. Jeden z tankov vzbíkol plameňmi. Nezastavoval sa však a v hustom čiernom dymе pokračoval v smere útoku proti postaveniam delostrelcov. Nepriateľská pechota využila tento moment a za čiernu clonou dymu začala postupovať dopredu. Protitankoví delostrelci vystrieľali všetky náboje a v tejto nepriaznivej situácii boli partizáni a vojaci prinútení ustúpiť. Do hôr za ustupujúcimi sa fašistickí hrđlorezovia už neopovážili. Čoskoro z dediny vyrázili na troch motocykloch s guľometmi nepriateľské hliadky. Partizáni ich spozorovali a vyčkávali. Vpredu bol slovenský voják Gruss s protitankovým granátom. Gestom spolubojovníkom naznačil, že si s fašistami poradí sám. Prvý zásah trafil prichádzajúci motocykel, ktorý začal horieť. Jeho osádka bola ranená. Ukrytá skupina partizánov začala strieľať z pušiek. Osádky ďalších nepriateľských motocyklov sa dali na ústup.

Veliteľom oddielov slovenských vlastencov, ktorí zastavili hitlerovcov pri Geraltuve, bol poručík F. Koza.

Po týchto bojoch mali oddiely značné straty — bolo treba doplniť ich stav a získať nové zbrane. Podobná situácia bola aj v oddieloch v dedine Hradisko, kde sloven-

¹⁷ Tamtiež, s. 37.

¹⁸ Tamtiež.

¹⁹ Tamtiež.

²⁰ Tamtiež, s. 38.

skí vojaci spolu s partizánmi odrážali útoky nemeckých tankov a pechoty. Ich protitanková batéria pozostávala z troch kanónov a jej obranné postavenie nebolo príliš výhodné. Fašisti zaútočili z boku, a preto museli obrancovia ustúpiť do hôr, kde zastavili ďalší nepriateľský postup.

Na pomoc obrancom od Hradiska prišli dva oddiely zo zálohy, ktorým velili — kapitán Sýkora a poručík Sokol. Zaútočili z bokov a dostali sa do tesnej blízkosti nepriateľskej pechoty.

Vojaci vyčkávali na rozhodnutie veliteľa Sýkoru. Tento tichým hlasom²¹ vydal povel do útoku, a keď jeho vojaci boli blízko pri nepriateľskej obrane, vtedy zažnél jeho silný pokrik: „Dopredú!“ Vojaci rýchlym postupom obsadili nepriateľské pozície. Prekvapení fašisti sa dali na útek a za sebou nechávali mŕtvykh spolubojovníkov.

V tomto boji bol do nohy ľahko ranený 16-ročný Vincent Karafa. Rozhodným útokom oddiely L. Sýkoru a F. Sokola ovládli Hradisko.

V tom čase sa na povstaleckom území fašisti chystali na odvetu. Bleskovými útokmi mali za cieľ prebiť sa dolinou Hronu, vstúpiť do Banskej Bystrice a zlikvidovať partizánov a slovenských vojakov, ktorí prešli na ich stranu. Tieto operácie mali uskutočniť aj na východnom Slovensku, a to v priebehu jedného dňa. Zámer im však nevyšiel, lebo na južnom a východnom smere sa fašisti stretli s dokonalou obranou partizánov a vojakov.

Ťažké boje prebiehali aj v horách Minčola a Čergova.

Fašisti boli presvedčení, že slovenské vojenské velenie, ktorého členovia pochádzali z buržoáznych rodín, nebude v žiadnom prípade spolupracovať so slovenskými komunistami a partizánmi. Aj keď sa našli aj takí, svojimi názormi nemali veľký vplyv na bojové odhadlanie vojakov a miestneho obyvateľstva. Vojaci a dôstojníci boli už odhodlaní začať ozbrojené povstanie proti okupantom.

Komunistická strana uskutočnila v tom období veľkú agitačnú prácu medzi vojenskými jednotkami a obyvateľstvom, organizovala partizánske jednotky a pripravovala ľud na povstanie.

V Čergovských horách na čiare „Sever“ streľba neutíchala. Oddiely zväzkov partizánov *Stalin* a *Kutuzov* tu spolu s časťami prvej východoslovenskej divízie pod velením plukovníka Markusa zabezpečovali obranu. Situácia bola veľmi vážna. Hitlerovci zatláčali partizánov a oddiely slovenských vojakov čoraz hlbšie do lesov. Zásoby streliva sa míňali. Moskva však nezabudla na udatných bojovníkov a na vrcholoch Krížov po dohovorených signáloch začali sovietske lietadlá zhadzovať zbrane, muníciu, potraviny, lieky a iný potrebný materiál. Spolu tu priletelo deväť lietadiel s nákladom.

Z posledného lietadla zoskočila padákmi aj skupina vyslaných slovenských komunistov a sovietski partizánski velitelia M. P. Larjutin a G. D. Avdejev. Obidva prešli bojovú púť z Moskvy až k hraniciam Poľska. Spolu s praporom vojakov zabezpečovali prechod zväzku *Alexander Nevský* zo sovietskeho územia do Poľska.²¹ Larjutin mal v štábe vykonávať politickú prácu s osobitným poslaniem.

²¹ Tamtiež, s. 43.

V ďalšom priebehu bojov sa fašisti snažili obsadiť Kríže. Ich prvý útok nevyšiel a tak sa rozhodli stiahnuť vojakov do dediny Boglarka a pripraviť sa na protiútok. Tu preskupovali svoje bojové sily a čakali na ďalšie posilnenie. Keď partizáni začali kopáť zákopy, pribehol k nim jeden obyvateľ z Boglarky, ktorý ich informoval o ústupe fašistov z dediny v ranných hodinách. Tieto informácie sa museli preveriť a preto Wronsky vyslal do dediny rozviedku. Keď sa rozviedka priblížila k obci, natrafila na fašistickú hliadku. Pri prestrelke padli Saša Martynov a Fed'a Anikin. Ťažké zranenie utrpel Petro Lisovskij.²²

V nočných hodinách partizáni narýchlo zamínovali cestu a potok za dedinou Kríže. Na svahoch vyhlobili maskované okopy.

Celá situácia sa však skomplikovala; v noci plukovník Markus bez vedomia veliteľstva zväzku odišiel so svojimi jednotkami k Banskej Bystrici.²³

Pri zväzku ostal len jazdecký oddiel Stalinskij, ktorému velil Salimonov, oddiel Kutuzovskij s veliteľom Ľapuškinom a neveľký počet slovenských vojakov.

Len čo sa začalo rozvídnievať, fašisti zaútočili s tankmi a obrnenými transportérmi, za ktorými postupovala pechota. Hned po útoku fašistické tanky narazili na mínové pole a dva tanky vzplanuli. Pechota sa ocitla bez ochrany a partizáni spustili prudkú paľbu zo všetkých zbraní. Fašisti začali opúštať horiace tanky a ďalšie tanky zmenili smer postupu cez potok. Vyradený bol aj tretí tank, ktorý bol zamaskovaný za kameňmi. Ostatné stroje sa už zastavili. Partizáni zaútočili z ľavej i pravej strany hôr a fašistické tanky sa dali na ústup spoločne s pechotou.

Tri vyradené tanky, niekoľko desiatok padlých fašistov, to bol výsledok boja. Pokoj však zavrádol len na niekoľko hodín. Oddiely Kutuzova a jazdecká eska-dróna vyrazili smerom na Kríže.

Hitlerovské delostrelectvo v súčinnosti s útokom začalo paľbu na dedinu. Obyvatelia už opustili svoje domy a aj partizáni s ranenými spolubojovníkmi a slovenskí vojaci sa stiahli do hôr. Aj napriek úniku bol na niekoľko dní zadržaný postup nepriateľa. V týchto ťažkých chvíľach sa upevňovala bojová družba partizánov a slovenských vojakov, ktorá sa prejavila aj v ďalších bojových vystúpeniach. Na kopci nad dedinou Kríže bola nadálej fažká situácia.

Partizáni spolu s vojakmi podnikli útok na Bardejov, kde boli v kasárnach uväznení slovenskí vojaci dvoch odzbrojených východoslovenských divízií. Ich útok bol pre zlú organizáciu neúspešný. V týchto bojoch padlo asi šesť rozviedčíkov, medzi nimi aj partizán českej národnosti Jaromír Omelka.²⁴

Jedna z partizánskych rozviedok odišla na Kríže, druhá do Livova a tretia do priestoru dediny Jastrabie. Zistili, že fašistické vojská stihli zablokovať cestu a železnicu na úseku Orlov — Zdrovca — Stylbach. Zväzok sa chystal na rozhodujúci úder cez nepriateľskú obranu a potom sa mal vydať na západ.

Správy rozviedok do mapy starostlivo zakresľoval Stanislaw Wronsky. Ďalšie informácie prinášali Kasatkin a slovenský voják Ján Tavaly. Konštatovali, že

²² Tamtiež.

²³ Tamtiež.

²⁴ Nové obzory, Košice 1969, s. 95.

v smere útoku sa na každých 40 — 50 metrov nachádzajú nepriateľské guľometné hniezda. Zvlášť ich zaujímal železničný prejazd, ktorý bol zatarasený ostnatým drôtom až po rieku. Wronsky si ešte raz upresnil mapu a rozviedke vydal rozkaz ďalej pokračovať v činnosti. Sám odišiel na štáb, kde Karasjev zvolal všetkých veliteľov oddielov, aby ich oboznámiť so situáciou — vytýčenú cestu do Nízkych Tatier má zväzok blokovanú, na úseku Geraltov — Mošurov sa nachádzali nepriateľské vojská, ktoré zaútočia hneď na svitaní. Fašistov bolo treba predísť a začať s útokom skôr. Na tomto úseku sa zväzok musel prebíjať len bojom a preto sa rozhodli tažko ranených nechat v najbližšej dedine. Veliteľ rozviedčikov Wronsky zakreslil na mapách vybraté dediny.²⁵

V ďalšej príprave Karasjev ako vždy predtým urobil dokonalú rekognoskáciu terénu. Miesta po oboch brehoch rieky, kade mal byť uskutočnený prielom, boli veľmi rozbahnené. Práve v tomto priestore prebiehala línia nepriateľských zákopov, boli tu rozmiestnené aj guľometné hniezda a pred líniou boli starostlivo vybudované drôtené zátarasy.

Jazdecký oddiel pod velením Salimonova mal obsadiť most cez rieku a zabezpečovať prechod ďalším jednotkám cez cestu na železnici. V priebehu noci po prelome bolo treba postúpiť o päťdesiat kilometrov.

Pred začiatkom útoku veliteľ zväzku nariadil, aby celá príprava prebiehala v absolútном tichu. Poradie presunu oddielov bolo presne vyznačené. Po skončení porady zostali na štábe Viktor Tichonov a Boris Salimonov, ktorí si navzájom upresňovali svoje úlohy. Úspech celého boja spočíval práve na súčinnosti oddielov týchto dvoch veliteľov.

Špeciálna jednotka Tichonova sa potom s naloženými mínami vybraťa z boku pred predné zostavy. Bolo dohodnuté, že keď jazdci Salimonova dobyjú nepriateľskú obranu pri moste, „preklíznu“ tam míneri a zamínujú úsek prielomu po objídrovach stranach.

V noci Wronsky so svojimi rozviedčikmi zaujal postavenie pri moste. Salimonov nariadil svojmu veliteľovi čaty, Viktorovi Hurovi, aby v tichosti zlikvidoval strážcov na moste. Hura dal po vykonaní akcie dohovoreným signálom znamenie a útok sa mohol začať.

Najprv zaútočili jazdci a bez jediného výstrelu obsadili most, cestu a železničný priečod. Náčelník štábu jazdeckého oddielu Štefan Hotalskij vyslal potom na obe strany priečodu guľometníkov Vasila Boríčku a Vasila Vysockého. Obidva dostali za úlohu zničiť guľometné hniezda nepriateľa — od ich presnosti závisel ďalší priebeh boja.

Do prielomu boli zasadéné aj ostatné sily jazdeckého oddielu — dobyli celý úsek priečodu. Boj na krídlach naberal na intenzite, ale cez priečod sa rýchlym postupom valila pechota. Po prechode oddielov ho míneri zamínovali.

Touto dokonale premyslenou akciou sa podarilo zväzku preraziť nepriateľskú blokádu a postúpiť na západ smerom do Nízkych Tatier.

Vtedy už mal partizánsky zväzok Alexander Nevský 800 bojovníkov.

Po celej trase presunu uskutočňoval bojovú, destrukčnú a výzvednú činnosť a v centre povstania bojoval až do príchodu Sovietskej armády.

²⁵ Po tomto rozhodnutí podplukovník Karasjev poslal ku Grófikovi do Livova dvoch tažko ranených partizánov, poručíkov Lysovského a Suchého. Tu boli ošetrení aj s pomocou ďalších ilegálnych spolupracovníkov z radov civilného obyvateľstva. Lysovskému museli amputovať nohu, chirurgický zákrok vykonal v bardejovskej nemocnici doktor Čajka.

Príslušníci partizánskeho zväzku
Alexander Nevský
slovenskej národnosti

1. npor. Štefan Absolon, Žitavany
2. Ján Adamkov, Slažany, okr. Nitra
3. Pavol Albert, Hlohovec
4. Ján Andézy, Banská Štiavnica
5. Štefan Augusta, Hlohovec
6. Michal Babčan, Bratislava
7. Rudolf Babuška, Častá, okr. Bratislava
8. Emil Bača, Mor. Lieskové, okr. Trenčín
9. Štefan Bachratý, Zeleneč, okr. Trnava
10. Ing. Jozef Baník, Komárno
11. Štefan Baranovič, Česká Kamenice
12. Ján Baranišin, Klátova Nová Ves
13. Ľudovít Baranyai, Sereď
14. Anton Bartoš, Bošany, okr. Topoľčany
15. Ján Baštňák, Slepčany, okr. Topoľčany
16. Jozef Batála, Košice
17. Ján Belica, Nové Zámky
18. Kamil Benca, Preselany, okr. Topoľčany
19. Imrich Bencel, Bošany, okr. Topoľčany
20. Jozef Beniak, Klátova Nová Ves
21. Valent Beniska, Lehota pod Vtáčnikom, okr. Priévidza
22. František Beňo, Jedľové Kostoľany, okr. Nitra
23. Jozef Bielich, Veľký Krtíš
24. Ján Bielik, Nové Zámky
25. Michal Bíly, Solčany, okr. Topoľčany
26. Jozef Bizoň, Nové Zámky
27. Ján Blaščák, Bezdrev
28. Michal Bobula, Tesare, okr. Levice
29. prof. MUDr. Marek Böhm, Bratislava
30. Ondrej Bocko, Banská Bystrica
31. Jozef Bojda, Bratislava
32. Štefan Bojnianský, Zbehy, okr. Nitra
33. Štefan Boldiš, Banská Štiavnica
34. Adam Bolech, Kalnica, okr. Trenčín
35. Ľudovít Broš, Nitrica, p. Zem. Kostoľany
36. Viliam Burda, Banská Štiavnica
37. Jozef Cigáň, Topoľčianky
38. Ľudovít Cmar, Hostie, okr. Nitra

39. Jozef Csepy, Holiare, okr. Komárno
40. Ambróz Czakó, Nitrianske Hrnčiarovce
41. Jozef Čačo, Brezovica nad Topľou
42. Robert Čajkovič, Pezinok
43. pplk. v. z. Florián Čambal, Bratislava
44. Rudolf Čaniga, Krušovce, okr. Topoľčany
45. Karol Čapucha, Pezinok
46. Karol Čecko, Partizánske
47. Pavol Černák, Skýcov, okr. Nitra
48. Ján Černo, Kovarce, okr. Topoľčany
49. Karol Červený, Hostie, okr. Nitra
50. Karol Čičo, Nitra
51. Karol Čimora, Veľké Bielce, okr. Topoľčany
52. Štefan Čmarada, Trnava
53. Andrej Čulík, Praha
54. Anton Daniška, Klátova Nová Ves, okr. Topoľčany
55. Jozef Dano, Jacovce, okr. Topoľčany
56. Karol Dedeček, Jachymov
57. Anton Dobiáš, Klátova Nová Ves
58. František Dobrovič, Veľký Šariš, okr. Prešov
59. Vincent Dodok, Veľké Ludonice, okr. Levice
60. Štefan Dolník, Kolárovo, okr. Komárno
61. Rudolf Domanický, Vráble
62. Štefan Drienovský, Hostie, okr. Nitra
63. Jozef Dubaj, Košice
64. por. Vincent Dubinský, Sokolov
65. Emil Ducký, Bánovce nad Bebravou
66. Gejza Ďuriáč, Hostie, okr. Nitra
67. Jozef Ďuriáč, Hostie, okr. Nitra
68. Július Ďuriáč, Hostie, okr. Nitra
69. František Džubák, Harichovce, okr. Spišská Nová Ves
70. Ján Džubák, Trnava
71. Ján Fábry, Skýcov, okr. Nitra
72. Augustín Fabuš, Horné Srnie, okr. Trenčín
73. Michal Fázik, Hostie, okr. Nitra

74. Mikuláš Fedorišín, Horovce, okr. Michalovce
75. Jozef Ferenc, Košeca, okr. Trenčín
76. Jozef Fiľakovský, Kalša, okr. Košice
77. Jozef Foncrk, Kalša, okr. Košice
78. Filip Frančiak, Nové Sady pri Nitre
79. pplk. v. z. František Gáher, Jur pri Bratislave
80. Jozef Gajdoš, Bratislava
81. Ján Galbavý, Veľké Zálužice, okr. Nitra
82. Michal Géci, Partizánske
83. Ondrej Gladiš, Moldava nad Bodvou
84. Ján Greš, Bardejovské Kúpele
85. Ján Grolmus, Komárno
86. Peter Gross, Lučatín, okr. B. Bystrica
87. Štefan Grus, Prešov
88. Jozef Guniš, Nové Zámky
89. Ľudovít Hack, Drachňov, okr. Trebišov
90. Pavol Hajdena, Hlohovec
91. Ján Halanda, Tesárske Mlyňany, okr. Nitra
92. Vladimír Halmo, Hadovce, okr. Komárno
93. Koloman Hamar, Nová Ves nad Žitavou
94. Mikuláš Hanuščák, Bardejov
95. pplk. v. z. Viktor Haverlik, Bratislava
96. Štefan Herda, Žilina
97. Ján Herda, Topoľčianky
98. Jozef Herko, Bratislava
99. Jozef Hlavina, Rimavská Sobota
100. Ján Holčík, Hodonín
101. Ondrej Homola, Prievidza
102. dr. Ladislav Horňák, Prešov
103. Benjamín Horvath, Partizánske
104. Ľudovít Hraboš, Kravany, okr. Komárno
105. Ján Hric, Kusín, okr. Michalovce
106. Pavol Hrivík, Žilina
107. Štefan Hromada, Dlžín, okr. Prievidza
108. František Hrubý, Budkovany, p. Radimov
109. Pavol Hudec, Horná Ves, okr. Prievidza
110. Jozef Hudík, Šarišské Lúky, okr. Prešov
111. Štefan Hvojnik, Pažit, okr. Veľké Uherce
112. Michal Chmelík, Devínska Nová Ves
113. Ján Chrenko, Klátova Nová Ves
114. Július Chuchut, Tôň, okr. Komárno
115. Ján Ivan, Čaradice, okr. Nitra
116. Augustín Jaďuďa, Veľké Bielice, okr. Topoľčany
117. Štefan Jakubec, Žilina
118. Vojtech Jankopál, Svit, okr. Poprad
119. Ján Jánoš, Bratislava
120. Jozef Janovič, Hlohovec
121. Jozef Januba, Holič
122. Ladislav Jasenovec, Šuja, okr. Žilina
123. Jozef Jeleňovský, Prešov
124. Štefan Jenis, Žitovany
125. Ondrej Janis, Zlatno, okr. Nitra
126. mjr. v. z. Michal Jurčišín, Hodonín
127. Ján Jurík, Pruské, okr. Pov. Bystrica
128. Peter Kaman, Partizánske
129. Jozef Kapusta, Dvory nad Nitrou
130. Michal Kazimír, Teplice Lázně
131. František Karovič, Lozorno, okr. Bratislava
132. Michal Kerata, Veľká Čausa, okr. Prievidza
133. Štefan Kerek, Topoľčany
134. Ing. Christo Kirov, Nitra
135. Karol Kišoň, Modrá
136. kpt. v. z. Ján Klanica, Nové Zámky
137. Štefan Klečka, Obyce, okr. Nitra
138. Karol Kleman, Oslany
139. Emil Knieža, Bratislava
140. Pavol Kolár, Čakajovce, p. Jelšovce
141. Karol Komár, Hostie, okr. Nitra
142. Štefan Konc, Partizánske
143. Rudolf Konder, Medzibrod nad Hronom, okr. B. Bystrica
144. Ing. Štefan Korec, Bošany
145. Andrej Košč, Stará Lubovňa
146. Jozef Kováč, Beladice, okr. Nitra
147. Jozef Kováč, Bohunice, okr. Levice
148. Štefan Kováč, Žitavany
149. Ondrej Kováč, Hostovice, okr. Nitra
150. Amália Kováčová, Klátova Nová Ves
151. Ing. Milan Koza, Bratislava
152. Matej Krajňák, Martin
153. Ferdinand Krajčovič, Cífer, okr. Trnava

154. Michal Krajčovič, Komárno
 155. Ľudovít Kráľ, Košice
 156. Gregor Králik, Nitra
 157. mjr. v. z. Štefan Krčmárik, Třebovice, okr. Český Krumlov
 158. Michal Križan, Vinohrady nad Váhom, okr. Galanta
 159. Jozef Kroták, Poprad
 160. dr. Jozef Kružliak, Rimavská Sobota
 161. Michal Kubovič, Zemianske Sady, okr. Galanta
 162. Peter Kudelaš, Solčany, okr. Topoľčany
 163. Boris Kulišek, Bratislava
 164. Mikuláš Kundrát, Prešov
 165. Gustáv Kunovský, Nitrianska Streda
 166. Jozef Kuruc, Zlaté Moravce
 167. Štefan Kuruc, Šindelová, okr. Sokolov
 168. Jozef Kužnár, Sečovce
 169. Rudolf Kyselica, Hlohovec
 170. Anton Lauko, Janova Ves
 171. Ignáč Lelík, Stará Dlouhá Ves
 172. Michal Livovský, Bogliarka, okr. Bardejov
 173. Alojz Lošonský, Bratislava
 174. Ján Lukniš, Žilina
 175. Štefan Macek, Zástranie, okr. Žilina
 176. Anton Maga, Nitrianske Hrnčiarovce
 177. František Malý, Zlaté Moravce
 178. Pavol Maniaček, Myjava
 179. Ľudovít Marci, Lučenec
 180. pplk. v. z. Michal Marcinov, Prešov
 181. Ján Martinek, Partizánske
 182. Ján Masaryk, Hlohovec
 183. Mikuláš Mášik, Žitavany
 184. Anton Matejov, Skýcov, okr. Nitra
 185. Tomáš Matejov, Skýcov, okr. Nitra
 186. Anton Matovič, Hlohovec
 187. Antón Matušek, Malacky
 188. Zuzana Matušková, Malacky
 189. Jozef Maurer, Zlaté Moravce
 190. Viktor Medo, Klátova Nová Ves
 191. pplk. v. z. Pavol Mesjárik, Prostějov
 192. Prof. dr. Ondrej Mihaľov, Prešov
 193. Ján Michalko, Tušice, okr. Michalovce
 194. Štefan Mišek, Kalnica, okr. Trenčín
 195. Ján Moravanský, Topoľčany
 196. Tomáš Moravčík, Žilina

197. Ján Mravík, Nové Zámky
 198. Štefan Mrazík, Bratislava
 199. Jozef Mrva, Sered
 200. Jozef Motúz, Čahovce, okr. Košice
 201. Anton Nagy, Podunajské Biskupice
 202. Ján Navoj, Brezno
 203. Jozef Nikodém, Solčany, okr. Topoľčany
 204. gen. v. z. Jozef Novosedlák, Tábor
 205. pplk. v. z. Michal Novotný, Prievidza
 206. Ján Obert, Žitavany, okr. Nitra
 207. Štefan Olajár, Povrhly pri Ústí u n/Labem
 208. Otto Ončák, Praha
 209. Miroslav Ondrašovič, Hačava pri Hnúšti
 210. Ján Ondrejka, Čáskovce, okr. Trenčín
 211. Martin Ostrovský, Sasinkovo, okr. Nitra
 212. Ján Pajtáš, Banská Štiavnica
 213. Michal Paluška, Prešov
 214. Ing. Ašen Pančev, Bratislava
 215. Václav Pauček, Pažiť, p. Veľké Uherce
 216. Andrej Pavlišin, Bratislava
 217. Ján Perniš, Prievidza
 218. Marek Petriska, Valaská
 219. Štefan Poliak, Žitavany
 220. Július Pondela, Handlová
 221. Ján Porubský, Ivánka pri Nitre
 222. Jozef Prikrýl, Žitavany
 223. Michal Prívara, Sečovce
 224. Martin Prosňanský, Horné Srnie
 225. Fabian Pupak, Hostie, okr. Nitra
 226. Fedor Purdeš, Bardejov
 227. Ladislav Rakovský, Topoľčianky
 228. Jozef Rapensberger, Matejovce, okr. Poprad
 229. Michal Remeň, Nitra
 230. Juraj Revílák, Prešov
 231. Vendelín Rosa, Kysucké Nové Mesto
 232. Imrich Rosina, Bratislava
 233. Ladislav Rosina, Handlová
 234. František Rybár, Pažiť, okr. Veľké Uherce
 235. Martin Rybníkár, Podhradie
 236. Viktor Rýchlik, Hlohovec
 237. Jozef Rychtárik, Hlohovec
 238. Michal Sečkár, Mankovce, okr. Nitra

239. Jozef Slezák, Borinka, okr. Bratislavské vidieku
 240. Jozef Smatana, Klátova Nová Ves
 241. Ferdinand Smetana, Moravská Třebová
 242. Ján Sobek, Prešov
 243. Štefan Sokolík, Banská Štiavnica
 244. Jozef Spodný, Livinské Opatovce, okr. Topoľčany
 245. Karol Spodina, Klátova Nová Ves
 246. Alojz Sprušanský, Šenkvice, okr. Trnava
 247. mjr. v. z. Pavol Stankovič, Zvolen
 248. Aladár Stotka, Klátova Nová Ves
 249. Ján Stotka, Klátova Nová Ves
 250. Karol Stotka, Klátova Nová Ves
 251. Pavol Strezenický, Vinosady, okr. Pezinok
 252. Florián Studený, Prievidza
 253. Štefan Suchán, Partizánske
 254. Matúš Svitok, Nováky
 255. Oľga Svitková, Topoľčianky
 256. Klement Svrček, Liptovská Osada
 257. pplk. v. z. Ľudovít Sýkora, Sabinov
 258. Michal Šabik, Zlaté Moravce
 259. Ján Šebeňa, Hronský Beňadik
 260. plk. v. z. Andrej Šedivý, Bratislava
 261. Jozef Šimor, Hostie, okr. Nitra
 262. Silvester Ščipák, Šulekovo, okr. Trnava
 263. Július Škvarenina, Bošany, okr. Topoľčany
 264. Alojz Šlosiar, Mužla, okr. Nové Zámky
 265. Helena Šnirerová, Handlová
 266. Ján Šoučík, Štiavnické Bane, okr. Žiar nad Hronom
 267. Štefan Španík, Hlohovec
 268. Anton Španko, Janova Ves, okr. Topoľčany
 269. Ján Špetko, Prievidza

**Príslušníci partizánskeho zväzku
Alexander Nevský slovenskej národnosti
(neúplné miesto bydliska)**

1. Jozef Bača
2. Pavol Bachynec
3. Štefan Baláz, Košice
4. Ján Bakus, Podhradie
5. Ladislav Bartoš, Trnava
6. Štefan Bavor, Rim. Sobotka
7. Vojtech Bečiar, Horná Opatová
8. Lazar Bednarovič, Levice
9. Alojz Beličin, Bernolákov
10. Jozef Belobrad, Beluša
11. Juraj Beneš
12. Viktor Bezák, Chynorany
13. Tomáš Birol
14. Armín Borman
15. Juraj Bratmaj, Hr. Breznica
16. Mikuláš Brödner
17. Ľudovít Buzalka, Antol
18. Ján Cagáň, Opatovce
19. Ján Cebák
20. Michal Červený, Topoľčianky
21. Ján Demeter, Petrovce
22. Róbert Dergnovič
23. Ľudovít Didík, Ip. Šahy
24. Jozef Dudaško, Lendech
25. František Ďulovič, Poprad
26. Adolf Ďuriač, Hostie
27. Jozef Engler, Mýto p. Ďumbierom
28. Jozef Felenessy, Lučenec
29. Juraj Folta
30. Viliam Furta
31. František Fülle, Podun. Biskupice
32. Michal Gajdoš
33. Jozef Gavlják, Horná Ves
34. Michal Geller
35. Ján Gonda, Lip. Trnovec
36. Ján Grega, Prešov
37. Ján Groman, Bratislava
38. Mikuláš Gross, Plechtnice
39. Alexander Havetta
40. Štefan Hlávek, Bratislava
41. Július Hoffman, Podun. Biskupice
42. Ján Holok, Čierna Lehota
43. Jozef Horský, Skalica
44. Ján Humaj, Ludanice
45. Ján Hurčík, Trhovište
46. Pavol Ivanický, Tek. Klačany
47. Pavol Ižold, Rybník
48. Ján Jakus
49. Bohumil Kolena, Chlumčany
50. Štefan Kolesnáč, Čavoj
51. Ladislav Komadel, Bratislava
52. Vladimír Kostrun
53. Karol Kováč, Nová Baňa
54. Štefan Kováč, Hostovce
55. Jozef Kraječ
56. Ľudovít Králik
57. Štefan Krpelan, Čavoj
58. Ján Kubiček, Sobotište
59. Štefan Kunkela, Hostie
60. Ján Kuvík, Predné Halny
61. Andrej Kuzmišin
62. Jozef Lacek, Brezno
63. Ján Leurov, Hrabišov
64. Michal Lukáč, Ludanice
65. Štefan Lušpaj, Brzotín
66. Michal Madar, Bratislava
67. Vojtech Majest, Lučenec
68. Štefan Major, Mlyňany
69. Jakub Maruniak
70. Jozef Martinček, Nitra
71. Michal Masár, Partizánske
72. Klement Masárovčík
73. Ondrej Matuš, Handlová
74. Jozef Mičudík, Bratislava
75. Ján Mlynarik, B. Bystrica
76. Ján Mockovčiak, Myjava
77. Štefan Mytto
78. Elemér Nagy, Rim. Sobotka
79. Gejza Nagy, Vrakuňa
80. Štefan Nagy, Vrakuňa
81. Ľudovít Nárezi, Lučenec
82. Jozef Ogurčák
83. Michál Ondko, Michalovce
84. Jozef Oravec, Továrnky
85. Rudolf Ostrovský, Ludina
86. Jozef Ovsenák, Mor. Lieskové

87. Ján Pagáč
88. Gabriel Paldiš
89. Gustáv Palkovič, Bratislava
90. Peter Paparčík, Gombáš
91. Leonard Pavelka, Kovalov
92. Ľudovít Pavko, Továrnky
93. Alexander Peleskey, Lučenec
94. Gejza Pešte
95. Ján Popolák
96. Koloman Prostredný
97. Miroslav Purkhart, Bratislava
98. Vojtech Rakovský, Topoľčianky
99. František Rehonek, Lučenec
100. Ján Rizner
101. Michal Ribář, Istebné
102. Anton Sabol
103. Samuel Sobotka
104. Vendelín Sahul, Miloslavov
105. Andrej Sivák
106. Ján Slezák
107. Bedřich Smetana, Ctidružice
108. Jozef Sršeň
109. Karol Stacho, Pezinok
110. Jozef Staník
111. Emil Strnád
112. Emília Sýkorová, Štetín
113. Štefan Szabó, Rim. Sobotka
114. Vojtech Szabó, Lučenec
115. Štefan Šarvaj, Modranka
116. Michal Šator, Michalovce
117. Ján Šnapko, Prešov
118. Václav Steinbach, Plzeň
119. Ján Tavaly, Levice
120. Michal Tomčík, Čáradice
121. Ľudovít Új, Rimavská Sobotka
122. Jozef Václavik, Malinec
123. Ján Vlasko, Val. Belá
124. Štefan Výštek, Karmica
125. Štefan Záhořec, Modranka
126. Pavol Zdravecký
127. Milan Žáček, Ružovice
128. Štefan Žigo, Belušovce

**Padlí príslušníci partizánskeho zväzku
Alexander Nevský
slovenskej národnosti**

1. Rolfy Blan	22. 1. 1945	20. Michal Jurko	15. 1. 1945
2. Kornel Blum	22. 1. 1945	21. Michal Karol	18. 10. 1944
3. Juraj Cibulka	3. 3. 1945	22. Július Kaser	22. 1. 1945
4. Július Ciller	27. 9. 1944	23. Pavol Kapustík	16. 9. 1945
5. Ján Červeň	15. 3. 1945	24. Ladislav Kečkeš	13. 2. 1945
6. Sejko Daskalov	13. 2. 1945	25. Jozef Kleman	8. 12. 1944
7. Ondrej Divko	14. 2. 1945	26. Jaroslav Klofát	13. 2. 1945
8. Pavol Dudoň	19. 11. 1944	27. Jozef Komár	27. 3. 1945
9. Ján Kamil Franc	13. 2. 1945	28. Pavol Kočišák	13. 2. 1945
10. Dimiter Ginedžíkov	12. 2. 1945	29. Pavol Kožuch	7. 1. 1945
11. Vojtech Hlaj	13. 2. 1945	30. Ján Krakovík	1. 3. 1945
12. Dávid Hnáta	16. 2. 1945	31. Michal Kuفا	19. 10. 1944
13. Ján Horník	16. 12. 1944	32. Július Kurin	27. 3. 1945
14. Ján Horský	27. 12. 1944	33. Gustáv Kušnér	1. 4. 1945
15. Anton Huťka	30. 11. 1944	34. František Liška	16. 2. 1945
16. Ferdinand Hübner	8. 12. 1944	35. Ján Magušín	13. 2. 1945
17. Ján Chrámota	16. 2. 1945	36. Ján Masár	12. 2. 1945
18. Štefan Chuťka	18. 10. 1944	37. Alexander Mayer	4. 9. 1944
19. Enju Ignatov	13. 2. 1945	38. Jozef Meliška	17. 2. 1945

39. Jozef Mikuláš	18. 10. 1944	58. Jozef Szűcs	13. 2. 1945
40. Mikuláš Millý	15. 11. 1944	59. Ondrej Sviantek	6. 9. 1944
41. Július Mlynárik	6. 12. 1944	60. Vasil Ševčenko	16. 2. 1945
42. Pavol Mocik	10. 12. 1944	61. Štefan Šimko	16. 2. 1945
43. Michal Olejár	15. 1. 1945	62. Anton Šmid	20. 10. 1944
44. Jaromír Omelka	4. 9. 1944	63. Ján Šovec	16. 2. 1945
45. Anton Juraj Ondko	7. 3. 1945	64. Ján Špireng	10. 3. 1945
46. Michal Ondrej	17. 2. 1945	65. Jozef Šurda	13. 2. 1945
47. Karol Ožvoldík	18. 10. 1944	66. Severín Švec	13. 2. 1945
48. Ondrej Pál	17. 2. 1945	67. Alexander Takáč	13. 2. 1945
49. Jozef Pavlát	10. 4. 1945	68. Štefan Timko	3. 3. 1945
50. Ladislav Piliar	17. 2. 1945	69. Dimiter Todorov	13. 2. 1945
51. Ján Psotný	18. 10. 1944	70. Jozef Trubiansky	16. 2. 1945
52. Jaroslav Rak	20. 10. 1944	71. Ján Turčan	13. 2. 1945
53. Jozef Repka	16. 2. 1945	72. Jozef Válos	13. 2. 1945
54. Jozef Sabo	16. 11. 1944	73. Rudolf Varga	19. 10. 1944
55. Peter Sloboda	19. 10. 1944	74. Štefan Varga	3. 3. 1945
56. František Sokol	18. 10. 1944	75. Július Vican	20. 2. 1945
57. Stojan Stojanov	13. 2. 1945	76. Ladislav Židek	16. 2. 1945

Obrazová príloha

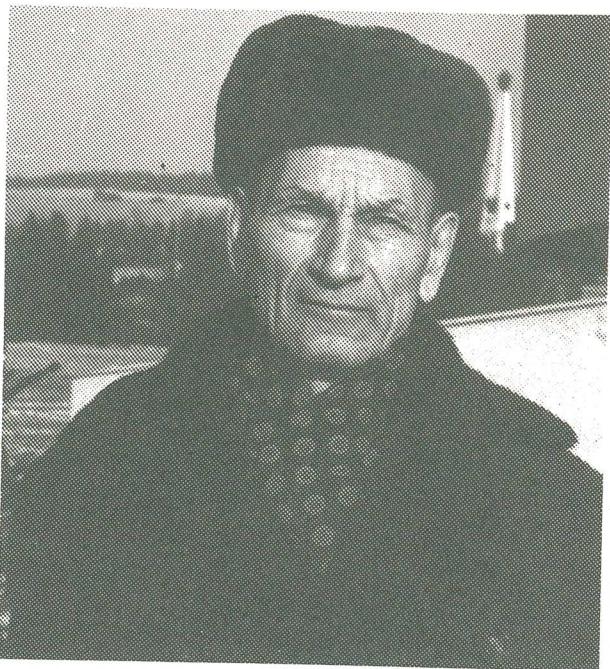
Poznámka: Zoznamy sú spracované na základe originálu Matriky československých príslušníkov partizánskeho zväzku *Alexander Nevský*, vydanej 1. 5. 1965 pri príležitosti prvého stretnutia príslušníkov zväzku v Zlatých Moravciach — Jadová. (Archív Dukelského múzea, Pr. č. 46—87.)

1 Hrdina Sovietskeho zväzu I. Dračenko

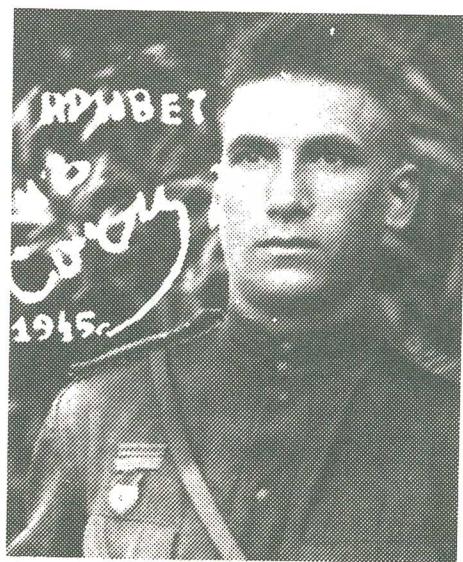

2 Plukovník Ivan Hunda, bývalý príslušník 1. čs. armádneho zboru v ZSSR

3 Peter Stebila, veterán druhej svetovej vojny

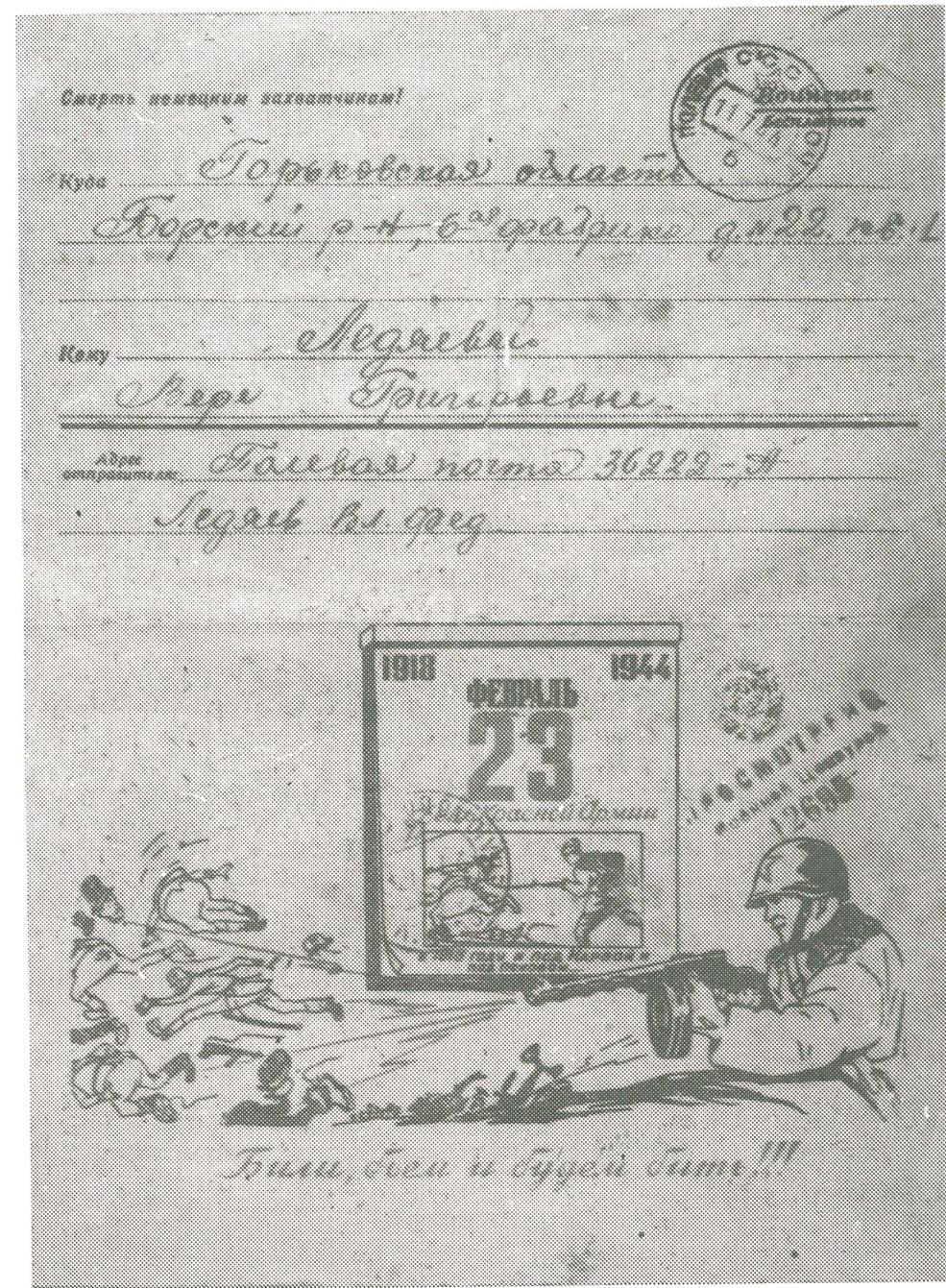
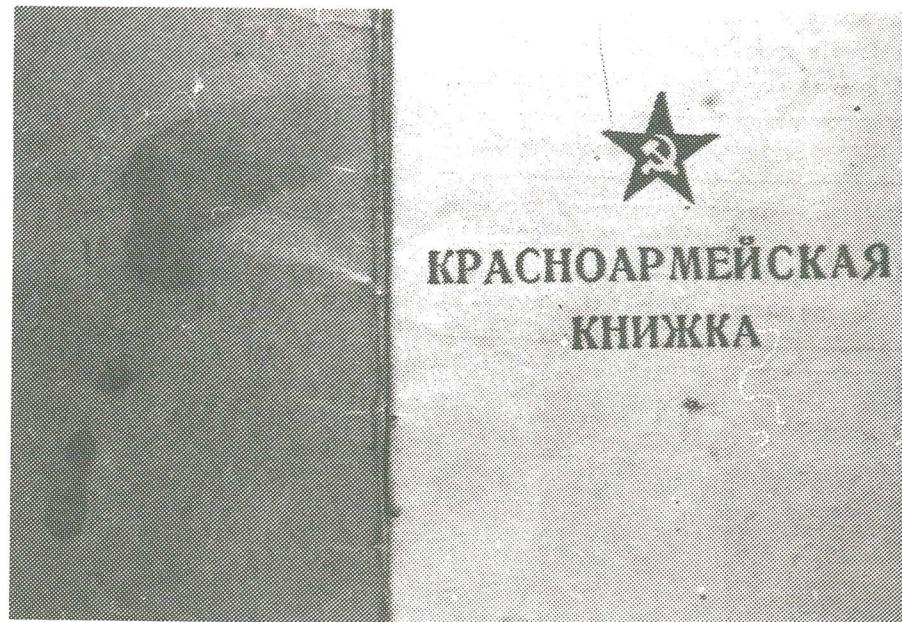
4 Josef Kulich, príslušník 1. čs. armádneho zboru v ZSSR

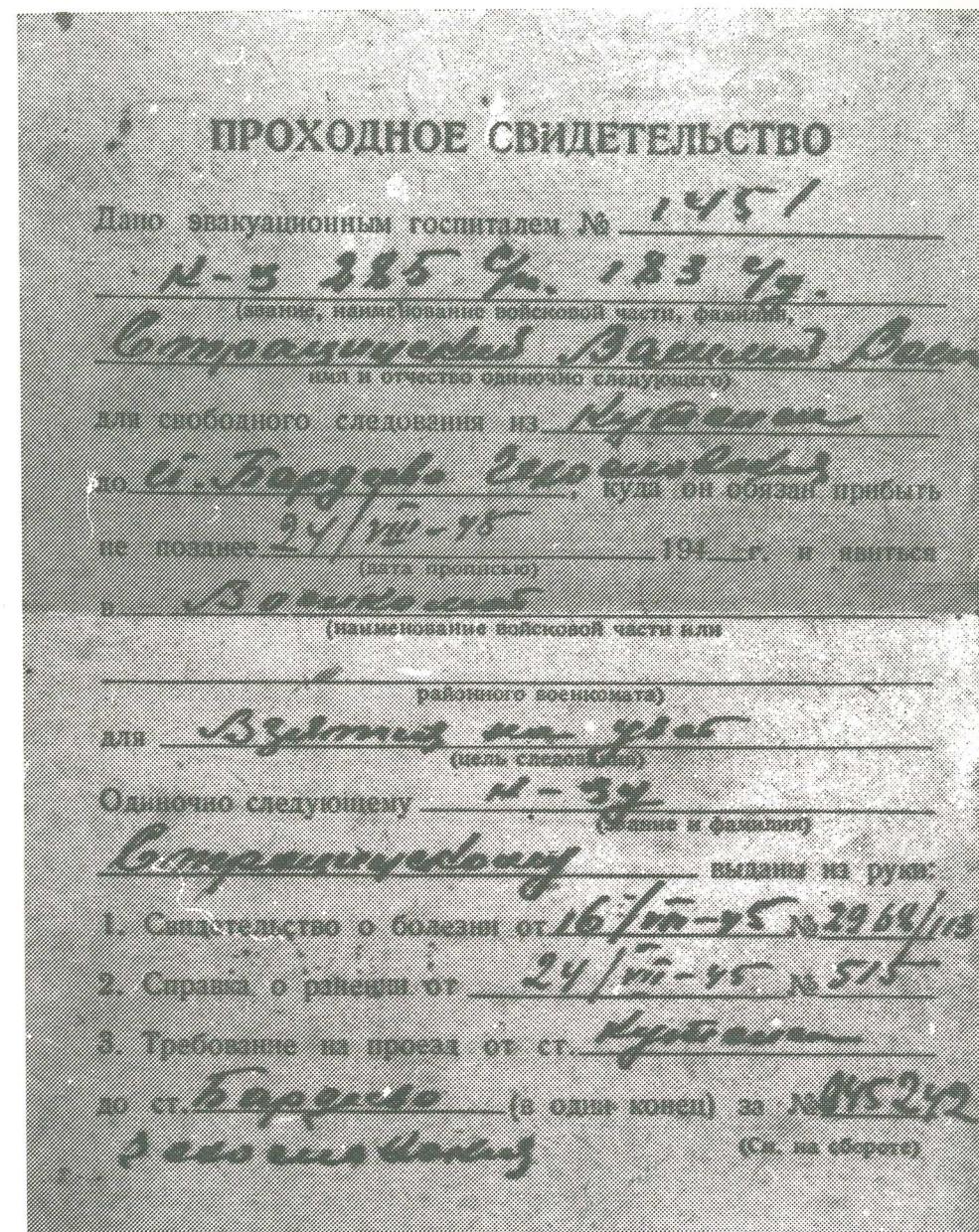
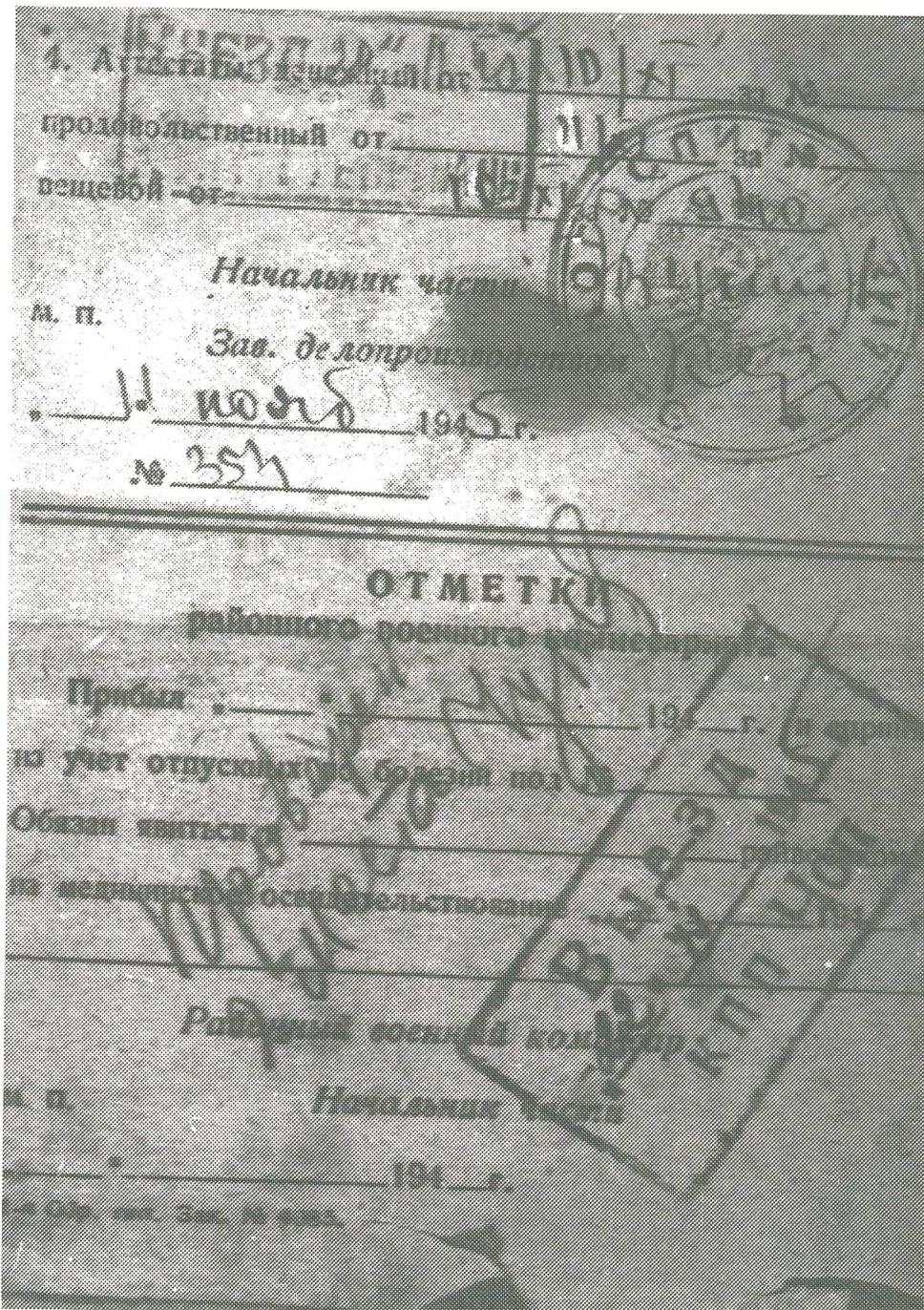
5 Juraj Belejčák z obce Tvarožec, dobrovoľník Sovietskej armády

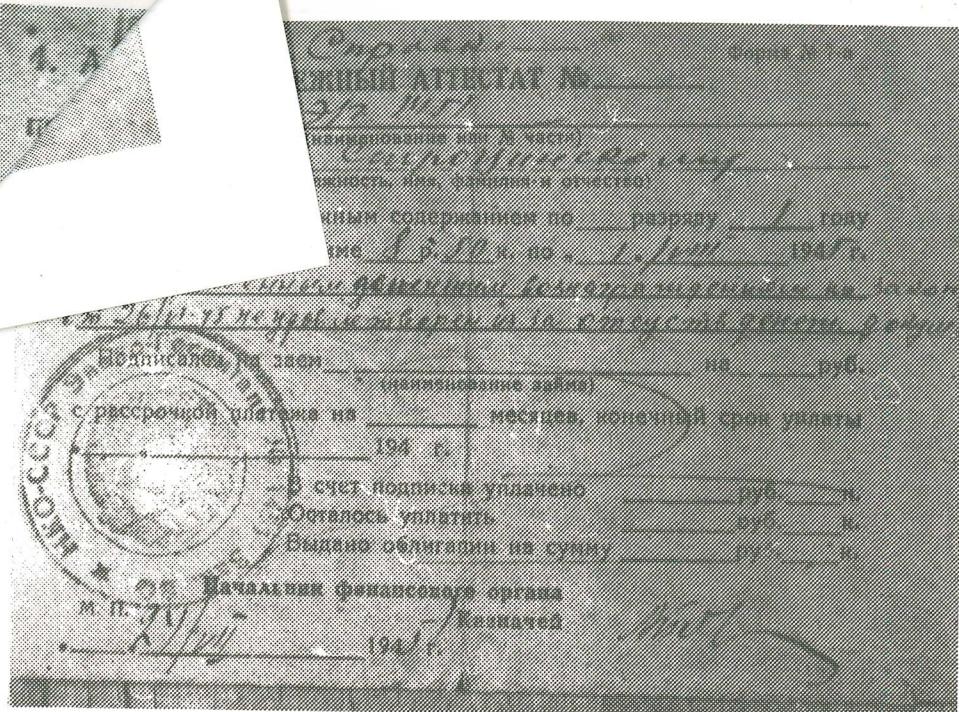

6 Príslušníci partizánskej skupiny *Uragán*

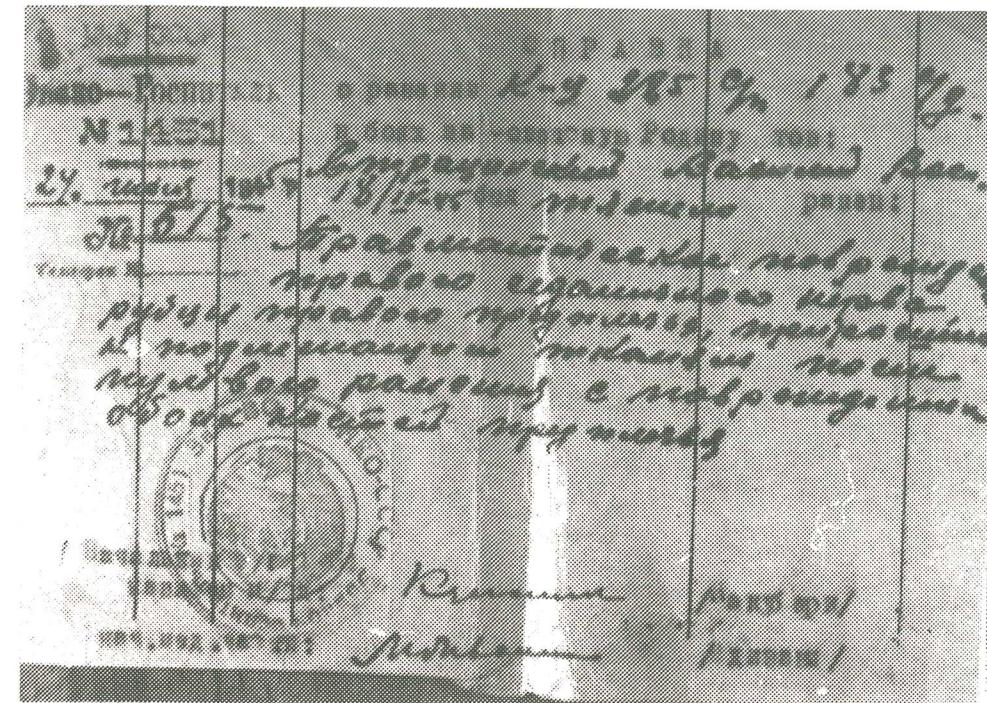

7—14 Dokumenty sovietskych vojakov v druhej svetovej vojne

Использование конверта, когда нужно при подаче на рассмотрение заявок на землю	
1. Номер земельного участка	
2. Границы участка и описание обрабатываемой (используемой) земли (техника, рабочий или пахотный земельный участок)	
3. Использование земельного участка	
4. Номер земельного участка	
5. Номер земельного участка	
6. Номер земельного участка	
7. Номер земельного участка	
8. Номер земельного участка	

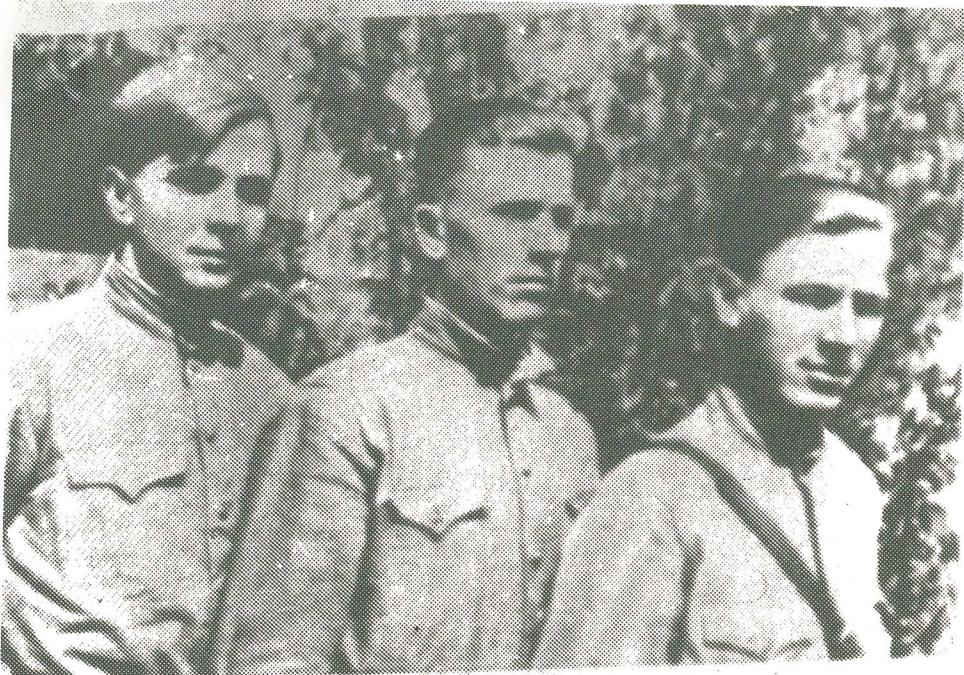

15 Vyznamenie za účasť v oslobodzovacích bojoch

Fotografie k príspevku J. Rodáka

16 Časť príslušníkov partizánskeho zväzku *Alexander Nevský* v lese nad obcou Dobrá Niva 20. októbra 1944

17 Členovia zväzku (zľava): Boris Gavrilov
Musij Krapivin, Sáša Kuzmenko

18 Veliteľ roviedky partizánskeho oddielu
Guseva Michail Čerkun

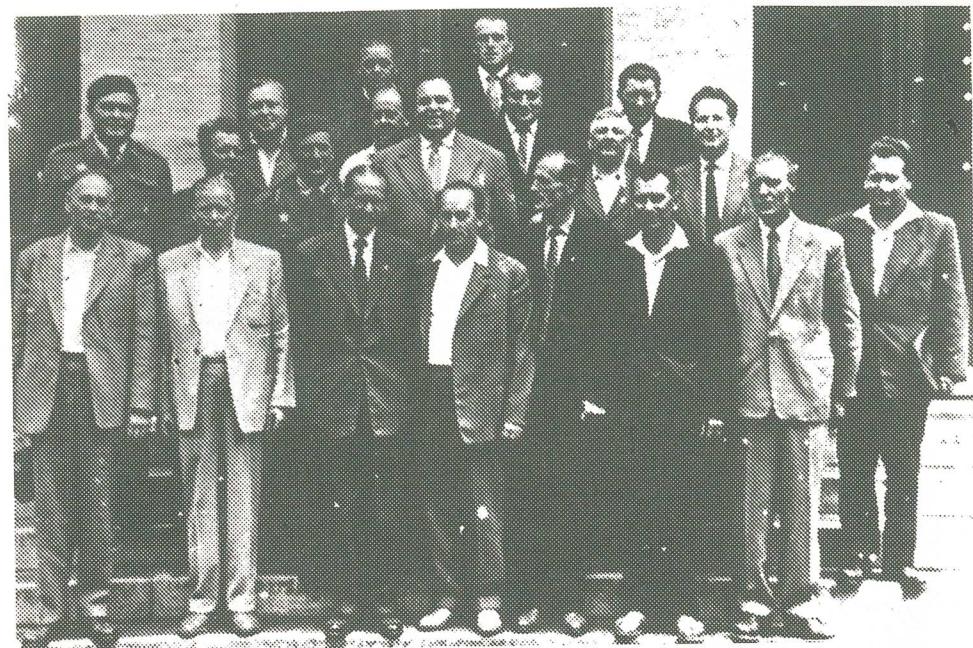
19 Viktor Tichonov, tajomník komsomol-
skej organizácie zväzku

20 Major Ludovít Sýkora, príslušník zväzku

21 Preukaz partizána Vasila Mikitu

22 Príslušníci partizánskeho zväzku *Alexander Nevský* pri stretnutí v Prešove 23. júla 1961

23 V. A. Kvitinskij (prvý zľava) s bývalými spolubojovníkmi v Bardejovských Kúpeľoch roku 1984

24 Hrdina Sovietskeho zväzu V. A. Karashev (vpravo) so spolubojovníkom F. Purdešom na Dukle v roku 1974

25 V. A. Karashev je čestným občanom mesta Ovruc (druhý zľava)

Obsah

ÚVOD	5
I. ČASŤ	
Vasil Demko: ČIA TO BOLA KRV?	8
Pavol Turza: ZO SPOMIENOK FRONTOVÉHO TYPOGRAFA	13
Jindřich Drebota: KARPATSKÝ DENNÍK	21
Václav Širc: OD MACHNÓWKY PO ZYNDRANOWU NEDORUČENÝ ODKAZ	26
DO POSLEDNÉHO MUŽA	29
Karel Kroupa: ČUDNÉ DELÁ NA ONDAVE	31
SAMOPALNÍK	36
FRONTOVÝ ŠOFÉR	38
VELITEĽ PROTILETADLOVEJ BATÉRIE	40
VELITEĽ ŽENIJNEJ SKUPINY	42
Jozef Kulich: POD DUKELSKÝM PRIESMYKOM	44
	46
II. ČASŤ	
A. J. Vedenin: NA POMOC BOJUJÚCEMU ĽUDU	58
I. G. Dunajskij — N. I. Michalčenko: ČAKALI NÁS V KARPATOCH	69
III. ČASŤ	
Ivan Mindoš: DOBOROVOLNÍCI BARDEJOVSKÉHO OKRESU V RADOCH SOVIETSKÉJ ARMÁDY	82
DUKELSKÉ BOJOVÉ TRADÍCIE VO VLASTENECKEJ, INTERNACIONÁLNEJ A BRANNEJ VÝCHOVE	99
PAMÄTNÉ MIESTA BOJOVÝCH A REVOLUČNÝCH TRADÍCIÍ PODDUKELSKÉHO KRAJA	104
Igor Slepco: PĀTNÁST HRDINOV DUKLY	110
Jozef Rodák: Z VYČHODU DO CENTRA POVSTANIA	129

Dukla večne živá 10

Zborník spomienok účastníkov
Karpatsko-dukelskej operácie
a odborných prác

Zostavili PhDr. Ivan Mindoš a PaedDr. Jozef Rodák

Fotografie na obálke: Dionýz Dugas
Fotografie: Archív Dukelského múzea

Vydalo Východoslovenské vydavateľstvo, n. p., Košice pre Dukelské múzeum vo Svidníku roku 1988.
Zodpovedná redaktorka Mária Gondová. Výtvarná a technická redaktorka Tatiana Tarhaničová.
Korektorka Ľudmila Ráczová. Náklad 3500 výtlačkov. Vydanie prvé. 176 strán. AH 12,77 (z toho fotogratie 1,35 AH). VH 13,02. Vytlačili Duklianske tlačiarne, n. p., Prešov. Povolenie SÚKK č. 121/I-88

083 — 027 — 88 DVZ
02 Kčs 16,—

**SVK MG
Ústí n. L.**